

**UNIVERSITATEA DE STAT „B. P. HASDEU” DIN CAHUL
FACULTATEA DE DREPT ȘI ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ**

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

**„ROLUL ȘTIINȚEI ÎN REFORMAREA SISTEMULUI
JURIDIC ȘI POLITICO-ADMINISTRATIV”,
Ediția a III**

14 DECEMBRIE 2017

**Secția I. Științe juridice
Secția II. Științe politice și administrative**

CAHUL 2017

ISBN 978-9975-88-035-0.

978-9975-88-036-7.

CZU [34+35](082):378.4(478-21)

R 68

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

**„ROLUL ȘTIINȚEI ÎN REFORMAREA SISTEMULUI JURIDIC
ȘI POLITICO-ADMINISTRATIV”,
Ediția a III**

Secția I. Științe juridice

Secția II. Științe politice și administrative

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Rul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ", conferință științifică (3 ; 2017 ; Cahul). Conferință științifică "Rul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ", Ed. a 3-a, 14 decembrie 2017 / com. șt.: Cornea Sergiu [et al.] ; com. org.: Chironachi Vladimir [et al.]. – Cahul : US "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, 2018 (Tipogr. "Centrografic") – . – ISBN 978-9975-88-035-0.

Secția 1. Științe juridice ; Secția 2. Științe politice și administrative. – 2018. – 139 p. – Antetit.: Univ. de Stat "B. P. Hasdeu" din Cahul, Fac. de Drept și Administrație Publică. – Rez.: lb. rom., engl., fr. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 100 ex. – ISBN 978-9975-88-036-7.

1 disc optic electronic (CD-ROM) : sd., col.; în container, 15 x 15 cm.

Cerințe de sistem: Windows 98/2000/XP, 64 Mb hard, Acrobat Reader

[34+35](082):378.4(478-21)

R 68

Materialele incluse în prezenta ediție sunt recomandate de catedrele de profil și aprobată spre publicare de către Senatul Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul (proces verbal nr. 07 din 26 aprilie 2018).

ISBN 978-9975-88-035-0.

978-9975-88-036-7.

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

COMITETUL STIINTIFIC:

Cornea Sergiu, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Bercu Oleg - dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Saitarlı Natalia, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Pasat Octavian – dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Botezatu Igor - dr., lector. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Grecu Ion - dr., lector univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Bloșenco Andrei – dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

COMITETUL ORGANIZATORIC:

Chironachi Vladimir, lector superior univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Filipov Ina, lector univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Blașcu Olesea, dr., lector univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Bercu Oleg, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Ciudin Oxana, lector univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul
Gîrneț Ilie, lector univ., Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

CUPRINS

BLAŞCU Olesea <i>Relația dintre contribuabil și administrația fiscală –temelia dialogului în cadrul procesului de efectuare a controlului fiscal.....</i>	5
CALENDARI Dumitru <i>Desfășurarea audierilor în cadrul examinării cauzelor penale în instanța de apel.....</i>	17
CIUDIN Oxana <i>Instituții procedurale incidente pe parcursul arrestului preventiv.....</i>	21
COVALCIUC Ion <i>Monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice.....</i>	28
DĂNOI Ion, VRABIE Corneliu <i>Unele aspecte privind contractul de tranzacție în legislația Republicii Moldova.....</i>	35
GÎRNET Ilie <i>Evoluția și impactul colaborării instituționale între Republica Moldova și Uniunea Europeană 1991-2009.....</i>	39
LEVINTE Iurie <i>Dreptul la judecarea cauzei în termen rezonabil ca garanție a procesului echitabil în materie civilă potrivit jurispudenței CtEDO.....</i>	48
POPA Radu <i>Unele aspecte legale ale înregistrării de stat a imobilelor proprietate municipală.....</i>	55
ȘEVCEenco Igor <i>Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport.....</i>	60
ȘEVCEenco Victoria <i>Orientarea psihologică în criminologie – combaterea și prevenirea criminalității ca fenomen social.....</i>	70
TODOROV Maxim <i>Unele viziuni modul de determinare a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau a sănătății.....</i>	81
VRABIE Corneliu, DĂNOI Ion <i>Unele considerații privind încetarea capacitații de folosință a persoanei fizice în dreptul internațional privat.....</i>	96
ENACHI Gheorghe <i>Particularitățile de aplicare a liberării de răspundere penală a minorilor.....</i>	103
CIUDIN Oxana, BLAŞCU Olesea <i>Condițiile de fond pozitive la încheierea căsătoriei. Aspecte comparate.....</i>	111
CHIRONACHI Vladimir <i>Instituția rezervei succesorale în reglementarea dreptul civil al Republicii Moldova în comparație cu alte state.....</i>	118
FILIPOV Ina <i>Rolul stagilor de practică în formarea profesională a viitorilor specialiști din Administrația Publică.....</i>	131
SAITARLÎ Natalia <i>Răspunderea juridică a consiliului local în litigiile de contencios administrativ.....</i>	136

RELATIA DINTRE CONTRIBUABIL SI ADMINISTRAȚIA FISCALĂ – TEMELIA DIALOGULUI ÎN CADRUL PROCESULUI DE EFFECTUARE A CONTROLULUI FISCAL

Olesea BLAŞCU, lector universitar, drd.,

Catedra de Drept

Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Rezumé: La société moderne ne peut pas survivre en l'absence des obligations fiscales et surtout de leur livraison. Dans ce contexte la relation entre les contribuables et l'administration fiscale est la fondation du dialogue dans le processus de prise de contrôle fiscal.

Les mots-clés: les contribuables, l'administration fiscale, le dialogue, la communication, la compliance fiscale volontaire

Noțiunea și principiile controlului fiscal

Fiscalitatea este un subiect care aproape neîncetă stârnește controverse, exuberanță și patimi, care adesea dezbină adeptii ai acelorași ideologii politice și care, uneori, apropiu partizani ai doctrinelor economice diametral opuse. Cu toate acestea, societatea modernă nu poate supraviețui în lipsa obligațiilor fiscale și mai ales a onorării lor, căci, după cum afirma Franklin D. Roosevelt, „impozitele sunt, până la urmă, obligații pe care le plătim pentru privilegiile de care beneficiem ca membri ai unei societăți organizate”.¹

În contextul eforturilor Republicii Moldova orientate spre o mai amplă integrare în UE, armonizarea legislației și a sistemelor fiscale este de o importanță specială. Procesul de armonizare are loc în două etape – eliminarea tuturor tipurilor de bariere fiscale pentru schimbul de mărfuri, stabilirea, plasamentul și, eventual, alinierea normelor și procedurilor fiscale naționale la normele și procedurile comune adoptate în Uniunea Europeană. La baza acestor două etape se află dezvoltarea treptată a unei administrații fiscale moderne și obiectiv echitabile. Această logică reprezintă fundamentalul pentru angajamentele Republicii Moldova vis-à-vis de Uniunea Europeană în domeniul impozitării.²

În cadrul Acordului de Parteneriat și Cooperare Moldova–UE (APC), care a intrat în vigoare în iulie 1998³ și continuă să fie în vigoare, Republica Moldova trebuie să lucreze în vederea asigurării că legislația țării, în peste 17 domenii diferite (inclusiv impozitul pe venitul persoanelor juridice și impozitele indirecțe), va fi gradual armonizată, în ce privește compatibilitatea cu legislația UE. Alte cerințe similare apar în cadrul Acordului CEFTA 2006, care a fost ratificat de Republica Moldova în mai 2007.⁴

Legea Supremă a Republicii Moldova, Constituția, pune fundamental drepturile și libertăților cetățenilor care se răsfrîng într-un mod specific în domeniul finanțelor și condiționează principiile impozitării.⁵

Astfel, art.58 al Constituției prevede: “(1) Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice. (2) Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure așezarea justă

¹ Nichita Ramona-Anca, Analiza comportamentului contribuabililor sub impactul modificării politicii fiscale, Cluj-Napoca, 2012 file:///C:/Users/User2015/Downloads/nichita_ramona_rez_ro.pdf , p.7

² Stuart Eugene, Armonizarea legislației republicii moldova cu standardele UE, Ch.: “Sinectica-Com” SRL, 2010, pag.14, http://www.ncu.moldova.md/public/files/publication/armonizare/TAX_RO.pdf

³ Acord de parteneriat și cooperare între Comunitățile Europene și Statele lor membre, și Republica Moldova, 1998, http://www.mf.gov.md/common/programstrategy/APC_ro.pdf

⁴ Acordul de Liber Schimb Central-European(CEFTA) încheiat în 1992, ratificat de Republica Moldova în mai 2007 <http://www.mec.gov.md/ro/content/acordul-de-liber-schimb-central-european-cefta>

⁵ Corj Mihai, Bazele constituționale ale impozitării de stat, F.E.-P. Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p.156

a sarcinilor fiscale.”¹

Satisfacerea necesitărilor publice, îndeplinirea rolului și funcțiilor statale impun realizarea unor venituri. În consecință, statul procedează la repartiția sarcinilor publice între membrii societății, obligându-i, potrivit art. 58 din Constituție, la *contribuții financiare*.²

Conform alin. (2) al articolului analizat, sistemul legal de impuneri trebuie să asigure așezarea justă a sarcinilor fiscale. În acest fel, Constituția prevede o limită a obligației de a contribui la cheltuielile publice. Această limită este o garanție constituțională suplimentară a dreptului de proprietate, deoarece orice contribuție reprezintă o lezare a dreptului respectiv. În anumite limite însă, astfel de atingeri sunt admisibile și pe deplin legale.³

Prin *așezarea justă a sarcinilor fiscale* se înțelege subordonarea sistemului de impozite și taxe unui principiu de echitate pentru a nu deforma egalitatea de șanse, pentru a exclude orice privilegiu sau discriminare. De asemenea, se dă formă juridică principiului de justiție socială, care corespunde caracterului social al economiei statului, ținând seama de necesitatea de protecție a pădurilor social-vulnerabile.⁴

În art.132 al Constituției se statuează: “(1) *Impozitele, taxele și orice alte venituri ale bugetului de stat și ale bugetului asigurărilor sociale de stat, ale bugetelor raioanelor, orașelor și satelor se stabilesc, conform legii, de organele reprezentative respective.*”⁵

Conform Codului Fiscal al Republicii Moldova, sunt percepute și colectate atât impozite și taxe generale de stat, cât și impozite și taxe locale.⁶

Politica Fiscală în Republica Moldova este realizată de către *Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova* care prin esență sa este organul de specialitate al administrației publice, care elaborează și promovează politica unică a formării și gestionării finanțelor publice, al aplicării pârghiilor financiare în concordanță cu exigențele economiei de piață.⁷

Ministerul, de asemenea, are câteva organizații subordonate, inclusiv *Serviciul Fiscal de Stat (SFS)*.⁸

Legea cu privire la finanțele publice și responsabilitățile bugetar-fiscale⁹ în art. 14 prevede obiectivele generale ale politicii bugetar-fiscale:

- asigurarea disciplinei bugetar-fiscale generale și a stabilității bugetului public național pe termen mediu și lung;
- asigurarea unui management eficient al datoriei de stat și al datoriei unităților administrativ-teritoriale, cu menținerea acestora la un nivel sustenabil pe termen mediu și lung;
- dezvoltarea unui cadru bugetar-fiscal previzibil și transparent;
- optimizarea poverii fiscale și eficientizarea sistemului de administrare fiscală.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 Data intrarii în vigoare : 27.08.1994 http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731

² Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Părțac, Lucia Turcanu – Tipogr. „Europress“). Ch.: Arc, 2012, p.231

http://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf

³ *Ibidem*, p.234

⁴ Constituția României, comentată și adnotată, RA „Monitorul Oficial“, București, 1992, p. 127.

⁵ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 Data intrarii în vigoare : 27.08.1994 http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731

⁶ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., <http://lex.justice.md/326971/> art.6 alin.(4)

⁷ Hotărîrea Guvernului cu privire la reglementarea activității Ministerului Finanțelor nr. 1265 din 14.11.2008, Monitorul Oficial nr.208-209/1278 din 21.11.2008, Anexa nr.1 Regulamentul privind organizarea și funcționarea Ministerului Finanțelor, pct.2

⁸ Hotărîrea Guvernului cu privire la reglementarea activității Ministerului Finanțelor nr. 1265 din 14.11.2008, Monitorul Oficial nr.208-209/1278 din 21.11.2008, Anexa nr.4 Lista autorităților administrative din subordinea Ministerului Finanțelor

⁹ Legea nr.181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, Publicat : 08.08.2014 în Monitorul Oficial Nr. 223-230 <http://lex.justice.md/md/354213/>

Principiile constituționale ale impozitării, inserate în Constituție și în legi, au o influență directă asupra practicii de impozitare. Ele servesc drept bază de asigurare a respectării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului și sunt îndreptate la limitarea libertății statului în domeniul finanțelor. La nivel constituțional principiile impozitării sunt o barieră în calea samovolniciei organelor fiscal, creează condiții pentru o impozitare justă, cumpătată, proporțională.¹

Dintre toate obligațiile fiscale, impozitul în bani reprezintă cel mai vechi element de finanțe. Piatra de la Rosetta (faimosul artefact arheologic) ilustrează prin intermediul pictogramelor primele informații despre sistemul fiscal al Egiptului Antic și natura relației dintre contribuabili și autoritațile fiscale egiptene. Pe lângă obiectivul fundamental de mobilizare a resurselor financiare la bugetul de stat în vederea finanțării cheltuielilor publice, impozitul exercită influență asupra cererii de bunuri și servicii. Mai exact, acesta are rol de pârghie economică în stimularea sau descurajarea consumului unor anumite categorii de bunuri și servicii.²

Ca parte integrantă a sistemului fiscal, autoritațile fiscale monitorizează activitatea economică a persoanelor fizice și juridice, iar obiectivul lor primordial este colectarea cu maximă eficiență (costuri cât mai scăzute) a obligațiilor fiscale. Dezideratul poate fi obținut prin crearea unui mediu de cooperare în care toate persoanele fizice și juridice aflate sub incidența legii să își onoreze obligațiile fiscale.³

Cu toate acestea, situația actuală în domeniul colectării impozitelor și taxelor în Republica Moldova poate fi exprimată printr-un citat celebru: “*Arta taxării e ca atunci când jumulești o gâscă vie și obții cea mai mare grămadă de pene cu cele mai puține tipete.*” **Jean-Baptiste Colbert**⁴

Indiferent de forma de organizare, statul și-a creat întotdeauna un *sistem de control*, având drept principale obiective urmărirea modului de realizarea a obligațiilor fiscale ale contribuabililor persoane fizice și persoane juridice. Prin control, indiferent de natura acestuia (tehnic, economic, finanțiar, fiscal, vamal, etc.) se urmărește respectarea legislației în domeniul respectiv.

Controlul “este un factor care contribuie la menținerea activității în situația normală, la soluționarea cu inteligență și competență a problemelor privind dezvoltarea și modernizarea economică, în condiții de eficiență reală”.⁵

Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător în art.2 definește *controlul ca totalitatea acțiunilor de verificare a respectării de către persoanele supuse controlului a prevederilor legislației, realizate de un organ abilitat cu funcții de control sau de un grup de instituții similare*.⁶

Codul fiscal al RM în art.129 alin.(11) definește *controlul fiscal* ca *verificare a corectitudinii cu care contribuabilul execută obligația fiscală și alte obligații prevăzute de legislația fiscală, inclusiv verificare a altor persoane sub aspectul legăturii lor cu activitatea contribuabilului prin metode, forme și operațiuni prevăzute de prezentul cod*.⁷

Codul de Procedură Fiscală al României în art.113 alin.(1) stipulează noțiunea de inspecție fiscală, care o considerăm că este exhaustivă: *Inspecția fiscală reprezintă activitatea ce are ca obiect verificarea legalității și conformității declarațiilor fiscale, corectitudinii și exactității îndeplinirii obligațiilor în legătură cu stabilirea obligațiilor fiscale de către contribuabil, respectării prevederilor legislației fiscale și contabile, verificarea sau stabilirea, după caz, a bazelor de impozitare și a situațiilor de fapt aferente, stabilirea diferențelor de obligații fiscale*

¹ Corj Mihai, *op.cit*, p.157

² Nichita Ramona-Anca, Analiza comportamentului contribuabililor sub impactul modificării politicii fiscale, Cluj-Napoca, 2012 file:///C:/Users/User2015/Downloads/nichita_ramona_rez_ro.pdf , p.8

³ *Ibidem* , p.8

⁴ Colbert Jean-Baptiste, <http://www.money.ro/citate-celebre/>

⁵ Boulescu M., Ghiță M., “Control finanțiar și expertiză contabilă”, Editura Eficient, București, 1996, p.17

⁶ Legea Nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, Publicat : 31.08.2012 în Monitorul Oficial Nr. 181-184 art Nr : 595 Data intrării în vigoare : 31.01.2012

⁷ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

principale.¹

Controlul fiscal este atât o cerință legală cît și o cerință politică și economică, în măsura în care este indispensabilă pentru a asigura egalitatea tuturor în fața impozitului. În același timp, controlul fiscal garantează cât de mult posibil, condițiile unei concurențe sănătoase între companii. Într-un sistem fiscal declarativ, controlul fiscal este esențial pentru a garanta îndeplinirea obligațiilor fiscale, chiar dacă declarația se bucură de o prezumție de precizie.²

Scopul principal al controlului fiscal constă în protejarea interesului fiscal al statului, precum și în asigurarea securității economice a acestuia.³

Activitatea de control fiscal este destinată încurajării și obținerii gradului celui mai înalt de conformare voluntară la prevederile legale în materie fiscală și la normele de aplicare ale acestora. Controlul fiscal trebuie să se desfășoare într-un mod corect și imparțial, pentru a garanta cel mai înalt nivel de regularitate și eficacitate. Controlul fiscal trebuie să se concentreze asupra risurilor fiscale majore, atât cu ocazia selectării dosarelor, a obiectivelor ce trebuie controlate, cît și la alegerea ariei controlului.

Controlul fiscal cuprinde ansamblul activităților care au ca scop verificarea realității, legalității și sincerității declarațiilor de impozite și taxe, verificarea corectitudinii și exactității îndeplinirii, conform legii, a obligațiilor fiscale de către contribuabili, precum și activitatea de investigare și constatare a evaziunii fiscale.⁴

Interesul deosebit al statului pentru reglementarea detaliată a controlului fiscal este determinat, pe de o parte, de importanța publică a plășilor fiscale ca surse de bază a veniturilor bugetare, iar, pe de altă parte – de tendința firească a contribuabilului de a minimiza mărimea obligației sale fiscale. Această relație prin natura ei este una contradictorie, generând situații conflictuale între organul fiscal și contribuabili. Privit din această perspectivă, procesul reglementării juridice a controlului fiscal de către orice stat se va confrunta întotdeauna cu problema realizării adecvate a echilibrului dintre interesele private și cele publice.⁵

Conform prevederilor alin.(1) art.132 din Codul Fiscal, *sarcina de bază a activității organului fiscal constă în exercitarea controlului asupra respectării legislației fiscale, asupra calculării corecte, vărsării depline și la timp la buget a sumelor obligațiilor fiscale.⁶*

Scopul special al controlului fiscal constă în verificarea modului în care contribuabilul respect legislația fiscală într-o anumită perioadă sau în cîteva perioade fiscale. Controlul fiscal are un caracter procedural și constă dintr-o totalitate de acțiuni procedurale ale organului fiscal exercitată în scopul constatării reședințării de către contribuabil a prevederilor legislației fiscale prin compararea datelor prezentate de către contribuabil sau altă persoană cu situația reală a activității economic-financiare a acestuia.⁷

Totodată este necesar de a menționa noțiunea de *vizită fiscală*, pentru a evita ulterior confundarea cu noțiunea de control fiscal.

Conform prevederilor art. 129 alin. (11¹) din Codul fiscal, *vizita fiscală reprezintă un procedeu de asistență fiscală care constă în explicarea legislației fiscale, cu caracter consultativ, și/sau în stabilirea unor date de ordin general despre activitatea contribuabilului.⁸*

¹ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

² Sfax, De la nécessité du contrôle fiscal, http://www.fdsf.rnu.tn/useruploads/files/6-_controle_fiscal.pdf

³ Vlaicu Vlad, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, Drept fiscal: suport de curs, Chișinău, CEP USM, 2014, p.190

⁴ Forfolea M., Informarea contribuabilului despre rolul și importanța controlului fiscal în România , "Legea și viața", 2008, nr.12, p.20

⁵ Щекин Д.М., Налоговое право государств участников СНГ, Статут, Москва, 2008, с.254-255 citat în Vlad Vlaicu, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, Drept fiscal: suport de curs, Chișinău, CEP USM, 2014, p.190-191

⁶ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

⁷ Vlaicu Vlad, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, *op.cit*, p.193

⁸ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

În indicațiile metodologice privind efectuarea vizitelor fiscale¹ este reglementat că vizita fiscală nu constituie un element al controlului fiscal, dar reprezintă o măsură de promovare a conformării voluntare a contribuabilului la respectarea legislației în vigoare, respectiv, în cadrul acesteia nu se calculează obligații fiscale și nu se aplică sancțiuni. Același act oferă modelele de acte ce țin de *Delegarea în vizită fiscală și Raportul vizitei fiscale*. (Anexa nr.1 și Anexa nr.2)

Potrivit aceluiași act se identifică obiectivul de bază pentru care a fost necesar de reglementat un procedeu fiscal nou – vizita fiscală, și anume:

“1) În scopul familiarizării contribuabililor cu legislația în vigoare și îndrumarea acestora spre respectarea întocmai a legislației fiscale, calcularea și vărsarea deplină și la timp în buget a impozitelor și altor plăți stabilite, se necesită să stabili o procedură specială de activitate a organelor fiscale, ce ar contribui la conformarea voluntară a agenților economici.

2) Conlucrarea dintre organele fiscale și contribuabili nu se rezumă la constatarea neajunsurilor, dar este bazată pe previziunea posibilității apariției deficiențelor/abaterilor și orientarea desfășurării activității în spiritul respectării reglementărilor și normelor în vigoare.”

Esența controlului se manifestă cel mai bine prin prisma principiilor care stau la baza acesteia. Scopul principal al principiului juridic este că acesta definește direcția de bază și creează baza pentru specificații suplimentare a conținutului regulilor generale ale normelor de drept relevante. În plus, principiile acționează ca un mijloc de a aborda lacunele și neconcordanțe în lege, precum și joacă un rol important în soluționarea litigiilor, acționând ca un fel de orientare juridică. În unele cazuri, principiile stabilite de lege, poate servi drept o garanție a drepturilor anumitor discipline.²

Principiile controlului fiscal nu sunt prevăzute nici în Codul Fiscal, nici în alte acte normative ale Republicii Moldova, de aceea este necesar să facem trimitere la principiile controlului de stat în general.

Potrivit art.3 din Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător principiile fundamentale ale controlului sănt:³

- a) prevenirea încălcării legislației prin aspectul consultativ al controlului;
- b) obiectivitate și imparțialitate;
- c) efectuarea controlului în baza evaluării riscurilor;
- d) prezumția respectării legislației de către persoana supusă controlului;
- e) transparenta actelor individuale și de reglementare emise de organul de control;
- f) legalitatea și respectarea competenței stipulate expres de lege;
- g) proporționalitatea controlului și oportunitatea inițierii lui – recurgerea la control doar în cazul când acesta este absolut necesar pentru realizarea funcțiilor autoritatii de control și doar în cazul când au fost epuizate alte modalități de verificare a respectării legislației de către persoanele supuse controlului;
- h) proporționalitate și oportunitatea în ce privește durata controlului – exercitarea controlului în cel mai scurt termen posibil, în funcție de temeiul invocat de organul de control;
- i) evidența tuturor acțiunilor și actelor de control;
- j) dreptul de a contesta orice fapt sau orice act al controlorului și de a repara prejudiciul cauzat;
- k) neadmiterea interesului patrimonial al controlorului prin excluderea defalcării directe în bugetul organului de control respectiv a resurselor financiare provenite din sancțiunile pecuniare;

¹ Ordin IFPS Nr. 129 din 24.02.2015 referitor la aprobarea Indicațiilor metodice privind efectuarea vizitelor fiscal, Publicat : 05.06.2015 în Monitorul Oficial Nr. 139-143 art Nr : 996 Data intrarii in vigoare : 05.06.2015

²Данина Е., Принципы налогового контроля , "Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь", 2006 г., N 6, стр.106

³ Legea Nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, Publicat : 31.08.2012 în Monitorul Oficial Nr. 181-184 art Nr : 595 Data intrarii in vigoare : 31.01.2012

1) neadmiterea afectării și/sau suspendării activității persoanei supuse controlului.

În vederea identificării principiilor controlului fiscal este necesar de asemenea să analizăm principiile de care se călăuzește funcționarul fiscal în exercitarea funcției publice:¹

- a. *legalitate;*
- b. *imparțialitate;*
- c. *independență;*
- d. *profesionalism;*
- e. *loialitate.*

Legalitatea – funcționarul fiscal este obligat să respecte strict Constituția Republicii Moldova, alte acte legislative și normative în vigoare, care reglementează domeniul de administrare fiscală și serviciului public fără a depăși normele legale, disciplina de muncă și atribuțiile de serviciu.

Funcționarul fiscal care consideră că i se cere sau că este forțat să acționeze ilegal sau în contradicție cu normele de conduită va comunica acest fapt conducerilor săi.

Imparțialitatea - Funcționarul fiscal este obligat să ia decizii și să întreprindă acțiuni în mod imparțial, nediscriminatoriu și echitabil, fără a acorda prioritate unor persoane sau grupuri în funcție de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială.

Funcționarul fiscal trebuie să aibă un comportament bazat pe respect, exigentă, corectitudine și amabilitate în relațiile sale cu contribuabili, precum și în relațiile cu conducerii, colegii și subordonații.

Funcționarul fiscal nu trebuie să determine persoanele fizice sau juridice, inclusiv alți funcționari publici, să adopte comportamente ilegale, folosindu-se de poziția sa oficială.

Independența - Apartenența politică a funcționarului fiscal nu trebuie să influențeze comportamentul și deciziile acestuia, precum și politice, deciziile și acțiunile autorităților publice.

În exercitarea funcției ce îi revine, funcționarului fiscal îi este interzis:

- a. să participe la colectarea de fonduri pentru activitatea partidelor politice și a altor organizații social-politice;
- b. să folosească resursele administrative pentru susținerea concurenților electorali;
- c. să afișeze, în incinta autorităților publice, însemne sau obiecte inscripționate cu sigla sau denumirea partidelor politice ori a candidaților acestora;
- d. să facă propagandă în favoarea oricărui partid;
- e. să creeze sau să contribuie la crearea unor subdiviziuni ale partidelor politice în cadrul autorităților publice.

Profesionalismul - Funcționarul fiscal are obligația să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu cu responsabilitate, competență, eficiență, promptitudine și corectitudine.

Funcționarul fiscal este responsabil pentru îndeplinirea atribuțiilor sale de serviciu față de conducerul său nemijlocit, față de conducerul ierarhic superior și față de autoritatea publică.

Loialitatea - Funcționarul fiscal este obligat să servească cu bună-credință autoritatea publică în care activează, precum și interesele legitime ale cetățenilor.

Funcționarul fiscal are obligația să se abțină de la orice act sau faptă care poate prejudicia imaginea, prestigiul sau interesele legale ale autorității publice.

Pe lîngă principiile călăuzitoare controlului fiscal are câteva funcții de bază:²

- *funcția de evaluare*, cu rol în aprecierea obiectivă a factorilor ce influențează exercițiul bugetar;
- *funcția preventivă*, cu rol în evitarea și eliminarea unor fraude prin identificare și eliminarea cauzelor generatoare;

¹ Codul de conduită al funcționarului fiscal, Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat nr. 357 din 28 mai 2012, Anexa nr.1 <http://www.fisc.md/CodulEtic.aspx>

² Șaguna Dan Drosu, Tratat de drept financiar și fiscal, Ed.All Beck,București 2001, p.316-317

• **funcția de documentare**, prin care se asigură cunoașterea calitativă și cantitativă a factorilor ce stau la baza fundamentării deciziilor economico-financiare;

- **funcția recuperatorie**, cu rol în descoperirea căilor și recuperarea efectivă a prejudiciilor;
- **funcția educațională**, cu rol în formarea generalizată a experienței positive

Actorii controlului fiscal

Sistemul fiscal este de neconcepționat în afara actorilor săi:

- **Contribuabilul**, pe de o parte, și
- **Autoritatea fiscală**, pe de altă parte.

Contribuabilul este componenta sistemului fiscal asupra căreia se răsfrângă politica fiscală implementată și modificările acesteia.

Potrivit art.5 alin.(2) al Codului Fiscal *Contribuabil este persoana care, conform legislației fiscale, este obligată să calculeze și/sau să achite la buget orice impozite și taxe, penalitățile și amenziile respective; persoană care, conform legislației fiscale, este obligată să rețină sau să perceapă de la altă persoană și să achite la buget plășile indicate.¹*

Această definiție nu este completă, deoarece nu face o lămurire expresă la care persoană se face trimitere: persoană fizică sau persoană juridică?

De aceea, în vederea explicării acestei neclarități, Codul Fiscal în continuare în art.5 alin.(3), (4) definește termenul de persoană fizică și persoană juridică. Astfel:

Persoană fizică:

a) cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin, apatrid;

b) forma organizatorică cu statut de persoană fizică, potrivit legislației, inclusiv întreprinzătorul individual, gospodăria țărănească (de fermier), dacă prezentul cod nu prevede altfel.

Persoană juridică – orice societate comercială, cooperativă, întreprindere, instituție, fundație, asociație, inclusiv creată cu participarea unei persoane străine, și alte organizații, cu excepția subdiviziunilor organizațiilor nominalizate ce nu dispun de patrimoniu autonom și a formelor organizatorice cu statut de persoană fizică, potrivit legislației.”

În dependență de cifra de afaceri (CA,) Serviciul Fiscal de Stat împarte contribuabili, persoane juridice, în următoarele categorii:²

Contribuabili Micro - CA < 3 MIL lei

Contribuabili Mici - 3MIL< CA < 25 MIL lei

Contribuabili Medii - 25 < CA < 50 MIL lei

Contribuabili Mari - CA > 50 MIL lei

Contribuabili din lista marilor contribuabili – contribuabili incluși în lista marilor contribuabili, aprobată anual conform Ordinului SFS.

Autoritatea fiscală, este reprezentată prin organul fiscal, a cărui definiție se regăsește în art.129 alin.(2) al Codului Fiscal: „autoritate publică, împuñnică să administreze impozitele, taxele și alte plășile în interesul statului,,.

Serviciul Fiscal de Stat își desfășoară activitatea în baza Regulamentului privind organizarea și funcționarea Serviciului Fiscal de Stat.³

Activitatea Serviciului Fiscal de Stat este direcționată spre îndeplinirea sarcinilor principale – colectarea eficientă a veniturilor bugetare, asigurarea cadrului necesar aplicării unitare a legislației fiscale, obținerii unor performanțe în vederea asigurării stabilității. Serviciul Fiscal de Stat trebuie să obțină un grad înalt de conformare voluntară a contribuabililor, oferindu-le soluții optime și competente printr-un ansamblu de servicii automatizate de o înaltă calitate, ce corespund ultimelor realizări din domeniul tehnologiilor informaționale, concomitent cu armonizarea legislației fiscale a

¹ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

² Programul de conformare a contribuabililor, 2014, <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=3535>, p.15

³ Hotărîrea Guvernului nr.395 din 5 iunie 2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Serviciului Fiscal de Stat

Republicii Moldova la standardele internaționale de administrare fiscală.¹

Serviciul Fiscal are dreptul de a iniția controale și de a acorda mandate de control în următoarele domenii specifice:²

1. Calcularea corectă, vârsarea deplină și la timp la buget a sumelor obligațiilor fiscale;
2. Respectarea obligațiilor pecuniare față de bugetul asigurărilor sociale de stat ;
3. Calcularea corectă și virarea în termen a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală;
4. Legitimitatea activităților filantropice și de sponsorizare.

Atunci când un contribuabil se raportează la nivelul obligațiilor fiscale stabilite prin intermediul politicii fiscale, pot rezulta două tipuri de comportament fiscal: *conformare și neconformare fiscală*. Potrivit lui Franzoni, contribuabilitii trebuie să îndeplinească simultan patru condiții pentru a se conforma legislației fiscale în vigoare: 1) raportarea în totalitate a bazei de impunere; 2) determinarea corectă a obligațiilor fiscale; 3) depunerea la timp a declarațiilor fiscale; 4) plata la timp a sumelor datorate. Orice derogare de la aceste condiții rezultă într-un comportament de neconformare fiscală.³

Ca obiectiv strategic pentru Serviciul Fiscal de Stat este promovarea unui nivel ridicat de conformare voluntară a contribuabilitilor din Republica Moldova la prevederile legislației fiscale, utilizând în acest scop o gamă largă de instrumente orientate în primul rînd spre o deservire și tratare corectă a contribuabilitilor.

În scopul realizării misiunii sale de bază SFS își pune drept scop creșterea gradului de colectare a veniturilor statului prin eficientizarea activității de administrare fiscală punîndu-se accent pe promovarea unei relații de parteneriat cu contribuabilitii. În acest sens SFS are drept obiective:⁴

- dezvoltarea și implementarea Strategiei de deservire a contribuabilitilor cu o conlucrare partenerială „de la egal la egal”;
- creșterea gradului de prezentare voluntară a dărilor de seamă fiscale și de plată a obligațiilor fiscale în termen legal;
- dezvoltarea și îmbunătățirea serviciilor de asistență, educarea fiscală a contribuabilitilor;
- stimularea prezentării on - line a dărilor de seamă fiscale și a plășilor electronice;
- îmbunătățirea calității serviciilor furnizate contribuabilitilor;
- mediatizarea legislației fiscale cît și dezvoltarea activității de informare fiscală și cooperarea administrativă;
- implementarea Planului de acțiuni a Strategiei de comunicare a SFS;
- aplicarea măsurilor în scopul diminuării evaziunii fiscale și publicarea cazurilor depistate;
- cooperarea cu structurile naționale conform competenței și internaționale cu atribuții în combaterea fraudei fiscale;
- creșterea gradului de recuperare a creașelor bugetare inclusiv prin aplicarea procedurilor de executare silită și îmbunătățirea procedurilor de valorificare a bunurilor în cadrul executării silite;
- reducerea fraudei în faza de colectare silită, prin prevenirea diminuării sau înstrăinării patrimoniului contribuabilitilor cu datorii;
- lărgirea bazei impozabile, îmbunătățirea colectării și realizarea unui grad superior de colectare a veniturilor bugetare;
- preluarea bunelor practici în vederea implementării modalităților moderne de conformare

¹ <http://www.fisc.md/ActivitateaSFS.aspx>

² Legea nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, Publicat : 31.08.2012 în Monitorul Oficial Nr. 181-184 art Nr : 595 Data intrării in vigoare : 31.01.2012 Anexa nr.1

³ Nichita Ramona-Anca, *op.cit*, p.9

⁴ <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=5222>, p.6-7

și abordare a contribuabililor.

Asigurarea unei comunicări eficiente cu contribuabilii constituie cea mai bună metodă în vederea creșterii gradului de conformare fiscală a acestora.

În acest sens¹ a fost aprobată Strategia de comunicare a Serviciului Fiscal de Stat pe anii 2017-2019, care trebuie să fie piatră de temelie a deservirii contribuabililor, fiind bazată pe cele mai bune practici europene și nu numai în ceea ce ține de interacțiunea cu contribuabilii, cu un accent pe sistemul de comunicare suedez, considerat unul din cele mai bune la nivel european.

Prin această Strategie a fost aprobat Planul de acțiuni de comunicare a SFS pentru anii 2017-2019, în care au fost planificate acțiuni de comunicare ambițioase, ce ar susține activitatea de administrare fiscală, educarea contribuabililor și obținerea atitudinii și imaginii pozitive a SFS corelate cu sloganul „Funcționarul fiscal - în serviciul contribuabililor”.

În vederea facilitării respectării echilibrului de interes ale statului și ale mediului de afaceri, micșorării presiunii asupra contribuabililor onești, care execută la timp și în volum deplin obligațiile fiscale și, concomitent, asigurării sancționării inevitabile pentru cei, care conștient se eschivează de la plata impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii este creat Consiliul de Conformare al SFS.²

În cadrul efectuării controlului fiscal este necesar de a cunoaște drepturile și obligațiile ambelor părți: atât ale contribuabilului, cât și ale organului fiscal.

Art.134 al Codului Fiscal identifică drepturile organului fiscal și ale funcționarului fiscal care care au relevanță directă sau tangențială în cadrul efectuării controlului fiscal.³

Corelat cu drepturile, organul fiscal dispune și de obligații, care sunt prevăzute de art.136 Cod Fiscal.⁴

Potrivit art.8 al Codului Fiscal contribuabilul dispune de drepturi și obligații în procesul impozitarii, inclusive în procesul de efectuare a controlului fiscal.

Printre principalele **drepturi ale contribuabilului**, în special în situația unui control fiscal, pot fi menționate următoarele:⁵

- Dreptul la o atitudine corectă din partea autorităților cu atribuții de administrare fiscală și a reprezentanților acestora;
- Dreptul de a-și reprezenta interesele în fața autorităților vizate fie personal, fie prin intermediul unui reprezentant;
- Dreptul de a contesta deciziile, acțiunile sau inacțiunile autorităților cu atribuții de administrare fiscală sau a funcționarilor acestora;
- Dreptul la un tratament fiscal echitabil și interpretarea îndoielilor apărute la aplicarea legislației fiscale în favoarea contribuabilului, etc.

Printre totalitatea de **obligații ale contribuabilului** pot fi remarcate următoarele, în special caracteristici ale procesului de control:⁶

- să țină evidență contabilă conform formelor și modului stabilit de legislație;
- să prezinte informații veridice despre veniturile rezultate din activitatea de antreprenoriat, precum și despre alte obiecte ale impunerii;
- să prezinte la prima cerere a autorităților documente de evidență, dări de seamă fiscale, alte documente și informații privind activitatea de întreprinzător, impozitele și taxele calculate și achitate, etc.;
- să asigure autorităților accesul liber în spațiile companiei (ex. spații de producție,

¹ <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=3768>

² <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=5222,p.9>

<http://www.fisc.md/Upload/LinkedPDF/Programul%20de%20conformare%202017.pdf> p.10-11

³ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

⁴ Ibidem

⁵ Controlul fiscal în Republica Moldova Între drept și obligație, p.6,

<https://www.pwc.com/md/en/publications/assets/tax-guide-md-2015.pdf>

⁶ Ibidem, p.7

depozite, spații comerciale, etc.);

- să asiste la efectuarea controlului fiscal, să semneze actul privind rezultatul controlului și să dea explicații în scris sau oral;
- să respecte deciziile autorităților cu atribuții de administrare fiscală asupra rezultatelor controlului efectuat, etc.

Eforturile Serviciului Fiscal de Stat urmăresc obiectivul de a presta servicii de calitate contribuabililor, fiind exprimată încrederea că acesta, la rândul său, va activa respectând legislația în vigoare și își va onora obligațiile față de stat, contribuind astfel la prosperarea țării.

Criteriile de selectare a contribuabililor pentru control fiscal

În vederea facilitării respectării echilibrului de interese ale statului și ale mediului de afaceri, micșorării presiunii asupra contribuabililor onești, care execută la timp și în volum deplin obligațiile fiscale și, concomitent, asigurării sancționării inevitabile pentru cei, care conștient se eschivează de la plata impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii este creat **Consiliul de Conformare al SFS**.¹

Consiliul de Conformare este o structură consultativă a SFS, creată pentru acordarea de recomandări și soluții practice în vederea creșterii gradului de conformare benevolă a contribuabililor.²

Din Consiliul de Conformare fac parte reprezentanți ai Camerei de Comerț Americane din Republica Moldova, ai Asociației Businessului European din Republica Moldova, ai Asociației Contabililor și Auditorilor Profesioniști din Republica Moldova, ai ICS “PricewaterhouseCoopers” Audit S.R.L., ai Uniunii Transporturilor și Drumurilor din Republica Moldova și Asociației Companiilor Private TIC din Moldova, ai Biroului Executiv ”Moldcoop”, ai Institutului Național de Cercetări Economice, ai Casei Naționale de Asigurări Sociale a Republicii Moldova, ai Companiei Naționale de Asigurări în Medicină a Republicii Moldova. De asemenea, din Consiliu mai fac parte reprezentanți ai clerului, precum și personalități marcante din domeniul artei și culturii din Republica Moldova.

Codul de Procedură Fiscală al României în art.121 alin.(1) prevede: *Selectarea contribuabililor/plătitorilor ce urmează a fi supuși inspecției fiscale este efectuată de către organul de inspecție fiscală competent, în funcție de nivelul riscului. Nivelul riscului se stabilește pe baza analizei de risc.*³

Codul Fiscal al Republicii Moldova face o astfel de referire doar cu privire la persoanele fizice, astfel art.226/13 la alin.(1) lit.a) prevede: *“În procesul analizei și selectării persoanelor fizice care urmează a fi supuse verificării, organul fiscal întreprinde următoarele acțiuni:*

a) aplică metodele de analiză a riscurilor în scopul stabilirii domeniilor cu cel mai înalt nivel al riscurilor;”⁴

În acest sens a fost elaborate și adoptat **Programul de conformare voluntară a contribuabililor**.⁵

În vederea analizei riscurilor este necesar de definit următorii termini:

Risc de conformare fiscală – posibilitatea cauzării de daune financiare Bugetului Public Național, ca rezultat al activității desfășurate de către persoanele fizice și juridice prin evitarea achitării impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii.

Raport de risc aferent domeniului/ fenomenului reprezintă un raport care prezintă atât riscurile pentru administrarea fiscală caracteristice contribuabililor din domeniul/fenomenul respectiv, precum și descrierea, evaluarea și prioritizarea acestor riscuri în conformitate cu metodologia adoptată de Serviciul Fiscal de Stat.

¹ <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=5222>, p.9

² <http://monitorul.fisc.md/section/monitorul/6806.html>

³ Legea nr.207/2015 privind Codul de procedură fiscală

https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/cod_procedura/Cod_Procedura_Fiscală_cu_norme_2016.htm#T6

⁴ Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec.,

⁵ <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=5222>, p.5

Grad de risc reprezintă scara valorică care repartizează riscul pe nivele de intensitate.

Managementul Riscurilor de Conformare este definit ca un proces sistematic, în care Serviciul Fiscal de Stat face alegeri deliberate asupra instrumentelor de tratament, bazate pe cunoașterea comportamentului fiecărui contribuabil în parte, ce ar putea fi utilizate pentru a stimula în mod eficient respectarea legislației în vigoare și pentru a preveni evaziunea și frauda fiscală.¹

În conformitate cu Ghidul Uniunii Europene privind managementul riscurilor pentru administrațiile fiscale (Risk Management Guide for Tax Administrations), recomandările căruia tinde Republica Moldova să le urmeze, Managementul Riscurilor de Conformare are loc prin intermediul unui model, care include 5 etape consecutive:²

- *Identificarea riscurilor;*
- *Analiză riscurilor;*
- *Prioritizarea riscurilor;*
- *Tratamentul riscurilor;*
- *Evaluarea riscurilor.*

Programul de conformare voluntară a contribuabililor³ pentru anul 2017 este privit ca soluția sporirii nivelului de conformare voluntară a contribuabililor și prevenirii evaziunilor fiscale.

În contextul dat Serviciul Fiscal de Stat își propune instaurarea unui climat întemeiat pe încredere și respect reciproc în relația cu mediul de afaceri prin următoarele obiective :

- Deservirea calitativă a contribuabililor;
- Micșorarea presiunii asupra contribuabililor onești, care execută la timp și în volum deplin obligațiile fiscale;
- Educarea și instruirea contribuabililor în scopul promovării continue a spiritului de conformare voluntară utilizând în acest scop un sir de activități și servicii de calitate expuse pe pagina oficială a SFS www.fisc.md/servicii.fisc.md, <https://servicii.gov.md/>;
- Asigurarea sporirii nivelului de conformare fiscală.

Ca urmare a studiului realizat, conchidem că administrația fiscală întreprinde pași în vederea stabilirii unui dialog eficient cu contribuabilii, deoarece că doar prin comunicare deschisă și colaborare se poate atinge un nivel ridicat de conformare fiscală voluntară, ceea ce permite acumularea de resurse financiare la bugetul de stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE :

1. Acord de parteneriat și cooperare între Comunitățile Europene și Statele lor membre, și Republica Moldova, 1998, http://www.mf.gov.md/common/programstrategy/APC_ro.pdf
2. Acordul de Liber Schimb Central-European(CEFTA) încheiat în 1992, ratificat de Republica Moldova în mai 2007 <http://www.mec.gov.md/ro/content/acordul-de-liber-schimb-central-european-cefta>
3. Boulescu M., Ghiță M., “Control finanțiar și expertiză contabilă”, Editura Eficient, București, 1996
4. Codul de conduită al funcționarului fiscal, Ordinul Inspectoratului Fiscal Principal de Stat nr. 357 din 28 mai 2012, Anexa nr.1 <http://www.fisc.md/CodulEtic.aspx>
5. Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24.04.1997, Publicat : 25.03.2005 în Monitorul Oficial Nr. ed. spec., <http://lex.justice.md/md/326971/>
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 Data intrării în vigoare : 27.08.1994
http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731
7. Constituția României, comentată și adnotată, RA „Monitorul Oficial“, București, 1992,

¹ <http://www.fisc.md/PlanuriPrograme.aspx?file=5222>, p.10

²http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/tax_cooperation/gen_overview/risk_management_guide_for_tax_administrations_en.pdf

³ <http://www.fisc.md/Upload/LinkedPDF/Programul%20de%20conformare%202017.pdf>

8. Controlul fiscal în Republica Moldova Între drept și obligație,
<https://www.pwc.com/md/en/publications/assets/tax-guide-md-2015.pdf>
9. Corj Mihai, Bazele constituționale ale impozitării de stat, F.E.-P. Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p.156
10. Forfolea M., Informarea contribuabilului despre rolul și importanța controlului fiscal în România , "Legea și viața", 2008, nr.12
11. Hotărîrea Guvernului cu privire la reglementarea activității Ministerului Finanțelor nr. 1265 din 14.11.2008, Monitorul Oficial nr.208-209/1278 din 21.11.2008, Anexa nr.1 Regulamentul privind organizarea și funcționarea Ministerului Finanțelor
12. Hotărîrea Guvernului nr.395 din 5 iunie 2017 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Serviciului Fiscal de Stat
13. https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/cod_procedura/Cod_Procedura_Fiscală_cu_norme_2016.htm#T6
14. Legea Nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, Publicat : 31.08.2012 în Monitorul Oficial Nr. 181-184 art Nr : 595 Data intrarii in vigoare : 31.01.2012
15. Legea nr.181 din 25.07.2014 finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, Publicat : 08.08.2014 în Monitorul Oficial Nr. 223-230 <http://lex.justice.md/md/354213/>
16. Legea nr.207/2015 privind Codul de procedură fiscală
17. Nichita Ramona–Anca, Analiza comportamentului contribuabililor sub impactul modificării politiciei fiscale, Cluj-Napoca, 2012
file:///C:/Users/User2015/Downloads/nichita_ramona_rez_ro.pdf
18. Ordin IFPS Nr. 129 din 24.02.2015 referitor la aprobarea Indicațiilor metodice privind efectuarea vizitelor fiscal, Publicat : 05.06.2015 în Monitorul Oficial Nr. 139-143 art Nr : 996 Data intrarii in vigoare : 05.06.2015
19. Șaguna Dan Drosu, Tratat de drept financiar și fiscal, Ed.All Beck,București 2001, p.316-317
20. Sfax, De la nécessité du contrôle fiscal, http://www.fdsf.rnu.tn/useruploads/files/6-controle_fiscal.pdf
21. Stuart Eugene, Armonizarea legislației republicii moldova cu standardele UE, Ch.: "Sinectica-Com" SRL, 2010,
http://www.ncu.moldova.md/public/files/publication/armonizare/TAX_RO.pdf
22. Vlaicu Vlad, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, Drept fiscal: suport de curs, Chișinău, CEP USM, 2014
23. Данина Е., Принципы налогового контроля , "Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь", 2006 г., N 6
24. Щекин Д.М., Налоговое право государств участников СНГ, Статут, Москва, 2008, с.254-255 citat în Vlad Vlaicu, Aureliu Rotaru, Viorica Boaghi, Daniela Vidaicu, Drept fiscal: suport de curs, Chișinău, CEP USM, 2014

DESFAȘURAREA AUDIERILOR ÎN CADRUL EXAMINĂRII CAUZELOR PENALE ÎN INSTANȚA DE APEL

Dumitru CALENDARI, drd.,
Procuror-șef al Procuraturii
de Circumscripție Cahul

Abstract: The article analyzes the conduction of judicial hearings in examination of criminal cases in the court of appeal as a guarantee of the principle of finding the truth, and draw some conclusions in this regard.

Key words: the criminal process, court of appeal, judicial hearing.

Rezumat: În articol se analizează desfășurarea audierilor în cadrul examinării cauzelor penale în instanța de apel, ca o garanție a respectării principiului aflării adevărului, și elaborarea unor concluzii în acest sens.

Cuvintele cheie: procesul penal, instanța de apel, audieri judiciare.

Apelul constituind o continuare a judecării fondului cauzei, legea prevede posibilitatea ca instanța de apel să dea o nouă apreciere probelor administrative în fața primei instanțe. Efectul devolutiv nu promovează o reeditare de către instanța de apel a judecății care a avut loc în prima instanță, ci o nouă judecată, cu caracter autonom, care are ca obiect reexaminarea acelor dispoziții din hotărâre, care au fost greșit sau nelegal soluționate¹.

În sensul clasic, apelul în procesul penal este un proces repetat, nou, cu toate atributile sale. Dar modelul național al apelului penal are propriile sale specificități, probabil justificate. Vom încerca să-l definim pe exemplul institutului audierilor judiciare.

În practică, s-a sugerat ca în scop de a asigura real principiul contradictorialității, să se interzică citirea declarațiilor martorilor fără citarea acestora în instanță.

Din sensul art. 351 alin.(2) pct.4), alin.(4) și (5) CPP² rezultă că, după numirea cauzei spre judecare și deciderea asupra listei persoanelor care urmează a fi audiate, instanța de judecată obligă părțile să asigure prezența persoanelor pe care le-au solicitat. Dacă una din părți este în imposibilitate de a asigura prezența vreunei persoane din lista prezentată, ea poate solicita, prin cerere, citarea acestor persoane de către instanța de judecată.

Conform art.art.369-371 CPP, în cazul cînd martorul sau partea vătămată lipsește în ședință și absența lor este justificată fie prin imposibilitatea absolută de a se prezenta în instanță, fie prin motive de imposibilitate de a asigura securitatea lor, se permite citirea în ședința de judecată a declarațiilor martorului sau a părții vătămate depuse în cursul urmăririi penale cu condiția că audierea acestora a fost efectuată cu confruntarea dintre aceștia și bănuit, învinuit, sau martorul ori partea vătămată au fost audiați în conformitate cu art.109 și 110 CPP.

Referitor la procedura judecării apelului, art.413 alin.(1) din CPP prevede că, la judecarea apelului se aplică regulile generale pentru judecarea cauzelor în primă instanță, cu excepțiile prevăzute în Partea specială titlul II capitolul IV secțiunea 1 din Codul de procedură penală, adică în art.art.400-419¹. Această poziție inițială poate fi luată ca bază.

În cadrul examinării cauzei penale urmează a fi respectate regulile de bază ale procesului penal, cele mai importante fiind: egalitatea părților și activitatea subsidiară a judecătorilor în administrarea și examinarea probelor, nemijlocire, oralitate, presupunția nevinovăției, sarcina prezentării probelor învinuirii și revine procurorului, limitele judecării cauzei, efectul devolutiv al

¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10

² Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013

apelului și neagravarea situației în propriul apel (articolele 8, 26, 314, 315, 317, 325, 409, 410 CPP).

Esența excepcțiilor prevăzute în art.art.400-419¹ CPP, constă în două momente: 1) caracterul de reformare al apelului (art.409 alin.(2), art.411 din CPP), 2) limitările oralității și nemijlocirii verificării probelor (art.413 alin.(3),(4) din CPP). Procedura de reformare este de neconcepție fără rolul activ al instanței și prezența drepturilor discreționare. Instanța este stăpâna procedurii „verificării probelor”, nu părțile, aceasta definește obiectul și limitele procesului, și acea gama de instrumente care urmează să fie utilizate pentru a stabili circumstanțele și faptele relevante. Deci, decizia finală cu privire la apariția sau nu în fața instanței a martorului personal, și dacă va avea loc, în mod direct, interogarea acestuia - decid judecătorii. Prin urmare, logic ca președintele ședinței să se implice mai activ în interogare, în conținutul audierii, întrebările interviewatului nu sunt determinate de către părți, ci de instanța de judecată.

Agravarea situației inculpatului poate avea loc doar în urma apelului declarat de către procuror sau partea vătămată, ca subiecții ai dreptului de apel în latura penală, în temeiul art.401 alin.(1) pct.1),2) CPP, și doar în limitele cerințelor apelului. Dar și în acest caz, apelantul din partea acuzării, care a declarat apelul în defavoarea inculpatului, nu poate în solicitările sale să depășească limitele învinuirii înaintate acuzatului. Președintele ședinței este obligat să urmeze respectarea acestor cerințe în timpul interogării martorilor. Aceasta se manifestă în controlul subiectului de interogatoriu și, respectiv, conținutul întrebărilor adresate de către procuror, judecător, precum și adversarii de procedură al interogatului. Judecătorul are dreptul, sau mai bine spus, este obligat, din proprie inițiativă, să ridice întrebarea, dacă obseară o încălcare a acestor cerințe. Astfel, președintele completului de judecată în instanța de apel este o persoană principală care trebuie să țină controlul asupra obiectului și limitelor întrebărilor date de către părți în timpul interogatoriului.

Alăturăm opiniei expuse de către V.Papadopol și C.Turianu că, nu numai la cererea părților instanța de apel poate dispune efectuarea de probe noi, ea poate face această și din oficiu, dacă, bineînțeles, va fi pusă această chestiune în discuția procurorului și a părților. Cât privește mijloacele de probă – adică mijloacele legale prin care administrează probele –, instanța de apel nu este îngrădită în nici un mod în alegerea lor, atât timp cât sunt dintre cele prevăzute expres de lege, ele pot fi: declarații ale părților – inculpat, parte vătămată, parte civilă, parte responsabilă civilmente –, declarații ale martorilor, înscrișuri, constatări tehnico-științifice, mijloace materiale de probă, constatari medico-legale, expertize. De asemenea, instanța de apel poate, la solicitarea procurorului, a părților sau din oficiu, să disponă chiar repetarea sau refacerea unor probe administrate la prima instanță, dacă apreciază motivat, că această măsură este utilă pentru corecta soluționare a cauzei; ea va putea, deci de pildă, să procedeze la o nouă ascultare a inculpatului, să reaudieze unii martori, să ordone reverificarea acelorași date sau situații de către alți experți etc. Principiul aflării adevărului - principiu fundamental al procesului penal, impune oricărei instanțe de judecată să depună toate eforturile pentru a cunoaște în mod complet adevărul asupra existenței sau inexistenței faptei imputate inculpatului, asupra tuturor împrejurărilor care servesc la punerea în lumină a acestui adevăr. Repetarea probelor de la prima instanță devine astfel obligatorie, dacă se invocă și se străbilește că s-a comis o neregularitate în administrarea lor¹.

O caracteristică importantă a cercetării judecătoarești constă în aceea că, anume judecătorul conturează cercul de circumstanțe care urmează să fie soluționate, și, prin urmare, obiectul interogatoriului a persoanelor citate pentru ședința de judecată. Judecătorul are dreptul de a fi activ în clarificarea circumstanțelor respective. Obiectul procedurii judecării apelului este determinat de rezultatele expunerii apelanților, precum și argumentelor părții adverse. Ulterior, instanța trece la „verificarea declarațiilor și probelor materiale examineate de prima instanță prin citirea lor în ședința de judecată, cu consemnarea în procesul-verbal”².

¹ Papadopol V., Turianu C. Apelul penal. București: Casa de editură și presă „Şansa” S.R.L., 1994, p.201

² Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013, art.414 al.(2)

Plenul Curții Supreme de Justiție a menționat că, în sensul cerințelor art.414 CPP, instanța de apel soluționează chestiunile de fapt și de drept asupra cărora s-a pronunțat ori trebuia să se pronunțe prima instanță și care, prin apel, se transmit instanței de apel, și care se referă atât la constatarea dacă fapta reținută ori numai imputată a fost săvârșită ori nu; dacă fapta a fost comisă de inculpat și, dacă da, în ce împrejurări a fost comisă, etc., precum și dacă fapta întrunește elementele infracțiunii, dacă infracțiunea a fost corect calificată, dacă pedeapsa a fost individualizată și aplicată just, dacă normele de drept procesual, penal, administrativ ori civil au fost corect aplicate¹.

Limitările instanței de apel de a utiliza sursa originală a probelor se manifestă în unele prevederi legale. În primul rând, este necesar de evidențiat normele care reglementează procedura de formare a bazei probatorii cu martori. Potrivit art.414 al.(3) Codul de procedură penală, în cazul în care declarațiile persoanelor care au fost audiate în prima instanță se contestă de către părți, la solicitarea acestora, persoanele care le-au depus pot fi audiate în instanța de apel conform regulilor generale pentru examinarea cauzelor în primă instanță.

Părțile procesului pot solicita citarea și audierea suplimentară a martorilor ori de câte ori consideră necesar pentru judecarea apelului, însă președintele ședinței decide dacă martorii urmează a fi audiați suplimentar și cine anume. Deci, președintele ședinței poate, împotriva voinței părților, de a limita cercul persoanelor care urmează a fi citați pentru depunerea declarațiilor.

Totodată, reieșind din faptul că, la judecarea apelului se aplică regulile generale pentru judecarea cauzelor în primă instanță, și judecând apelul, instanța de apel verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în baza probelor examineate de prima instanță, conform materialelor din cauza penală, și în baza oricăror probe noi prezentate instanței de apel, considerăm că instanța de apel este în drept să citeze persoanele care nu au fost solicitate de părți.

La adoptarea deciziei cu privire la audierea martorilor, instanța trebuie să pornească de la faptul dacă declarațiile acestora vor fi relevante pentru concluzia instanței privind legalitatea și temeinicia sentinței atacate.

De asemenea, obligația instanței de apel de a audia suplimentar martorii apare atunci când asemenea probe au fost deja administrate în prima instanță.

Dacă sunt martori noi solicitați pentru a dovedi circumstanțe noi, atunci apelantul în cererea de apel trebuie să motiveze necesitatea administrării unor astfel de probe, precum și imposibilitatea prezentării lor în prima instanță (art.405 al.(2) pct.5) Codul de procedură penală).

Astfel, necesitatea de a verifica probele care au fost administrate în primă instanță se determină de instanța de apel, ținând seama de importanța probelor pentru stabilirea motivelor cererii de apel și adoptarea deciziei asupra fondul cauzei. Audierea repetată a martorilor nu este un mijloc priorităt de verificarea circumstanțelor, care au fost anterior obiectul cercetărilor judiciare în prima instanță. Legiuitorul a acordat preferință verificării circumstanțelor cauzei prin materialele scrise, adică, verificarea datelor fixate în procesele-verbale ale acțiunilor procesuale de la urmărire penală și a ședinței de judecată.

Verificarea declarațiilor persoanelor prin citirea acestora pot fi doar celor care au fost audiați în prima instanță. Dacă persoana a depus declarații la faza urmăririi penale, însă nu a fost interrogată în ședința de judecată în prima instanță declarațiile acesteia nu pot fi citite în instanța de apel.

Reieșind din normele legale și din cele relatate anterior, încercăm să facem concluzii în ceea ce privește caracteristicile procedurii de audiere în instanța de apel. Concluzia principală este că, audierea în instanța de apel a persoanelor interogate anterior în cadrul cercetărilor judecătoarești în fond, este repetată sau suplimentară. De aici rezultă următoarele consecințe:

1. Nu este necesară o povestire liberă, fiecare dintre părți, indiferent din partea cui este martorul, în drept să înceapă interogarea prin întrebări directoare, care din start duc spre subiectul ce urmează a fi cercetat. De exemplu: „Anterior, ați indicat că ... Confirmăți declarațiile anterioare?” sau „Puteți să relatați ceva suplimentar celor declarate în prima instanță?”, etc.

¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10

2. La începutul audierii este posibilă adresarea unor întrebări directoare pentru a dezvolta un subiect care a fost descris anterior, probabil incomplete, de către martor.

3. La începutul audierii, inculpatului îi pot adresa întrebări cu privire la motivele care l-au determinat să declare apel sau nu, precum și privind schimbarea poziției sale în comparație cu cea avută în prima instanță.

4. Întrebările analogice pot fi adresate în timpul audierii părții vătămate, precum și a altor participanți interesați în rezultatul examinării cauzei.

5. În cazul în care martorul a fost solicitat de către o parte în proces cu scopul confirmării sau infirmării declarațiilor date anterior, acesteia i se acordă dreptul de a pune prima înrebări.

6. Sunt admisibile referirile la declarațiile fixate în procesul-verbal de audiere, în cadrul punerii întrebărilor fără citirea prealabilă a acestora.

7. În cazul în care martorul este audiat pentru prima dată în instanța de apel, aceasta urmează a fi efectuată conform tuturor regulilor de audiere.

8. După cum judecătorul însăși determină volumul circumstanțelor necesare verificării în apel, acesta este în drept să stabilească cu ajutorul interogării acele întrebări care urmează a fi puse pentru elucidarea circumstanțelor necesare. Din aceasta rezultă că, judecătorul care prezidează ședința de judecată are dreptul de a avea planul său de interogare, pe care îl îndeplinește, după ce părțile l-au realizat pe a lor. Audierile inițiale sunt efectuate în instanța de apel în conformitate cu regulile generale de audiere, fără nici o excepție. Președintele ședinței poate, din proprie inițiativă de a cita un martor sau expert, care sunt necesari pentru a concretiza circumstanțele care apar în cadrul procesului penal.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.22 din 12.12.2005 „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.7, pag.10.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
3. Papadopol V., Turianu C. Apelul penal. București: Casa de editură și presă „Şansa” S.R.L., 1994.

INSTITUȚII PROCEDURALE INCIDENTE PE PARCURSUL ARESTULUI PREVENTIV

Oxana CIUDIN, lector universitar, drd.,
Catedra de Drept

Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The main purpose of the criminal proceeding is to establish the criminal offenses, to identify the delinquent and to determine the appropriate penalty.*

In order to achieve this and to ensure the presence of the defendant at any time it would be necessary, as well as to prevent the endangering the truth, the criminal investigators can use the preventive measures, and in particular: preventive arrest, arrest at home, release under judicial control and release on bail.

In the present piece of work we wanted to show the opportunity of revoking and replacing the preventive arrest with one of the three alternative measures if it can be ascertained that the aim pursued by arrest can be achieved also by applying the other preventive measures.

În lucrarea de față ne propunem să reaizăm o analiză a procedurii revocării și înlocuirii arestului preventiv cu o altă măsuă de constrângere prevazute de partea generală a Codului de procedură penală a Republicii Moldova, Titlul V, Capitolul II.

Măsurile preventive, fiind masuri procesuale provizorii luate în funcție de anumite împrejurări concrete legate de cauza penală și de persoana făptuitorului pot fi înlocuite una cu alta în funcție de schimbarea temeiurilor ce au contribuit la luarea măsurii preventive inițiale.

Potrivit alin. (I) al art. 195 din Codul de proedură penală, măsura preventivă poate fi înlocuită cu una mai aspră dacă necesitatea acesteia este confirmată prin probe, sau cu una mai ușoară, dacă prin aplicarea ei se va asigura comportamentul respectiv al bănuitorului, învinitorului, inculpatului, în scopul desfășurării normale a procesului penal și al executării sentinței.

Dacă în timpul urmăririi penale s-au administrat probe în legătură cu faptele inculpatului și nu mai există pericolul că acesta să zădărnică aflarea adevărului prin influențarea martorilor, inculpatul poate fi eliberat, înlocuindu-se măsura arestării preventive cu aceea a obligării de a nu părași localitatea¹.

Modificarea învinuirii atât în sensul atenuării, cât și în sensul agravării ei, schimbarea stării sănătății sau situației familiale ori încălcarea condițiilor unei măsuri preventive neprivative de libertate luate anterior, ori pronunțarea sentinței de condamnare la pedeapsa închisorii, când inculpatului anterior îi este aplicată o măsură preventivă de libertate, sunt temeuri de înlocuire a măsurilor preventive.

Înlocuirea măsurii preventive poate fi dispusă în faza urmăririi penale, de regulă, la cerere sau demers, iar în faza judecării cauzei și din oficiu de către instanța judecătoarească.

Procurorul poate dispune prin ordonanță motivată numai înlocuirea unei măsuri preventive neprivative de libertate cu alta neprivativă de libertate (cu excepția, liberării provizorii sub control judiciar sau pe cauțiune). Ofițerul de urmărire penală, dacă constată necesitatea înlocuirii unei măsuri preventive, înaintează demers motivat procurorului².

Măsura preventivă sub formă de arest la domiciliu poate fi înlocuită prin arest, dacă necesitatea arestului este confirmată prin probe care arată asupra riscurilor care atrag necesitatea arestării preventive. Măsura preventivă sub formă de arest poate fi înlocuită cu una mai ușoară, dacă au dispărut risurile menționate, sau, datorită schimbării situației, aceste riscuri pot fi înălțurate prin

¹ Antonio G., Volonciu N. Practica judiciară penală, vol IV, Procedură penală, București: Editura Academiei Române, 1993, p.147.

² Dolea Ig. §.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.262.

aplicarea altor măsuri preventive¹.

Potrivit alin. (3) al art. 195 din Codul de proedură penală, măsura preventivă sub formă de arestare preventivă, arestarea la domiciliu, liberarea provizorie sub control judiciar și liberarea provizorie pe cauțiune poate fi înlocuită sau revocată de judecătorul de instrucție sau după caz, de instanța de judecată.

Conform alin. (2) al art. 195 din Codul de proedură penală, măsura preventivă se revocă de către organul care a dispus-o în cazul când au dispărut temeiurile pentru aplicarea acesteia.

Revocarea măsurii preventive presupune desființarea tuturor obligațiilor impuse anterior în cadrul unei măsuri (cu exceptia, liberării provizorii sub control judiciar sau pe cauțiune, când se revine la starea de arestare preventivă).

De regulă, oportunitatea înlocuirii sau revocării măsurii preventive este lăsată la latitudinea procurorului, judecătorului de instrucție sau, după caz instanței de judecată, care apreciază faptul dispariției temeiurilor pentru menținerea măsurii preventive în continuare. Dar în privința măsurilor privative de liberitate revocarea trebuie interpretată mult mai categoric prin prisma dispozițiilor constitutionale (alin. (6) al art. 25 din Constituție care prevede că „eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut”). O soluție similară revocării este anularea măsurii preventive dispusă în urma soluționării recursului de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de către instanța de judecată, unde se constată lipsa temeiurilor legale de aplicare a măsurii preventive, precum și faptul dispariției temeiurilor pentru menținerea măsurii în continuare. După consecințele juridice, anularea și revocarea măsurii preventive sunt identice, deosebirea fiind nu prin efecte, dar prin procedura după care se dispune.

Revocarea măsurii preventive se dispune prin încheiere de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de instanța judecătorească, care nu sunt susceptibile de a fi atacate².

Instanța de judecată dispune revocarea măsurii preventive prin sentință la soluționarea cauzei în prima instanță, precum și prin decizie la soluționareaapelului potrivit art. 416 din Codul de proedură penală sau recursului pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul, conform art. 450 din Codul de proedură penală.

Potrivit alin. (4) al art. 195 Cod de proedură penală, încheierea, dispozitivul sentinței sau decizia de înlocuire ori de revocare a arestării preventive se execută imediat, învinuitul sau inculpatul arestat fiind eliberat din sala ședinței de judecată, iar copile acestor hotărâri se înmânează imediat apărătorului sau reprezentantului persoanei arestate și administrației locului de deținere pentru a fi executate. Revocarea măsurii preventive nu se poate dispune decât pe o durată nedeterminată, având în acest sens caracter definitiv, deși este posibilă aplicarea din nou.

Cererea de înlocuire sau revocare a arestului preventiv sau a arestului la domiciliu nu poate fi înaintată în cadrul procedurii de examinare a demersului de aplicare a arestului. Ea poate fi înaintată doar când în privința bănuitorului, învinuitului există deja aplicat arestul printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă.

Dacă în cadrul urmăririi penale, judecătorul de instrucție care examinează un demers de aplicare a arestului sau instanța de recurs care verifică legalitatea aplicării arestului au fost sesizate cu o cerere de înlocuire sau revocare a acestei măsuri, această cerere urmează a fi respinsă ca inadmisibilă. Încheierea, prin care s-a respins cererea privind înlocuirea sau revocarea măsurii preventive în situația dată, nu este susceptibilă de a fi atacată cu recurs³.

În vederea respectării exigențelor art. 5 §4 CEDO, soluționarea cererii de revocare sau de înlocuire a arestului preventiv trebuie să se desfășoare cu maximă celeritate, care se apreciază prin raportare la durata de timp existentă între momentul depunerii cererii și data pronunțării încheierii⁴.

¹ Dolea I., Ursu S. Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene. Chișinău: Cartier, 2014.p. 65.

² Mateuț G., Arestarea preventivă. Revocarea măsurii.Temei juridic. Starea sănătății inculpaților, în Dreptul, nr.2, 1996, p. 99.

³ Dolea I., Ursu S. Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene. Chișinău: Cartier, 2014.p. 65.

⁴ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2, București: Editura C.H Beck, 2010, p.236.

În continuare ne propunem să realizăm analiza instituției încetării de drept a măsurii arestului preventi. Codul de procedură penală reglementează anumite cazuri cînd, în mod obligatoriu, măsurile preventive trebuie să înceteze de drept, fără să fie nevoie de îndeplinirea vreunei condiții. În timp ce revocarea sau înlocuirea măsurilor preventive este un act procesual a cărui oportunitate o apreciază organele judiciare, încetarea de drept a măsurilor preventive este un obstacol legal împotriva menținerii acestora. Așadar, ori de câte ori legea prevede ca măsura preventivă încetează de drept, textul fiind imperativ, organul judiciar este obligat să dispună desființarea măsurii.¹

Aici, găsim oportun, în vederea explicării instituției revocării, indicarea reglementării instituției date în legislația României și anume, conform art.140 al Codului de procedură penală al României, măsurile preventive încetează de drept:

a) la expirarea termenelor prevăzute de lege sau stabilite de organele judiciare ori la expirarea termenului prevăzut în art.160 alin.(1), dacă instanța nu a procedat la verificarea legalității și temeinicieie arestării preventive în acest termen;

b) în caz de scoatere de sub urmărire, de încetare a urmăririi penale sau de încetare a procesului penal ori de achitare.

Măsura arestării preventive încetează de drept și atunci cînd, înainte de pronunțarea unei hotărîri de condamnare în primă instanță, durata arestării a atins jumătatea maximului pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea care face obiectul învinișării, fără a se putea depăși, în cursul urmăririi penale, maximele prevăzute în art. 159 alin.(13) Cod de procedură penală al României, precum și în alte cazuri anume prevăzute de lege. În cazurile arătate mai sus, instanța de judecată, din oficiu sau la sesizarea procurorului, ori procurorul în cazul reținerii, din oficiu sau în urma informării organului de cercetare penală, are obligația să dispună punerea de îndată în libertate a celui reținut sau arestat, trimînd administrației locul de deținere o copie de pe dispozitiv sau ordonanță ori extras cuprinzînd următoarele mențiuni:

- Datele necesare pentru identificarea învinișătorului sau inculpatului;
- Numărul mandatului de arestare;
- Numărul și data ordonanței, ale încheierii sau hotărîrii prin care s-a dispus liberarea
- Temeiul legal².

Încetarea de drept a măsurii arestării preventive poate fi constatătă atât de judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară sau instanța de judecată, cât și de procurorul care dispune clasarea sau renunțarea la urmărirea penală în chiar cuprinsul ordonanței prin care se dispune această soluție³.

Cazurile de încetare de drept a măsurilor preventive obligă organele competente să dispună desființarea măsurii sau restricțiile impuse prin orice măsură preventivă care își pierd efectul fără decizia expresă de revocare. Potrivit alin. (5) al art. 195 Cod de procedură penală a Republicii Moldova, măsura preventivă *încetează de drept*:

1) la expirarea termenelor prevăzute de lege ori stabilite de organul de urmărire penală (avându-se în vedere de către procuror) sau instanță dacă nu a fost prelungită în conformitate cu legea;

2) în caz de scoatere a persoanei de sub urmărire penală, de încetare a procesului penal sau de achitare a persoanei;

3) în caz de punere în executare a sentinței de condamnare.

Pe lângă situația arătată mai sus, în continuare la alin. (6) al art. 195 Cod de procedură penală, măsura preventivă privativă de libertate încetează de drept și în cazul adoptării sentinței de condamnare cu aplicarea pedepsei neprivative de libertate. Astfel, expirarea termenelor de 10 zile de arestare preventivă sau a oricărei măsuri preventive aplicate bănuitorului conform alin. (5) al art.

¹ Sima C.ș.a. , Arestarea preventivă, București: Lumina Lex, 2002, p.235.

² Coraș L. Arestarea preventivă, București: Editura C.H. Beck, 2006. p.161.

³ Udroiu M. Fișe de procedură penală. Noul Cod de procedură penală, București: Universul Juridic, 2014, p.222.

307 din CPP sau alin. (2) al art. 63 Cod de procedură penală, de 30 de zile de arestare a învinuitului, alin. (2) al art. 186 Cod de procedură penală, sau de 6 luni, de 12 luni, ori de 4 luni de prelungire a arestării preventive a învinuitului, alin. (3), (4) ale art. 186 Cod de procedură penală, de 30 de zile de obligare de a nu părăsi localitatea sau țara de către învinuit, alin. (3) al art. 178 Cod de procedură penală sunt temeiuri de încetare de drept a acestor măsuri.

Prin urmare, încetarea de drept pentru temeul expirării termenelor prevăzute de lege ori stabilite de organele judiciare, intervine numai în cazul măsurilor preventive care se aplică pentru o anumită durată (arestarea preventivă, arestare la domiciliu, obligarea de a nu părăsi localitatea sau țara).

Când organul judiciar dispune luarea măsurii preventive pe un termen mai mic decât termenul maxim prevăzut de lege, și acest termen fixat de organul judiciar s-a scurs, se poate spune că măsura de prevenție a încetat de drept, deoarece a expirat termenul stabilit de organul judiciar. În cazul expirării termenelor prevăzute de lege sau stabilite de organele judiciare administrația locului de reținere sau de detinere este obligată să elibereze imediat persoana reținută sau atestată, alin. (7) al art. 195 Cod de procedură penală.

Când procurorul dispune scoaterea persoanei de sub urmărire penală ori încetarea urmăririi penale, iar instanța de judecată adoptă soluția achitării persoanei sau după caz încetarea procesului penal, menținerea oricărei măsuri procesuale penale de constîngere este inadmisibilă datorită faptului că cel acuzat a fost reabilitat sau, după caz, absolvit de răspundere penală. Astfel, potrivit art. 284, 235 Cod de procedură penală, în faza urmăririi penale, procurorul prin ordonanță adoptă soluțiile în care trebuie să menționeze și faptul încetării de drept a măsurii preventive, și instanța de judecată, prin sentința de încetare conform art. 390 Cod de procedură penală ori sentința de achitare conform art. 390 Cod de procedură penală, se pronunță și asupra măsurilor preventive.

Măsurile preventive se aplică până la intrarea în vigoare a sentinței de condamnare și o dată cu punerea în executare a hotărârii respective scopul măsurilor preventive este realizat și încetarea de drept operează prin mențiunea specială în dispozitivul sentinței. Indiferent de categoria de pedeapsă penală stabilită prin sentință sau felul sentinței de condamnare, menținerea măsurii preventive după punerea în executare a hotărârii, adică până la executarea pedepsei este contrară legii. Dacă sentința de condamnare privind pedeapsa închisorii se pune în executare prin detenția condamnatului și epuizarea măsurii arestării preventive este evidentă. În cazurile de punere în executare a sentinței de condamnare cu stabilirea pedepsei neprivative de libertate (de exemplu, a amenzi) măsura preventivă neprivativă de libertate urmează a fi desființată din momentul rămânerii definitive a sentinței în conformitate cu alin. (2) al art. 466 Cod de procedură penală, dar nu după executarea pedepsei.

Măsura privativă de libertate începează de drept și în alte cazuri analogice:

1. condamnarea cu stabilirea pedepsei și cu liberarea de executare, pct. 2) din alin (3) al art. 389 Cod de procedură penală;
2. condamnarea fără stabilirea pedepsei, cu liberarea de răspundere alin. (3) al art. 389 Cod de procedură penală;
3. condamnarea la închisoare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, alin. (2) al art. 389 Cod de procedură penală.

În asemenea cazuri, precum și în cazurile prevăzute de art. 398 Cod de procedură penală, arestatul se eliberează imediat din sala ședinței de judecată. În cazul scoaterii persoanei de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale procurorul este obligat să trimită imediat copiile de pe ordonanțele respective administrației locului de detinere a persoanei arestate preventiv pentru executare. Dispoziția de eliberare a persoanei arestate menționate în ordonanță de scoatere de sub urmărire sau de încetare a urmăririi penale este obligatorie pentru administrația locului de detenție și nu este necesară confirmarea acesteia de către judecătorul de instrucție. În cazul achitării persoanei, al încetării procesului penal și în alte cazuri de încetare a măsurii preventive privative de libertate copiile acestor hotărâri se trimit imediat spre executare administrației locului de detenție,

chiar dacă aceste hotărîri, potrivit legii, nu sunt definitive¹.

Hotărîrile privind revocarea sau încetarea de drept a măsurii de constrîngere aplicate pot fi supuse căilor de atac, înaintate din partea părților, în cayul existenței temeiurilor prevăzute de lege.

Conform art. 196 Cod de procedură penală atacarea hotărîrilor privind măsurile preventive în alin.(1) prevede că ordonanța procurorului cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu plângere judecătorului de instrucție de către bănuit, învinuit, apărătorul ori reprezentantul său legal. Conform alin.(2) a același articol se prevede că hotărîrea judecătorului de instrucție sau a instanței cu privire la aplicarea, prelungirea sau înlocuirea măsurii preventive poate fi atacată cu recurs în instanța ierarhic superioară, iar în cazul Curții Supreme de Justiție, recursul se examinează de alți trei judecători ai Curții Supreme de Justiție².

Potrivit art 5. paragraful 4 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertății fundamentale „orice persoana privată de libertate prin arestare sau detenție are dreptul să introducă recurs în fața unui tribunal, care să se pronunțe în cel mai scurt timp asupra legalității detenției și să ordone eliberarea dacă detenția persoanei este ilegală”.

În acest sens Constituția Republicii Moldova, alin.(4) al art. 25 prevede că asupra legalității mandatului de arestare se poate depune recurs, în condițiile legii, în instanța ierarhic superioară. De fapt, art. 311 Cod de procedură penală prevede recursul împotriva încheierii judecătorului, dar, evident, este îndreptat și împotriva mandatului. Astfel, conform alin.1 al art. 311 Cod de procedură penală, recursul împotriva încheierii judecătorului de instrucție privind aplicarea sau neaplicarea arestării preventive, privind prelungirea sau refuzul prelungirii arestării preventive se depune de către procuror, bănuit, învinuit, apărătorul sau, reprezentantul său legal în instanță care a adoptat încheierea ori prin intermediul administrației locului de detinere, în termen de 3 zile de la data adoptării încheierii.

Administrația locului de detenție, primind recursul, este obligată să-l înregistreze și imediat să-l expedieze instanței care a adoptat încheierea, aducând faptul la cunoștință procurorului. Instanța care a adoptat încheierea, primind recursul în termen de 24 de ore, îl trimită cu materialele respective, instanței de recurs, numind data soluționării recursului și informează despre acesta procurorul și apărătorul.

Instanța de recurs, primind recursul, solicită de la procuror materialele ce confirmă necesitatea aplicării arestării preventive sau a prelungirii duratei ei (art. 331 alin.3 Cod de procedură penală).

Procurorul, primind îndoiala despre data examinării recursului, este obligat să prezinte în instanță de recurs materialele respective în decurs de 24 de ore (alin. (4) al art.311 Cod de procedură penală). Având în vedere caracterul definitiv al încheierilor judecătorului de instrucție care se execută imediat, potrivit art. 307, 308 Cod de procedură penală, recursul nu suspendă acțiunea acestor hotărîri.

Potrivit art. 312 Cod de procedură penală, recursul împotriva încheierilor judecătorului de instrucție privind arestarea preventivă se examinează într-un complet format din trei judecători în decurs de 3 zile din momentul primirii lui³.

Dintre posibilele motive de recurs se pot evidenția:

- lipsa apărătorului;
- lipsa unei condiții de fond pentru luarea măsurii arestării preventive;
- greșita stabilire a limitelor de pedeapsă prevăzute de lege;
- alte aspecte care vizează greșita aplicare a legii penale;
- netemeinicia hotărîrii.

¹ Dolea Ig. ș.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.263-265.

² Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 20.08.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 05.11.2013.

³ Dolea I. ș.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, vol I, Chișinău: Cartdidact, 2005, p.323

Motivarea recursului se poate formula și oral în ziua judecării, iar instanța de recurs este obligată să examineze întreaga cauză sub toate aspectele.

Motivele de recurs se iau în considerare obligatoriu, din oficiu, în următoarele cazuri:

- dacă nu au fost respectate dispozițiile legale privind competența după materie sau după calitatea persoanei;
- dacă instanța nu a fost legal sesizată;
- cînd ședința de judecată nu a fost publică, afară de cazurile cînd legea prevede altfel, sau cînd a avut loc în absența procurorului sau apărătorului;
- nemotivarea hotărîrii¹.

Controlul judiciar privind legalitatea arestării se efectuează în ședință închisă, cu participarea procurorului, bănuitorului, învinitorului, apărătorului și a reprezentantului lui legal. Neprezentarea bănuitorului, învinitorului care nu este privat de libertate și a reprezentantului lui legal, care au fost citați în modul prevăzut de lege, nu împiedică examinarea recursului (alin. (3) al art. 312 Cod de procedură penală).

La deschiderea ședinței de judecată în instanța de recurs președintele anunță ce recurs va fi examinat, concretizează dacă persoanelor prezente la ședință le sunt clare drepturile și obligațiile lor. După aceea recurrentul, dacă participă la ședință alin.(4) al art. 312 Cod de procedură penală.

În urma controlului judiciar efectuat, conform alin.(5) al art. 312 Cod de procedură penală, instanța de recurs pronunță una din următoarele decizii:

1) admite recursul prin:

a. anularea arestării preventive dispuse de judecătorul de instrucție sau anularea prelungirii duratei acesteia și dacă este cazul și dispune eliberarea persoanei de sub arest;

b. aplicarea măsurii arestării preventive care a fost respinsă de judecătorul de instrucție, cu eliberarea mandatului de arestare sau aplicarea unei alte măsuri preventive la alegerea instanței de recurs, însă nu mai aspră decît cea solicitată în demersul procurorului, sau cu prelungirea duratei arestării preventive.

2) respinge recursul.

Verificînd legalitatea aplicării sau a refuzului de a aplica măsura preventivă sub formă de arest, instanța de recurs este obligată să controleze existența probelor și indicilor temeinice pe care s-a bazat hotărîrea adoptată, însă nu este drept să dea o apreciere probelor care vor fi obiect de examinare de către instanța de judecată la stabilirea vinovăției sau nevinovăției persoanei.

La anularea mandatului de arestare și eliberare persoanei de sub arest în decizie este necesar a indica, de asemenea și faptul anulării încheierii judecătorului despre aplicarea față de persoana în cauză a măsurii arestării preventive cu indicarea duratei ținerii sub arest, iar decizia instanței de recurs de aplicare a arestării preventive este necesar să se indice data și ora de la care se calculează durata arestului.

Potrivit alin.(6) al art.312 Cod de procedură penală, în cazul în care în ședință de judecată nu au fost prezентate materialele ce confirmă legalitatea aplicării arestării preventive sau prelungirea duratei ei, instanța de recurs pronunță decizia de anulare a măsurii preventive sau, după caz, de neprelungire a duratei ei și eliberează persoana reținută sau arestată.

Conform alin.(7) al art. 312 Cod de procedură penală copia de pe decizia instanței de recurs sau după caz, mandatul de arest se înmînează procurorului și învinitorului imediat, iar dacă a fost pronunțată o decizie prin care a fost anulată măsura preventivă sau anulată prelungirea duratei acesteia, copia de pe decizia se expediază în aceeași zi la locul de detinere a persoanei arestate sau, respectiv, la secția de poliție de la locul de trai al învinitorului. Dacă persoana în privința căreia a fost anulată arestarea preventivă ori care a fost eliberată provizoriu, participă la ședința de judecată, ea se eliberează imediat din sala ședinței de judecată.

În caz de respingere a recursului, examinarea unui nou recurs privind aceeași persoana în

¹ Coraș L. Arestarea preventivă, București: Editura C.H. Beck, 2006. p.192.

aceeași cauză se admite la fiecare prelungire a duratei arestării preventive sau la dispariția temeiurilor deținerii preventive (alin. (8) al art. 312 Cod de procedură penală).

În cazul în care după survenirea recursului în instanța de recurs cauza penală a fost trimisă de către procuror în instanță pentru judecare, procedura de recurs încetează dar recursul este trimis conform art.297 alin.4 Cod de procedură penală, pentru soluționare de către instanța care judecă cauza. Decizia instanței de recurs este definitivă, dar poate fi atacată cu recurs în anulare, potrivit alin. (2) al art. 453 Cod de procedură penală, numai dacă este contrară legii.

Potrivit alin. (2) al art. 329 Cod de procedură penală, este susceptibilă de a fi atacată cu recurs separat numai încheierea instanței de judecată privind aplicarea arestării preventive față de inculpat, în termen de 3 zile, în instanța ierarhic superioară (Curtea de Apel, după caz, Curtea Supremă de Justiție). Recursul se examinează în ordinea prevăzută de art. 312 Cod de procedură penală.

Conform art.187 alin.10 Cod de procedură penală, hotărîrile de prelungire a arestării preventive a inculpatului pot fi atacate cu recurs în instanța ierarhic superioară. Atacarea hotărîrii nu suspendă examinarea cauzei¹.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Constitutia 29 iulie 1994 Republicat: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 Monitorul Oficial al R.Moldova nr.1 din 12.08.1994
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 Republicat: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013 Monitorul Oficial al R.Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003
3. Cod de Procedură Penală, publicată în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010, în vigoare din 1 februarie 2014
4. Convenția europeană a drepturilor omului/ Curtea Europeană a Drepturilor Omului.-Chișinău S.n.,(Î.S. F.E.-P.,„Tipografia Centrală”).2005
5. Antonio G., Volonciu N. Practica judiciară penală, vol IV, Procedură penală, București: Editura Academiei Române, 1993.
6. Bîrsan C.”Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole” Ediția 2, București: Editura C.H Beck, 2010.
7. Coraș L. ”Arestarea preventivă.” București: Editura C.H.Beck, 2006.
8. Dolea I. ș.a.”Dreptul procesual penal. Partea generală, vol I,” Chișinău: Cartdidact, 2005.
9. Dolea I. ș.a. Arestarea preventivă în Republica Moldova și în țările europene. Chișinău: Cartier, 2014.
10. Mateuț G. Arestarea preventivă. Revocarea măsurii. Temei juridic. Starea sănătății inculpaților, în Dreptul, nr.2, 1996.
11. Sima C. ș.a. , Arestarea preventivă, București: Lumina Lex, 2002.
12. Udroiu M. Fișe de procedură penală. Noul Cod de procedură penală, București: Universul Juridic, 2014

¹ Dolea I. ș.a. Dreptul procesual penal. Partea generală, vol I, Chișinău: Cartdidact, 2005, p. 324-325.

MONITORIZAREA CONEXIUNILOR COMUNICAȚIILOR TELEGRAFICE ȘI ELECTRONICE

Ion COVALCIUC,

Doctorand ULIM

Procuratura r-lui Glodeni

Procuror-șef, interimar

Summary: *The monitoring of telegraph and electronic communications connections is one of the special investigative measures that can only be carried out in the framework of criminal prosecution and only with the judge's authorization. At the same time, the legislator provided not only a number of special investigative measures with an analogous documentary object, but also classic proofing procedures. The reason why, besides analyzing the special measure of investigation itself, we set out to debate these situations by highlighting the positive aspects and not only.*

Keywords: *special investigative measures; special investigative activity; communication connections; call; communications; penal trial.*

Spațiu virtual a suferit în ultima vreme nu doar o serie de schimbări esențiale, influențate de dezvoltarea în progresie geometrică a tehnologiilor informaționale, dar și căpătat noi accepțiuni, o parte din care cu valențe în domeniul probației în procesul penal. Aici ne referim atât la spațiu virtual ca mediu în care se comit infracțiunile și respectiv urmează să fi administrate probele, iar pe de altă parte utilizarea diferitor instrumente oferite de tehnologiile informaționale la comiterea infracțiunilor tradiționale. În consecință nu este de greu de înțeles că odată ce evoluția sa progresul tehnologic are și anumite efecte adverse influențând evoluția fenomenului infracțional prin oportunitățile oferite. Din aceste considerente dezvoltarea tehniciilor de investigare categoriilor respective de infracțiuni devine o necesitate stringentă, iar crearea cadrului normativ adecvat o condiție indispensabilă, pentru combaterea fenomenului infracțional. Cu realitățile enunțate în față, legiuitorul a operat mai multe modificări legislative orientate nu doar spre incriminarea anumitor fapte comise în mediul virtual dar și pentru crearea unor instrumente procesuale penale ce ar facilita cercetarea acestora.

Elocvențe în acest sens fiind modificările operate în legislația procesuală penală. Astfel în conformitate modificările operate la art. 118 CPP RM, prin Legea nr.294 din 22.12.2016, în vigoare 03.02.2017, organul de urmărire penală efectuează examinarea sistemelor informatici sau a suporturilor de stocare a datelor informatici, dispune, prin ordonanță motivată, efectuarea de copii, care servesc ca mijloc de probă.

Copiii respective se realizează prin utilizarea metodelor și mijloacelor tehnice ce asigură integritatea și autenticitatea datelor informatici. Iar în cazul în care pentru examinarea obiectelor care conțin date informatici se cere un timp mai îndelungat sau este necesară efectuarea expertizei ori a constatării tehnico-științifice a sistemelor informatici sau a suporturilor de stocare a datelor informatici, persoana care efectuează urmărirea penală ridică obiectele respective pentru a le examina la sediul organului de urmărire penală sau pentru a dispune efectuarea expertizei ori a constatării tehnico-științifice.

Procedeul probatoriu respectiv desigur se referă la metodele clasice reactive de cercetare a infracțiunilor. În același timp fiind specificul infracțiunilor comise în mediul virtual sau cu utilizarea posibilităților oferite de mediul respectiv, la fel de stringentă apare și necesitatea utilizării metodelor pro-active de cercetare a infracțiunilor, mai ales că posibilitățile tehnologice în acest sens sunt enorme iar neutilizarea lor ar echivala cu tolerarea fenomenului infracțional.

În acest registru se înscriv prevederile art. 134/1 CPP RM, care reglementează măsura specială de investigații monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice și în

conformitate cu care măsura respectivă constă în accesul și verificarea fără înștiințarea expeditorului sau destinatarului a comunicărilor ce au fost transmise instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice sau a altor comunicări și a apelurilor de primire și ieșire ale abonatului.

Din definiția legală a măsurii respective rezultă un aspect pozitiv asupra căruia am dori să ne oprim, din simplul motiv că acesta fiind definițiorul pentru toate măsurile speciale de investigații de fapt nu se regăsește în cadrul normativ care reglementează domeniul respectiv cu excepția măsurii analizate. Este vorba modul în care urmează a fi efectuată măsura specială de investigații, și anume fără înștiințarea expeditorului sau destinatarului comunicărilor. Or, în mod inexplicabil, cu toate că condiția respectivă reprezintă o trăsătură esențială a măsurilor speciale de investigație, sau altfel spus acea trăsătură ce o deosebește de restul procedeelor probatorii, aceasta nu fost reglementată în modul corespunzător de către legiuitor. Relevante în acest sens fiind și prevederile din Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului European), care, de altfel, constituie piatra de temelie a reformei legislative în domeniu. Conform actului nominalizat, tehnicele speciale de investigare reprezintă tehnici, aplicate de autoritățile competente în cadrul urmăririi penale pentru depistarea sau anchetarea unor infracțiuni grave și a unor suspecți în vederea strângerii de informații în aşa fel, încât persoanele în cauză să nu cunoască acest lucru¹. Totodată analiza actelor normative relevante denotă că acest element definițiorul al măsurilor speciale de investigații a scăpat atenției legiuitorului autohton, putând fi dedusă doar din reglementările indirecte în acest sens, cu excepția menționată la care ni-am referit mai sus.

Prevederile indirecte din care rezultă că măsurile speciale de investigații urmează a fi efectuate fără știrea persoanelor în cauză, rezultă spre exemplu din conținutul art. 132/1 alin. 7 CPP RM în conformitate cu care dacă prin ordonanță/incheiere se constată legalitatea efectuării măsurii speciale de investigații, procurorul sau judecătorul de instrucție, în cazul când acesta a autorizat măsura, informează persoanele care au fost supuse măsurii speciale de investigații. În mod analog, urmând a fi înțelese și prevederile art. 63 al. 1/1 CPP RM, din care rezultă că În cazul în care există necesitatea dispunerii unor măsuri speciale de investigații în privința bănuitorului, aducerea la cunoștință a ordonanței de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuitor și a drepturilor sale se amână în baza ordonanței motivate a procurorului, cu autorizarea judecătorului de instrucție pe o perioadă de 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii motivate a perioadei până la 3 luni. În altă ordine de idei însă revenind la prevederile procesual penale, relevante în domeniu și raportând prevederile art. 134/1 CPP RM, la normele invocate supra, inclusiv lipsa unor prevederi exprese în lege privind efectuarea celorlalte măsuri speciale de investigații fără cunoștința persoanelor vizate am putea deduce dreptul ultimilor la informarea despre faptul că sunt supuși măsurilor speciale de investigații, abordare care desigur ar reduce la zero eficacitatea acestora. În același timp în favoarea acestei afirmații vin mai multe prevederi procesual penale, fiind suficientă abordarea celor care reglementează dreptul atât a bănuitorului cât și a învinuitului să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, ori să refuze de a participa la ele, inclusiv dreptul de a fi informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, prevăzute de art. art. 64, 66 CPP RM. Prevederi care raportate la cadrul general prin care se dispune efectuarea măsurilor speciale de investigații în procesul penală și care prezumă existența anticipată a unor hotărâri procesuale în acest sens, dar și la prevederile art. 17 alin. 2 CPP RM, în conformitate cu care organul de urmărire penală este să asigure participanților la procesul penal deplina exercitare a drepturilor lor procesuale, ar permite inclusiv concluzia la care ni-am referit. Motiv din care considerăm de o importanță majoră intervenția legiuitorului pentru remedierea acestor inconveniente.

În același timp, după cum am mai menționat este evident că efectuarea practic a oricărei

¹ Recommendation Rec (2005)10 of the Committee of Ministers to member states on special investigation techniques“ in relation to serious crimes including acts of terrorism explanatory report.[on-line].Disponibil:
<https://translate.google.md/translate?hl=ru&sl=en&u=http://www.legislationline.org/documents/id/9000&prev=search>

dintre măsurile speciale de investigații cu informarea prealabilă a subiecților vizăți ar lipsi de sens această activitate, ceea ce însă nu înseamnă că condițiile respective nu ar urma să fie prevăzute în lege. Or urmând logica legislatorului odată ce doar pentru monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice, este prevăzut expres că se efectuează fără înștiințarea persoanelor vizate, am putea concluziona că obligativitatea înștiințării persoanelor supuse măsurilor speciale de investigații în celealte cazuri. Deși, după cum am menționat suntem conștienți de faptul că o asemenea abordare a modului de efectuare a măsurilor speciale de investigații este un absurdă, actuala reglementare a segmentului respectiv nu aduce o plus valoare calității legii procesual penale, urmând a fi revizuit.

În altă ordine de idei revenind la măsura specială de investigații propriu-zisă, nu putem trece cu vederea unei inadvertențe scăpate de către legiuitor chiar în denumirea acesteia. Or conform DEX-ului cuvântul conexiune reprezintă - legătură între două sau mai multe obiecte sau fenomene; relație, raport, iar cuvântul comunicație semnifică - mijlocul de legătură între două puncte; legătură, contact (rutier, telefonic etc.)¹. Ceea ce înseamnă că legiuitorul a admis de fapt o tautologie nu doar în denumirea măsurii speciale de investigații ci și în definirea acesteia, aceasta deoarece nici conexiunea nici comunicațiile nu semnifică după cum am văzut comunicările transmise instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice sau a altor comunicări și nici a apelurile de primire și ieșire ale abonatului. Iar obiectul măsurii respective de investigație din cele relatate ar cuprinde doar identificarea mijloacelor de comunicare nu și conținutul propriu-zis al comunicării, care practic constituie obiectul măsurii speciale de investigație.

Astfel din prevederile art. 134/1 alin. 1 CPP RM rezultă că măsura specială de investigații constă în monitorizarea: - comunicărilor ce au fost transmise instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice sau a altor comunicări;

- și respectiv a apelurilor de primire și ieșire ale abonatului.

Din sensul semantic al cuvântului monitorizare care conform DEX-ului înseamnă a supraveghea prin intermediul monitorului, sau al altui aparat specializat, putem deduce că momentul colectării datelor ce constituie obiect de documentare în cadrul măsurii speciale de investigație este chiar în momentul producerii acestora, sau mai precis al livrării prin intermediul instituțiilor respective. De altfel colectarea retrospectivă a acestor date este imposibilă în condițiile legislației autohtone, atât timp cât nu există prevederi normative ce ar permite instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice sau a altor comunicări, stocarea sau conservarea corespondenței respective.

Pe de altă parte este greu de înțeles ce s-a avut în vedere prin posibilitatea documentării în cadrul măsurii speciale de investigații analizate a apelurilor de primire și ieșire ale abonatului. Aceasta deoarece pe de o parte există și alte măsuri speciale de investigații al căror obiect de documentare îl constituie comunicațiile telefonice cum ar fi spre exemplu colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice, interceptarea și înregistrarea comunicărilor dar și tangențial reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimitерilor poștale, care la fel se referă la comunicările prin poșta electronică. Mai mult conform prevederilor art. 126 alin. 2 CPP RM, ridicarea de documente ce conțin informații care constituie secret de stat, comercial, bancar, precum și *ridicarea informației privind con vorbirile telefonice* se fac numai cu autorizația judecătorului de instrucție. Ceia ce înseamnă pe de o parte că apelurile de intrare și ieșire ale abonatului nu doar că pot fi documentate printr-o serie de măsuri speciale de investigație considerate de către legiuitor diferite ca grad de ingerință în domeniul drepturilor omului și respectiv cu condiții diferite de autorizare, dar și prin procedee probatorii clasice. Iar cele menționate fără a prevedea în lege careva criterii ce ar permite respectarea condiției generale de subsidiaritate pentru efectuarea măsurii speciale de investigații, practic plasează decizia efectuării ei la bunul plac al organelor judiciare, fără posibilitatea respectării condițiilor menționate.

¹ Dicționarul explicativ al limbii române. [on-line]. Disponibil:<https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penală-ncpp/art-101>

În altă ordine de idei aşa cum rezultă din prevederile Legii comunicațiilor electronice, nr. 241, din 15.11.2007, art. 20 alin. 3 lit. „c” Furnizorii de rețele și/sau servicii de comunicații electronice, indiferent de tipul de proprietate, sănă obligați să păstreze toate informațiile disponibile, generate sau procesate în procesul furnizării propriilor servicii de comunicații electronice, necesare pentru identificarea și urmărirea sursei de comunicații electronice, identificarea destinației, tipului, datei, orei și duratei comunicației, identificarea echipamentului de comunicații al utilizatorului sau al altui dispozitiv utilizat pentru comunicație, identificarea coordonatelor echipamentului terminal de comunicații mobile și să asigurare prezentarea acestor informații organelor împoternicite în condițiile legii. Informațiile ce țin de serviciile de telefonie mobilă sau fixă vor fi păstrate o perioadă de un an, iar cele ce țin de rețeaua Internet – de 6 luni, la expirarea cărora informațiile menționate vor fi distruse ireversibil, prin proceduri automatizate. Prevedere legală din care rezultă că obținerea informației despre apelurile de ieșire și intrare a abonatului pot fi obținute atât în timpul efectuării acestora cât și retrospectiv.

Totodată conform DEX-ului cuvântul apel înseamnă producerea unui semnal sonor sau luminos prin care se marchează cererea de a stabili o legătură telefonică sau telegrafică¹, iar în conformitate cu prevederile art. 2 din Legea comunicațiilor electronice prin apel se înțelege conexiune stabilită prin intermediul unui serviciu de comunicații electronice accesibil publicului, care permite realizarea unei comunicări vocale și/sau video bidirectionale în timp real. Ceia ce ar însemna că monitorizarea apelurilor de intrare și ieșire a abonatului reprezintă de fapt monitorizarea conexiunilor utilizate pentru transmisiunea comunicărilor prin intermediul instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice sau a altor comunicări, și că informația despre conexiunile respective de fapt este stocată în baza legii de către instituțiile respective.

Nu putem însă să trecem cu vederea faptul că prevederi legale cu conținut analogic a fost declarate neconstituționale prin decizia Curții Constituționale a României².

Am făcut această accentuare din perspectiva prevederilor art. 134/1 alin 3 CPP RM, în conformitate cu care instituțiile care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice, a apelurilor de intrare și ieșire sau a altor comunicări informează ofițerul de urmărire penală sau procurorul despre aflarea în posesia lor a comunicărilor ce urmează a fi supuse verificării. Ofițerul de urmărire penală sau procurorul ia cunoștință imediat, dar nu mai târziu de 48 de ore din momentul recepționării informației, de conținutul comunicării și adoptă o decizie privind ridicarea acestieia sau transmiterea ei pentru livrare ulterioară, cu fotografiera, copierea sau fixarea prin alt mijloc tehnic a conținutului comunicării. Ceia ce ar însemna de fapt nu o monitorizare directă aşa după cum rezultă din definirea măsurii speciale de investigații ci una mediată, realizată prin intermediul instituțiilor care prestează servicii de livrare a corespondenței electronice, a apelurilor de intrare și ieșire sau a altor comunicări. Abordare care dacă e să urmărim litera legii ar fi imposibil de a o realiza, atâtă timp cât este cvasi cunoscut că unul dintre beneficiile comunicării electronice este rapiditatea, iar procedura de informarea a organului de urmărire penală fie a procurorului (nefiind clar de ce nu este informat cel puțin ofițerul de investigații care de fapt este competent conform legii să efectueze măsurile speciale de investigații), chiar și în cele mai optime condiții, după care intervenția acestora urmată de analiza conținutului comunicării, v-a afecta rapiditatea transmiterii datelor și în consecință eficacitatea măsurii speciale de investigații. Din aceste considerente considerăm oportună operarea modificărilor de rigoare prin crearea unui mecanism analogic celui utilizat la măsura specială de investigații - interceptarea comunicărilor, urmând a aduce și alte argumente în acest sens. Mai mult felul în care legiuitorul a reglementat măsura specială de investigații permite în mod întemeiat a presupune că oricare beneficiar al serviciilor de comunicare electronică, comunică sub lupa prestatorilor acestor servicii care pot lua cunoștință de conținutul comunicării după bunul lor plac, iar în anumite condiții cum ar fi spre

¹ Dicționarul explicativ al limbii române. [on-line]. Disponibil:<https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penală-ncpp/art-101>

² Udroiu M. Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală. Ed. C.H. Beck. București 2015. P.457

exemplu efectuarea măsurilor speciale de investigații furnizează această informație și organelor judiciare. Abordare care limitează nepermis unul dintre drepturile fundamentate ale omului la secretul corespondenței, garantat atât de Constituția RM, cât și de alte acte normative cu caracter internațional la care Republica Moldova este parte.

De altfel pentru un cadrul legal analogic Republica Moldova a fost condamnată la CtEDO, iar hotărârea respectivă a fost menționată ca o necesitate a modificării vechilor acte legislative în acest domeniu. Aceasta rezultă din nota informativă cu privire la proiectul Legii privind activitatea specială de investigații, în care autorii au reținut că o notă critică a fost dată legii privind activitatea operativă de investigații (abrogată) chiar de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului la 10 februarie 2009 în cauza *Iordachi și alții contra Moldovei*. În fața Curții, reclamanții au invocat violarea art. 8 CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie), pretinzând că dreptul lor la respectarea corespondenței nu a fost respectat, deoarece legislația națională în domeniul interceptării con vorbirilor nu conține garanții suficiente împotriva eventualului abuz din partea autorităților naționale¹. CtEDO a constatat că simpla existența a legislației implică, pentru toți cei care ar putea intra în domeniul de aplicare, o amenințare de urmărire; această amenințare în mod necesar atentează la libertatea de comunicare între utilizatorii serviciilor poștale și de telecomunicații, astfel constituie „o ingerință din partea unei autorități publice” în exercițiul dreptului de respectare a corespondenței reclamanților (a se vedea Klass v. Germany, citată mai sus, § 41). 35. Prin urmare, a existat o ingerință în drepturile reclamanților garantate de Articolul 8 din Convenție, și obiecția preliminară a Guvernului cu privire la lipsa statutului de victimă urmează a fi respinsă².

Nu mai puține întrebări rezultă și din prevederea legală cu privire la ridicarea conexiunilor, care aşa după cum este stipulat în art. 134/1 alin 3 CPP RM, se va efectua în cazul în care există temei de a considera că pentru procesul de administrare a probelor originalul (conexiunii) va avea o importantă mai mare decât copia sau fixarea vizuală. Astfel după cum rezultă din cele menționate mai sus nici conexiunile și nici comunicările electronice nu au o formă materială, în consecință nefiind clar cum v-a arăta originalul acestora și care ar fi modalitatea practică de ridicare originalului respectiv fie a copiei corespunzătoare. La fel nu este clară formularea referitoare la fixarea vizuală a conexiuni fie comunicării, și care ar fi aportul unui asemenea procedeu în probațiunea procesual penală.

Cu titlul de propunere pentru depășirea situației respective am putea sugera adaptarea cadrului normativ la realitățile progresului tehnologic, astfel încât modificările produse în mediul virtual ca rezultat al comiterii anumitor infracțiuni să poată fi administrate în modul corespunzător în procesul penal.

În calitate de exemplu în acest sens putem aduce în atenție modul de rezolvare a acestei probleme de către legislatorul român. Astfel art. 138 alin. 2 CPP Rom. prevede că prin interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare se înțelege interceptarea, accesul, monitorizarea, colectarea sau înregistrarea comunicărilor efectuate prin telefon, sistem informatic ori prin orice alt mijloc de comunicare. În același timp conform prevederilor alin. 2 al aceluiași articol prin sistem informatic se înțelege orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a *datelor*, cu ajutorul unui program informatic. Iar conform prevederilor alin. 5 articolul nominalizat, prin date informative se înțelege orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, inclusiv un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic³. Analiza sumară a normelor procesuale penale reproduce scot în evidență următoarele:

- comunicarea prin sistem informatic presupune o reprezentare a informațiilor, sub o formă

¹ www.justice.gov.md/.../NOTĂ%20INFORMATIVĂ%20la%. Vizitat la 08.11.2017

² [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALII%20(ro).pdf). Vizitat la 08.11.2017

³ <https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp>

adecvată prelucrării într-un sistem informatic;

- sistemul informatic la rândul său este utilizat pentru prelucrarea și transmiterea datelor între interlocutori.

Referindu-se la aceste aspecte autorul M. B. Bulancea menționa – interceptarea comunicărilor ori a oricărui tip de comunicare la distanță este o măsură de supraveghere care include atât interceptarea propriu-zisă, cât și activitățile conexe (accesul, monitorizarea, colectarea sau strângerea) necesare pentru a transforma conținutul unei comunicări într-un mijloc de probă. Prin comunicare trebuie înțeleas orice schimb de informații (convorbire, SMS, e-mail, chat), iar ceea ce diferențiază interceptarea de alte măsuri de supraveghere este condiția ca aceasta să se realizeze prin intermediul unor dispozitive (telefon, stație de emisie, fax) aflate în locuri diferite. Este indiferent dacă dispozitivele sunt acționate de o persoană sau acționează automat, elementul esențial fiind un schimb de date între acestea¹.

Schimb de date pentru a cărui efectuare desigur este necesar care ele să fie prezentate în forma ce ar permite prelucrarea și transmiterea lor.

Iar referindu-se la natura comunicărilor autorii I. Neagu și M. Damaschin consideră că acestea pot fi verbale (de voce) sau comunicări de date cum ar fi SMS (Short Message Service), MMS (Multimedia Messaging Service). Prin sistemul de comunicare MMS pot fi transmise documente conținând texte scrise, fișiere audio sau video².

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Constituția Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (partea generală), 122/14.03.2003 //Monitorul Oficial 104-110/447, 07.06.2003
3. Codul penal al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova(partea specială) Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502.
6. Recommendation Rec (2005)10 of the Committee of Ministers to member states on special investigation techniques“ in relation to serious crimes including acts of terrorism explanatory report.[on-line].

Disponibil:

<https://translate.google.md/translate?hl=ru&sl=en&u=http://www.legislationonline.org/documents/id/9000&prev=search>.

7. Dicționarul explicativ al limbii române. [on-line]. Disponibil:<https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penală-ncpp/art-101>.
8. Udroiu M. Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală. Ed. C.H. Beck. București 2015. 728 p.
9. [www.justice.gov.md/.../NOTĂ%20INFORMATIVĂ%20la%](http://justice.gov.md/.../NOTĂ%20INFORMATIVĂ%20la%). Vizitat la 08.11.2017.
10. [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf). Vizitat la 08.11.2017.

¹ Udroiu M. Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală. Ed. C.H. Beck. București 2015, p.428

² Neagu I., Damaschin M.. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. Ed. Universul Juridic. București, 2015, p.495

11. <https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp>.
12. Volonciu V. et al. Noul Cod de procedură penală comentat, ediția 2-a, revizuită și adăugită, editura Hamangiu 2015. 1542 p.
13. Neagu I., Damaschin M.. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. Ed. Universul Juridic. București, 2015. 676 p.

UNELE ASPECTE PRIVIND CONTRACTUL DE TRANZACȚIE ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Ion DĂNOI, lector univ., dr.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Corneliu VRABIE, lector univ., dr.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Résumé: *La transaction est un contrat permettant de mettre fin à une contestation née ou de prévenir une contestation à naître. L'utilisation de la transaction comporte en effet de nombreux avantages en droit social. Elle présente principalement l'intérêt d'éviter les longueurs d'une procédure judiciaire.*

La transaction constitue en quelque sorte une justice privée, qui fait toutefois l'objet d'une reconnaissance officielle par l'institution judiciaire : le Code civil confère à l'accord entre signataires l'autorité de la chose jugée en dernier ressort, ce qui signifie que l'affaire est définitivement réglée par la transaction et qu'il n'est plus possible de venir la contester devant un tribunal.

Mots-clés: *transaction, contestation, justice*

Normele juridice recunosc persoanelor fizice și juridice drepturi subjective civile, cărora le corespund obligații corelativ. Cel mai des, regulile de drept sunt respectate, drepturile subjective satisfăcute și obligațiile îndeplinite fără a fi nevoie să se recurgă la forța de constrângere a statului. Dar este totuși imposibil ca oamenii să trăiască în societate fără ca interesele lor să nu dea naștere la litigii. Aceasta se datorează faptului că regulile dreptului obiectiv nu sunt respectate, drepturile subjective civile nu sunt satisfăcute iar obligațiile nu sunt îndeplinite.

Persoana ale cărei drepturi civile nu sunt recunoscute, ori a fost tulburată în exercitarea lor se poate adresa instanțelor de judecată competente pentru a restabili situația de drept. Constituția Republicii Moldova în articolul 20 prevede că „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătoarești împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”.

Există însă și modalități nejurisdicționale de soluționare a diferendelor ce apar și în care compromisul este conștientizat, formulat sau în care intervine o terță persoană pentru a realiza concilierea.

Astfel, părțile aflate într-un conflict au posibilitatea de a soluționa problemele pe cale amiabilă, pînă a ajunge în instanță sau dacă una dintre părți a declanșat deja procesul, de a-l finaliza printr-o încheiere judecătoarească având la bază o tranzacție de împăcare. Aplicarea în practică a tranzacției permite încetarea rapidă a procesului, dar și micșorarea cheltuielilor de judecată, economisirea timpului și stabilirea între părți a relațiilor de parteneriat.

În legislația R.Moldova nu există însă, ca regulă, un sistem de conciliere obligatorie înainte de sesizarea instanței. În prezent, numai în fața judecătorilor, judecătorul, înainte de intrarea în dezbatere, la etapa pregătirii pricinii pentru dezbatere judiciară, ia măsuri pentru concilierea părților, explică părților dreptul de a recurge la mediere, le informează despre esență, avantajele și efectele medierii sau le propune să participe la o ședință de informare cu privire la soluționarea litigiilor prin mediere (art. 185, alin. 1, lit. d C. proc. civ), iar dacă părțile se împacă, judecătorul va constata condițiile împăcării în încheierea ce o va pronunța (art. 212, alin. 5 C. proc. civ.).

Modalitățile alternative de soluționare a litigiilor au apărut ca o reacție la lipsa de eficiență, în unele cazuri, a modalităților de soluționare a conflictelor prin apelare la instanța de judecată.

O deosebită importanță în reglementarea modalităților amiabile de soluționare a litigiilor o

are Legea cu privire la mediere¹ care pune bazele soluționării prin mediere a disputelor apărute în domeniul dreptului civil, comercial, dreptul familiei, protecția consumatorului, litigiile de muncă, de contencios administrativ, precum și medierea în cauzele penale și contravenționale.

Pot fi supuse medierii litigiile civile cu privire la drepturile și obligațiile care sunt sau pot face obiect de examinare în instanța de judecată sau arbitraj și de care părțile pot dispune liber prin tranzacție.

Medierea constituie o modalitate de soluționare amiabilă a litigiilor, cu ajutorul unui terț (mediator) în condiții de neutralitate, imparțialitate, confidențialitate și cu consimțământul părților. Medierea reprezintă o alternativă la sistemul judecătoresc care vine să degreveze instanțele de judecată de numeroase cauze și să asigure satisfacerea intereselor părților litigante.

Medierea presupune pentru părți și unele avantaje:

- Părțile sunt cele ce stabilesc data și ora procesului de mediere;
- Ședința de mediere nu are o limită de timp;
- Mediatorul este ales de către părțile în litigiu, ceea ce mărește încrederea acestora în obținerea rezultatului;
- Părților nu le este impusă o soluție, dar sunt părțile cele care aleg soluția cea mai avantajoasă pentru litigiul în care se află.

Ca urmare a procesului de mediere, dacă părțile ajung la o înțelegere vor încheia un acord, mai exact un contract de tranzacție conform art. 1331 Cod civil.

Articolul 1331 alin. 1 Codul civil definește în felul următor tranzacția: „Tranzacția este contractul prin care părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătoreschi”.

Mai multe definiții ale contractului de tranzacție s-au dat în doctrină, ajungându-se la concluzia că „tranzacția este un contract prin care părțile termină un proces sau preîntâmpină un proces ce se poate naște prin concesii reciproce, constând în renunțări reciproce la pretenții ori în prestații noi săvârșite ori promise de o parte în schimbul renunțării de celalătă parte la dreptul care este litigios sau îndoiefulnic².

Din aceste definiții rezultă următoarele elemente definitorii ale contractului de tranzacție:

1. Existența unui drept litigios și/sau îndoiefulnic (*res litigiosa et dubia*).
2. Intenția părților de a pune capăt (total sau parțial) litigiului existent, de a preîntâmpina nașterea unui litigiu³ sau de a soluționa dificultățile se apar în procesul executării unei hotărâri judecătoreschi.
3. Existența unor concesii reciproce.

Astfel, în dependentă de faptul la ce stadiu se află litigiul dintre părți, prin contractul de tranzacție părțile au posibilitatea:

- să prevină un proces ce poate să înceapă;
- să termine un proces început;
- să rezolve dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătoreschi.

potrivit posibilităților acordate de Codul civil părților deosebim trei modalități ale contractului de tranzacție:

- contractul de tranzacție prin care părțile previn un proces. Deci este contractul prin care părțile sting, în mod amiabil, litigiul dintre ele fără a se adresa în justiție;

- contractul de tranzacție prin care părțile termină un proces început (tranzacția judiciară).

În acest caz tranzacția intervine în timpul procesului, urmare a căreia procesul încetează;

¹ Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015.

² Fr. Deak, *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999, p. 604. În același sens: D. Chirică, *Drept civil. Contracte speciale*, EdituraLumina Lex, București, 1997, p. 291; E. S. Romano, *Contracte civile. Încheiere, executare, încetare*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 307; I. Zinveliu, *Contracte civile. Instrumente de satisfacere a intereselor cetățenilor*, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1978, p. 345.

³ Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura ACTAMI, București, 1998, p. 474

- contractul de tranzacție prin care părțile rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești.

Tranzacția judiciară.

În limitele dreptului procesual civil, tranzacția este învoiala părților, în scopul de a pune capăt unui proces existent, prin care ele își fac concesii reciproce, renunțând la anumite drepturi ori stipulând prestații noi. Pe scurt ea este o modalitate de conciliere.

Concilierea părților este, de altfel și o îndatorire a instanței. Astfel, potrivit art. 185 alin. 1 litera d C. proc. civ. – încă în faza de pregătire a pricina pentru dezbatere judiciară judecătorul ia măsuri pentru concilierea părților. Această obligație menționându-se și la etapa dezbatelor judiciară conform dispozițiilor art. 212 alin. 2 potrivit căruia „președintele ședinței trebuie să ia măsuri pentru ca părțile să soluționeze pe cale amiabilă litigiul sau unele probleme litigioase. În acest scop, instanța poate acorda părților, la cerere, un termen de conciliere și poate cere prezentarea lor personală în judecată chiar dacă sunt reprezentate în proces”.

Codul de procedură civilă, în art. 212 alin. 5, reglementează de fapt încheierile care conțină învoiala părților, deci încheierile prin care se constată existența unei tranzacții intervenite între părți în fața judecătorului.

Cu alte cuvinte, tranzacția este acordul intervenit între părți, care este exprimat, realizat în fața instanței de judecată, care, fără a interveni, constată existența sa, deci este un *contract judiciar*.

Tranzacția judiciară este o formă de conciliere cu scopul de a rezova diferențele unui litigiu pe cale amiabilă, făcând ca procesul să ia sfârșit, iar dacă acesta nu era declanșat, se evită începerea lui. Este un mod rezonabil de a preîntâmpina purtarea unui proces ori de a-l încheia, fapt care mulțumește deopotrivă părțile aflate în conflict¹.

Referitor la concesiile pe care le fac părțile, ele nu trebuie neapărat să fie egale sub raportul pretențiilor sau al valorii lor. Trebuie doar să fie reciproce².

Definiția legală a tranzacției, după cum am arătat în Capitolul I, necuprinzând elementele esențiale ale acestei noțiuni, nu permite să se facă delimitările necesare pentru a putea deosebi tranzacția de alte operațiuni juridice³.

De exemplu, recunoașterea de către părât a pretențiilor reclamantului are și ea ca efect curmarea procesului, același efect pronunțându-l și renunțarea reclamantului la acțiune. Comparativ însă, tranzacția, deși determină stingerea procesului, nu este un act unilateral, ci unul de natură bilaterală, este deci un contract prin care fiecare dintre părți face renunțări și recunoașteri în legătură cu pretențiile formulate de cei doi.

De asemenea, există o deosebire esențială și între contractul de tranzacție și compromisul prin care părțile decid ca litigiul dintre ele să fie rezolvat de arbitri, caz în care părțile nu hotărăsc modul de soluționare a conflictului, ci arbitrii desemnați⁴.

Pentru a putea spune că suntem în prezența unei tranzacții judiciare care să producă efecte, trebuie să existe următoarele elemente:

- să existe un drept litigios, un drept încălcăt sau nerecunoscut pe care să și-l dispute părțile și care face obiectul unui proces, ceea ce face să se deosebească tranzacția judiciară de orice alt contract încheiat în afara instanței de judecată. Precizăm că dreptul litigios care face obiectul procesului și al tranzacției poate avea orice natură (în principiu), spre deosebire de contractele obișnuite care de regulă nu pot avea ca obiect drepturi personale nepatrimoniale și nici drepturi patrimoniale care au caracter strict personal;

- dorința fermă și exprimată de părți în sensul de a pune în acest mod (prin convenție) capăt litigiului dintre ele ori de a evita pornirea unui proces civil;

¹ H. Solus, R. Perrot, *Droit judiciaire privé. Procédure de première instance*. Tome 3, Sirey, Paris, 1991, p. 987- 998.

² Fr. Deak, *op. cit.*, p. 474.

³ A se vedea: M.G. Constantinescu, *Contractele judiciare*, Tipografia ziarului *Universul*, București, 1939, p. 89 – 90 ; D. Chirică, *Drept civil. Contracte speciale*, Editura Lumina LEX, București, 1997, p. 291 – 292.

⁴ Dan Chirică, *op. cit.*, p. 292.

- ambele părți să facă deopotrivă concesii în legătură cu pretențiile care fac obiectul litigiului dintre ele¹;

- existența unui proces în curs de desfășurare sau iminența declanșării unui litigiu în legătură cu dreptul său aflat în stare conflictuală pe care și-l dispută părțile.

Lipsa oricărui din aceste elemente poate duce fie să ne aflăm în prezența unui alt tip de contract, fie în fața unei alte operațiuni juridice (unilaterale) care va avea altă natură și va produce alte efecte.

Dacă tranzacția intervine între părți în cursul unui proces în desfășurare, în conformitate cu dispozițiile art. 212 alin. 5 din Codul de procedură civilă, acesta va lua sfârșit, instanța de judecată urmând a pronunța o încheiere care va consfinții învoiala părților.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. H. Solus, R. Perrot, *Droit judiciaire prive. Procédure de première instance*. Tome 3, Sirey, Paris, 1991
2. M.G. Constantinescu, *Contractele judiciare*, Tipografia ziarului *Universul*, București, 1939
3. D. Chirică, *Drept civil. Contracte speciale*, Editura Lumina LEX, București, 1997
4. Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015
5. Fr. Deak, *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999
6. E. S. Romano, *Contracte civile. Încheere, executare, încetare*, Editura Polirom, Iași, 1998
7. I.Zinveliu, *Contracte civile. Instrumente de satisfacere a intereselor cetățenilor*, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1978

¹ A se vedea: Ioan Leș, *Comentariile codului de procedură civilă*, Vol. I, Editura ALL BECK, București, 2001, p. 604; Ioan Leș, *Drept procesual civil. Curs universitar*, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 332 – 333.

EVOLUȚIA ȘI IMPACTUL COLABORARĂII INSTITUȚIONALE ÎNTR REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ 1991-2009

Ilie GÎRNET, lector universitar,
Catedra de Științe Politice și Administrative
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The cooperation between the EU institutions and the Republic of Moldova aims to improve the protection of democracy and the respect of human rights and fundamental freedoms. The rule of law is a very important topic as well. The country-specific thematic common programmes come to sustain this relationship regarding the strengthening of democracy, freedom of speech, law improvement, etc. The success definitely depends on the EU guidance over the political situation within the state, the best involvement in perfecting laws and reforms, financial assistance, experts' recommendations regarding elective laws, and many other subjects. Further cooperation has the mission to leave behind EU monitoring mission, as a result of the Moldovan democracy development.*

Key-words: institutional cooperation, Moldovan Parliament, bilateral relations, Joint Conciliu European, UE.

Integrarea europeană este un obiectiv bine definit pentru Republica Moldova în timpul de față, însă până s-a ajuns la determinarea scopurilor a fost nevoie de stabilirea și consolidarea relațiilor diplomatice între țara noastră și Uniunea Europeană (UE). Republica Moldova (RM), în calitate de subiect al relațiilor internaționale, a inițiat colaborarea cu UE după obținerea independenței sale, la 27 august 1991. În acest context, Consiliul UE invită Comisia Europeană să prezinte un plan de colaborare în privința relațiilor UE cu noile state care și-au proclamat independența după destrămarea URSS. La 1 ianuarie 1992, Comisia Europeană dă curs acestei invitații, prezentând Consiliului o amplă informație despre evaluarea relațiilor UE cu noile state. Comisia a propus ca viitoarele acorduri de cooperare să fie încheiate cu fiecare stat nou-format, luându-se în considerare angajamentele care au fost stabilite deja cu statele partenere. Comisia Europeană a venit cu propunerea ca relațiilor dintre UE și noile state formate, să fie abordate în mod diferit și individual¹.

Asocierea la Consiliul Europei(CE) implică respectarea permanentă a unor angajamente pe care Organizația, se bazează: pluralismul politic, drepturile omului și statul de drept. Toate aceste valori au trebuit să fie valorificate de către RM. Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a lansat programe de asistență pentru noile state ale Europei Centrale și de Est, ce urmăresc informarea și instruirea parlamentarilor și parlamentelor naționale în vederea aderării la UE. Cel mai important domeniu de acțiune al Consiliului Europei vizează drepturile omului. Fiecare stat are obligația politică să ratifice convenția europeană a drepturilor omului, Carta Socială europeană, convenția-cadru a protecției minorităților. În acest sens, CE inițiază o serie de programe în domeniul drepturilor omului, minorităților naționale, contribuind la elaborarea normelor constituționale, legislative în scopul soluționării unor probleme ale minorităților naționale, stabilirea măsurilor de încredere și dialogului intercultural².

La începutul anului 1992 (30 ianuarie), Parlamentul Republicii Moldova a adresat o scrisoare oficială Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE), prin care solicita acordarea statutului de invitat special al APCE. Luând act de intenția Parlamentului RM, APCE a demarat dialogul politic în acest sens, ceea ce a constituit primul pas în inițierea relațiilor de parteneriat

¹ Guțu I., *Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană*. În: Legea și viața. 2004, nr. 4, p. 46.

² Dolghii E., *Monitorizare și asistență a Consiliului Europei în Republica Moldova: 15 ani de colaborare*. În: MOLDOSCOPIE, 2010, nr.3, pp. 144-156.

dintre RM și CE. În urma vizitelor efectuate la Strasbourg și întrevederilor dintre deputații Parlamentului RM și deputații europeni, la 5 februarie 1993, RM obține statutul de invitat al APCE¹.

Acest moment reprezintă recunoașterea de către Comunitatea Europeană a intențiilor de colaborare a noului stat format cu UE. Între timp, RM s-a alăturat majorității principiilor înaintate de Comisia Europeană, apropiindu-se de UE. La 23 iulie 1990, RM aderase la Declarația Universală a Drepturilor Omului, iar la 10 februarie 1991 a fost adoptată hotărârea privind aderarea RM la instrumentele juridice internaționale referitoare la Drepturile Omului. La 26 februarie 1992, Mircea Snegur, președintele RM în acel moment, a semnat Actul final de la Helsinki, iar la 2 martie, țara noastră este acceptată în ONU².

Dorința de colaborare și integrare în UE a noilor state formate face ca la 20 iulie 1992, Comisia Europeană să inițieze procedura de semnare a acordurilor de parteneriat și cooperare cu noile state. În acest scop au demarat negocieri cu mai multe țări ale Comunității Statelor Independente (CSI), însă nu și cu RM.

Cu toate că RM realiza progrese vizibile în scopul creării unui climat favorabil demarării procesului de aderare, negocierile privind semnarea unui acord cuprinsător cu UE s-au lăsat așteptate.

La 1 noiembrie 1993, și apoi la 23 ianuarie 1994, președintele RM Mircea Snegur adresează scrisori președinților Consiliului European și Comisiei Europene, în care a sesizat cu regret că RM este singura țară din spațiul Europei Centrale și de Est cu care UE încă nu și-a definit relațiile³.

Re vigorarea relațiilor dintre UE și RM încep odată cu luna aprilie a anului 1994, când Comunitatea a lansat negocieri oficiale asupra Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC). Negocierile au decurs destul de dinamic, și într-un timp relativ scurt (mai puțin de 10 luni), la 28 noiembrie 1994 a fost semnat APC dintre UE și RM. Acordul stabilește cadrul general de colaborare dintre UE și RM, fiind unul dintre cele mai importante documente strategice ale țării noastre.

La 27 iunie 1995 APCE a votat în unanimitate primirea RM în calitate de membru al acestui for european⁴. La 12 iulie în același an, Parlamentul RM a ratificat Statutul Consiliului European⁵, iar la 13 iulie 1995 RM este admisă în CE, ceremonia a avut loc în Palatul Europei de la Strasbourg, Moldova fiind prima țară din CSI care a aderat la CE. Cu toate că APC încă nu intrase în vigoare, autoritățile RM erau conștiente că acest acord permite doar cooperarea, nu și integrarea în comunitate, de aceia au insistat pe lângă conducerea UE să treacă la următoarea etapă în relațiile ei cu RM. Aici pot fi menționate acțiunile Președintelui RM Petru Lucinschi care adresează o scrisoare lui Jacques Santer, președintele Comisiei Europene în care formulează dorința RM de a deveni membru asociat al UE către anul 2000. Neprimind nici un răspuns, președintele țării, la sfârșitul lunii octombrie 1997, expediază o nouă scrisoare în care confirmă dorința statului nostru de a obține statutul de membru asociat⁶.

La 1 iulie 1998 intră în vigoare Acordul de Parteneriat și Cooperare până în 2008, cu posibilitatea prelungirii în fiecare an, dacă una din părți nu-l va denunța cu cel puțin 6 luni înainte de expirare. Intrarea în vigoare a Acordului a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor RM cu UE. Stabilind cadrul general de cooperare între cele două părți, Acordul avea implicații în aproape

¹ Borș V., Moșneaga V., *Parlamentul Republicii Moldova ca subiect al politiciei externe*. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umanistice”. Vol. II, 2002, pp. 129-134.

² Guțu I., *op.cit.* p. 46.

³ Rotaru M., *Evoluția procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană*. În: Legea și viața. 2009, nr. 7, p. 4.

⁴ Solomon C., *Consiliul European și Republica Moldova*.” În: Symposia Profesorum, seria istorie, Chișinău, 2000, ULIM, p. 63-64.

⁵ Hotărârea privind ratificarea Statutului Consiliului European nr. 522 din 12.07.1995. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova, 28.07.1995, nr. 041.

⁶ Rotaru M., *op. cit.* pp.4-5.

toate domeniile: dialog politic, armonizarea și apropierea legislației naționale cu cea comunitară, relațiile comerciale, colaborarea economică și finanțieră, politica socială, colaborarea în domeniul învățământului, științei și tehnologiilor, culturii, protecția mediului înconjurător, reprezentând unul dintre cele mai importante documente strategice ale țării noastre. Punerea în aplicare a Acordului însemna faptul că RM este acceptată ca partener de colaborare a UE. Totodată APC servea și drept bază juridică pentru programul de asistență TACIS. În cadrul APC este prevăzut că realizarea și monitorizarea trebuie făcută de ambele părți și în cadrul unui dialog permanent¹.

Pentru implementarea cu succes a Acordului, cadrul său instituțional prevedea crearea unor organisme care urmau să se ocupe cu aplicarea în practică și gestionarea lui.

1. Comitetul de Cooperare Parlamentară, urma să promoveze dialogul parlamentar între Parlamentul RM și cel al UE. Comitetul de Cooperare Parlamentară (CCP) dintre UE și RM a activat din 1998 până în 2014, când va fi substituit de Comitetul Parlamentar de Asociere UE-RM. CCP se întânește anual, odată la Strasbourg ori Bruxelles, altă dată la Chișinău. De menționat că CCP este compus dintr-un număr egal de deputați europeni și moldoveni. Scopul CCP dintre RM-UE este de a lua în considerare și a monitoriza toate aspectele legate de relația dintre cele două părți. CCP elaborează recomandări pentru Consiliul de Cooperare, Comisia Europeană și autoritățile RM.

Primul Comitet Parlamentar de Cooperare și-a desfășurat lucrările la 7 octombrie 1998, în cadrul căruia Comisarul European pentru relații externe a menționat că stabilitatea este un factor foarte important pentru UE, inclusiv în Moldova².

2. Consiliul de Cooperare – urmărește realizarea Acordului și poate face recomandări în baza unui acord comun între cele două părți. În componența sa sunt membri ai Consiliului Uniunii Europene, Comisiei Europene și Guvernului RM.

3. Comitetul de Cooperare – ajută la îndeplinirea sarcinilor Consiliului de Cooperare, fiind compus din reprezentanți ai membrilor Consiliului Uniunii Europene și membri ai Comisiei Europene pe de o parte, și pe de altă parte, din reprezentanți ai Republicii Moldova, de obicei la nivel de înalți funcționari³.

Spre deosebire de sistemul de monitorizare al UE, cel al CE este mult mai sofisticat și bine determinat. Monitorizarea din partea CE este foarte importantă pentru UE în condițiile realizării obligațiilor de către noile state membre. Din momentul lansării procedurii de monitorizare de către Comitetul de Miniștri, au fost identificate câteva teme de importanță majoră: libertatea de exprimare; funcționarea și protecția instituțiilor democratice; funcționarea sistemului judiciar; democrația locală; pedeapsa cu moartea; poliția și forțele de securitate; eficiența căilor de recurs judiciare; nediscriminarea, în special lupta contra intoleranței și rasismului; libertatea conștiinței și a religiei; egalitatea între femei și bărbați. Prin urmare, monitorizarea tematică aplicată în 1994 de Comitetul Miniștrilor este o procedură bazată pe un dialog constructiv și confidențial, precum și pe o strânsă cooperare între statele membre și Comitet⁴. Dacă mecanismul de monitorizare aplicat de Adunarea Parlamentară are drept obiect anumite state, Comitetul Miniștrilor selectează anumite principii și verifică modalitățile în care statele membre ale CE le implementează.

Ajunsă membru al CE, RM devine parte a cooperării interguvernamentale din cadrul Organizației, și anume:

- prin intermediul Programului interguvernamental de activitate, care abordează următoarele genuri de probleme: democrația pluralistă și drepturile omului, mass-media și comunicațiile, democrația locală și cooperarea transfrontalieră, cooperarea juridică și statul de drept, culturii și

¹ Smochină C., *Parlamentul European: de la primele construcții la constituirea Constituției pentru Europa*. Chișinău, Bons Offices, 2006.

² <http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (accesat 12.03.2018).

³ Raportul Comisiei de la Veneția CDL (2002)40 din 12 martie 2002 cu privire la statutul Găgăuziei.

⁴ Benoit R., Klebes H., *Cadrul juridic al Consiliului European. Spre un spațiu juridic pan-european*. Chișinău, 2007. p. 134.

patrimoniului, sportului și tineretului, drepturile sociale, problemele societății, sănătății, mediului și amenajării teritoriului, educației;

- prin intermediul programelor de cooperare și de asistență pentru țările din Europa Centrală și de Est;

- sub forma unor acțiuni de colaborare privind subiecte speciale, la nivelul unor acorduri parțiale bilaterale sau multilaterale cu participarea unui număr mai mic de state, care pot fi sau nu membri ai Organizației¹.

Actualmente RM, ajunge să fie reprezentată de experții săi în peste șaptezeci de organe de lucru ale Comitetului de Miniștri. Evenimentele care au loc în RM sunt discutate în cadrul Grupului de Raportori ai Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei². RM a devenit în anul 2002 una din puținele țări invitate să prezinte un astfel de raport-evaluare a politicii și practicii de aplicare a mai multor dispoziții din Convenție: decizia de suspendare a unui partid politic, educația și studierea limbilor, a istoriei și a autonomiei locale.

În anul 2002 urma protestelor stradale și înrăutățirii situației politice în țară, Comitetul de Miniștri a sprijinit la propunerea secretarului general al Consiliului Europei de a trimite la Chișinău un reprezentant special. Inițial, termenul acestei misiuni urma să fie limitat, iar mandatul presupunea în principal facilitarea dialogului în cadrul meselor rotunde permanente ale partidelor politice, funcții de legătură între CE și Chișinău, coordonarea implementării Programului-pilot de cooperare și a Programului comun CE/UE. Astăzi, Oficiul Reprezentantului Special al Secretarului General al CE, și-a extins mandatul care include deja și subiecte politice, inclusiv referitoare la îndeplinirea obligațiilor și angajamentelor de aderare.

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, a creat în 1993, primul mecanism de control al respectării angajamentelor asumate la momentul aderării la CE de către noile statele recent admise. După cum am menționat anterior, dacă sistemul stabilit de Adunarea Parlamentară vizează situația unui singur stat, cel stabilit de Comitetul Miniștrilor urmărește în ansamblul toate state membre ale CE. Mecanismul de monitorizare a fost inițiat de APCE prin conferirea competenței comisiei pentru probleme politice și comisiei pentru probleme juridice și drepturile omului de a „verifica respectarea angajamentelor asumate de autoritățile noilor state membre și de a încinta Biroului său un raport la fiecare șase luni până la îndeplinirea tuturor angajamentelor”³. Procedura de monitorizare a CE nu presupune doar aspectul funcției de control stării actuale a lucrurilor dintr-un stat cu ordinea cerută, dar și un rezultat al funcției de control care constă în aplicarea sancțiunilor, ce sporește notorietatea și importanța acestei proceduri⁴. Astfel, din 1990, o parte foarte importantă din activitățile Consiliului sunt, în realitate, orientate spre programele de cooperare și asistență pentru țările Europei Centrale și de Est. Obiectivul acestor acțiuni constă în punerea la dispoziția acestor țări a expertizei CE în toate aspectele funcționării instituțiilor și societății democratice. Această activitate de promovare a democrației nu are scopul de a impune careva modele prestabilite, dar de a împărtăși cu state partenere experiența și cunoștințele sale în vederea instaurării unui regim al democrației pluraliste, respectul pentru drepturile omului și principiile statului de drept⁵.

Programele de cooperare și asistență inițiate cu ajutorul CE acționează pe o dimensiune triplă: *sensibilizare, informare, dialog politic* cu privire la principiile fundamentale ale democrației, drepturilor omului și viitoarea construcție politică a Europei, precum și o mai bună cunoaștere reciprocă, ca o condiție a unei cooperări reușite; *asistență și cooperare* pentru consolidarea evoluțiilor democratice și promovarea democrației pluraliste, drepturilor omului și statului de drept în toate elementele de funcționare a societății; *integrare*, care a permis de a insera, în mod

¹ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

² <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 2 martie 2018)

³ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

⁴ *Statutul Consiliului Europei*. În: Tratate internaționale. Chisinau, 1998, vol.IX. art.7-9. 32.

⁵ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

progresiv, țările Europei Centrale și de Est în programele și activitățile CE, pentru a le face să participe la procesul de cooperare europeană, în încercarea lor de posibilă aderare cu drepturi depline la această Organizație.

Așa cum prevede Adunarea Parlamentară, scopul monitorizării este de a susține toate statele în stabilirea și consolidarea într-un cadru politic și juridic comun a statului de drept, a democrației parlamentare și a protecției drepturilor omului în concordanță cu standardele CE. Monitorizarea este un element indispensabil în orice strategie a drepturilor omului, alături de suportul societății civile, a comunității în vederea promovării și protecției drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile.

Dimensiunea parlamentară reprezintă cel mai vechi aspect al cooperării Republicii Moldova cu CE, Parlamentul Moldovei obținând, încă la 5 februarie 1993, statutul de „invitat special” în cadrul APCE. RM este reprezentată în APCE de o delegație formată din membri, care reprezintă fracțiunile parlamentare din legislativ. Monitorizarea obligațiilor și angajamentelor asumate cu prilejul aderării se efectuează de APCE și se desfășoară conform unei proceduri stabilite prin Declarația Comitetului de Miniștri din 10 noiembrie 1994 și adoptată de Comitetul de Miniștri al CE în aprilie 1995¹. Rezoluțiile și recomandările APCE adoptate în acest context poartă o încărcătură politică și reflectă voința generală a instituției, dar nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic pentru statele membre. Totuși, în cadrul procedurii de monitorizare a angajamentelor de aderare, acestea trebuie privite ca linii directoare, în raport cu care vor fi evaluate reformele interne.

În pofida faptului că multe din angajamentele asumate sunt însoțite de un termen de executare, nici după expirarea termenului acestea nu sunt implementate. Atenția CE față de RM a fost consolidată prin propunerea Secretarului General de a acorda o asistență specială Țării noastre, asigurând prezența unui reprezentant special al său la Chișinău. Această decizie a fost adoptată de către Comitetul de Miniștri la 20 octombrie 2002 și formalizată printr-un schimb de scrisori care a pus bazele unui acord între Guvernul Republicii Moldova și CE cu privire la statutul Reprezentantului Special al Secretarului General. Pe plan național, Reprezentantul Special apare deseori și în calitate de mediator, cum ar fi în rândul partidelor politice, în cadrul diverselor contacte cu autoritățile din partea de Est a Republicii Moldova. Reieșind din angajamentele generale de aderare ale statelor, CE urmărește, în mod constant, evoluțiile democratice din RM. Astfel, prin diverse contacte cu autoritățile moldovenești sunt identificate problemele specifice țării noastre care împiedică avansarea reformelor democratice. CE evidențiază aceste lacune în cadrul mai multor proceduri de monitorizare ale sale. Am putea exemplifica cu Rezoluția APCE 1280 și 1303, 1465, precum și Recomandarea APCE 1554, 1721 cu privire la funcționarea instituțiilor democratice în RM, prin care organizația cere țării să realizeze progrese decisive, exhaustive și ireversibile la implementarea normelor și practicilor democratice pentru concretizarea aspirațiilor europene².

Implementarea programelor de cooperare precum și evenimentele din țară sunt evaluate în rapoarte periodice ale Secretarului General și examineate în cadrul întrenuirilor Grupurilor de Raportori al Comitetului de Miniștri al CE. În același context, precum și cu ocazia desfășurării alegerilor parlamentare, RM a fost vizitată în ianuarie 2005 de către Terry Davis, Secretarul General al CE, în luna martie – de Adam Rotfeld, Președintele Comitetului de Miniștri, Ministrul Afacerilor Externe al Poloniei, în luna mai – de Josette Durrieu, ca urmare a vizitei a fost elaborat Raportul SG/Inf (2004)29 „Moldova: evaluarea cooperării cu CE”³. Următorul raport „Moldova: bilanț de cooperare cu CE”, elaborat de secretariat după vizita din 27-30 septembrie 2005 conține informații

¹ Rezoluția APCE 1155 (1998) privind evoluția procedurilor de supraveghere a Adunării (aprilie 1997 - aprilie 1998), adoptată la Reuniunea APCE din 21 aprilie 1998.

<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=16526&Language=EN> (accesat 2 ianuarie 2018).

² Dolgii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

³ Raportul SG/Inf (2004)29 „Moldova: evaluarea cooperării cu Consiliul Europei”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)

referitoare la alegerile parlamentare care au avut loc, despre implementarea Planului de Acțiune Uniunea Europeană - Republica Moldova, desfășurarea Programului Comun Uniunea Europeană - Consiliul Europei pentru 2004-2006. Totodată se relevă importanța realizării reformei juridice, a sectorului audiovizual, lupta contra corupției și crimei organizate, etc¹.

Raportul SG/Inf (2007)1 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei în vederea îndeplinirii angajamentelor”², elaborat de secretariat după vizita din 29 noiembrie - 1 decembrie 2006. Se menționează monitorizarea alegerilor başcanului în UTA Găgăuzia din 3 decembrie 2006 de către Congresul Puterilor Locale și Regionale a Consiliului Europei. Alte teme de interes au fost referendumul din Transnistria din 17 septembrie și alegerile „prezidențiale” din 10 decembrie, extinderea mandatului EUBAM, etc.

În cadrul programului GRECO a fost elaborat o strategie națională anti-corupție sub egida Consiliului Europei împreună cu Centrul pentru Combaterea Corupției și Crimelor Economice. RM a fost prima țară care a ratificat Convenția–acțiune împotriva traficului de ființe umane la 19 mai 2006. CE a acordat asistență în vederea problemei studierii istoriei în scoală, RM a participat la Anul cetățeniei prin Educație 2005. În acest context, RM este membră a procesului de la Bologna.

Raportul SG/Inf (2008)05 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”³, elaborat de secretariat după vizita din 10-12 decembrie 2007, se referă la alegerile locale desfășurate, monitorizarea acestora de către Congresul Puterilor Locale și Regionale. În această perioadă cooperarea CE cu RM s-a axat pe următoarele domenii prioritare: lupta împotriva corupției și independența justiției. Au fost adoptate Rezoluția 1572 și Recomandarea 1810 cu privire la funcționarea democrației în RM. În cadrul proiectului MOLICO Comisia de la Venetia a acordat asistență legislativă la elaborarea Legii privind partidele politice. Rezoluția 1572 APCE recomandă RM să colaboreze cu CE în vederea revizuirii legislației UTA Găgăuzia în conformitate cu constituția Republicii Moldova și alte acte legislative⁴.

Următoarea vizită de documentare a secretariatului a fost efectuată în perioada 20-24 octombrie 2008. Raportul elaborat de SG/Inf (2009)1 „Moldova: bilanț de cooperare cu CE”⁵, se axează pe continuarea programelor cu CE, implementarea recomandărilor GRECO și MONEYVAL cu privire la lupta împotriva corupției și crimei organizate, a spătarii banilor. CE a aprobat un plan referitor la alegerile din 2009. În acest context, Comisia de la Venetia a avizat Codul Electoral și a desfășurat seminare pe tematica electorală, inclusiv rolul mass-mediei în campania electorală. Comitetul de Miniștri al CE a aprobat un plan de consolidare a măsurilor de încredere în domeniul media, educațional și electoral pentru Transnistria. S-au realizat și vizite a persoanelor oficiale ale CE la Tiraspol. În contextul programelor de reformare a justiției, numeroase activități au fost desfășurate sub egida Convenției Europene a Drepturilor Omului, în contextul programelor comune Comunitatea Europeană - Consiliul Europei în RM. Un program comun al acestor două organizații cu rezonanță în țara noastră prevede și consolidarea societății civile; este axat în special pe ONG și pe implicarea societății civile în acțiunile comunității la nivel local⁶.

La începutul anului 2010, Comitetul Ministrilor a aprobat un set nou de programe de cooperare cu RM, care include un nou Program Comun cu UE cunoscut ca „pachetul democrație”, mai multe măsuri de consolidare a încrederei pentru regiunea transnistreană a Republicii Moldova și

¹ Raportul SG/Inf (2005)20 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)

² Raportul SG/Inf (2007)1 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei în vederea îndeplinirii angajamentelor”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)

³ Raportul SG/Inf (2008)05 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/>.

⁴ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

⁵ Raportul SG/Inf (2008)05 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/>

⁶ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

proiecte în sectorul autonomiei locale¹. În lumina concluziilor trasate de prezentul raport, cooperarea CE cu RM poate fi în continuare extinsă în special în domeniul reformei constituționale (inclusiv acordarea asistenței pre-electorale pentru viitoarele alegeri), și continuarea reformei sistemului judiciar.

Problema principală rămâne a fi blocajul politic și profundul clivaj între coaliția majoritară și opoziția. Tranziția politică a RM poate fi realizată numai prin promovarea unui dialog politic constructiv. Toate instituțiile relevante și partenerii vizati trebuie să utilizeze la maxim asistența acordată de CE la capitolul expertiză și consultații. Ca urmare a procedurilor de monitorizare aplicate, derivă asistența acordată de Consiliului Europei, care ține de strategia sa de post-adere, și anume, de a oferi noilor state membre ajutorul necesar în dezvoltarea reformelor democratice și ajustarea cadrului politic, juridic, economic și social la valorile CE. În virtutea acestor acțiuni, RM a beneficiat de mai multe programe de asistență ale CE atât generale, orientate spre mai multe direcții, cât și speciale, axate pe un anumit domeniu.

Republica Moldova, fiind membru al Comisiei de la Venetia din 25 iunie 1996, a beneficiat de suportul acesteia, și anume, prin expertizarea proiectului Legii cu privire la modificarea Constituției referitor la statutul Găgăuziei², proiectului Legii cu privire la Curtea Constituțională, proiectului Legii cu privire la partidele politice³, Codului electoral⁴, Legii cu privire la statutul deputatului⁵ și altor legi. În plus, Comisia de la Venetia și-a anunțat deja disponibilitatea de a asista Țara noastră în procesul de reformă constituțională în vederea federalizării Țării și creării statului integrat RM. Pe această bază, experții europeni au evaluat peste 50 de acte normative ale Republicii Moldova, printre care: Codul Muncii, proiectul Legii cu privire la administrarea publică locală, proiectul Legii cu privire la instituția publică a audiovizualului, Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Codul Civil și altele. Un rol aparte i-a revenit Comisiei de la Venetia în cadrul soluționării crizei constituționale din RM după alegerile din 2009. În procesul aderării la CE, RM a accentuat în permanență că amenințarea majoră pentru suveranitate provine din partea „mișcării secesioniste din Transnistria”, iar soluționarea conflictului trebuie să fie însotită de retragerea Armatei a 14-a a Rusiei, conform acordului semnat la 21 octombrie 1994 la Moscova și care încă urma să fie ratificat de Federația Rusă. Această poziție a găsit susținere în Comitetul Miniștrilor Consiliului Europei și APCE⁶.

Strategii de promovare a democrației din partea Consiliului Europei în RM inițial au fost orientate pe socializare; s-a focusat pe instruirea elitei naționale prin intermediul programelor de asistență în vederea acceptării normelor democratice. Dacă e să analizăm impactul Consiliului Europei, remarcăm că, cu diverse ocazii acesta a aplicat strategii de promovare a democrației cu un suport de stimulare, de încurajare. Aceste includ: alocarea ajutoarelor suplimentare, evaluarea progreselor înregistrate, totalizări, rapoarte periodice, fixarea termenilor de acțiune, dialog intens și interacțiune. CE acționează prin numeroase vizite de lucru, de documentare, rapoarte și comunicate. Or, calitatea de membru al Consiliului Europei a Republicii Moldova urma să „consolidizeze democrația și statul de drept, să îmbunătățească protecția drepturilor și libertăților omului, să sporească stabilitatea politică și economică a țării”⁷.

¹ Raportul SG/Inf (2010)10 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)

² Raportul Comisiei de la Venetia CDL (2002)40 din 12 martie 2002 cu privire la statutul Găgăuziei.

³ Raportul Comisiei de la Venetia CDL (2003)9 din 5 februarie 2003 pe marginea proiectului de Lege a Republicii Moldova cu privire la partidele politice.

⁴ Opinia Comisiei de la Venetia CDL-AD (2003)1 din 16 ianuarie 2003 asupra legislației electorale din Republica Moldova.

⁵ Opinia Comisiei de la Venetia CDL-AD (2002)223 din 8 octombrie 2002 pe marginea Legii Republicii Moldova cu privire la statutul deputatului, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-rom](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-rom) (accesat 6 martie 2018)

⁶ Dolghii E., *op. cit.*, pp. 144-156.

⁷ McDonagh E. *Is Democracy Promotion Effective in Moldova? The Impact of European Institutions on Development of Civil and Political Rights in Moldova*. În: Democratization. Vol.15, No.1, February 2008, p.143.

Acțiunile întreprinse către anul 2000 în vederea promovării strategiilor democratice au fost insuficiente, justificate prin lipsa legislației ce ar garanta libertatea de exprimare și informare, a unui nou cod penal. Această situație a continuat să se agraveze în special după 2001, odată cu profunde modificări ale sistemului politic autohton. În aceste condiții, CE a utilizat în locul strategiilor persuasive, normative unele strategii de influențare a politiciei guvernamentale în domeniul drepturilor omului. Principalul impediment a fost condiționat de instabilitatea politică, de lipsa de dialog politic dintre putere și opoziție în februarie-martie 2002. Această perioadă a fost monitorizată intens, CE a îndeplinit rolul de mediator, și a intervenit în cazul Teleradio Moldova. Totodată, organizația continua să monitorizeze situația cu privire la libertatea de opinie¹. Adunarea Parlamentară a CE a recomandat Comitetului de Miniștri să permită o asistență mai mare inclusiv o expertiză juridică și inițierea unor noi programe de cooperare². În consecință, a fost lansat un program comun de cooperare dintre Comisia Europeană și CE în vederea consolidării stabilității democrației în RM, una din temele principale ale acestuia constituia susținerea independenței mass-media.

În concluzie, putem menționa că cooperarea instituțională dintre RM și UE, sa axat în mod constant pe problemele drepturilor omului, libertății de exprimare și mass-media, reformele administrației și ale sistemului judiciar, lupta împotriva corupției și crimei organizate, Menționăm de asemenea că monitorizarea și programele de asistență oferite de către CE sunt relevante și impecuos necesare în cadrul procesului de democratizare a Republicii Moldova, îndeosebi în contextul urmării vectorului de integrare europeană. Au fost făcute propuneri generale cu privire la UE și politicile de cooperare ale RM pe probleme politice, sociale, economice și culturale, precum și pe probleme de securitate, migrație, transport și energie. În ceea ce privește soluționarea conflictului transnistrean, cu respectarea deplină a suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. De asemenea, în mod constant a fost susținută cooperarea transfrontalieră dintre Republica Moldova și vecinii săi.

Totodată, considerăm că RM trebuie să întreprindă mai eficient o serie de reforme în vederea scoaterii de sub monitorizare, proces care durează prea mult și care afectează imaginea țării în plan extern, care erodează gradul de responsabilitate și legitimitate a guvernării în asumarea angajamentelor față de CE.

RESURSE BIBLIOGRAFICE:

1. Benoit R., Klebes H. Cadrul juridic al Consiliului Europei. Spre un spațiu juridic pan-european. - Chișinău, 2007.
2. Borș V., Moșneaga V., „Parlamentul Republicii Moldova ca subiect al politicii externe.” În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umanistice”. Vol. II, 2002, p. 129-134.
3. Dolghii E., „Monitorizare și asistență a Consiliului Europei în Republica Moldova: 15 ani de colaborare.” În: MOLDOSCOPIE, 2010, nr.3, p. 144-156
4. Guțu I., „Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.” În: Legea și viața. 2004, nr. 4, p. 46-48.
5. Hotărârea privind ratificarea Statutului Consiliului Europei nr. 522 din 12.07.1995. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova, 28.07.1995, nr. 041.
6. <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 2 martie 2018)
7. <http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (accesat 12.03.2018)
8. McDonagh E. Is Democracy Promotion Effective in Moldova? The Impact of European

¹ Resolution 1280 (2002) of the Parliamentary Assembly of the COE, 24 April 2002,
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1280.htm>. (accesat 2 ianuarie 2018).

² Recommendation 1554 (2002) by the PACE to the Committee of Ministers, April 2002,
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/EREC1554.htm>. (accesat 2 ianuarie 2018).

- Institutions on Development of Civil and Political Rights in Moldova. // Democratization. Vol.15, No.1, February 2008, p.142-161
9. Opinia Comisiei de la Veneția CDL-AD (2002)223 din 8 octombrie 2002 pe marginea Legii Republicii Moldova cu privire la statutul deputatului,
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-rom](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-rom) (accesat 6 martie 2018)
10. Opinia Comisiei de la Veneția CDL-AD (2003)1 din 16 ianuarie 2003 asupra legislației electorale din Republica Moldova.
11. Raportul Comisiei de la Veneția CDL (2002)40 din 12 martie 2002 cu privire la statutul Găgăuziei.
12. Raportul Comisiei de la Veneția CDL (2003)9 din 5 februarie 2003 pe marginea proiectului de Lege a Republicii Moldova cu privire la partidele politice.
13. Raportul SG/Inf (2004)29 „Moldova: evaluarea cooperării cu Consiliul Europei” ,
<http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)
14. Raportul SG/Inf (2005)20 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”,
<http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)
15. Raportul SG/Inf (2007)1 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei în vederea îndeplinirii angajamentelor”, <http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)
16. Raportul SG/Inf (2008)05 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”,
<http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/>
17. Raportul SG/Inf (2010)10 „Moldova: bilanț de cooperare cu Consiliul Europei”,
<http://infoeuropa.md/bilant-de-cooperare-cu-consiliul-europei/> (accesat 6 martie 2018)
18. Recommendation 1554 (2002) by the PACE to the Committee of Ministers, April 2002,
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/ERE1554.htm>. (accesat 2 ianuarie 2018)
19. Resolution 1280 (2002) of the Parliamentary Assembly of the COE, 24 April 2002,
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/ ERES1280.htm>. (accesat 2 ianuarie 2018)
20. Rezoluția APCE 1155 (1998) privind evoluția procedurilor de supraveghere a Adunării (aprilie 1997 - aprilie 1998), adoptată la Reuniunea APCE din 21 aprilie 1998.<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=16526&Language=EN> (accesat 2 ianuarie 2018)
21. Rotaru M., „Evoluția procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.” În: Legea și viața. 2009, nr. 7, p. 4-10.
22. Smochină C., „Parlamentul European: de la primele construcții la constituirea Constituției pentru Europa.” Chișinău, Bons Offices, 2006, 160 p.
23. Solomon C., „Consiliul Europei și Republica Moldova.” În: Symposia Profesorum, seria istorie, Chișinău, 2000, ULIM, p. 63-64.
24. Statutul Consiliului Europei. // Tratate internaționale. – Chisinau, 1998, vol.IX. art.7-9. 32.

**DREPTUL LA JUDECAREA CAUZEI ÎN TERMEN REZONABIL
CA GARANȚIE A PROCESULUI ECHITABIL ÎN MATERIE CIVILĂ POTRIVIT
JURISPUDENȚEI CtEDO**

Iurie LEVINTE, doctorand,
Școala Doctorală de Științe Juridice
a Universității de Stat din Moldova

Abstract: This article aims at identifying the standards regarding the reasonable time of the civil judicial procedures in the light of the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR), where may be seen interpretation and application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms adopted in Rome on 4 November 1950, hereinafter "the Convention", and its Protocols.

According to the Court's case law, the reasonableness of the length of proceedings is assessed in the light of the circumstances of the case and taking into consideration the criteria laid down in its case law, in particular the complexity of the case, the conduct of the applicants and of the involved authorities, and the importance of the case for those concerned. The period of time taken into account for assessing the reasonableness of court proceedings starts from the moment the applicant has brought the matter before the competent court, including the compulsory preceding administrative procedures, and covers as well the trial stages in the higher courts and the enforcement of the final decision favorable to the applicant.

Key-words: fair trial; the duration of the trial; the right to have the case heard within a reasonable time; the right to enforcement of the judgment within a reasonable time; European Court of Human Rights.

Asigurarea termenelor rezonabile în procesul de administrare a justiției, este necesară și inherentă statului de drept. Caracterul rezonabilității termenului unui proces judiciar este consacrat și unanim recunoscut în calitate de standard al unui proces echitabil.

În conformitate cu articolul 6 din Convenție, care prevede dreptul la un proces echitabil, *"orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale... în termen rezonabil"*. Astfel, textul acestui articol prevede expres unul de elementele care poate fi considerat drept garanție a unui proces judiciar echitabil. Curtea a reiterat că statele contractante au sarcina de a-și organiza sistemele juridice astfel încât instanțele lor să poată garanta tuturor dreptul la o decizie definitivă într-un termen rezonabil în determinarea drepturilor și obligațiilor sale civile.

Dreptul pus în discuție este important pentru participanții la proces, or acesta din urmă este adeseori solicitant, duce la epuizarea resurselor de diferit gen (financiare, emoționale, de timp), provoacă incomodități cotidiene, eventual chiar descurajează exercitarea și apararea drepturilor în judecată în perspectiva unui proces judiciar îndelungat. După cum a menționat autorul Marin Voicu, Convenția consacră într-un anumit fel o maximă a juriștilor britanici, chiar dacă oarecum excesivă când e luată ad literam: *"Justice delayed is justice denied"* – justiția tardivă constituie refuzul justiției¹. Cu adevărat, o decizie judecătorească care întârzie să fie emisă, echivalează cu lipsa acesteia și implicit a actului de justiție. În aceeași logică, s-a mai afirmat că durata "rezonabilă" a procedurii protejează credibilitatea justiției și eficiența sa².

Pentru o mai bună înțelegere a locului și rolului acestei garanții pentru un proces echitabil prin prisma articolului 6 din Convenție și a jurisprudenței Curții, vom preciza că termenul rezonabil al procesului este una din garanțile prevăzute de textul Convenției, or o serie de alte garanții și drepturi specifice au fost instituite sau clarificate prin jurisprudența Curții, nefiind expres prevăzute.

Elementele principale referitoare la dreptul la un proces judiciar în termen rezonabil prin

¹ Voicu Marin, Protecția europeană a drepturilor omului", Lumina Lex, 2001, p. 131

² Frederic Sudre, Drept European și Internațional al Drepturilor Omului, Iași, Polirom, 2006, p. 290

prisma articolului 6 din Convenție sunt dreptul de a avea examinată cauza în cadrul unei perioade rezonabile și dreptul de a beneficia de o hotărâre definitivă, adică la executarea ei, în termen rezonabil.

Autorul Mihai Poalelungi, susține că exigența respectării termenului rezonabil constă în faptul ca justiția să nu fie înfăptuită cu întârziere astfel ca aceasta din urmă să-i compromită eficacitatea și credibilitatea¹. În jurisprudență sa, Curtea a considerat necesar să sublinieze că articolul 6 alineatul 1 din Convenție impune statelor contractante obligația să-și organizeze sistemele juridice în aşa fel încât instanțele lor să se poată conforma fiecărei dintre cerințele acestei dispoziții, inclusiv respectarea termenului rezonabil al procedurilor. (cauza *Duclos v. France*, 17 December 1996, § 55²) Având în vedere principiul subsidiarității mecanismului Convenției europene, același autor precizează că executarea acestei obligații pozitive poate avea diferite modalități, lăsate la discreția statului respectiv (de exemplu prin alocarea unui număr mai mare de judecători, reglementarea legală a unor termene, alte metode). Dacă statul nu intervine prompt, admite tergiversarea astfel produsă și nu întreprinde acțiunile necesare pentru urgentarea procedurilor, el va deveni responsabil de încălcarea articolului 6 alineatul 1 din Convenție. Din contra, atunci când statul părăt reacționează la timp, răspunderea internațională a statului ar putea să nu fie antrenată. Astfel a fost și în cauza *Buchholz v. Germany*³, unde Curtea nu a ignorat faptul că întârzierile în procedurile judiciare la nivelul Curții de Apel au avut loc într-o perioadă de tranziție marcată de o creștere semnificativă a volumului de litigii care rezultau din deteriorarea situației economice generale. După ce a evaluat materialele care i-au fost prezentate și a luat cunoștință de eforturile autorităților de a accelera desfășurarea activității în instanțele de jurisdicție a muncii (în principal, majorarea numărului de personal judiciar), Curtea a considerat că, chiar și atunci când erau văzute cumulativ, întârzierile atribuite instanțelor competente nu au depășit un termen rezonabil în sensul articolului 6 alineatul 1. În plus, Curtea de la Strasbourg a atras atenția că, deși evoluția celui de-al doilea set de proceduri a fost extrem de lentă și Curtea de Apel pentru Litigiile de Muncă, în special, cu mai multe ocazii a amânat audierile pentru perioade destul de lungi, iar durata litigiului a fost într-o mare măsură și rezultatul anumitor chestiuni ridicate de reclamantul Buchholz din proprie inițiativă, fapt pentru care trebuia să suporte consecințele respective. Totuși, atunci când suprasolicitarea instanțelor devine un lucru obișnuit și permanent, în opinia Curții, acest fapt justifică durata excesivă a procedurilor, fiind vorba în spătă de un termen de peste 5 ani și 2 luni a procedurilor din prima instanță și în fața Curții de Apel. (a se vedea în acest sens *Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain*, 7 July 1989, § 40⁴)

După cum s-a observat în literatura de specialitate și în jurisprudența Curții, aceasta din urmă nu a stabilit o limită de timp absolută ca referință pentru aprecierea termenului rezonabil. Astfel, nu există termene delimitate expres privind durata rezonabilă a procedurilor, iar rezonabilitatea termenului procedurii depinde de circumstanțele individuale ale fiecărui caz⁵. Autoarea Doina Micu afirmă că noțiunea de "termen rezonabil" este una subiectivă⁶. Credem că autoarea a avut în vedere anume faptul că nu există termene exacte, absolute și categorice, pentru aprecierea duratei rezonabile a procesului și că determinarea va fi efectuată individual în fiecare caz. În mod cert, este imposibil a stabili termene exacte drept praguri pentru determinarea rezonabilității duratei, însă riscul de "subiectivitate" este compensat prin identificarea criteriilor de apreciere a termenului rezonabil.

¹ Poalelungi Mihai, Convenția Europeană a Drepturilor Omului: obligații pozitive și negative. Monografie, Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 172

² *Duclos v. France*, 17 December 1996, § 55, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI

³ *Buchholz v. Germany*, 6 May 1981, § 63, Series A no. 42

⁴ *Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain*, 7 July 1989, § 40, Series A no. 157

⁵ Luke Clements, Nuala Mole, Alan Simmons, Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenției, Cartier, Chișinău, 2005, p. 259

⁶ Doina Micu, Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României, București, Editura All Beck, 1998, p. 78

Majoritatea autorilor consultați afirmă existența a patru criterii de apreciere a termenului rezonabil. Astfel, Curtea a reiterat că rezonabilitatea duratei procedurilor trebuie evaluată în lumina circumstanțelor cauzei, ținând cont de următoarele criterii: *complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și al autorităților relevante și importanța cauzei pentru reclamant*¹. Unele surse nu evidențiază importanța cauzei pentru reclamant ca un criteriu separat, lucru cu care nu putem fi de acord².

Complexitatea cauzei – acest prim criteriu a fost tratat mai detaliat de autorul Marin Voicu în lucrarea la care s-a făcut referință mai sus. Acesta evidențiază trei laturi ale complexității și anume privind: faptele care trebuie elucidate, problemele juridice ce solicită rezolvare și specificul procedurii. Cu titlu de exemplu, autoarea Bianca Selejan-Guțan evidențiază circumstanțe precum: numărul persoanelor implicate în cauză, volumul probațiunii, dificultatea administrației probelor, dimensiunea internațională a litigiului, necesitatea de a recurge la expertize etc.³ Exemplele aduse de Karen Reid cu privire la criteriul complexității cauzei sunt găzduite⁴. Astfel, în cauza *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, ținând cont de obiectul litigiului, și anume, valorificarea unui teren. Complexitatea cauzei a fost principalul argument al guvernului pârât pentru a justifica trei perioade de întârziere anormală a procesului. Cu toate acestea, ținând seama de toate circumstanțele cauzei și de complexitatea faptelor și a aspectelor juridice în cauză, aceste perioade (cauza a durat mai mult de opt ani) nu au determinat concluzia că durata procedurilor a fost una excesivă, în special din moment ce deciziile se refereau la planificarea urbană și protecția mediului, având de fapt și represuni importante asupra jurisprudenței italiene privind distincția dintre un drept și un interes legitim⁵. În același timp, chiar dacă un caz prezintă complexitate (de exemplu aspecte legate de natura acuzației penale și jurisdicția tribunalelor naționale în cauze de infracțiuni comise de minori în coparticipare cu adulții), o privire în ansamblu asupra cauzei nu poate duce decât la concluzia depășirii termenului rezonabil, cum s-a întâmplat în *Farrantelli and Santangelo v. Italy*⁶, unde procedurile au durat puțin peste 16 ani.

Comportamentul părților (reclamantului), care pot contribui la lungirea procedurilor la nivel național prin variate forme și metode exemplificate în lucrarea lui Marin Voicu (cereri frecvente de amânare și prorogarea termenelor, schimbări repetitive de avocați, neprezentarea pretins motivată la ședința instanței, tentativă eșuată sau mimată de reglementare amiabilă, uzarea de dreptul la diferite recursuri, cereri și demersuri etc.) În materie civilă, Curtea se consideră îndreptățită de a aștepta de la părți o ”promptitudine normală”, dar nu obligată să cerceteze dacă comportamentul acestora vădește sau nu un caracter imperfect, abuziv sau dilatoriu: acesta constituie un element obiectiv de reținut pentru a descărca statul de responsabilitate. De regulă, în procesul civil operează principiul disponibilității, adică principiul conducerii procesului de către părți⁷. Curtea apreciază că, prin prisma principiului subsidiarității ce stă la baza mecanismului Convenției, statele pot să fundamenteze procedura civilă pe principiul dat, dar aceasta nu scutește judecătorul național de obligația de asigurare a celerității. În același timp, chiar dacă Curtea pretinde că reclamantul să nu fi abuzat de drepturile procesuale la nivel național, fapt ce contribuie la mărire duratei procesului, s-a precizat că nu se poate reproba unui reclamant faptul că el a pus în valoare toate căile de atac prevăzute de dreptul intern, mai ales atunci când aceste demersuri se referă *inter alia* tocmai la

¹ *Frydlender v. France* [GC], nr. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII, *Cravcenco v. Moldova*, no. 13012/02, § 44, 15 January 2008

² Страйстену Дойна Иоана, Ведерникова Дина, Право на справедливый суд в рамках Европейской конвенции о защите прав человека (статья 6). Руководство для юристов, INTERIGHTS, 2009, p. 58

³ Bianca Selejan-Guțan, Protecția europeană drepturilor omului, București, Editura ALL BECK, 2006, p. 118

⁴ Karen Reid, Ghidul specialistului în Convenția europeană a Drepturilor Omului, Chișinău, Cartier, 2005 p. 174

⁵ *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, 27 October 1994, Series A no. 293-B

⁶ *Farrantelli and Santangelo v. Italy*, 7 August 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III

⁷ Bîrsan Cornelius, Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole, ediția 2, București: Editura C.H.BECK, 2010, p. 523

accelerarea procedurii. (a se vedea *Lechner and Hess v. Austria*¹) Autoritățile statului sunt responsabile de întârzieri, de exemplu, cauzate prin suspendarea cauzei, când urmare a amânărilor, procedura judiciară este prelungită în timp fără necesitate. Dacă sunt necesare amânări, acestea ar trebui să fie numite astfel încât să se reducă la minimum întârzierea. De asemenea, potrivit articolului 6 alineatul 1, în principiu, suspendarea unei proceduri judiciare în aşteptarea rezultatului altor proceduri judiciare sau a unei jurisprudențe conexe este admisibilă. Este un lucru stabilit că nu se poate plângă de depășirea termenului rezonabil în care are dreptul de a fi judecat cel care, prin acțiuni dilatorii sau prin pasivitatea sa, a contribuit mult la această depășire. Astfel a decis Curtea în cauza *Vernillo v. France*, unde litigiul a durat circa şapte ani și jumătate, Curtea a concluzionat că părțile au arătat puțină promptitudine în depunerea referințelor, actelor și pledoariilor. Părăților Vernillo (reclamanți în fața Instanței de la Strasbourg), le-a luat mai mult de patru luni și jumătate și apoi peste șase luni, în fața tribunalului ”grande instance”, cinci luni în Curtea de Apel și aproape alte cinci luni la Curtea de Casație. La rândul lor, reclamanții în procedura națională au prezentat replica peste patru luni și jumătate în fața tribunalului de ”grande instance”, la fel aceștia au depus cel de-al doilea set de apeluri peste trei luni și jumătate după primul set, iar în faza recursului le-a luat patru luni și jumătate să depună replică la observațiile suplimentare ale părții adverse. Mai mult, au trecut un an și patru luni până reclamanta și-a reluat procedurile după moartea soțului său. Astfel, Curtea a menționat că înseși părțile s-au făcut vinovate de prelungirea procedurii².

Cu referire la comportamentul autorităților, în cauza *Boboc v. Moldova*³, Curtea a notat că acțiunile autorităților de stat au cauzat o serie de întârzieri suplimentare, în particular prin încercarea de a anula o decizie irevocabilă adoptată un an mai înainte, în pofida faptului că ea reprezenta *res judicata* (în speță obiectul litigiului a fost formal examinat în cadrul a patru proceduri distințe). Mai mult, după adoptarea hotărârii judecătoarești irevocabile în favoarea sa, reclamantul nu a putut să obțină titlul executoriu care permitea delimitarea în natură a terenului său de cel al vecinului, ce refuza să întoarcă lotul în modul stabilit prin decizia autorităților locale, după cum au dispus instanțele judecătoarești. Această întârziere este imputabilă statului. Suplimentar, iarăși în pofida principiului *res judicata*, instanțele de judecată au respins în ultimă instanță apelul depus de oponentul reclamantului abia după șase luni, chiar dacă era clar că această cauză a fost soluționată deja printr-o hotărâre judecătoarească irevocabilă. În mod similar, instanțele judecătoarești au acceptat spre examinare o nouă acțiune depusă de adversarul reclamantului, fapt inutil or această chestiune a fost deja decisă în cadrul procedurilor din anul 1999. Astfel, Curtea a considerat că întârzierile în proceduri au rezultat, în parte, din acceptarea inutilă a instanțelor judecătoarești naționale de a examina repetat pretenții, în esență, similare dintre aceleiasi părți în proces (a se vedea §§ 31- 35 din hotărârea *Boboc*).

Importanța (miza) cauzei pentru reclamant este ultimul criteriu în dependență de care Curtea Europeană apreciază rezonabilitatea procedurii. Examinând cauza *Obermeier v. Austria*⁴, Curtea a subliniat că un angajat care consideră că a fost suspendat în mod eronat de către angajatorul său are un interes personal important de a obține o hotărâre judecătoarească cu privire la legalitatea acestei măsuri. Procesele în cauză aveau în mod evident o anumită complexitate, implicând în același timp interacțiunea dintre procedura administrativă și cea judiciară de concediere a persoanelor cu handicap, un număr mare de proceduri diferite. Totuși, aceste aspecte nu au deturnat concluzia Curții privind încălcarea articolului 6 § 1 având în vedere că era vorba de un proces care dura o perioadă de nouă ani. Ulterior, în spețele *Caleffi v. Italy*⁵, *Frydlender v. France* și *Cravenco v. Moldova*, Curtea a apreciat că procedurile în litigiile de muncă privind recunoașterea calificării profesionale și corectitudinea remunerării, rezultatele negative ale evaluării și refuzul de a prelungi

¹ *Lechner and Hess v. Austria*, 23 April 1987, § 49, Series A no. 118

² *Vernillo v. France*, 20 February 1991, § 34-35, Series A no. 198

³ *Boboc v. Moldova*, no. 27581/04, 4 November 2008

⁴ *Obermeier v. Austria*, 28 June 1990, § 72, Series A no. 179

⁵ *Caleffi v. Italy*, 24 May 1991, Series A no. 206-B

contractul de muncă, angajarea și executarea imediată a hotărârilor judecătorești de reintegrare în serviciu a angajaților s-au referit la chestiuni extrem de importante pentru reclamant. De regulă, însuși legiuitorul statului respectiv confirmă importanța deosebită a unor astfel de proceduri pentru angajați prin faptul că prevede expres în legislație examinarea urgentă și prioritată a acestor categorii de cauze. De exemplu, articolul 350 din Codul muncii al Republicii Moldova¹ prevede operativitatea în examinarea litigiilor individuale de muncă și a conflictelor colective de muncă constituie unul din principiile jurisdicției muncii, principiu evidențiat și în literatura de specialitate². Un angajat suspendat sau concediat pe nedrept din funcție, în lipsa altor venituri, are un interes major ca să obțină cu promptitudine o decizie privind legalitatea acestei măsuri.

Importanța cauzei pentru reclamant poate fi determinată și de anumite circumstanțe care țin de situația personală a justițiabilului ce impune adesea mai multă exigență față de natura rezonabilă a unei proceduri³. În această paradigmă se încadrează cazul unei cereri de indemnizare pentru prejudiciul cauzat din partea unei persoane contaminate cu virusul HIV prin transfuzie și a cărei speranță de viață este foarte redusă. În acest caz, Curtea atribuie statelor o obligație de procedură accelerată. Astfel, în speța *X v. France*, efectuând o evaluare a circumstanțelor cauzei, Curtea a constatat că, la data emiterii hotărârii judecătoarești în primă instanță (18 decembrie 1991) termenul rezonabil deja era depășit (procesul durase mai mult de doi ani de la inițierea procedurii de către reclamant), iar procedura ulterioară în Curtea de Apel Administrativă nu mai putea remedia acest eșec, indiferent de rezultatul asupra fondului acestui litigiu. Prin urmare, s-a concluzionat asupra unei încălcări a articolului 6 alin. 1 vizavi de obligația statului de asigurare a termenului rezonabil⁴. Ea consideră că, în cazuri similare, autoritățile trebuie să aducă proba unui „comportament deosebit de diligent” și că magistrații trebuie să utilizeze toate posibilitățile care le sunt oferite prin legislația de procedură pentru a soluționa litigiul în termenele cele mai scurte. Aceeași abordare se impune și când solicitantul este de o vîrstă foarte înaintată, utilizarea unei proceduri la o zi stabilită fiind justificată în acest caz. O atitudine asemănătoare este luată în cazul când o mamă dorește să obțină dreptul de a-și vizita copiii aflați în plasament. (*H. v. the United Kingdom*⁵) Referitor la importanța a ceea ce era în joc pentru reclamantă, în speță, Curtea a considerat că este corect să se pună accentul pe aspectul dat în cadrul procedurii în discuție. Importanța procedurilor deriva atât din caracterul lor decisiv pentru relațiile viitoare ale reclamantei cu propriul ei copil, cât și deoarece au avut o într-un fel calitatea de ireversibilitate, care implicau aşa cum au descris instanțele naționale „ghilotina legală” prin efectul adoptiei. În cazuri de acest gen, autoritățile au datoria de a-și exercita o diligență excepțională deoarece, oră cum a subliniat în mod întemeiat și Comisia Europeană a Drepturilor Omului, întotdeauna există riscul ca orice întârziere procedurală să aibă ca rezultat determinarea *de facto* a soluției litigiului până ca instanța de judecată să-și țină audierea, precum s-a și întâmplat în speță.

Cu titlu de concluzie generală, în ceea ce privește criteriile de apreciere a rezonabilității duratei procedurilor, nici unul dintre ele nu prevaleaza și nu are vreun caracter absolut, ele toate trebuie luate în considerație în ansamblu și în dependență de particularitățile specifice ale fiecărei cauze.

Articolul 6 § 1 din Convenție asigură oricărei persoane dreptul de a înainta orice pretenție cu privire la drepturile și obligațiile sale cu caracter civil în fața unei instanțe judecătoarești sau tribunal; în acest fel el cuprinde „dreptul la o instanță”, din care dreptul de acces, adică dreptul de a institui proceduri în fața instanțelor judecătoarești în litigiile civile, constituie un aspect. Acest drept ar fi

¹ Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28 martie 2003, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29 iulie 2003, nr. 159-162, art. nr. 648

² Teodor Negru, Cătălina Scortescu, Dreptul muncii. Curs universitar, Labirint, Chișinău, 2010, p. 290

³ Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac, Codul Convenției europene a drepturilor omului, LexisNexis SA, Paris, 2008, p. 227

⁴ *X v. France*, 31 March 1992, Series A, n° 234-C

⁵ *H. v. the United Kingdom*, 8 July 1987, § 85, Series A no. 120

iluzoriu dacă sistemul de drept al unui Stat Contractant ar permite ca o hotărâre judecătorească irevocabilă și obligatorie să rămână neexecutată în detrimentul unei părți. Ar fi de neconceput ca articolul 6 § 1 să descrie în detaliu garanțiile procedurale oferite părților aflate în litigiu – proceduri care sunt echitabile, publice și prompte – fără a proteja în același timp și executarea hotărârilor judecătorești. Deci articolul 6 nu se interpretează ca referindu-se în exclusivitate la accesul la o instanță și îndeplinirea procedurilor ar putea duce la situații incompatibile cu principiul preeminenței dreptului, pe care Statele Contractante și-au asumat angajamentul să-l respecte atunci când au ratificat Convenția. Executarea unei hotărâri pronunțate de orice instanță trebuie, prin urmare, privită ca o parte integrantă a „procesului”, în sensul articolului 6 (a se vedea *Prodan v. Moldova*, § 52)¹.

Dies ad quo – adică momentul din care începe a fi luată în considerație durata procedurilor în termeni de rezonabilitate, este momentul sesizării instanței naționale competente să examineze acțiunea civilă sau contestația respectivă. Dacă o cerere este depusă cu încălcarea competenței jurisdicționale în conformitate cu legislația națională, atunci perioada de până la sesizarea celei competente, în mod normal nu se va lua în calcul pentru evaluarea termenului rezonabil, or aici reclamantul trebuie să manifeste diligența cuvenită. În cazul în care, dreptul intern prevede careva proceduri prealabile obligatorii, de exemplu administrative, pentru adresare în judecată, atunci aceste proceduri prealabile la fel se iau în considerație în contextul termenului rezonabil. Un caz specific vizează situația când procedurile au declanșat până la intrarea în vigoare a Convenției pentru statul respectiv. (a se vedea de exemplu *Proszak v. Poland*², precum și *Cravcenco*, citată supra, § 46) În aprecierea rezonabilității perioadei care s-a scurs de la data intrării în vigoare a Convenției (de atunci încep obligațiile internaționale ale statului conform acestui mecanism de protecție europeană a drepturilor omului), Curtea a statuat că trebuie de luat totuși în considerație și stadiul procedurilor la acea dată.

Textul articolului 6 nu garantează dreptul la apel și/sau recurs, însă atunci când legislația națională oferă acest drept persoanei, garanțiile de echitate prevăzute de acest articol se aplică corespunzător. Prin urmare, procedurile pe care le parcurge litigiul în ordine de apel și recurs, la fel se iau în considerație.

Dacă e să ne referim la dreptul la executarea în termen rezonabil a hotărârii judiciare, atunci termenul ce trebuie luat în considerație începe din momentul în care a apărut obligația statului sau a agentului public împuternicit în acest sens (de exemplu, executorul judecătoresc privat), adică de la intentarea procedurii de executare sau depunerea documentului executoriu la organul competent, în dependență de sistemul de drept al țării.

În ceea ce privește procedurile constituționale, autoarea Bianca Selejan-Guțan menționează în lucrarea menționată mai sus, referindu-se la cauza *Deumeland v Germany* (§ 77)³, că instanța europeană a arătat că, deși Curtea Constituțională nu era chemată să statueze pe fond, decizia sa putea avea consecințe imediate asupra litigiului principal din fața instanței ordinare. Pe cale de consecință, cerința unei durate rezonabile a procesului se extinde și în privința procedurii derulate în fața tribunalului constituțional.

Dies ad quem – punctul final al termenului ce solicită apreciere prin prisma respectării duratei rezonabile îl constituie emiterea hotărârii definitive, dacă este vorba despre termenul rezonabil al examinării cauzei, și respectiv, data la care hotărârea (titlul) a fost executat *de facto*, în cazul în care ne referim la caracterul rezonabil al duratei procedurii de executare. Adeseori, Curtea este în fața situației când procedurile la nivel național încă nu sunt epuizate – fie cauza este încă pendinte în instanța națională, fie procedura de executare nu este închisă. Acest gen de violări sunt considerate violări continui, iar în cazul în care nu există un remediu național pentru astfel de

¹ *Prodan v. Moldova*, no. 49806/99, ECHR 2004-III (extracts)

² *Proszak v. Poland*, 16 December 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII

³ *Deumeland v. Germany*, 29 May 1986, § 77, Series A no. 100

violări, reclamantul este în drept să se adreseze direct Curții potrivit articolului 34 din Convenție.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Voicu Marin, Protecția europeană a drepturilor omului”, Lumina Lex, 2001
2. Frederic Sudre, Drept European și Internațional al Drepturilor Omului, Iași, Polirom, 2006
3. Poalelungi Mihai, Convenția Europeană a Drepturilor Omului: obligații pozitive și negative. Monografie, Chișinău: Tipografia Centrală, 2015
4. *Duclos v. France*, 17 December 1996, § 55, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI
5. *Buchholz v. Germany*, 6 May 1981, § 63, Series A no. 42
6. *Unión Alimentaria Sanders S.A. v. Spain*, 7 July 1989, § 40, Series A no. 157
7. Luke Clements, Nuala Mole, Alan Simmons, Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenției, Cartier, Chișinău, 2005,
8. Doina Micu, Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României, București, Editura All Beck, 1998,
9. *Frydlender v. France* [GC], nr. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII, *Cravcenco v. Moldova*, no. 13012/02, § 44, 15 January 2008
10. Страйстену Дойна Иоана, Ведерникова Дина, Право на справедливый суд в рамках Европейской конвенции о защите прав человека (статья 6). Руководство для юристов, INTERIGHTS, 2009
11. Bianca Selejan-Guțan, Protecția europeană drepturilor omului, București, Editura ALL BECK, 2006,
12. Karen Reid, Ghidul specialistului în Convenția europeană a Drepturilor Omului, Chișinău, Cartier, 2005
13. *Katte Klitsche de la Grange v. Italy*, 27 October 1994, Series A no. 293-B
14. *Ferrantelli and Santangelo v. Italy*, 7 August 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III
15. Bîrsan Corneliu, Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole, ediția 2, București: Editura C.H.Beck, 2010,
16. *Lechner and Hess v. Austria*, 23 April 1987, § 49, Series A no. 118
17. *Vernillo v. France*, 20 February 1991, § 34-35, Series A no. 198
18. *Boboc v. Moldova*, no. 27581/04, 4 November 2008
19. *Obermeier v. Austria*, 28 June 1990, § 72, Series A no. 179
20. *Caleffi v. Italy*, 24 May 1991, Series A no. 206-B
21. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28 martie 2003, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29 iulie 2003, nr. 159-162, art. nr. 648
22. Teodor Negru, Cătălina Scortescu, Dreptul muncii. Curs universitar, Labirint, Chișinău, 2010,
23. Jean-Loup Charrier, Andrei Chiriac, Codul Convenției europene a drepturilor omului, LexisNexis SA, Paris, 2008,
24. *X v. France*, 31 March 1992, Series A, n° 234-C

UNELE ASPECTE LEGALE ALE ÎNREGISTRĂRII DE STAT A IMOBILELOR PROPRIETATE MUNICIPALĂ

Radu POPA, doctorand,

Școala doctorală

Universitatea de Stat din

Moldova, Institutul Național al Justiției

Înregistrarea de stat a drepturilor asupra bunurilor imobile sunt procedurile legale potrivit cărora se face înscrierea unor informații în registrul bunurilor imobile despre bunul imobil, a dreptului de proprietate asupra acestuia, altor drepturi reale precum și a drepturilor de creație legate de bunul imobil. Potrivit art.25 din Legea cadastrului bunurilor imobile nr. 1543-XIII din 25.09.1998¹ înregistrarea drepturilor asupra bunului imobil se efectuează după executarea lucrărilor cadastrale, după întocmirea planului cadastral al teritoriului și după întocmirea dosarului cadastral al bunului imobil respectiv.

Toate datele despre bunurile imobile se conțin de cadastrul bunurilor imobile. Aceasta este un sistem unic multifuncțional de înregistrare de stat a bunurilor imobile și a drepturilor asupra lor, de estimare a valorii acestora. Cadastrul bunurilor imobile este cadastrul general al țării, în care se identifică, se descriu, se estimează și se reprezintă pe planuri cadastrale toate bunurile imobile din țară și se înregistrează drepturile titularilor asupra lor. Cadastru specializat este cadastrul ce include date sistematizate despre bunurile imobile în funcție de particularitățile lor naturale și de alte caracteristici stabilite de legislație. Cadastre specializate sunt: cadastrul funciar, cadastrul apelor, cadastrul silvic, cadastrul urbanistic și altele. Prevederi fundamentale privind cadastrul bunurilor imobile se conțin în Legea cadastrului bunurilor imobile nr. 1543 din 25.02.1998, Instrucțiunea cu privire la înregistrarea bunurilor imobile și a drepturilor asupra lor, aprobată prin Ordinul Agenției Relații Funciare și Cadastru (ARFC) nr. 112 din 22.06.2005, Instrucțiunea cu privire la modul de elaborare și actualizare a planurilor cadastrale și geometrice, aprobată prin Ordinul Agenției Relații Funciare și Cadastru nr. 140 din 06.08.2012.

În Registrul pot fi efectuate trei feluri de înscrисuri/înscrieri:

- 1) intabularea;
- 2) înscrierea provizorie
- 3) notarea.

Intabularea și înscrierea provizorie au ca obiect drepturile tabulare (dreptul de proprietate, dreptul de administrare, ipoteca și alte drepturi reale), iar notarea se aplică la înscrierea drepturilor de creație (arendarea, locațunea etc.), precum și a faptelor sau a raporturilor juridice aferente bunurilor imobile consemnate în Registrul (interdicția de înstrăinare a bunului imobil sau grevarea unui drept înscris, sechestrul, acțiunile în justiție/cererile de chemare în judecată ce au legătură cu bunul imobil sau dreptul înscris etc.).

Înscrierea provizorie a drepturilor reale în Registrul are loc cu condiția confirmării ulterioare a lor de către persoana în drept, în termenul stabilit (de pildă, în cazul dobândirii unor drepturi afectate de o condiție suspensivă sau dacă hotărârea judecătorească pe care se intemeiază dreptul nu este definitivă și irevocabilă).

Notarea și radierea interdicțiilor, sechestrului și altor fapte și raporturi juridice poate fi efectuată și la cererea instanțelor de judecată, organului de executare a hotărârilor judecătorești, organelor fiscale, sau celor de urmărire penală.

Informația cadastrului bunurilor imobile este obiectul exclusiv al proprietății de stat. Dreptul de administrare economică asupra informației cadastrului revine Departamentului Cadastru din cadrul Instituției Publice “Agenția Servicii Publice”.

¹ Cod nr. 828 din 25.12.1991

Potrivit art.4 din Legea cadastrului bunurilor imobile nr. 1543-XIII din 25.09.1998 obiecte ale înregistrării sînt bunurile imobile, dreptul de proprietate și celelalte drepturi reale asupra lor. La categoria bunurilor imobile ce se înregistrează în registrul bunurilor imobile se raportă:

- a) terenurile;
- b) clădirile și construcțiile legate solid de pămînt;
- c) apartamentele și alte încăperi izolate.

Potrivit art.288 alin. (2) din Codul civil al RM din categoria bunurilor imobile fac terenurile, porțiunile de subsol, obiectele acvatice separate, plantațiile prinse de rădăcini, clădirile, construcțiile și orice alte lucrări legate solid de pămînt, precum și tot ceea ce, în mod natural sau artificial, este încorporat durabil în acestea, adică bunurile a căror deplasare nu este posibilă fără a se cauza prejudicii considerabile destinației lor. Prin lege, la categoria de bunuri imobile pot fi raportate și alte bunuri.

La categoria bunurilor imobile, Codul funciar al RM recunoaște la art.2¹ în calitate de bunuri imobile sectoarele de teren și obiectele aferente acestora (solul, bazinele de apă închise, pădurile, plantațiile multianuale, clădirile, construcțiile, edificiile etc.), strămutarea cărora este imposibilă fără a cauza pierderi directe destinației lor, constituie bunuri imobile.

Potrivit art.276 alin.2) din Codul fiscal al RM, bunuri imobiliare sunt terenurile, clădirile, construcțiile, apartamentele și alte încăperi izolate, a căror strămutare este imposibilă fără cauzarea de prejudicii destinației lor.

După părerea doctrinarilor S. Baieș și N. Roșca, “imobile sunt bunurile care au o aşezare fixă și stabile, cum ar fi pămîntul, clădirile și, în genere, tot ceea ce este durabil legat de sol”². În tratarea temei noastre o sa ne referim la terenuri și construcții.

Constituția RM, în art.9 recunoaște existența dreptului de proprietate publică și privată care sînt antrenate în concurență liberă în cadrul economiei de piață. Printre aceste bunuri imobile deosebim bunuri care fac parte din domeniul privat și cele care fac parte din domeniul privat al unității administrative teritoriale (în continuare UAT). Potrivit art.296 alin. (1), bunurile care aparțin statului sau unităților administrativ-teritoriale fac parte din domeniul privat dacă, prin lege sau în modul stabilit de lege, nu sînt trecute în domeniul public.

Potrivit alin. 1) al art.3 din Legea nr. 136 din 17.06.2016, privind statutul municipiului Chișinău este autoritatea reprezentativă și deliberativă a populației municipiului Chișinău³.

Prin urmare, se cere menționat faptul că, statul și unitățile administrativ-teritoriale au în proprietate două categorii de bunuri cu regim juridic diferit: bunuri ale domeniului public și bunuri ale domeniului privat. Spre deosebire de bunurile care fac parte din domeniul public, cele din domeniul privat pot circula liber, adică pot constitui obiect al contractelor juridice.

Din domeniul public al statului sau al unităților administrativ-teritoriale fac parte bunurile determinate de lege, precum și bunurile care, prin natura lor, sînt de uz sau de interes public. Interesul public implică afectarea bunului la un serviciu public sau la orice activitate care satisfac nevoile colectivității fără a presupune accesul nemijlocit al acesteia la utilizarea bunului conform destinației menționate. Bunurile domeniului public sînt inalienabile, insesizabile și imprescriptibile. Dreptul de proprietate asupra acestor bunuri nu se stinge prin neuz și nu poate fi dobîndit de terți prin uzucapiune.

Spre exemplu, Primăria municipiului Chișinău are un șir de probleme care, nefiind soluționate până în prezent, creează atât prejudicii și litigii în procesul de gestionare a patrimoniului municipal, cât și pentru buna funcționare a subdiviziunilor Consiliului municipal Chișinău.

Sfera obiectuală a proprietății publice a unităților administrativ-teritoriale, modul de administrare a ei și înregistrarea acesteia sunt determinate de legislația în vigoare, în special de art.9

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova Ediție Specială, 08 februarie 2007

² S. Baieș, N. Roșca, DREPT CIVIL. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a V-a, Chișinău, 2014, I.S.F.E.P. “Tipografia Centrală” p. 92

³ Legea nr. 136 din 17.06.2016, privind statutul municipiului Chișinău

și 127 din Constituția Republicii Moldova, art.315 din Codul Civil, art.9 din Legea privind administrarea și deetatizarea proprietății publice, art.74-77 din Legea privind administrația publică locală, art. 1 din Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale și art.28 din Legea cadastrului bunurilor imobile.

La prima vedere s-ar părea că există un cadru legislativ favorabil pentru constituirea, gestionarea și înregistrarea proprietății municipale, în realitate însă lucrurile stau altfel.

Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr. 162 din 19.02.2004, referitoare la reglementarea procesului de inventariere a bunurilor imobile proprietate a unităților administrativ-teritoriale și a statului, și înregistrare a drepturilor de proprietate asupra acestor imobile. Pentru efectuarea tuturor acestor acțiuni, conform pct. 1 din hotărâre, a fost stabilit un termen de 30 de zile, care pentru municipiul Chișinău este un termen ireal, luând în considerare numărul impunător de obiective și personalul limitat.

Ar fi benevenită efectuarea masivă a inventarierii și delimitării bunurilor imobile municipale cu concursul PNUD, așa cum s-a procedat la inventarierea și delimitarea terenurilor. Dacă terenurile proprietate municipală au fost în mare parte înregistrate, încăperile/clădirile nelocuibile au rămas însă neînregistrate din cauza că în termenul indicat în Hotărârea indicată mai sus nu s-a reușit.

Cu toate aceasta, întru executarea acestei hotărâri, subdiviziunile Consiliului municipal Chișinău totuși au efectuat inventarierea clădirilor – proprietate publică municipală. Astfel, prin decizia nr. 16/44 din 23.12.2004, Consiliul municipal Chișinău a aprobat actele de inventariere a bunurilor imobile proprietate a Consiliului municipal și a statului la situația din 01.01.2004.

Cu toate că Primăria și Consiliul municipal Chișinău și-au onorat obligațiunile prevăzute în hotărârea sus-menționată, Oficiul Cadastral Teritorial Chișinău și Agenția Relații Funciare și Cadastru au înregistrat selectiv patrimoniul municipal. În consecință, proprietatea municipală, există de facto, dar nu este înregistrată de jure, creându-se o situație neclară.

Art.1 alin.(6) din Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale nr. 523-XIV din 16.07.1999, prevede că se declară proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale toate bunurile mobile și imobile, aflate pe teritoriul lor până la intrarea în vigoare a Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, cu excepția bunurilor ce se aflau în proprietatea statului și în proprietatea privată.

Iar art.28 din Legea cadastrului bunurilor imobile nr. 1543 din 25.02.1998, indică documentele în baza cărora se efectuează înregistrarea dreptului asupra bunului imobil, printre care sunt: actele administrative emise de autoritățile publice abilitate în modul stabilit de legislație, în vigoare la data adoptării lor.

Bazându-se pe prevederile sus-menționate, Primăria municipiului Chișinău a comandat de la Arhiva Națională copiile autentificate de pe deciziile comitetului executiv și hotărârile de naționalizare ale Sovietului Ministrilor.

Având la bază decizia Consiliului municipal Chișinău de declarare a proprietății municipale asupra unui șir de obiective municipale și documentele de la Arhiva Națională, a fost depusă o cerere de înregistrare a drepturilor asupra acestor obiective. Pe care Întreprinderea de Stat “Cadastru” nu a acceptat-o.

În scopul depășirii problemei privind înregistrarea proprietății municipale de către Oficiul cadastral teritorial Chișinău, propunem completarea art.28 alin. (1) lit. a) din Legea cadastrului bunurilor imobile nr. 1543 din 25.02.1998 în felul următor „actele administrative emise de autoritățile publice abilitate în modul stabilit de legislație”(hotărârile de Guvern, hotărârile de naționalizare, deciziile consiliului local, actele de dare în exploatare, deciziile de aprobare a actelor de dare în exploatare)” în continuare după text- efectuarea inventarierii și delimitării masive a bunurilor imobile cu concursul PNUD sau altor programe în acest sens.

Printre cele mai frecvente erori întâlnite în Registrul bunurilor imobile – în continuare RBI sunt:

Suprapunerile terenurilor și/sau încăperilor. Se datorează modificării în timp a sistemului de măsurare. Corectarea erorii necesită măsurări suplimentare, dar cu cheltuieli suplimentare.

Lipsa informațiilor sau date diferite referitoare la același imobil.

Dreptul de proprietate privată asupra mai multor terenuri aferente caselor de locuit particulare, în cadrul înregistrării primare masive, n-au fost înregistrate după nici un beneficiar.

Înregistrarea bunurilor în lipsa documentelor justificative. Elocvent este cazul unui imobil din sectorul Botanica din municipiul Chișinău care a fost înregistrat în baza de date a I.S. “CADASTRU” în totalitate, pe când locatarul a privatizat doar o parte din acest imobil de la Consiliul municipal Chișinău. La moment, litigiul se judecă pe cale judiciară.

Înregistrarea primară masivă de multe ori s-a făcut cu stabilirea hotarului general în planurile cadastrale, fără coordonarea acestuia cu proprietarii terenurilor/încăperilor adiacente. În cazurile unde n-au fost supuse înregistrării înregistrării primare masive, trebuie efectuate lucrări de înregistrare primară selectivă. Multe din înregistrările selective conțin erori și apare riscul de înregistrare a imobilelor cu erori.

Înregistrarea drepturilor asupra bunului imobil se efectuează după executarea lucrărilor cadastrale și după întocmirea planului cadastral al teritoriului și dosarului cadastral al bunului imobil. Pentru o bună parte din bunurile înregistrate, lucrările cadastrale au fost realizate cu grave erori de măsurare sau în lipsa documentelor confirmative.

Nu puține sunt situațiile când sunt înregisterate drepturile asupra bunurilor imobile în lipsa acordului proprietarului terenului, (de regulă, acestea sunt autoritățile administrației publice locale) sau beneficiarului terenului și/sau proprietarului bunului imobil.

Există o lipsă de incompatibilitate a normelor juridice ce reglementează modul de înregistrare a bunurilor imobile. Potrivit art.35 alin.(1), (2), (3) din Legea nr. 1543 din 25.02.1998, înscrierea dreptului de proprietate asupra construcției se face după înscrierea dreptului de proprietate asupra terenului; înscrierea dreptului de proprietate asupra încăperilor izolate se efectuează după înscrierea drepturilor asupra terenului și construcției, iar înscrierea grevărilor dreptului de proprietate – după înscrierea dreptului de proprietate.

Pe de altă parte, potrivit art.35 alin.(4) din Legea nr. 1543, dreptul de proprietate asupra construcției poate fi înscris până la înregistarea dreptului de proprietate asupra terenului pe care aceasta este amplasată dacă:

terenul se află în proprietatea statului sau a UAT și elaborarea planului terenului nu este necesară;

proprietarul terenului și proprietarul construcției/încăperii sunt persoane diferite.

În multe cazuri apar dispute în contradictoriu dintre autoritățile administrației publice locale și Guvernul RM privitor la dreptul de proprietate asupra unor anumite bunuri imobile (de regulă, terenuri) din perimetrul unor anumite localități. La nivelul autorităților publice centrale, dar, în special, locale, nu există decizii definitive, plenare privind delimitarea bunurilor domeniului public de bunurile domeniului privat. Pe de altă parte, în anul 2008, organele cadastrale au înregistrat masiv dreptul de proprietate al statului asupra terenurilor care n-au fost delimitate și înregistrate de către AAPL. În consecință, AAPL s-au trezit depozidate de proprietățile lor. Lucru care în opinia noastră este ilegal și inacceptabil.

În ceea ce privește problemele cu date cadastrale grafice pot fi menționate:

- lipsa datelor grafice pentru obiectul înregistrat selectiv;
- amplasamentul incorrect al obiectului înregistrat selectiv;
- lipsa căilor de acces (inclusiv din lipsa de atenție din partea APL la stabilirea hotarelor etc.);
- amplasamentul imprecis și regimul juridic neclar al drumurilor tehnologice.

În afară de cele sus-menționate, mai multe bunuri imobile proprietate publică (de stat sau ale UAT) nu au fost supuse formării și delimitării în modul stabilit de legislație, astfel că înregistrarea de stat a acestora devine imposibilă sau din mai multe motive indicate mai sus, nu este finalizată. În cazul mai multor bunuri imobile proprietate publică, inclusiv în cazul în care acestea au fost supuse înregistrării de stat, amplasamentul, hotarele obiectului înregistrat sunt indicate incorrect sau lipsesc datele grafice.

Importanța existenței și dezvoltării cadastrului bunurilor imobile o argumentăm prin necesitatea înregistrării de către stat a bunurilor imobile și a drepturilor persoanelor asupra lor. Într-un stat dezvoltat, existența culturii juridice presupune înregistrarea obligatorie de către stat a bunurilor imobile. Printre sarcinile înregistrării de către stat a bunurilor imobile putem enumera următoarele:

crearea unei piețe imobiliare civilizate, garantarea și protejarea drepturilor și intereselor legitime ale proprietarilor și altor titulari de drepturi asupra bunurilor imobile.

asigurarea condițiilor necesare exercitării înputernicirilor statului în domeniul administrației resurselor funciare și clădirilor/încăperilor. Cadastrul bunurilor imobile servește în calitate de sistem deschis de informare a participanților pieței bunurilor imobile și autorităților publice, inclusiv a organelor fiscale. Transparenta datelor despre înregistrarea de stat a bunurilor imobile și drepturilor asupra acestora nu este doar un drept la informație, ci unul din principiile fundamentale ale dreptului cadastral. Aceasta înseamnă că nici o lege și nici un alt act normativ nu pot limita și nu pot îngădi într-un fel sau altul dreptul cetățenilor, dreptul persoanelor juridice, precum și dreptul statului/autorităților publice (centrale/locale) la informația despre înregistrarea de stat a bunurilor imobile și drepturilor asupra acestora ce se conține în cadastrul bunurilor imobile.

oferea persoanelor fizice și juridice, informații concrete privind statutul juridic al bunurilor imobile. Bunurile imobile fac obiectul contractelor civile, iar pentru asigurarea securității acestui circuit este nevoie de informații veridice în legătură cu aceste bunuri. Documentația de cadastru conține principalele informații legate de un imobil (număr cadastral - pe baza căruia se identifică imobilul, dimensiuni, formă, suprafață, proprietar.) Dreptul de proprietate asupra oricărui tip de bun imobiliar (fie el apartament sau teren) capătă recunoaștere deplină și opozabilitate față de terți în urma intabularii.

asigurarea și crearea politicii fiscale a statului. Informațiile despre valoarea cadastrală a bunurilor este prețioasă pentru Inspectoratul fiscal de Stat, deoarece bunurile imobile constituie o bază impozabilă impunătoare. Cotele impozitului imobiliar sunt prevăzute la art.280 din Codul fiscal¹.

Crearea premiselor adecvate la atragerea investițiilor pe piața imobiliară. În ultima perioadă au crescut ca număr creditările ipotecare. Acest fapt duce la creșterea continuă a pieței și mai ales dă posibilitatea persoanelor cu venituri mai mici să-și cumpere un bun imobil necesar, fie o locuință, fie un spațiu pentru afaceri. Băncile locale ar trebui să se implice mai activ în activitatea de acordare a împrumuturilor ipotecare oferind credite cu o dobândă nu mai mare de 10% și cu o maturitate bancară, adică un termen de rambursare a creditului nu mai mică de 25 de ani, având în vedere și faptul că băncile dispun de resurse financiare enorme ce ar putea intensifica ritmul de construcție a locuințelor noi. Subvenționarea unei părți a dobânzii de către stat ar fi o altă opțiune avantajoasă pentru cei ce doresc să-și cumpere o locuință, metodă care este pe larg aplicată în toate țările europene. În plus, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare are deschise linii speciale de credit destul de ieftine la cîteva bănci comerciale locale, credite care, în opinia mea, ar fi absolut necesare pentru finanțarea cheltuielilor de construcție a spațiilor locative. Însă, băncile sunt niște actori care pînă la urmă își urmăresc profitul și mai puțin sunt interesate de aspectul social².

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cod Funciar nr. 828 din 25.12.1991;
2. S. Baieș, N. Roșca, DREPT CIVIL. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a V-a, Chișinău, 2014, I.S.F.E.P. “Tipografia Centrală”
3. Legea nr. 136 din 17.06.2016, privind statutul municipiului Chișinău;
4. http://www.cadastru.md/images/downloads/statistica/tr.i_2017.pdf-accesat la 15.12.2017;
5. Cod Fiscal nr. 1163 din 24.04.1997;
6. <http://www.e-democracy.md/monitoring/economy/comments/200805161/> accesat la 17.12.2017;

¹ Cod nr. 1163 din 24.04.1997

² <http://www.e-democracy.md/monitoring/economy/comments/200805161/> accesat la 15.12.2017

ÎNCĂLCAREA REGULULOR DE SECURITATE A CIRCULAȚIEI SAU DE EXPLOTARE A MIJLOACELOR DE TRANSPORT DE CĂTRE PERSOANA CARE CONDUCE MIJLOCUL DE TRANSPORT

Igor ȘEVCEVCO, lect. univ.,

Facultatea de Drept si Administratie Publica

Catedra de Drept

Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The criminalization of damaging acts committed through the direct use of means with a source of increased danger, the exploitation of which is obligatory to observe unconditionally and strictly the rules that ensure the safety of their functioning, is very current.*

Transmission offenses are characterized by common objective and subjective signs. Infringements against traffic safety represent the whole of criminal acts by criminalization and sanctioning which is mainly - the main social value that is the security of traffic on public roads. This category of offenses has been constituted as a separate group in the crime system as a result of the increase and diversification of road traffic offenses, the increasing degree of danger of these violations, the need for a more efficient intervention of the legislator in this field to ensure the proper protection of the socially endangered value.

Evoluția societății în Republica Moldova a determinat și o dezvoltare vertiginosă a numărului și tipurilor de transporturi. Astfel, după cum ne indică datele de statistică, în ultimii ani, numărul mijloacelor de transport înmatriculate în Republica Moldova a crescut. Acest fapt, spre regret, însă a sporit și numărul accidentelor comise. Din acest motiv, incriminarea faptelor prejudiciabile comise prin folosirea directă a mijloacelor cu izvor de pericol sporit, la exploatarea cărora este obligatorie respectarea necondiționată și strictă a regulilor ce asigură securitatea funcționării lor, este foarte actuală.

Infracțiunile în domeniul transporturilor se caracterizează prin semne obiective și subiective comune. După importanța social-economică, transportul auto ocupă unul din cele mai importante locuri în sistemul de transport al Republiei Moldova, concomitent cu transportul feroviar, aerian și fluvial. Automobilizarea economiei naționale a țării, creșterea nivelului utilizării transportului auto pentru realizarea necesităților culturale și de trai a populației, ca urmare a progresului tehnico-științific, joacă un rol pozitiv pentru societate. Însă, acest proces are și consecințe negative - sporește pericolul morții și mutilării oamenilor, cresc pagubele materiale în urma accidentelor transportului auto și diminuării permeabilității drumurilor în condițiile de trafic intens, de asemenea se intensifică impurificarea mediului ambiant.

Sarcina principală a transportului auto este asigurarea totală, la timp și calitativă a necesităților economiei naționale și a populației, sporirea randamentului economic, a siguranței circulației rutiere și, totodată, diminuarea influenței negative asupra mediului ambiant.

Infracțiunile contra siguranței circulației rutiere reprezintă ansamblul faptelor penale prin incriminarea și sancționarea cărora este salvgardată - în principal – principala valoare socială care este securitatea circulației pe drumurile publice. Această categorie de infracțiuni s-a constituit ca un grup aparte în sistemul infracțiunilor, drept urmare a amplificării și diversificării încălcărilor produse în cadrul circulației rutiere, a creșterii gradului de pericol al acestor încălcări, a necesității unei intervenții mai eficiente a legiuitorului în acest domeniu spre a asigura ocrotirea în mod corespunzător a valorii sociale puse în pericol.

Interzicerea, sub sancțiuni penale, a acestor fapte își propune, de obicei, prevenirea săvârșirii altor fapte cu consecințe mai grave. Respectarea cu strictețe a regulilor de circulație pe drumurile publice previne o circulație haotică, anarchică a vehiculelor, împiedicând crearea acelor condiții susceptibile să amplifice pericolul intrinsec pe care-l prezintă circulația unui vehicul pe

drumurile publice. În cadrul circulației rutiere se pot produce nu numai încălcări ale regulilor de circulație pe drumurile publice, dar, odată cu acestea, și alte încălcări de lege.

Vehiculele (și în special autovehiculele) care circulă pe șosele, străzi, drumuri, constituie o sursă importantă de pericol pentru cetățeni și drumuri publice. Ele pot determina, ca urmare a nerespectării regulilor de circulație (concomitent cu săvârșirea unei infracțiuni prevăzute în capitolul XII a părții speciale din Codul Penal), pierderi de vieți omenești ori vătămări corporale, fapte incriminate distinct în Codul penal.

Astfel la art.264 Cod Penal, legiuitorul a incrimnat:

Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a cauzat din imprudență o vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății.

Obiectul și pericolul social al infracțiunii. Stabilirea caracterului și gradului de pericol social al unei infracțiuni este un proces complex și mai ales subiectiv. În ultimul timp, este vehiculată ideea precum că ar trebui să fie exclusă trăsătura pericolului social, ca fiind obligatorie pentru aprecierea unei fapte ca infracțiune, reieșind din tendințele gîndirii actuale și mai ales din influența gîndirii europene. Ideea noastră se bazează pe reflectările asupra modului în care este apreciată o faptă ca fiind antisocială, dăunătoare, fiind necesară intervenția legii pentru ocrotirea societății, altfel spus, pentru incriminarea faptei respective.

Indiferent de pozițiile actuale în ce privește locul pericolului social al unei infracțiuni în determinarea unei fapte ca infracțiune, nu putem exclude importanța pe care o are atât la etapa incriminării acesteia, cât și la etapa individualizării răspunderii penale și pedepsei penale, iar în acest caz nu ar fi corect să spunem că pericolul social nu îi revine un rol important.

De aceea, ținem să menționăm că infracțiunea de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, se caracterizează printr-un grad de pericol social sporit în raport cu alte infracțiuni din domeniu, aceasta datorită faptului că drept consecințe infracționale ale acestei fapte sunt prezentate unele dintre cele mai grave urmări prejudiciabile ca vătămare medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății și decesul a unei sau a două și mai multe persoane.

Infracțiunea de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport se caracterizează prin semne obiective și subiective. Dintre cele obiective fac parte obiectul și latura obiectivă a infracțiunii, și din cele subiective – subiectul și latura subiectivă.

După cum este bine cunoscut obiectul ca semn al componenței de infracțiune se divizează la rîndul său în obiect material și obiect juridic. Aprecierea obiectului juridic, este unul dintre criteriile de bază, care servește legiuitorului în operația de stabilire a gradului de pericol social abstract al fiecărui tip particular de infracțiune și prin aceasta, la fixarea limitelor speciale de pedeapsă. Astfel, obiectul juridic care a servit, într-o măsură, la determinarea pedepsei legale servește, indirect, și la stabilirea pedepsei judiciare în fiecare caz concret. Obiectul juridic al infracțiunilor de același tip este identic, indiferent de caracteristicile conținutului concret al acestor infracțiuni.

Așadar, putem aprecia că el nu acționează direct asupra gradului de pericol social concret al infracțiunii săvîrșite. Rolul său în operația de individualizare este limitat și are influență asupra limitelor speciale ale pedepsei¹.

În aceste condiții, ni se pare că importanța obiectului juridic pentru operația de individualizare judiciară se manifestă mai degrabă în cadrul criteriului desemnat în art.75 CP al RM: „Persoanei recunoscute vinovate de săvîrșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a Codului Penal și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a Codului Penal” - căci influența sa în determinarea acestor limite a fost

¹ Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Drept Penal. Partea generală, Ed. Europa Nova, București, 1999, p. 137.

directă și nemijlocită. De la cele arătate mai sus sînt însă și excepții. În unele infracțiuni pe lîngă un obiect juridic principal, este descris unul sau mai multe obiecte juridice adiacente, sau două obiecte juridice nemijlocite.

Ca exemplu poate servi infracțiunea prevăzută la art.264 CP al RM, „Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport”, care pe lîngă obiectul juridic principal al acestei infracțiuni care îl constituie relațiile sociale cu privire la securitatea funcționării mijloacelor de transport mai are în calitate de obiect juridic secunda relațiile sociale privind la viața sau sănătatea persoanei¹.

Infracțiunile contra siguranței circulației reprezintă ansamblul faptelor penale prin a căror incriminare și sancționare se ocrotește - în principal - acea valoare socială care este securitatea circulației pe drumurile publice. Această categorie de infracțiuni s-a constituit ca un grup aparte în sistemul infracțiunilor ca urmare a amplificării și diversificării încălcărilor produse în cadrul circulației rutiere, a creșterii gradului de pericol al acestor încălcări, a necesității unei intervenții mai eficiente a legiuitorului în acest domeniu spre a asigura ocrotirea în mod corespunzător a valorii sociale puse în pericol.

Așadar, aceste fapte se caracterizează printr-un grad de pericol social sporit. Gradul prejudiciabil al infracțiunii de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport decurge din daunele cauzate vieții și sănătății persoanei, proprietății publice și private.

Autorul Borodac Alexandru susține că în lume în fiecare minut își găsesc sfîrșitul în urma accidentelor rutiere doi oameni și aproximativ cincizeci de persoane se aleg cu vătămări ale integrității corporale și ale sănătății².

Spre deosebire de Codul penal al Republicii Moldova din 1961, în Codul penal din 2002 toate infracțiunile, săvîrșite în domeniul transportului sunt prevăzute de un singur Capitol din Partea Specială – Capitolul XII „Infracțiuni în domeniul transporturilor”, în conținutul căruia își găsesc locul dispoziții incriminatorii care prevăd răspunderea penală pentru săvîrșirea unor fapte infracționale ce atentează asupra relațiilor sociale stabilite în societate și determină nemijlocit asigurarea securității circulației transportului și, respectiv, exploatarea conform prevederilor normative și tehnice a tuturor mijloacelor de transport.

Reieseind din faptul că ierarhia valorilor ocrotite de legea penală este construită după schema: personalitate – societate – stat, dispoziția art.264 CP, adică încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, plasează pe primul loc apărarea juridică a persoanei. Obiectul general, ca semn al componenței infracțiunii respective cuprinde ansamblul de relații sociale a căror dezvoltare și normală desfășurare este condiționată de protejarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orînduirea constituțională, suveranitatea, independentă și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept.

Odată cu funcția apărării, normele juridico-penale, prin incriminarea faptelor care constituie infracțiuni și stabilirea pedepselor corespunzătoare acestor fapte, proclamă că legea penală mai are drept scop și prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni.

Referitor la identificarea obiectului generic al infracțiunii cercetate în literatura de specialitate se conturează mai multe opinii.

După părerea autorului Macari Ivan, obiectul generic al încălcării regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport îl formează totalitatea relațiilor sociale a căror dezvoltare și normală desfășurare sunt condiționate de respectarea regulilor stabilite în legătură cu activitatea normală și asigurarea

¹ Brînză S., Ulianovschi X., Stati V., Turcanu I., Grosu V., Drept Penal, Partea Specială, Ediția a II-a, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005, p. 512.

² Alexandru Mariț, Sergiu Crasulea NOTE DE CURS DREPT PENAL COMPARAT, CHIȘINĂU – 2013.

securității mijloacelor de transport¹.

Penalistul român Turianu Corneliu afirmă că obiectul generic al infracțiunilor rutiere îl constituie securitatea circulației pe drumurile publice și relațiile sociale care se constituie în legătură cu această valoare socială și a căror formare, normală desfășurare și dezvoltare este asigurată prin incriminarea faptelor care aduc atingere acestei valori sociale.

Savantul rus Korobeev A.I. susține că în calitate de obiect generic al infracțiunilor din domeniul transportului pot apărea cumulul de relații sociale protejate de lege care asigură securitatea publică, respectarea intereselor și a securității funcționării mijloacelor de transport, precum și viața și sănătatea persoanelor, bunurile lor materiale, și mediul înconjurător, identificând aceste valori cu obiectul generic al infracțiunii date, însă este necesar de făcut remarcă că în cazul dat acest spectru de relații sociale protejate de lege a fost lărgit puțind fi identificat cu o parte considerabilă din obiectul general al acestei fapte prejudiciabile².

Unii autori ca de exemplu Glistina V.K. și Kurinovîi B.A. nu sunt de acord cu afirmația că obiectul generic al infracțiunii respective îl alcătuiește securitatea circulației rutiere, aducînd ca contra-argument faptul că aceasta atentează și la regulile de exploatare a mijloacelor de transport, adică este cumulul de relații sociale a căror normală desfășurare este condiționată de protejarea normelor atât de exploatare cât și de siguranță a circulației rutiere³.

Ca remarcă la această opinie Korobeev A.I. afirmă că această poziție este corectă dacă se mai adaugă și relațiile sociale privind protecția mediului înconjurător, aceasta datorită faptului că în ultimul timp, în urma accidentelor din domeniul transportului în general și cele rutiere în special, se produc inestimabile pagube mediului înconjurător și securității ecologice a statului⁴.

În fine putem concluziona că drept obiect generic sau de grup al infracțiunii examineate se identifică acel cumul de relații sociale a căror dezvoltare și normală desfășurare este condiționată de ocrotirea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.

Penalistul autohton, Popovici Tudor, susține că obiectul juridic nemijlocit al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de ocrotirea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.⁵

În literatura de specialitate este corect susținută și teza conform căreia obiectul juridic nemijlocit al acestei infracțiuni poate fi divizat în obiect nemijlocit de bază sau principal și respectiv obiect nemijlocit secundar sau facultativ.

Autorul Borodac Alexandru susține că obiectul nemijlocit principal al infracțiunii îl constituie relațiile sociale a căror existență este condiționată de activitatea normală a transporturilor, precum și de ocrotirea regulilor de circulație și de exploatare a mijloacelor de transport, iar obiectul nemijlocit secundar sau suplimentar al acestei fapte infracționale îl alcătuiesc relațiile sociale a căror existență e condiționată de protecția dreptului la viață și sănătate a persoanei.

Luându-se ca punct de reper obiectul nemijlocit al acestor infracțiuni, ultimele pot fi sistematizate, după părerea penalistului Macari Ivan, în următoarele categorii⁶:

a) infracțiuni cu caracter general;

b) infracțiuni care atentează la securitatea circulației și a exploatarii mijloacelor de transport (din care face parte și infracțiunea care constituie obiectul cercetării);

c) alte infracțiuni contra securității circulației și a exploatarii transportului.

Referitor la obiectul nemijlocit principal al infracțiunii examineate, penalistul Ivan Macari afirmă că acesta constituie securitatea circulației sau exploatarii mijloacelor de transport, iar

¹ Macari Ivan, Drept Penal – Partea Specială, Chișinău, 2004, p. 121.

² Коробеев А.И., Транспортные преступления, Издательство Юридический центр Пресс, Москва, 2003., с. 48.

³ Кременов И.Н., Уголовная ответственность за транспортные преступления, учебное пособие, Ташкент, 1990, с.35.

⁴ Коробеев А.И., op.cit, c.50.

⁵ Barbâneagră A., Berliba V., și alții, Codul penal comentat și adnotat, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005, p.443.

⁶ Macari Ivan, op. cit., p. 123.

obiectul nemijlocit complementar este viața și sănătatea părții vătămate, precum și interesele ei materiale.

Deci, drept obiect nemijlocit de bază al încălcării regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, poate fi identificat acel cumul de relații sociale a căror normală desfășurare este condiționată de protejarea regulilor de securitate a circulației rutiere și de exploatare a mijloacelor de transport, iar obiectul nemijlocit facultativ îl alcătuiesc relațiile sociale privind protecția vieții și sănătății persoanei.

Fiind o infracțiune cu componentă materială, dispoziția art.264 CP prevede survenirea unui urmări prejudiciabile concrete, cum ar fi: decesul persoanei sau cauzarea vătămărilor corporale de un anumit grad. Reiese din acest fapt și luând în considerare că obiectul nemijlocit facultativ al infracțiunii respective îl alcătuiesc relațiile sociale privitor la ocrotirea vieții și sănătății persoanei, acestea sunt indispensabil legate de un obiect material care în cazul faptei infracționale respective este reprezentat de corpul fizic al persoanei ca o totalitate de procese și funcții organice, sisteme vitale care mențin organismul uman în viață.

Este de menționat faptul că în general această faptă constituie o contravenție administrativă, și va îmbrăca un caracter penal numai cînd survin consecințele prejudiciabile prevăzute de lege. Aceasta încă o dată demonstrează că în dependență de obiectul protejat se conturează și pericolul social al acesteia. La survenirea unui prejudiciu grav ca vătămarea medie sau gravă a integrității corporale, sau decesul unei sau a mai multor persoane, aceasta va prezenta un pericol social sporit și va constitui o infracțiune.

Potrivit punctului 10 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție din 8 iulie 1999 despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport, în dependență de obiectul de atentare și de circumstanțele comiterii faptei, trebuie să diferențiem infracțiunile contra securității circulației rutiere și exploatarii mijloacelor de transport de infracțiunile legate de încălcarea regulilor securității tehnice sau de protecție a muncii, sau a celor contra vieții și sănătății persoanei. Dacă urmările prejudiciabile menționate în art.264 sunt provocate în urma încălcării regulilor de încărcare, debarcare sau a reparației mijloacelor de transport, precum și a utilizării lor la efectuarea lucrărilor de construcție, agricole, silvice sau a altor activități, acțiunile persoanelor care au comis astfel de încălcări trebuie să fie încadrate, în funcție de circumstanțele concrete, în baza art.183 CP al RM - încălcarea regulilor protecției muncii, fie conform art.293, 296, 297, 298, 299, 300, 301 CP al RM – ca încălcări ale regulilor securității tehnice sau ca infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei.

Din toate cele enunțate mai sus, putem concluziona că studierea obiectului infracțiunii de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport constituie o cerință de bază pentru a investiga reușit categoria de infracțiuni în cauză.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.264 CP RM are următoarea structură:

- 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea sau inacțiunea de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport;
 - 2) urmările prejudiciabile care se exprimă în vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății;
 - 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile;
 - 4) mijlocul de săvârșire a infracțiunii, și anume mijlocul de transport.
- Regulile de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, încălcate de către făptuitor, sunt stabilite în cadrul unor acte normative (de exemplu, în Regulamentul circulației rutiere (în continuare – RCR), aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr.357 din 13.05.2009290).

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.264 CP RM este o **infracțiune materială**. Ea se

consideră consumată din momentul producerii vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății.

În cazul în care încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport nu implică producerea vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății, se aplică următoarele norme din Codul contravențional: art.228, 235, 236, 237, 238, 241, 242, 244 sau altele. Lipsa legăturii cauzale dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile semnifică lipsa temeiului de aplicare a răspunderii în baza alin.(1) art.264 CP RM.

În cazul infracțiunii prevăzute alin.(1) la art.264 CP RM, legătura cauzală este prezentă dacă:

1) încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport a precedat producerea vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății;

2) încălcarea respectivă a fost cauza producerii vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății;

3) încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport a creat un pericol real de producere a vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății;

4) încălcarea respectivă a transformat posibilitatea producerii vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății în realitate.

Un alt semn al laturii obiective a infracțiunii specificate la alin.(1) la art.264 CP RM este mijlocul de săvîrșire a infracțiunii. Acesta îl reprezintă mijlocul de transport în sensul art.132 CP RM. Conform art.132 CP RM, prin „mijloace de transport” se înțelege toate tipurile de automobile, tractoare și alte tipuri de mașini autopropulsante, tramvaiele și troleibuzele, precum și motocicletele și alte mijloace de transport mecanice. Prin „alte tipuri de mașini autopropulsante” se înțelege mijloacele de transport care circulă în mod ocasional pe drumurile publice, fiind destinate executării unor lucrări de construcție, agricole, silvice sau altor activități (macarale, excavatoare, combine de recoltare etc.). Prin „alte mijloace de transport mecanice” se înțelege orice mecanisme puse în mișcare cu ajutorul unui motor cu volumul de lucru nu mai mic de 50 cm³, care sunt subiecte ale regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport. Vehiculele, dotate cu motor având volumul de lucru mai mic de 50 cm³, nu pot constitui mijlocul de săvîrșire a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.264 CP RM. Dacă vătă-marea medie a integrității corporale sau a sănătății este provocată de către conducătorii unor asemenea vehicule, ca urmare a încălcării de către aceștia a regulilor privind menținerea ordinii și securității circulației, se va aplica nu alin.(1) art.264 CP RM, dar art.269 CP RM. Dacă locul de săvîrșire a faptei nu este deschis pentru circulația vehiculelor și a pietonilor, nici nu este administrat de un organ abilitat în calitate de drum public sau de teritoriu adiacent acestuia, nu vom putea vorbi despre o încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, reguli fixate în Regulamentul circulației rutiere¹. Deci, va fi aplicabil nu alin.(1) art.264 CP RM. Se va aplica art.157 CP RM.

La soluționarea, pentru calificarea faptei, privind posibilitatea tehnică de evitare a accidentului rutier trebuie de reieșit din aceea că, în fiecare caz aparte, momentul de apariție a pericolului pentru siguranța traficului se determină cu luarea în considerație a împrejurărilor rutiere care au fost înaintea accidentului rutier. Doar din momentul în care apare posibilitatea ca conducătorul mijlocului de transport să evite pericolul se poate preveni apariția pericolului pentru siguranța traficului. La examinarea probelor privind prezența sau absența posibilității tehnice a conducătorului mijlocului de transport de a evita producerea accidentului rutier pe timp de noapte, pe sectoarele de drum neiluminate sau în condiții de vizibilitate redusă trebuie de reieșit din următoarele: în conformitate cu lit. a) alin.(1) pct.45 RCR, conducătorul mijlocului de transport trebuie să-l conducă în conformitate cu limita de viteză stabilită, ținând permanent seama de dexteritatea în conducere care i-ar permite să prevadă situațiile periculoase.²Motivul infracțiunii prevăzute la alin.(1) la art.264 CP RM se exprimă, în principal, în superficialitatea manifestată de

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.92-93.

² Regulamentul Circulației Rutiere al Republicii Moldova 15.05.2009

către făptuitor în raport cu respectarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport. Subiectul infracțiunii specificate la alin.(1) la art.264 CP RM este persoana fizică responsabilă care, în momentul comiterii faptei, a atins vîrstă de 16 ani. În plus, subiectul infracțiunii în cauză trebuie să aibă calitatea specială de persoană care conduce mijlocul de transport. Calitatea cerută subiectului infracțiunii prevăzute la alin.(1) la art.264 CP RM este determinată de natura activității pe care o efectuează persoana (conducerea unui mijloc de transport), iar nu de existența unei abilitări pentru desfășurarea acestei activități.

Este suficient ca făptuitorul să conducă de facto un mijloc de transport, chiar dacă această calitate nu se sprijină pe o recunoaștere oficială. Lipsa permisului de conducere nu poate servi ca temei pentru liberarea făptuitorului de răspundere penală; nu contează la calificarea conform alin.(1) art.264 CP RM nici dacă făptuitorul este sau nu proprietar al mijlocului de transport, nici dacă l-a răpit sau dacă proprietarul i-a predat sau nu conducerea mijlocului de transport. Aplicarea alin.(1) art.264 CP RM nu exclude aplicarea art.232 „Conducerea vehiculului de către o persoană care nu are asupra sa permis de conducere” al Codului contravențional. *În cazul încălcării regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport în timpul instruirii cursanților, răspunderea o poartă instructorul auto, nu însă persoana ce efectuează pregătirea practică.* Aceasta cu condiția că instructorul auto este cel care nu a întreprins la timp măsuri pentru a preveni urmările prejudiciabile specificate în alin.(1) art.264 CP RM.

Nu se va aplica răspunderea conform alin.(1) art.264 CP RM, dacă urmările prejudiciabile prevăzute de această normă sunt provocate de încălcarea regulilor de conducere sau de exploatare a mașinilor de luptă, speciale sau de transport. În acest caz, făptuitorul trebuie să fie nu pur și simplu persoana care conduce astfel de mașini. El trebuie să aibă și calitatea de militar. De aceea, i se va aplica răspundere potrivit alin. (1) art.382 CP RM. În esență, conținutul urmărilor prejudiciabile este ceea ce deosebește infracțiunile specificate la lit. a) și b) alin.(3) și alin.(5) art.264 CP RM de infracțiunea prevăzută la alin. (1) art.264 CP RM. Atenționăm că la alin.(1), lit. a) și b) alin.(3) și alin.(5) art.264 CP RM sunt prevăzute patru infracțiuni distințe.

Dispozițiile de la lit. a) și b) alin.(3) și alin.(5) art.264 CP RM nu presupun că vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății ar reprezenta cauza producerii:

- 1) vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății;
- 2) decesului unei singure persoane;
- 3) decesului a două sau mai multor persoane.

În realitate, în cazul infracțiunilor prevăzute la lit. a) și b) alin.(3) și alin.(5) art.264 CP RM, fiecare din aceste trei urmări prejudiciabile se află în legătură cauzală cu acțiunea sau inacțiunea de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport. Potrivit alin.(2), (4) și (6), răspunderea se agravează dacă infracțiunile specificate la alin.(1), lit. a) și b) alin.(3) sau alin.(5) art.264 CP RM sunt săvîrșite în stare de ebrietate. Notiunea „stare de ebrietate” este definită în alin.(1) art.134/12 CP RM: starea de deregлare psihofuncțională a organismului survenită în urma consumului de alcool, de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare.¹ Starea de ebrietate este stabilită în conformitate cu Regulamentul privind modul de testare alcoolscopică și examinare medicală pentru stabilirea stării de ebrietate și naturii ei, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr.296 din 16.04.2009291. Gradul de ebrietate trebuie luat în considerație la individualizarea pedepsei pentru infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.264 CP RM. Anume gradul de ebrietate, și nu însăși ebrietatea. Accentuam aceasta, pentru că, în conformitate cu alin.(2) art.77 CP RM, dacă 291 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.80-81. 742 circumstanțele menționate la alineatul (1) al acestui articol sunt prevăzute în articolele din Partea Specială a Codului penal în calitate de circumstanțe agravante ale infracțiunii corespunzătoare, ele nu pot fi considerate concomitent ca circumstanțe care agravează pedeapsa. Or, la lit. j) alin.(1) art.77 CP RM ca circumstanță care agravează pedeapsa e

¹ 03.03.2009 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art Nr : 132

nominalizată „săvîrșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate”. În concluzie, aplicarea răspunderii conform alin.(2), (4) și (6) art.264 CP RM exclude referirea la lit. j) alin.(1) art.77 CP RM. Refuzul, împotrivirea sau eschivarea conducătorului mijlocului de transport de la testarea alcoolscopică, de la examenul medical, în vederea stabilirii stării de ebrietate și a naturii ei sau de la recoltarea probelor biologice în cadrul acestui examen medical atrage răspunderea conform alin.(3) art.2641 CP RM.¹

Astfel, este posibil concursul dintre oricare din infracțiunile specificate la alin.(2), (4) sau (6) art.264 CP RM și infracțiunea prevăzută la alin.(3) art.264/1 CP RM.

De asemenea, este posibil concursul dintre oricare din infracțiunile specificate la alin.(2), (4) sau (6) art.264 CP RM și infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.264/1 CP RM (conducerea mijlocului de transport de către o persoană care se află în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare). Aceasta cu condiția că săvîrșirea oricărea din infracțiunile specificate la alin.(2), (4) sau (6) art.264 CP RM presupune nu pur și simplu stare de ebrietate a făptitorului, dar starea de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau starea de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare. În această ipoteză, o condiție la fel de importantă este ca urmările prejudiciabile nominalizate în art.264 CP RM să nu se afle în legătură cauzală cu fapta de conducere a mijlocului de transport de către o persoană care se află în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare.

Legătura cauzală trebuie să fie cu o încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, alta decât conducerea mijlocului de transport de către o persoană care se află în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare. Această condiție o considerăm obligatorie, pentru a nu se admite aplicarea de două ori a răspunderii pentru aceeași încălcare a regulilor de securitate 743 a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport, concretizată în conducerea mijlocului de transport de către o persoană care se află în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare.

În concluzie, dacă urmările prejudiciabile nominalizate în art.264 CP RM se află în legătură cauzală cu încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport – concretizată în conducerea mijlocului de transport de către o persoană care se află în stare de ebrietate alcoolică cu grad avansat sau în stare de ebrietate produsă de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare – atunci răspunderea urmează a fi aplicată numai în conformitate cu alin.(2), (4) sau (6) art.264 CP RM. Nu va fi necesară calificarea suplimentară în baza alin.(1) art.264/1 CP RM.²

Latura subiectivă a acestei infracțiuni se caracterizează doar prin vinovătie imprudentă. De aceea pregătirea infracțiunii sau tentativa de infracțiune se va exclude. Dacă conducătorul mijlocului de transport a provocat intenționat careva daune vieții și/sau sănătății persoanei, acțiunile săvârșite trebuie calificate ca infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei.

Subiect al infracțiunii poate fi numai conducătorul mijlocului de transport, care a atins vîrstă de 16 ani. Nu interesează lipsa permisului de conducere sau privarea de acest permis, precum și faptul dacă el este proprietar sau arendentor al mijlocului de transport, l-a răpit sau este o persoană oarecare, căreia proprietarul i-a predat conducerea unității de transport.³

În caz de încălcare a regulilor circulației rutiere și/sau de exploatare a mijloacelor de transport în timpul instruirii cursanților, răspunderea o poartă instructorul auto, dacă el nu a întreprins la timp măsuri pentru a preveni consecințele menționate în art.264, dar nu persoana ce

¹ S.Brinza Tratat de Drept Penal ,Partea Specială, ed.Cartier,2014

² Gheorghe Nistoreanu Alexandru Boroi Drept Penal partea specială Ediția a II-a,

³ Sergiu Brînză Vitalie Stati Drept Penal ,Volumul II ,2005.

efectuează pregătirea practică.

Noțiunea vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății și decesul persoanei din alin.3 art.264 și cea de deces a două sau mai multor persoane din alin.5 art.264 le găsim la capitolul care elucidează infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei. Prin starea de ebrietate de la alin.2, 4 și 6 art.264 se înțelege o stare survenită atât în urma consumului de alcool, cât și din cauza folosirii drogurilor, substanțelor toxice și a altor substanțe ce provoacă turmentarea care are drept urmare formarea unei stări psihico-funcționale neobișnuite.

În cazurile în care este evidentă influența condițiilor drumurilor asupra accidentului rutier, trebuie verificate și analizate aceste condiții. Constatând vinovăția proprietarului sau a administratorului drumului, acesta, în cazul încălcării modului de întreținere, reparare și exploatare și a stării tehnice a drumurilor, poartă doar răspundere materială pentru pagubele cauzate participanților la trafic, în baza art.13 al Legii drumurilor.¹

Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport (art.264 CP RM): În art.264 CP RM – sub aceeași denumire de încălcare a regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport – sunt reunite patru variante-tip de infracțiuni și trei variante agravate de infracțiuni.

1. Astfel, potrivit alin.(1) art.264 CP RM, prima variantă-tip de infracțiune constă în încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a cauzat din imprudență o vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății.

2. Conform alin.(2) art.264 CP RM, prima variantă agravată de infracțiune presupune că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvîrșită în stare de ebrietate. În corespondere cu lit. a) alin.(3) art.264 CP RM, cea de-a doua variantă-tip de infracțiune se exprimă în încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a provocat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății.

3. În acord cu lit. b) alin.(3) art.264 CP RM, cea de-a treia variantă-tip de infracțiune constă în încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a provocat decesul unei persoane.

4. Potrivit alin.(4) art.264 CP RM, cea de-a doua variantă agravată de infracțiune presupune că infracțiunile prevăzute la lit. a) sau b) alineatul (3) sunt săvîrșite în stare de ebrietate.

5. Conform alin.(5) art.264 CP RM, cea de-a patra variantă-tip de infracțiune se exprimă în încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport, încălcare ce a cauzat decesul a două sau mai multor persoane.

În conformitate cu alin.(6) art.264 CP RM, cea de-a treia variantă agravată de infracțiune presupune că infracțiunea prevăzută la alineatul (5) este săvîrșită în stare de ebrietate.²

RESURSE BIBLIOGRAFICE:

1. Legea pentru aprobarea Codului transportului auto nr.116-XIV din 29.07.98).
2. HP CSJ din 8 iulie 1999 Despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.
3. p.6 al HP CSJ din 8 iulie 1999 Despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.

¹ p.8 , p.11 și p.15 al HP CSJ din 8 iulie 1999 Despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.

² S.Brinza Tratat de Drept Penal ,Partea Specială, ed.Cartier,2014

4. p.10 al HP CSJ din 8 iulie 1999 Despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.
5. Regulamentul Circulației Rutiere al Republicii Moldova 15.05.2009
6. Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh., Drept Penal. Partea generală, Ed. Europa Nova, București, 1999
7. Brînză S., Ulianovschi X., Stati V., Turcanu I., Grosu V., Drept Penal, Partea Specială, Ediția a II-a, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005
8. Alexandru Mariț, Sergiu Crasulea NOTE DE CURS DREPT PENAL COMPARAT, CHIȘINĂU – 2013.
9. Macari Ivan, Drept Penal – Partea Specială, Chișinău, 2004
10. Кременов И.Н., Уголовная ответственность за транспортные преступления, учебное пособие, Ташкент, 1990
11. Коробеев А.И., Транспортные преступления, Издательство Юридический центр Пресс, Москва, 2003
12. Barbăneagră A., Berliba V., și alții, Codul penal comentat și adnotat, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005
13. <http://drept.usm.md/public/files/ManualulJudecatorului2013-TOT2c7a4c.pdf>
14. Sergiu Brînză Vitalie Stati.Drept Penal ,Volumul II
15. HP CSJ din 8 iulie 1999 Despre practica cu privire la aplicarea legislației în cadrul examinării cauzelor penale referitoare la încălcarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a mijloacelor de transport.
16. S.Brinza Tratat de Drept Penal ,Partea Specială, ed.Cartier,2014
17. Gheorghe Nistoreanu Alexandru Boroi Drept Penal partea specială Ediția a II-a,

ORIENTAREA PSIHOLOGICĂ ÎN CRIMINOLOGIE – COMBATERA ȘI PREVENIREA CRIMINALITĂȚII CA FENOMEN SOCIAL

Victoria ȘEVCEenco, lect. univ.,
Facultatea de Drept si Administratie Publica
Catedra de Drept
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Crime as a social phenomenon emerged with structuring first communities when they have morals and rules existed. Scientific crime began to be surveyed, relatively recently, in the last two centuries: Cesare Beccaria, Cesare Lombroso, Enrico Ferri, Rafaelle Garafalo, Franz von Liszt. In order to assert that the scientists had to prove the criminal subject's own research, scientific methods and research techniques, to make evaluations, partnerships, and to propose effective measures to combat and prevent crime as a social phenomenon.*

Criminalitatea ca fenomen social a apărut odată cu structurarea primelor comunități, atunci când s-au impus norme și a existat morala. Științific criminalitatea a început să fie studiată, relativ recent, în ultimele două secole prin: Cesare Beccaria, Cesare Lombroso, Enrico Ferri, Rafaelle Garafalo, Franz von Liszt.

Pentru a se afirma că știință criminală a trebuit să dovedească obiectul propriu de cercetare, metode și tehnici științifice de cercetare, să facă evaluări, parteneriate și să propună măsuri eficiente de combatere și prevenire a criminalității, ca fenomen social.

Obiectul criminologiei este definit ca cel de-al doilea Congres Internațional de Criminologie – Paris (1950) ca fiind: criminalitatea ca fenomen social, infracțiunea, infractorul, victima și reacția socială împotriva victimei.

Criminalitatea “ ca orice fenomen social” reprezintă un sistem cu proprietăți și funcții proprii.

În analiza științifică specifică criminologia operează cu termeni specifici, cum sunt:

- criminalitatea reală – este un concept ce persupune totalitatea faptelor penale săvârșite pe un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată.
- criminalitatea aparentă cuprinde totalitatea faptelor penale sesizate justiției și cercetării criminologice.
- criminalitatea legală cuprinde totalitatea faptelor penale pentru care s-au pronunțat hotărâri definitive de condamnare.
- cifra neagră a criminalității – faptele infracționale comise și rămase necunoscute din diferite motive reprezintă diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă. Cifra neagră a criminalității face obiectul cercetării criminologice.¹

Infracțiunea ca domeniu al sistemului face obiectul cercetării criminologiei în cadrul criminalității ca fenomen social. Ea are identitate și particularități proprii este definită în Codul penal al R, Moldova la art.17 ca fiind fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu intenție care prezintă pericol social.

Sub aspect criminologic intersează proiecția fenomenului criminalității în plan material, uman, social și juridic.

După cum menționează autorul moldovean Gh. Gladchi², criminologia încearcă să dea răspuns la următoarele întrebări: ce prezintă personalitatea infractorului; există ea oare; care sînt particularitățile ei și de ce, spre deosebire de alții, adoptă modelul comportamentului criminal; care este rolul ei la comiterea infracțiunii; cum trebuie de influențat asupra ei ca să nu admitem mai multe manifestări infracționale.

¹ I.A. Ciobanu ”Criminologie” vol.I, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004,p. 7

² Gladchi Gh., ”Concernul și structura personalității infractorului” // Revista Națională de Drept, 2002, nr.3, p.16

Se poate de observat: știința criminologică ar fi domeniul de cercetare care studiază fenomenul criminal. În prezent, criminologia ar putea fi definită ca o știință socială, relativ autonomă, auxiliară științelor penale, cu caracter pluridisciplinar, care studiază starea, dinamica, legalitățile cauzale condițiile socio-umane ale criminalității, inclusiv și tratament al delinvenților, elaborând și fundamentând modele cauzale și soluții de intervenție preventivă și de apărare sociașă contra crimei și criminalității, conform realității existente, în interesul dezvoltării societății, al progresului și civilizației.

Criminologia este preocupată să cerceteze cu precădere cauzalitatea criminalității, ca fenomen social. Ea este chemată să examineze sursele socio-umane ale crimei și criminalității, ale fiecărei infracțiuni în parte, ale diverselor categorii și grupe de interacțiuni, precum și criminalitate în ansamblu. Astfel, ne putem aminti de definiția dată de J. Pinatel, după care criminologia este studiu științific al omului delicvent și al delictului, astfel autorul consideră criminologia ca o știință completă despre om, ce studiază cauzele și remedierele comportării sale antisociale.

Criminologia este unica știință socială, extrajuridică, care oglindește societate, oferă o imagine globală, esențială și multilaterală a relațiilor socio-umane. Deci, criminologia este știința fenomenului infracționalității în ansamblul său și nu doar a unei părți a acestuia în ansamblul preocupărilor sale, criminologia are drept scop general stabilirea unei politici eficiente de luptă împotriva criminalității, care să apere valorile fundamentale ale societății, să prevină fenomenul infracțional, iar atunci când s-a comis o infracțiune, cei vinovați să fie trași la răspundere penală.¹

Din acest punct de vedere, putem afirma că criminologia are un caracter *multi-* și *interdisciplinar*. De aceea, criminologia poate fi definită ca fiind: *știința socială ce studiază fenomenul criminalității în ansamblul său sub aspectul stării, structurii și dinamicii sale, al cauzelor și condițiilor care-l determină sau favorizează, precum și modalitățile de profilaxie și combatere a acestui fenomen.*²

Orice domeniu de cunoaștere umană care – prin multitudinea de date care le vehiculează, prin obiectul scopul ei funcțiile sale ca și prin metodele de cercetare pe care le utilizează – se constituie ca o știință autonomă, nu se poate dispensa de analiza cauzelor fenomenului sau fenomenelor constituind sfera sa de preocupări.

Cauzalitatea constituie cea mai importantă problematică a criminologiei, de tip tradițional, adică a criminologiei trecerii la act stefani și levasseur, subliniind importanța cauzalității în cîmpul cercetării criminologice, definesc chiar această știință ca fiind aceea care studiază delincvența pentru a-i descoperi cauzele, geneza, procesualitatea și consecințele, pe scurt, ca „studiu al cauzelor delincvenției”.

Majoritatea zdrobitoare a concepțiilor și teoriilor care au dominat sau continuă să stea în atenția specialiștilor – oferind sau încercând să ofere și soluții de predicție sau profilaxie a crimei – au însă la bază ideea că infracțiunea se constituie ca un act de comportament determinat de anumite cauze, ceea ce implică recunoașterea caracterului cauzal, procesual al criminalității, condiționarea sa mai mult sau mai puțin complexă.¹

Examinând din perspectivă globală modul de abordare a cauzalității în criminologie, putem remarcă, că până în prezent s-au formulat cu claritate câteva moduri fundamentale de răspuns, unele de tip reductionist tinzând spre o explicație preponderent unifactorială, altele de tip complex, exprimând tendința opusă de a pune criminalitatea pe seama unei determinări complexe, plurifactoriale.

Cea mai cunoscută perspectivă de abordare a genezei comportamentului deviant este cea care susține că etiologia acestuia se sprijină pe factori ce rezidă în personalitatea infractorului. În cadrul acestei orientări, actul infracțional a fost conceput în dependență de personalitatea infractorului, personalitate considerată ca o sinteză de elemente subiective specifice ce conferă atât explicația, cât și factorul dominant de geneză a comportamentului aberant. În criminologie s-aidem

¹ Tudor Amza, „Criminologie”, Editura Lumina Lex, București, 1998, p. 147

² Idem p.9

conturat, astfel, numeroase orientări și teorii – unele ridicându-se până la nivelul unor adevărate școli și concepții – cele mai răspândite fiind cea clasică, antropologică, psihologică și psihiatrică.

Criminologia – spre deosebire de alte discipline umaniste – abordează personalitatea umană din perspectiva implicării acesteia în problematica etiologiei și profilaxiei manifestărilor infracționale, căutând să dea răspuns la întrebări atât de dificile ca : cine e infractorul?, cum apare și spre deosebire de alții adoptă modelul comportamentului criminal? Conceptul de personalitate a infractorului a suferit, în evoluția criminologiei, interpretări diferite, aproape fiecare autor având propria sa definiție, propriul lui punct de vedere asupra personalității.¹

De aici survine necesitatea de luat în considerație faptul că structura psihologică a individului nu poate fi înțeleasă fără infrastructura biologică pe care ea se clădește și în afara suprastructurii sociale în care ea se integrează.

Pentru caracterizarea personalității se utilizează particularitățile psihice centrale, și anume:

- temperamentul;
- caracterul;
- aptitudinile;
- inteligența.

Aceste particularități psihice iau parte nemijlocită la constituirea personalității infractorului, ele formând ansamblul însușirilor, stărilor și proceselor de natură subiectivă ale individului, determinate de mecanismele sale cerebrale și de interacțiunea acestora cu lumea înconjurătoare.²

Temperamentul. Din cele mai vechi timpuri s-au făcut încercări de a face o distincție între indivizi umani și de a găsi unele însușiri comune, care i-ar intruni în tipuri, facilitând cunoașterea fiecarui om în parte. În calitate de criteriu de tipologizare a fost aleasă latura dinamico-energetică a personalității, manifestată în comportament.³

Caracterul este o totalitate a însușirilor psihice și morale ale individului uman manifestate în comportamentul și acțiunile sale, în atitudinile și poziția sa față de sine, față de alții, față de societate și față de valorile unanim recunoscute ale acesteia. Sau, caracterul este o sumă de particularități individuale în raport cu relațiile pe care subiectul le întreține cu lumea exterioară. La acest conglomerat de particularități contribuie: motivația, trebuințele, sentimentele superioare, convingerile morale, aspirațiile, idealurile, concepțiile despre lume și viață etc.

Caracterul este nucleul personalității, unde se concentrează întreaga individualitate psihică și morală a persoanei, iar după cum trăsăturile caracterului se manifestă față de lumea înconjurătoare se disting caractere:

- extravertit (exteriorizat)
- introvertit (interiorizat).

La fel, în structura caracterului se disting trăsături volitive: perseverență, hotărîre, independență, curaj, insistență sau nehotărîre, dependență, încăpăținare etc.

În sfîrșit, distingem trăsături:

- afective – pasiune, sentimentalism, indiferență, inexpresivitate etc.;
- intelectuale – curiozitate, inventivitate, experiență, învățare etc.;
- sociale – altruism, comunicativitate, inițiativă, sau egoism, neîncredere etc. ⁴

Toate aceste trăsături se află în strânsă concordanță, determinând profilul irepetabil și unic al omului. Caracterul este influențat de condițiile socio-istorice de formare a personalității, de modelele culturale acceptate în societate, de grupul de apartenență al persoanei etc.

Între temperament și caracter există o strânsă legătură. Temperamentul cuprinde manifestările dinamice ale personalității, iar caracterul – relația cu lumea interioară și cu ambianța. Temperamentul, totodată, determină anumite trăsături ale caracterului, care se fundamentează pe

¹ V. Ursu „Criminologie”, Cluj, 1985, p.21

² V. Bujor, O. Bejan, S. Ilie, S. Casain „Elemente de criminologie” Material didactic, Chișinău: Știință, 1997, p.28

³ A. Dincu „Bazele criminologiei”, Editura Proarcadia, București, 1993, p.77-78

⁴ I.A. Ciobanu „Criminologie” vol.II, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004, pp.140- 143

calitățile neurofiziologice ale individului uman, suportând în permanență un control social.

Aptitudinile reprezintă categoria însușirilor psihice care determină capacitatea omului de a realiza anumite performanțe în activitatea profesională. Aptitudinile pot fi:

- înăscute;
- dobândite pe parcursul vieții.

Chiar de la naștere omul posedă un anumit capital ereditar, care, însă, se află în germene și nu determină complet profilul personalității. Pentru dezvoltarea acestor aptitudini este nevoie de învățarea și dobândirea deprinderilor de realizare a activităților psihice, lucru ce poate fi obținut pe parcursul maturizării organismului și a sistemului psihic.¹

În literatură criminologică română personalitatea umană este examinată într-o accepțiune largă ca unitatea bio-psiho-socială. Astfel, afirmîndu-se că integrarea în societate a ființei umane depinde într-o măsură importantă de componenta biologică a individului și este operată de sistemul nervos central. Prin natura lor, preponderent biologică, se caracterizează astfel de componente ale personalității ca: aptitudinile, temperamentul și caracterul. Așadar, personalitatea umană este și o consecință a eredității.

Personalitatea infractorului este un produs al procesului de socializare în care are loc însușirea și asimilarea de către individ a valorilor, normelor, dispozițiilor, modelelor de conduită caracteristice societății respective, comunității sau grupului social.² Socializarea poate fi pozitivă sau negativă. Procesul de formare a personalității este un proces interacționist și nu se desfășoară sub influența unilaterală a factorilor sociali. Așadar, personalitatea este o consecință a interacțiunii dialectice dintre ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului (factorii endogeni) și ansamblul factorilor mediului social (factorii exogeni).

Un factor psihic important în etiologia crimei este capacitatea de judecată și nivelul mintal al criminalului. Inteligența contribuie la: rezolvarea problemelor, adoptarea deciziilor, alegerea comportamentului în fiecare situație concretă, alegerea mijloacelor pentru atingerea scopului, anticiparea rezultatelor, posibilitatea de autocontrol, autoevaluare, autoorganizare. Inteligența este o aptitudine care evoluează și se dezvoltă prin învățare pe parcursul vieții. Ea poate fi caracterizată prin trei dimensiuni:

- profunzime – operație a gîndirii ce permite identificarea, memorizarea, evaluarea, diferențierea etc.;
- amplitudine – produs al gîndirii ce implică posibilitățile omului de a examina totul în ansamblu, precum și a analiza detaliile, a clasifica, a sistematiza, a transforma raporturile;
- volum sau conținut al gîndirii: simbolic, semantic, comportamental etc.³

Inteligența joacă un mare rol în procesul de afirmație profesională și socială. Conduita criminală, la fel, depinde de împrejurările de viață, de capacitatea de gîndire, de prevederea consecințelor ce apar în cazul săvîrșirii unei infracțiuni. Totuși, criminalul nu se gîndește, ori se gîndește prea puțin, la pedeapsa ce urmează comiterii infracțiunii și altor consecințe. Studiile psihologice au dovedit că majoritatea criminalilor n-au prevedere, n-au gîndire, fiindcă n-au nivelul de inteligență necesar cuprinderii mintale a faptei ce o săvîrșesc.⁴

În sumă, temperamentul, caracterul, aptitudinea și inteligența formează anumite trăsături psihologice specifice criminalului.

Conceptul privind personalitatea infractorului include noțiunea psiho-socială de personalitate și noțiunea juridico-penală de infractor. În același timp structura psihologică a personalității individului nu poate fi înțeleasă fără infrastructura biologică pe care ea se fundamentează și în afara suprastructurii sociale în care ea se integrează.

Personalitatea omului este rezultatul unui proces de adaptare a ființei umane la condițiile de

¹ Idem, p.143

² Allport Ge., Structura și dezvoltarea personalității, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, p.109

³ A.Roșca ”Motivele acțiunii umane”, Ed. Universitatea, Cluj,1987, p.71.

⁴ I.Oancea, „Probleme de crimonologie”, ED.aLL,1998p.145.

conviețuire în societatea umană. Ea este consecința procesului de interacțiune prin care infrastructura biologică a fost pusă să interacționeze cu principalii vectori sociali, prezentând de fapt un rezultat al interacțiunii dialectice între ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului și ansamblul factorilor mediului social. Adaptarea ființei umane la lume și societate, în scop de dezvoltare în condiții de eficiență maximă, depinde într-o măsură importantă de caracteristicile biologice ale individului și este dirijată de sistemul nervos central.¹

Activitatea sistemului cerebral, de care depinde viața psihică, se întregește cu aceea a sistemului neuro-vegetativ care reglează procesele interne de metabolism ale organismului uman. De aici rezultă legătura dintre biotip și componentele personalității, respectiv, aptitudinile, temperamentul, caracterul personalității individului, aptitudinile de bază ale omului, care reprezintă sisteme operaționale stabilizate, sunt moștenite, iar cele superioare dobândite în procesul învățării și perfecționării individuale.

Temperamentul omului exprimă gradele de activare a energiei bio-psihice, determinate atât de secrețiile endocrine, cele ale tiroidei și ale paratiroidei, precum și de sistemul de activare reticulară din diencefal. Componenta temperamentală poate fi integrată ca element explicativ în etiologia crimei, dar numai pe baza datelor furnizate de știința contemporană care demonstrează că nu există tipuri pure de temperament și că aceste tipuri conțin atât trăsături pozitive cât și negative. Modul de manifestare concretă a temperamentului depinde de măsura în care el este reglat și stăpânit de caracter, care reprezintă un ansamblu de însușiri care se manifestă constant și durabil în faptele de conduită ale individului.²

Conduita individului exprimă raportul dintre activitatea sistemului nervos central care reglează procesele de relație cu societatea și sistemul neurovegetativ care conduce procesele interne de metabolism; el este rezultatul interacțiunii componentelor personalității, înscris într-o matrice cu un alt grad de stabilitate.

Personalitatea umană nu este doar consecința eredității, interacțiunile dintre individ și mediu răsfrângându-se asupra componentelor personalității. În cadrul procesului de socializare, de maturizare biologică și socială, omul își modeleză personalitatea prin învățarea și interiorizarea complexului socio-cultural pe care îl promovează societatea.

Procesul de socializare, în ansamblul său, modeleză un tip de personalitate definit prin unicitate și originalitate și care exprimă, într-un mod constant, durabil, un amplu repertoriu de atitudini, opinii și acțiuni compatibile cu modelul cultural și normativ al societății respective. Personalitatea este un concept care presupune ideea de evoluție a ființei umane în raport cu modificările intervenite în mediul social, în sfera relațiilor sociale și influența principiilor morale.

Deși relațiile sociale influențează decisiv formarea personalității individuale, ele sunt, la rândul lor, determinate de activitatea oamenilor ca factori sociali creatori. În consecință, personalitatea umană este produsul epocii în care trăiește omul și pe care o reflectă la nivelul conștiinței, acționând totodată, constructiv sau distructiv asupra sa. Procesele integrării sociale sunt procese interacționiste care determină sintezele majore ale condiției umane. Aceste procese sunt marcate de tendințe și posibilități de dezvoltare.

Tendințele sunt instigări provenite din interiorul ființei umane, dar ele nu sunt numai ereditare, ci și dobândite prin învățare; în cazul tendințelor biologice precumpărătore ereditatea, iar în cazul tendințelor sociale esențială este învățarea. Posibilitățile de dezvoltare sunt instigări determinate de mediul social. Ele se combină cu tendințele, rezultând comportamentul specific fiecărei ființe umane.

Cea mai importantă componentă a personalității umane rămâne caracterul a cărui descifrare și valorificare poate avea un rol deosebit în prevenirea și combaterea fenomenului infracțional, precum și în tratamentul și resocializarea infractorilor.

Conceptul de personalitate a infractorului nu surprinde imaginea unei personalități

¹ O. Pop , Teorii și modele explicative în domeniul delicvenței juvenile, Ed.Mirton, Timișoara, 2002, p.105

² Al.Roșca , „Psihologia generală”, Ed. Didactică și Pedagogică, București,1975, p.37

predestinate pentru crimă, între delincvenți și non-delicvenți neexistând o diferență de natură, ci o diferență de grad, cu determinare multicauzală.

Personalitatea orientată antisocial se formează în aceleași sfere ale vieții sociale (familie, școală, microgrupuri, medii de producție) ca și personalitatea non-delincventă. Ceea ce diferă este conținutul informațiilor receptate și valoarea acordată acestora. Orientarea antisocială a personalității este un proces de durată în care subiectul asimilează informațiile care îi sosesc din mediul social. Eficiența modelatoare a informațiilor perturbante este în relație directă cu trăsăturile de caracter ale subiectului. Un individ cu trăsături negative de caracter va fi deosebit de sensibil la informațiile apte să-i stimuleze aceste trăsături care, în timp, devin dominante, determinând orientarea antisocială a personalității.

În consecință, impactul informațiilor perturbante va fi cu atât mai semnificativ atunci când subiectul este Tânăr. Ele vor modifica structura de personalitate, mai ales la nivelul caracterului, fapt exteriorizat inițial în acte minore de conduită negativă care cu timpul se generalizează, degenerând în acte de conduită antisocială infracțională. Dintre componentele mediului psihosocial care exercită o influență deosebită asupra formării personalității individului, în centrul atenției este situată familia, școala, profesia.

Familia reprezintă principala instanță de socializare, al cărei rol funcțional în structura socială și în sistemul instituțiilor sociale permite realizarea a două funcții principale: socializarea primară a copiilor pentru a deveni membri ai societății și stabilizarea personalității adulților.

Familia își realizează funcțiile sale socializatoare în cadrul unor situații specifice:

1. situațiile de educare morală în care sunt esențiale relațiile și autoritatea din interiorul familiei, prin care copilul își formează o primă imagine despre lume și viață, despre norme și valori;

2. situațiile de învățare cognitivă care îi formează copilului sistemul de cunoștințe, aptitudini și deprinderi necesare conviețuirii sociale;

3. situațiile de invenții și imaginație care dezvoltă fantezia și capacitatele creațoare;

4. situațiile de comunicare psihologică, care dezvoltă afectivitatea specific umană.

Modelul de comportament al părinților, climatul etico-moral din familie exercită, fără îndoială, o influență decisivă asupra copilului. Părinții a căror comportare se caracterizează prin cinste, onestitate, respect față de muncă vor constitui exemplu pozitiv pentru propriii lor copii.

În acele familii în care părinții nu muncesc și duc o viață parazitară, consumă frecvent băuturi alcoolice, au antecedente penale, riscul apariției unor manifestări antisociale la copii este mult mai ridicat. Rolul familiei în formarea personalității individului trebuie considerat în toată complexitatea sa.¹

Școala deține, de asemenea, un loc important în formarea personalității individului. Ea este menită să dezvolte aptitudinile, să transmită cunoștințele profesionale, să formeze, să dezvolte și să consolideze atitudinile pozitive, pregătind pentru o viață generația Tânără. Corelația dintre criminalitate, nivelul de instruire și educație are o importanță deosebită. Indivizi cu un volum redus de cunoștințe, cu curențe educaționale pronunțate, fără o reprezentare exactă asupra valorilor și normelor sociale, nu deosebesc destul de clar binele de rău, licitul de ilicit. Pregătirea școlară redusă, nivelul insuficient al cunoștințelor, anturajul necorespunzător normelor morale constituie o cale sigură spre delincvență.²

Profesia, prin ea însăși, nu reprezintă decât o modalitate de a evita delincvența prin asigurarea unor venituri oneste. Cercetările întreprinse asupra cauzelor infracțiunilor comise cu violență relevă că majoritatea subiecților activi au un statut ocupațional precar, instabil, cei mai mulți dintre aceștia neavând nici o calificare.

În concluzie, socializarea adulțului se construiește pe fondul cunoștințelor, deprinderilor și motivațiilor dobândite în cursul socializării primare, ulterior intervenind factori și agenți

¹ Iurie Sedlețchi, "Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale", Cultura juridică și prevenirea corupției, Materialele conferinței internaționale Chișinău 2007. pp.80-85.

² Idem p. 85.

caracterizați prin structuri educaționale și mecanisme de influență din ce în ce mai puternice. Fără îndoială că și mediul social global poate avea, în ansamblu, un rol semnificativ în apariția conduitelor antisociale, în formarea personalității infractorului.

Apariția conduitelor antisociale decurge, astfel, din însăși esența societății, din criza economică pe care o străbate. În acest context, dezordinea socială reprezintă o stare specifică societăților dezorganizate, zguduite de revoluții sau crize sociale profunde, în urma cărora se amplifică tendințele de devianță socială, iar modelele promovate devin confuze.

Tinerii resimt starea de dezorganizare în societate mai ales că pe un conflict între necesitățile personalității lor aflate în formare și reperele normative care le orientează conduita, ca o contestare a valorilor parentale și a oricărui alt tip de normă ce nu ține seama de nevoile lor de creativitate și de afirmare activă în viața socială. Absența unor standarde precise, a unui ghid valoric clar este resimțită ca stare de tulburare, de dezorientare și inadaptare socială, ce conduce la abateri de la normele corecte de comportament.

Dezorganizarea și imoralitatea care persistă în societate interacționează cu personalitatea în formare, determinând dispariția orizontului, a perspectivei viitorului social al individului, devenind factor criminogen. Consecința tipică a raporturilor contradictorii în planul socialului este înstrăinarea individului și modificarea în sens antisocial a structurii sale de personalitate, manifestată prin individualism, indiferență afectivă, egocentrism și agresivitate.

Orientarea antisocială a personalității infractorilor este diferită ca grad de intensitate și mod de manifestare. Individul orientat antisocial recunoaște sistemul licit de valori, dar personalitatea sa prezintă o disfuncție, o inadaptare, nereușind să reacționeze întotdeauna în conformitate cu aceste norme și valori.

Gradul de intensitate a orientării antisociale a personalității infractorului sugerează pericolul social potențial pe care îl prezintă acesta. Spre exemplu, un individ neadaptat, dar care nu contestă sistemul de norme și valori morale impus de societate, reprezintă un pericol social potențial mai redus, deși într-o situație concretă favorabilă el poate săvârși o infracțiune. Trecerea la săvârșirea actului infracțional este elementul care diferențiază infractorii de noninfractori. Analiza trecerii la act surprinde momentul impactului dintre personalitate și situația concretă de viață.

Personalitatea prezintă interes sub aspectul intensității orientării sale antisociale (diferența de grad), precum și al trăsăturilor de caracter care o susțin: egocentrismul, agresivitatea, indiferența afectivă și labilitatea. În funcție de intensitatea orientării antisociale a personalității infractorului, pentru a se trece la săvârșirea infracțiunii, situația concretă de viață poate îmbrăca atât forma condiției necesare, cât și pe cea a condiției necesare și suficiente. Odată întrunite aceste criterii, subiectul este pus în situația de a delibera și a opta între mai multe variante de comportament.¹

În procesul psihologic de deliberare intervin criterii motivaționale valorice (semnificația socială și juridică a faptei), morale, afective și materiale (condiții concrete de realizare a faptei).

Pentru infractorul de profesie, care are o orientare antisocială a personalității deosebit de marcată, rezultatul deliberării este ușor de anticipat.

Sistemul propriu de norme și valori îi justifică conduita și îi oferă un caracter legitim. Atunci când orientarea antisocială a personalității are un grad mai redus de intensitate, criteriile pozitive nu mai suferă o desconsiderare atât de radicală; trecerea la act surprinde faza dinamică în producerea infracțiunii, confruntarea de argumente în favoarea sau împotriva unei anumite decizii devine acută, are aspect conflictual.

În opinia noastră, nu excludem eventualitatea ca infracțiunile să fie săvârșite spontan, din culpă, neintenționat, dar acestea constituie tot o expresie a unor personalități orientate antisocial, caracterizate prin impulsivitate, agresivitate sau neglijență față de valorile sociale ce sunt protejate de legea penală.

Cercetarea complexă a fenomenului infractional, sub toate aspectele sale, deschide largi

¹ S. Rusnac „Psihologia dreptului”, Ed. ARC, Chișinău, 2000, p.52

perspective explicației științifice a mecanismelor și factorilor cu rol favorizînt, permîșînd o fundamentare realistă a măsurilor generale și speciale orientate către prevenirea și combaterea manifestărilor antisociale.

Personalitatea infractorului este fondul pe care se intersectează, în cadrul duelului judiciar, funcțiile acuzării și apărării pentru că, în ultima instanță, pedeapsa este impusă infractorului, iar efectele sale sunt condiționate de această personalitate.

Elementele pozitive ale personalității vor putea conduce spre o pedeapsă mai usoară, pe cînd cele negative vor trebui înfrînte printr-o pedeapsă mai aspră. Există și situații în care pedepsele sunt insuficiente, acestea generînd, de obicei, fenomenul recidivei sau al obișnuinței infracționale, cărora societatea nu le-a găsit remedii propice

Conceptul de personalitate este esențial pentru o justiție ce se fundamentează pe adevăr, știință și dreptate, în care primează ideea de recuperare socială a infractorului. De aceea justiția își racordează activitatea la serviciile psihologiei judiciare. Factorii externi nu acționează direct, nemijlocit și univoc asupra individului, ci prin filtrul particularităților sale individuale, particularitați ale căror rădăcini se află în mica măsură în elementele înnăscute ale personalității și în cea mai mare măsură în antecedentele sale, în istoria personală.¹

Toate acestea îi determină un anumit tip de comportament disfuncțional, un anumit mod de a acționa și reacționa în spațiul psihologic, în modul de a rezolva situațiile conflictuale care apar mereu în acest spațiu.

Infractorul se prezintă ca o personalitate deformată ceea ce îi permite comiterea unor acțiuni atipice cu caracter antisocial sau disocial.

Infractorul apare ca un individ cu o insuficiență maturizare socială, cu deficiente de integrare socială, care intră în conflict cu cerințele sistemului valorico-normativ și cultural al societății în care trăiește. Pe aceasta bază se încearcă să fie puse în evidență atât personalitatea infractorului, cît și mecanismele interne.

Studiindu-se diferite categorii de infractori sub aspectul particularităților psihologice, s-a reușit să se stabilească anumite caracteristici comune care se regăsesc la majoritatea celor care încalcă în mod frecvent legea.

Este evident ca orice infractor este un inadaptat din punct de vedere social. Inadaptații, cei greu educabili, de unde se recrutează întotdeauna devianții, sunt elemente a caror educație s-a realizat în condiții neprielnice și în mod nesatisfăcător. Anamnezele făcute infractorilor arată că, în majoritatea cazurilor, aceștia provin din familii dezorganizate (parinți decedați, divorțați, infractori, alcoolici etc.) unde nu există condiții, pricepere sau preocupare necesară educării copiilor. Acolo unde nivelul socio-cultural al părinților nu este suficient de ridicat, unde nu se dă atenția cuvenită normelor regimului zilnic, se pun implicit bazele unei inadaptări sociale.²

Atitudinile antisociale care rezulta din influența necorespunzatoare a mediului duc la înrădăcinarea unor deprinderi negative care, în diferite ocazii nefavorabile pot fi actualizate, conducînd la devianță și apoi la infracțiune.

Acțiunea infracțională reprezintă etiologic un simptom de inadaptare, iar comportamental este o reacție atipică.

Conștient de caracterul socialmente distructiv al actului infracțional, infractorul lucrează în taină, observă, plănuiește și execută totul ferit de ochii oamenilor, în general și ai autorităților în special. Reprezentînd o dominanță puternică a personalității, duplicitatea infractorului este a doua lui natură, care nu se maschează numai în perioada în care comite fapta infracțională, ci tot timpul. El joacă rolul omului corect, cinstit, al omului cu preocupări de o altă natură decît cele ale “specialității” infracționale.

Acest “joc”artificial îi denaturează actele și faptele cotidiene, facîndu-l usor depistabil pentru un bun observator. Necesitatea tăinuirii, a “vieții duble”, îi formează infractorului deprinderi

¹ R.M. Stănoiu, ”Criminologie”, Ed. Oscar Print, București, 1997, p.210

² Iurie Sedlețchi, ”Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale”, Chișinău 2007, p. 82

care îl izolează tot mai mult de societate, de aspectul normal al vieții.

Conceptul de “personalitate criminală”, cu toate limitele sale, a servit ca fundament la formarea diagnosticului și prognosticului în criminologie. Cea mai de seamă contribuție a acestei orientări, focalizează, mai ales, după cel de al doilea război mondial în perimetru currentului clinic, se regăsește în influența pe care criminologia, legată tot mai mult de practică penală. Schimbările de optică pe care clinicienii le aduc în concepția cu privire la natura și scopul sancțiunii penale, accentul pe care îl pun pe diversificarea mijloacelor terapeutice de resocializare a infractorului și, într-un plan mai general, înclinarea către opțiunea preventivă se datorează, în mare parte criminologiei clinice.¹

Teoria personalității criminale reprezintă astfel una dintre ultimele explicații etiologice importante constituind o bază de lansare pentru teoriile „trecerii la act” ce aparține criminologiei dinamice.

Constatările rezultate din studiul etiologiei fenomenului infracțional scot în evidență faptul că în aceleași condiții de mediul social și de aspecte situaționale similare, unele persoane au trecut la comiterea de infracțiuni pe când altele nu, corelate concluziilor că factorul biologic nu a explicat și nici nu putea explica la un nivel științific satisfăcător toate aceste diferențieri de comportament, au făcut ca într-o serie de studii să se pornească de la ipoteza de bază conform căreia curențele structurilor și funcțiilor psihice reprezintă cauza principală a criminalității.

Potrivit acestei ipoteze atenția a fost concentrată asupra incidentelor criminogene ale naturii, dar mai ales asupra gradului de manifestare a deficiențelor în planul funcțiilor și proceselor psihice congenitive afective și voliționale, ale trăsăturilor psihice de personalitate.

Astfel teoriile de orientare psihologică susțin că infractorii se deosebesc de neinfractori prin dezvoltarea insuficient, deformarea sau alterarea structurilor și funcțiilor psihice fără a se ajunge la studiu patologic.

Pe măsura înaintării cercetărilor din acest domeniu s-a mers mai departe cu ipotezele în sensul că anumite curențe de ordin psihic ori psihiatric ar favoriza chiar particularități a unor genuri de infracțiuni.

Cunoașterea aspectelor de ordin psihic în apariția și manifestarea fenomenului infracțional are o importanță deosebită în legislația noastră penală care tratează în mod expres această problemă exemplificând în acest sens probleme referitoare la vinovătie și formele ei de manifestare, la irresponsabilitate ca una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, iar pe de altă parte acest interes decurge și din necesitatea prevenirii faptelor antisociale, inclusiv a celor care, în momentul săvârșirii, făptuitorii, fie din cauza alienației mintale, fie din alte motive nu puteau să-și dea seama de activitățile sau inacțiunile lor și nu puteau fi stăpâni pe ele.

Mai mult, nu trebuie pierdut din vedere faptul că de unele persoane cu deficiențe psihice ori psihiatric pot profita elementele declanșate care le pot atrage la acțiuni antisociale, mizând pe irespnsabilitatea acestora.

Din cele expuse mai sus ajungem și la unele concluzii și anume: comportamentul omului este determinat de modul de manifestare a personalității fiecărui individ, caracterizat de o atitudine dinamică, acordind acestuia un anumit loc în cadrul relațiilor sociale în funcție de exigența cu care răspunde cerințelor sociale, de poziția abordată în raportul social, criteriul social-psihologic impunând considerații referitoare la valoarea și sensul acțiunilor individuale, la cauzele finale și formale, acestea modificîndu-se mai repede decât criteriul biologic și mai încet decât condițiile social-economice.

Structura și conformația anatomică, un anumit tip de metabolism, particularitățile organelor de simț și ale sistemului nervos reprezintă însușirile native și sunt diferențiate de la individ la individ, răspunzând unor trebuințe subiacente, a căror sursă este mediul social.

¹ I.A. Ciobanu Criminologie vol.II, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004,p.179

Prin intermediul procesului instructiv-educativ, societatea determină un anumit ideal de personalitate cu funcții primordiale, care va urmări însușirea unor cunoștințe, anumitor aptitudini, interese motivate, opiniile individului fiind necesare atât pentru existența acestuia, cât și pentru viața socială.

Cu toate că societatea, prin regulile create, impune anularea individualității, dinamica personalității conferă existenței profiluri individuale în diferite stadii ale dezvoltării acesteia, dar și posibilitatea realizării unei sinteze comportamentale între realitățile distincte individ-societate cel mai nobil element.

Introducerea infractorului în procesul de reeducare, presupune prin însăși natura lucrurilor pătrunderea în intimitatea personalității sale, acolo unde poate fi găsită o cale (se poate deschide o portiță) - de comunicare mai eficientă în atragere a acestuia la propria transformare, la cultivarea interesului infractorului pentru câștigarea demnității personale – în perspectiva unei readaptări reale la munca și viața socială.

Într-un cuvânt, crearea anticipată din partea factorilor instructivi educativi din sistemul de reeducare a conștiinței necesității unei noi existențe socială, pe care infractorul să o dorească, să și-o construiască cu forțe proprii și să și-o apere. Iată, deocamdată câteva din particularitățile rezultate în urma unor constatări empirice, făcute pe baza observației directe în derularea procesului de reeducare ca și din analiza unor teste psihologice aplicate pe infractori.

Comportamentul este un amestec de credulitate, vanitate, mitomanie, etc. Bravăză cu inteligență nativă, unii dintre ei cu abilitatea care se reflectă și în faptele săvârșite cu care de altfel, având în cele mai multe cazuri și experiența familiei, pot trăi fără muncă, mânâncă fără muncă, se îmbracă fără muncă, etc. Au o sensibilitate destul de puternică la reacții din partea societății, cu o susceptibilitate uneori bolnavicioasă neîncredere în societate dar mai ales în forțele proprii care poate duce la statutul de pe care și-l însușesc uneori cu ușurință.

În general sunt lipsiți de instruire prin învățământ și de educație prin instruire. De regulă, infractorul are un handicap școlar, social și psihic.

În final, reeducarea și reintegrarea socială trebuie să evolueze pînă acolo pînă unde putem vorbi de măsuri care reflectă viața autentică, reală, nu, sau nu numai, un univers construit și înzestrat cu aparatură modernă greu de utilizat în condițiile materialului uman dat, să înlocuiască cu viața autentică măsurile stipulate în numeroase programe, multe din ele bifate la termenele stabilite pentru îndeplinirea lor. Se vorbește încă mai mult decât timpul și realitatea ar permite acoperindu-se uneori cu vorbe ceea ce practic s-ar fi impus.

RESURSE BIBLIOGRAFICE :

1. A. Ciobanu ”Criminologie” vol.I, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004.
2. Gh.Gladchi , ”Concernul și structura personalității infractorului” // Revista Națională de Drept, 2002, nr.3.
3. T. Amza, „Criminologie”, Editura Lumina Lex, București, 1998.
4. V. Ursu , „Criminologie”, Cluj,1985.
5. V. Bujor .. O.Bejan, S.Ilie, S. Casain „Elemente de criminologie” Material didactic, Chișinău: Știința, 1997.
6. A.Dincu „Bazele criminologiei”, Editura Proarcadia, București, 1993.
7. I.A. Ciobanu ”Criminologie” vol.II, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004.
8. Allport Ge., Structura și dezvoltarea personalității, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981
9. A.Roșca ”Motivele acțiunii umane”,ed. universitatea, cluj,1987
10. I. Oancea., „Probleme de criminologie”, ed.aLL,1998
11. Pop O., Teorii și modele explicative în domeniul delicvenței juvenile, Ed.Mirton, Timișoara, 2002.
12. Roșca Al., „Psihologia generală”, Ed. Didactică și Pedagogică, București,1975

13. I.Sedlețchi, "Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale", Cultura juridică și prevenirea corupției, Materialele conferinței internaționale Chișinău 2007.
14. S. Rusnac „Psihologia dreptului”, Ed. ARC, Chișinău, 2000.
15. R.M. Stănoiu, "Criminologie", Ed. Oscar Print, București, 1997.
16. Iurie Sedlețchi, "Formarea personalității infractorului: aspecte etico-morale", Chișinău 2007
17. I.A. Ciobanu Criminologie vol.II, ed. Cardidact – Reclama Chișinău, 2004

UNELE VIZIUNI MODUL DE DETERMINARE A PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN VĂTĂMARE A INTEGRITĂȚII CORPORALE SAU A SĂNĂTĂȚII

Maxim TODOROV, lector universitar,
Facultatea de Drept și Administrație Publică
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: In this article we will address the issue of reparation of material damage caused by the injury of bodily integrity or the injury of health through the legislation in force, the draft amendment of the civil code, and the legislation of foreign states.

Integritatea fizică a persoanei este una din valorile sociale fundamentale apărată de funcția preventivă și reparatoare a legislației civile. Funcția preventivă instituită de legea civilă are drept scop preîntîmpinarea persoanelor despre eventualele consecințe ce pot surveni în urma comiterii faptelor ce atentează la integritatea fizică a persoanei. Funcția reparatoare impune persoanele responsabile de comiterea delictului civil să suporte pagubele cauzate prin fapta ilicită extracontractuală. În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, prin fapte ce constituie delicte civile, legiuitorul a prevăzut mai multe modalități de reparare a prejudiciului în dependență de izvorul obligației.

Astfel, urmează să facem distincția dintre situațiile cînd vătămarea integrității corporale sau a sănătății a fos cauzată prin accidente de muncă sau boli profesionale, adică în cadrul raporturilor de muncă, și situațiile cînd vătămarea s-a produs în afara unor raporturi de muncă prin comiterea delictului civil de către terța persoană.

Dacă vătămare s-a produs din cauza unui accident de muncă sau a unei boli profesionale incidente sunt prevederile actelor normative speciale în domeniu, precum: Legea securității și sănătății în muncă, nr. 186-XVI din 10.07.2008; Legea privind modul de recalcularare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu nr.278-XIV din 11.02.1999; Regulamentul cu privire la plata de către întreprinderi, organizații și instituții a indemnizației unice pentru pierderea capacitații de muncă sau decesul angajatului în urma accidentului de muncă sau unei afecțiuni profesionale, aprobat prin hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.513 din 11.08.1993; Regulamentul privind modul de cercetare a accidentelor de muncă, aprobat prin hotărârea Guvernului nr. 1361 din 22.12.2005. Suplimentar, și legislația asigurărilor sociale reglementează în ce mărime statul va contribui la repararea prejudiciului în caz de producere a riscului asigurat reiesind din calitatea de asigurat a părții vătămate. În special, avem în vedere Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale nr.756 din 24.12.1999.

În cazul în care vătămarea integrității corporale a survenit ca urmare a unei fapte ilicite extracontractuale aplicabile sunt prevederile art.1418, art.1420 și art.1421 C.civ. al Republicii Moldova. Totuși, prevederile indicate ale Codului civil sunt aplicabile și în situațiile cînd vătămarea este cauzată în cadrul raporturilor de muncă, avînd rolul de *lex generalis* în materia cercetată. Prin intermediul normelor respective, legiuitorul a relevat modul de determinare a mărimii despăgubirilor materiale cuvenite persoanei vătămate, caracterul lunar, durata acestora, precum și alte aspecte juridice.

Literatura de specialitate autohtonă¹ arată că litigiile privind vătămarea integrității corporale sau a sănătății examineate în instanțele de judecată au ca obiect:

¹ CLIMA N., EFRIM O., „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013, pag.1087. Disponibil:
http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013.pdf ;

1. repararea prejudiciului cauzat prin vătămarea sănătății salariaților în timpul și în legătură cu executarea obligațiilor de serviciu, cetățenilor încadrați în muncă în baza contractelor de antrepriză și de mandat;

2. repararea daunei cauzate cetățeanului de către o organizație, indiferent de forma de proprietate cu care el nu se află în raporturi de muncă, precum și repararea daunei pricinuite de către un cetățean, inclusiv de un cetățean-antreprenor;

3. completarea cheltuielilor suplimentare cauzate prin vătămarea sănătății (cheltuielile pentru alimentație suplimentară, îngrijire străină, de protejare, procurarea medicamentelor, reciclarea profesională, tratamentul la sanatoriu, inclusiv costul drumului până la locul de tratament tur retur pentru victimă, iar în cazurile necesare și pentru persoana care o însoțește, procurarea mijloacelor de transport special, reparația lor, procurarea benzinei și.a.), dacă aceste feluri de ajutor nu au fost oferite victimei gratuit;

4. plata achitată victimei de către patron sub formă de indemnizație unică;

5. achitarea indemnizației unice de către angajator victimei (salariatului) în legătură cu pierderea capacitatei de muncă în urma unui accident de muncă sau a unei afecțiuni profesionale;

6. majorarea sau diminuarea cuantumului plășilor calculate la repararea daunei în caz de schimbare a gradului de pierdere a capacitatei de muncă;

7. recalcularea despăgubirii daunei cauzate prin vătămarea sănătății în funcție de creșterea reală a salariului mediu pe țară în modul stabilit de lege;

8. acordarea plășilor pentru repararea daunei cauzate prin vătămarea sănătății pe un termen nou după examenul medical;

9. repararea prejudiciului cauzat sănătății de către animale, prin surparea construcției sau prin scurgere din construcție;

10. încasarea prestașilor și indemnizațiilor pentru reabilitare medicală, pentru recuperarea capacitatei de muncă, pentru reabilitarea profesională, a indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă, pentru transferarea temporară la altă muncă, a indemnizației de invaliditate, de deces, prevăzute în Legea asigurării pentru accidentele de muncă și boli profesionale nr.756-XIV din 24 decembrie 1999;

11. litigiile dintre debitor și beneficiar, precum și dintre debitor și fond în legătură cu capitalizarea plășilor periodice și alte cazuri.

După cum am menționat mai sus, răspunderea pentru prejudiciul cauzat prin vătămarea integrității corporale este reglementată de art.1418, art.1420 și art.1421 C.civ. al Republicii Moldova. Prin intermediul normelor respective, legiuitorul a relevat modul de determinare a mărimiilor despăgubirilor materiale cuvenite persoanei vătămate, caracterul lunar, durata acestora, precum și alte aspecte juridice.

Art.1418 alin.1 și 2 C.civ. arată că: „(1) În caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacitatei de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărarea unui vehicul special, de reciclare profesională etc. (2) Determinarea salariului (venitului) nerealizat din cauza vătămării integrității corporale sau altrei vătămării a sănătății se efectuează conform legii”. La determinarea mărimiilor despăgubirilor pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății, legiuitorul a prevăzut un criteriu general în funcție de care se va conduce instanța de judecată. Acest criteriu este salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacitatei de muncă, la care se adaugă și cheltuielile aferente de tratament, alimentație specială etc. De asemenea, legiuitorul a stipulat că determinarea salariului (venitului) nerealizat se va efectua conform legii, însă pînă în prezent o astfel de lege specială nu există.

Astfel, dacă o persoană a avut de suferit în urma vătămării integrității corporale, atunci ea este îndreptățită la repararea prejudiciului sub forma salariului/venitul ratat pe care nu l-a putut câștiga din cauza imposibilității de a munci. Legiuitorul a prevăzut și venitul ratat, întrucît persoana

vătămată poate obține venit și din desfășurarea activității de întreprinzător, din exercitarea drepturilor proprietății intelectuale etc. Deși art.1419 C.civ. nu prevede expres, salariul/venitul ratat va fi încasat de la autorul prejudiciului, atât timp cât a durat incapacitatea de muncă, confirmată prin probe. Durata maximă de afłare în concediu medical din cauza traumatismului este de 180 zile, cu posibilitate de prelungire de încă 30 zile¹. Respectiv, deducem că pe toata durata de afłare în concediu medical din cauza traumatismului persoana vătămată va avea dreptul la salariu sau venit ratat.

Dacă în perioada atribuită prin lege pentru concediu medical persoana vătămată nu se însănușește, aceasta urmează a fi încadrată în grad de dizabilitate potrivit Legii nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Art.16 a Legii nr.60 din 30.03.2012 stipulează că: „(1) Dizabilitatea la persoanele adulte se determină pornind de la gravitatea deficiențelor funcționale individuale provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare exprimate în raport cu solicitarea socioprofesională (păstrarea capacitatii de muncă) și este de trei grade: severă, accentuată și medie. Păstrarea capacitatii de muncă se evaluează în procente, cu un interval procentual de 5%:

a) dizabilitatea severă se caracterizează prin deficiențe funcționale severe provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 0–20%;

b) dizabilitatea accentuată se caracterizează prin deficiențe funcționale accentuate provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 25–40%;

c) dizabilitatea medie se caracterizează prin deficiențe funcționale medii provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare, iar capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 45–60%”.

Deși utilizează în art.1418 alin.1 C.civ. noțiunile de pierdere și reducere a capacitatii de muncă, legiuitorul nu prevede diferențierea mărimii prejudiciului material pentru fiecare din ele. De asemenea, legiuitorul a diferențiat tipurile dizabilităților în funcție de procentul de pierdere a capacitatii de muncă. În cazul pierderii integrale a capacitatii de muncă determinarea despăgubirilor lunare este simplă, fiind egală cu salariul/venitul ratat pe ultimele 12 luni. Considerăm că, în cazul reducerii capacitatii de muncă urmează să se țină cont de două noțiuni fundamentale în contextul materiei discutate: capacitate generală de muncă și capacitate profesională de muncă.

Art.2 din Legea nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități definește capacitatea de muncă ca fiind raportul dintre posibilitățile biologice individuale și solicitarea profesională; este determinată de abilitățile fizice și intelectuale, precum și de nivelul de integrare socioprofesională, care ține de pregătire și de experiență. Din definiția oferită

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Instrucțiunii privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical: nr.469 din 24.05.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.06.2005, nr.77-79. Pct.10 arată că: „ 10. Certificatul pentru caz de boală sau traumă (inclusiv traumatismul habitual) se eliberează bolnavului pe toată perioada tratamentului, pînă la restabilirea capacitatii de muncă, însă cel mult pentru 180 zile pe parcursul unui an calendaristic. Pentru cazurile de incapacitate temporară de muncă neîntreruptă, cu trecere dintr-un an calendaristic în altul, calculul zilelor se efectuează pentru toată perioada, începînd cu prima zi de incapacitate temporară de muncă. La a 120-a zi calendaristică de incapacitate temporară de muncă, bolnavul este trimis la Consiliul pentru Determinarea Dizabilității și Capacitatii de Muncă, pentru aprecierea gradului de pierdere a capacitatii de muncă, dacă există datele necesare, și pentru obținerea deciziei privind prelungirea certificatului sau reluarea activității de muncă. Începînd cu a 120-a zi calendaristică de incapacitate temporară de muncă, concediu medical se prelungeste, în temeiul avizului Consiliului pentru Determinarea Dizabilității și Capacitatii de Muncă, pe un termen de cel mult 60 zile calendaristice, indiferent dacă concediul medical a fost acordat primar sau în continuare. La a 180-a zi calendaristică, dacă există motive întemeiate privind posibilitatea recuperării, evitării stabilirii gradului de dizabilitate și menținerii capacitatii de muncă a asiguratului, bolnavii sunt trimiși la Consiliul pentru Determinarea Dizabilității și Capacitatii de Muncă pentru obținerea deciziei privind prelungirea certificatului. Prelungirea certificatului peste 180 zile calendaristice poate fi efectuată în temeiul avizului Consiliului pentru Determinarea Dizabilității și Capacitatii de Muncă, pentru cel mult 30 zile calendaristice, în funcție de evoluția cazului și de rezultatele acțiunilor de recuperare”.

de legiuitor nu este cu certitudine clar dacă capacitatea profesională de muncă este echivalentă cu capacitatea de muncă. Interpretând sistemic norma legală prin prisma art.14 a Legii nr.60 din 30.03.2012 vom ajunge la concluzia că capacitatea de muncă a cărei definiție este expusă în art.2 a Legii nr.60 din 30.03.2012, reflectă capacitatea generală de muncă și nu cea profesională pe care o avea partea vătămată. Acest lucru rezultă din prevederile art.14 a Legii nr.60 dn 30.03.2012 unde se arată care criterii se iau în considerație la stabilirea gradului de dizabilitate, iar capacitatea de participare la viața socială și profesională nu este unicul criteriu fundamental: „(1) La determinarea dizabilității se va ține cont de factorii medicali, psihopedagogici, habituali, profesionali, precum și de alți factori sociali. (2) Drept criterii de bază pentru determinarea dizabilității servesc: a) capacitatea de a studia și de a se instrui; b) capacitatele intelectuale și comportamentul; c) capacitatea de autoservire și de autoîngrijire; d) capacitatele de comunicare (vederea, auzul, vorbirea) și de adaptare situațională; e) capacitatele locomotorii și dexteritatea; f) capacitatea de muncă păstrată și capacitatea vitală a organismului; g) capacitatea de participare la viața socială și profesională – determinată de deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de lungă durată”.

Considerăm că prin capacitate de muncă profesională se înțelege aptitudinea persoanei de a exercita profesia, funcția sau calificarea pe care o deține la data vătămării integrității corporale sau a sănătății. Astfel, persoana poate pierde integral capacitatea de muncă profesională, însă poate fi încadrată într-un grad de dizabilitate medie unde capacitatea de muncă este păstrată într-un interval procentual de 45–60%. Mai mult ca atât, pot exista situații când după reciclare profesională, persoana vătămată care nu putea activa în funcția pe care o deține anterior vătămării, va putea totuși să exerce altă profesie sau activitate care să îi aducă venituri. Deci, în fiecare caz particular instanța de judecată va trebui să individualizeze specificul capacitatii de muncă a persoanei cu dizabilități în raport cu mărimea despăgubirii care trebuie acordată.

Prima situație în acest sens rezultă din prevederile art.16 alin.3 a Legii nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități: „(3) La determinarea dizabilității persoanelor încadrate în cîmpul muncii, Consiliul și structurile sale teritoriale iau în considerare studiile, funcția deținută, condițiile de muncă și elaborează recomandări pentru exercitarea în continuare a activității profesionale”. Dacă persoana vătămată încadrată în grad de dizabilitate păstrează capacitatea de muncă profesională în privința specialității, calificării sau profesiei pe care o deține, instanța de judecată urmează să precizeze în ce cotă procentuală s-a redus capacitatea de muncă profesională. În acest caz se va ține cont atât de cota procentuală de păstrare a capacitatii de muncă indicată în certificatul de dizabilitate, cât și de explicațiile specialiștilor în domeniu. După stabilirea cotei procentuale de pierdere a capacitatii de muncă profesională instanța de judecată va proceda la înmulțirea salariului/venitului ratat al persoanei vătămate cu procentajul de pierdere a capacitatii de muncă. Spre ex. persoana vătămată activând în calitate de programator în urma unui accident a fost încadrat în grad de dizabilitate din cauza pierderii considerabile a vederii. Dacă procentul de pierdere a capacitatii profesionale de muncă este de 40 %, iar salariul/venitul ratat este de 5000 lei, atunci mărimea despăgubirilor lunare pe toata durata de existență a dizabilității va fi egală cu 2000 lei (5000 lei x 20 %).

A doua situație rezultă din prevederile art.16 alin.4 a Legii nr.60 din 03.03.2012: „(4) În cazul persoanelor care din cauza stării de sănătate nu își pot exercita în continuare activitatea conform calificării profesionale și al persoanelor care nu dețin o calificare profesională sau nu sunt încadrate în cîmpul muncii, Consiliul sau structurile sale teritoriale elaborează recomandări pentru exercitarea altor activități apropiate calificării pe care o dețin ori care nu necesită calificare profesională sau eliberează recomandări organelor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă și instituțiilor de reabilitare solicitînd servicii de orientare, formare profesională, de reabilitare medicală, profesională, alte servicii prestate de instituțiile respective”. În cazul persoanelor care din cauza stării de sănătate nu își pot exercita în continuare activitatea conform calificării profesionale, autorul prejudiciului va fi obligat să repare integral salariul/venitul ratat pînă la încadrarea persoanei

vătămate într-o activitate apropiată calificării pe care o deține, ori care nu necesită calificare profesională. După plasarea persoanei vătămate în cîmpul muncii, autorul prejudiciului va putea solicita micșorarea salariului/venitului ratat proporțional veniturilor obținute de către partea vătămată. Spre ex. persoana vătămată a exercitat o muncă calificată din care obținea un salar de 10 000 lei, iar după vătămare poate lucra doar ca muncitor necalificat cu un salar de 2500 lei. În acest caz, autorul prejudiciului va fi obligat să achite suma de 7500 lei, de care a fost privată persoana vătămată.

A treia situație vizează îmbunătățirea sau înrăutățirea stării de sănătate a persoanei vătămate. În cazul înrăutățirii stării de sănătate a persoanei vătămate urmează a fi stabilită legătură cauzală dintre vătămare produsă și înrăutățirea sănătății victimei. Conform art.1421 C.civ.: „(1) Dacă, din cauza vătămării integrității corporale sau a altei vătămării a sănătății, capacitatea de muncă a scăzut ulterior față de capacitatea pe care persoana vătămată a avut-o în momentul cînd i s-a atribuit despăgubirea, ea are dreptul să ceară un spor corespunzător al cuantumului despăgubirii. (2) Persoana obligată să plătească despăgubirea prevăzută la alin.(1) are dreptul să ceară reducerea ei corespunzătoare în cazul în care capacitatea de muncă a persoanei vătămate a crescut față de capacitatea din momentul atribuirii despăgubirii”.

A patra situație rezultă din art.16 alin.6 a Legii nr.60 din 03.03.2012: „(6) În cazul persoanelor care au atins vîrsta standard de pensionare și, după caz, al persoanelor care din cauza unor dereglați funcționale grave ale organismului nu sunt capabile să-și exercite activitatea conform calificării pe care o dețin, nici să exercite o altă activitate care nu necesită calificare profesională, nici să-și însușească o nouă calificare prin orientare și formare profesională, prin reabilitare medicală și profesională, gradul de dizabilitate se determină pe baza criteriilor medico-sociale și psihologice fără stabilirea capacitatii de muncă în valoare procentuală”. În acest caz, despăgubirile lunare ale persoanei vătămate vor constitui 100 % din salarul/venitul ratat.

A doua problemă pe care nu a soluționat-o detaliat legiuitorul este noțiunea de salar/venit ratat și modul de calculare a acestora. Aici urmează să face distincție dacă persoana era angajată în cîmpul muncii sau era şomeră. Dacă persoana era angajată în cîmpul muncii, considerăm că prin conceptul de salar/venit ratat vom avea în vedere salarul mediu lunar al persoanei vătămate¹, sau venitul obținut în ultimele 12 luni înaintate de vătămare. Deși art.5 alin.3 C.civ. interzice aplicarea prin analogie a normelor care stabilesc răspunderea civilă, totuși aplicarea prin analogie a normelor care stabilesc modul de calcul a salarului mediu lunar nu încalcă acest principiu.

Literatura de specialitate arată că în situația în care persoana vătămată era majoră neîncadrată în muncă, la calcularea despăgubirii se va ține cont de evoluția previzibilă și conform așteptărilor raționale a veniturilor ei (alin. 2, art. 607 Cod civil). Astfel, dacă această persoană are o anumită specialitate, se poate ține cont de salarul pe care ea ar fi putut să-l obțină prin angajare. Dacă ea nu are o specialitate, s-ar putea ține cont de veniturile pe care le putea obține desfășurând o activitate direct în interes propriu, de valoarea reală a prestațiilor persoanei vătămate în gospodăria casnică. Dacă persoana vătămată era un minor neangajat în muncă, acestuia i se repară cheltuielile de tratament. Ulterior se pot stabili despăgubiri pentru pierderea ori reducerea capacitatii de muncă a acestei persoane, ținând cont de posibilitățile angajării ei în cîmpul muncii, de specialitatea dobândită².

În afara de salarul/venitul ratat pentru pierderea sau reducerea capacitatii de muncă, legislația civilă prevede și compensarea cheltuielilor suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărarea unui

¹ Hotărîrea Guvernului privind aprobarea Modului de calculare a salarului mediu: nr.426 din 26.04.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.05.2004, nr.73-76.

² CLIMA N., EFRIM O. „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013, pag.1105. Disponibil:

http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013.pdf ;

vehicul special, de reciclare profesională etc. Astfel, persoana vătămată poate avea nevoie de un tratament care nu este acoperit de fondurile de asigurare medicală obligatorie¹, alimentare specială generată de traumatismul suportat, protezarea unor părți ale corpului, îngrijire străină, recalificare profesională impusă de gradul rămas al capacitatei de muncă, precum și alte cheltuieli aferente.

Conform art.1418 alin.3 C.civ.: „La determinarea salariului nerealizat (venitului ratat) nu se iau în considerare pensia de dizabilitate, stabilită persoanei vătămate în legătură cu vătămarea integrității corporale sau cu o altă vătămare a sănătății și nici alte indemnizații sau sume, plătite pe linia asigurărilor sociale de stat”. Logica legiuitorului moldovenesc a rezultat din faptul că indemnizațiile achitate pe linia asigurărilor sociale se achită de stat reiesind din faptul că sa produs riscul asigurat, iar partea vătămată a cotizat prin contribuții la fondul de asigurări sociale. Respectiv nu există nici o legătură între obligațiile statului ca asigurător și obligația autorului prejudiciului de repararea a daunei cauzate. Nu prevede legislația civilă și vîrsta pînă la care persoanei vătămate urmează să-i fie achitate despăgubirile lunare, însă ținând cont de specificul tematicii puse în discuție pe toata durată de existență a incapacității de muncă, indiferent de atingerea vîrstei de pensionare.

Atunci cînd partea vătămată a avut de suferit în urma unui accident de muncă, art.2 alin.2 a Legii nr.278 din 11.02.1999 privind modul de reclaculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu prevede că: „(2) În cazul cînd persoanei vătămate î s-a stabilit pensie de invaliditate, suma inițială de compensare a pagubei se micșorează cu suma acestei pensii”. Astfel, se constată o contradicție între această prevedere și art.1418 alin.3 C.civ. Problema contradicțiilor a fost soluționată de către instanța supremă prin emiterea Avizului consultativ nr.4ac-5/14 din 10.03.2014 privind aplicarea legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu² în care Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a explicat următoarele: „Judecătoria Căușeni, printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs, a solicitat Plenului Curții Supreme de Justiție emiterea unui aviz consultativ cu privire la modul de aplicare a legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu. În sesizarea menționată, Judecătoria Căușeni solicită Plenului Curții Supreme de Justiție de a explica dacă:

1. Este sau nu o limită de vîrstă până la care se încasează din contul angajatorului suma de compensare a prejudiciului cauzat sănătății în forma unor rate lunare a venitului ratat în dependență de procesul de pierdere a capacitatei profesionale de muncă sau această compensare se oferă viager;

2. Au sau nu dreptul persoanele care au suportat o afecțiune profesională, după atingerea vîrstei de pensionare conform limitei de vîrstă, la compensarea din contul angajatorului a prejudiciului pentru pierderea capacitatei de muncă în forma unor rate lunare a venitului ratat în dependență de procentul de pierdere a capacitatei profesionale de muncă;

3. Dacă da, care normă urmează a fi aplicată la recalcularea sumei inițiale de compensare a pagubei – Legea nr.278 din 11 februarie 1999 privind modul de recalculare a sumei inițiale de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau altor vătămări a sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu din 11 februarie 1999 sau prevederile art.1418 alin.(3) Codul civil. În scopul aplicării corecte și uniforme a prevederilor legale invocate, Plenul Curții Supreme de Justiție menționează următoarele. Normele de drept pertinente: Conform art.16 alin.(1) și (2) din Constituția Republicii Moldova, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență

¹ Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală: nr.1387 din 10.12.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.12.2007, nr.198-202.

politică, avere sau de origine socială. Conform art.43 alin.(1) și (2) din Constituția Republicii Moldova, orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice. Articolul 72 alin.(3) lit.j) din Constituția Republicii Moldova prevede că prin lege organică se reglementează regimul general privind raporturile de muncă, sindicatele și protecția socială. Conform art.5 lit.a,) k,) și s) Codul muncii, principiile de bază ale reglementărilor raporturilor de muncă și a altor raporturi legate nemijlocit de acestea, principii ce reies din normele dreptului internațional și din cele ale Constituției Republicii Moldova, sunt următoarele: libertatea muncii, inclusiv dreptul la munca liber aleasă sau acceptată, dreptul disponerii de capacitatele sale de muncă, dreptul alegерii profesiei și ocupației; obligativitatea reparării integrale de către angajator a prejudiciului material și a celui moral cauzate salariatului în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de muncă; garantarea dreptului la asigurarea socială și medicală obligatorie a salariaților. Conform art.6 alin.(1), (2) și (3) Codul muncii, libertatea muncii este garantată prin Constituția Republicii Moldova.

Orice persoană este liberă la alegerea locului de muncă, a profesiei, meseriei sau activității sale. Nimeni, pe toată durata vieții sale, nu poate fi obligat să muncească sau să nu muncească într-un anumit loc de muncă sau într-o anumită profesie, oricare ar fi aceasta. Conform art.46 alin.(2) Codul muncii, persoana fizică dobândește capacitate de muncă la împlinirea vîrstei de 16 ani. Conform art.81 alin.(1) lit.a) Codul muncii, contractul individual de muncă poate înceta în circumstanțe ce nu depind de voința părților(art.82,305 și 310). Articolul 82 lit.i) și art.301 alin.(1) lit.c) Codul muncii prevăd că contractul individual de muncă începează la atingerea vîrstei de 65 de ani sau la stabilirea pensiei pentru limită de vîrstă numai cu conducătorul unității de stat, inclusiv municipale, sau a unității cu capital majoritar de stat sau cu cadrele didactice și cu cadrele din organizațiile din sfera științei și inovării.

Conform art.1alin.(1) Legea nr.278-XIV din 11 februarie 1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu, această lege stabilește modul de recalculare a sumei inițiale, stabilite conform legislației în vigoare, de compensare a pagubei cauzate persoanelor care și-au pierdut capacitatea de muncă în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, precum și persoanelor care au dreptul la recuperarea pagubei în cazul pierderii întreținătorului, ca mecanism permanent de recuperare, în baza salariului mediu lunar pe țară, a pierderilor suportate de acestea. În Constituția Republicii Moldova și Codul muncii, cu excepția situațiilor descrise și a celor prevăzute expres în alte legi, este stabilită numai limita minimă de vîrstă de la care persoana fizică dobândește capacitatea de muncă. La ce vîrstă persoana fizică pierde capacitatea de muncă nu este prevăzut nici într-un act legislativ. Plafonul de vîrstă este indicat în alin. (2) al art. 18 din Legea securității și sănătății în muncă nr 186-XVI din 10 iulie 2008, care prevede că, în caz de deces al lucrătorului în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, unitatea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru boala profesională repară prejudiciul material persoanelor care au dreptul la aceasta, în modul și în mărimea stabilită de lege, și, în plus, le plătește, din contul mijloacelor proprii, o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trăit pînă la vîrsta de 62 de ani, dar nu mai puțin de 10 salarii medii anuale.

Articolul 5 alin. (3) Codul civil expres prevede că nu se admite aplicarea prin analogie a normelor care limitează drepturile civile sau care stabilesc răspundere civilă. Așadar, persoana fizică, dobândind capacitatea de muncă la vîrstă de 16 ani, pe toată durata vieții sale, nu poate fi limitat în dreptul de a munci și de a realiza din munca prestată remunerația respectivă. Prin urmare, lipsa reglementării exprese prin lege că prejudiciul cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor

vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu se repară doar până la o vârstă respectivă permise Plenului Curții Supreme de Justiție de a considera că acesta se repară viager, inclusiv după atingerea vârstei de pensionare. Concluzia dată rezultă și din conținutul art. 14-15 și 41-42 Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat, care prevăd că dreptul la plata pensiei integrale pentru limită de vîrstă se acordă dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții: 1) împlinirea vîrstei de pensionare; 2) realizarea stagiului de cotizare stabilit de lege. Or, fiind accidentată, mutilată sau contractând o boală profesională pînă la momentul realizării condițiilor necesare stabilirii pensiei pentru limită de vîrstă, persoanei fizice nu i se va achita pe tot restul vieții pensia integrală pentru limită de vîrstă.

Conform art.2 alin.(1) și (2) Legea nr.278-XIV din 11 februarie 1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu, în sensul acestei legi, suma inițială de compensare a pagubei înseamnă o parte din salariul mediu lunar pe care persoana vătămată l-a avut în ultimele 12 luni calendaristice înainte de accidentul de muncă sau de constatarea bolii profesionale, calculată în funcție de procentul pierderii capacitatei de muncă. În cazul când persoanei i s-a stabilit pensie de invaliditate, suma inițială de compensare a pagubei se micșorează cu suma acestei pensii. Conform art.1418 alin.(3) Codul civil, la determinarea salariului nerealizat (venitului ratat) nu se iau în considerare pensia de invaliditate, stabilită persoanei vătămate în legătură cu vătămarea integrității corporale sau cu o altă vătămare a sănătății și nici alte indemnizații sau sume, plătite pe linia asigurărilor sociale de stat. În conformitate cu art.12 alin.(1) și (2) Codul de procedură civilă, instanța judecătoarească soluționează pricinile civile în temeiul Constituției Republicii Moldova, al tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, al legilor constituționale, organice și ordinare, al hotărârilor Parlamentului, al actelor Guvernului, al actelor normative ale ministerelor, ale altor autorități administrative centrale și ale autorităților administrației publice locale. În cazurile prevăzute de lege, instanța aplică uzanțele dacă nu contravin ordinii publice și bunelor moravuri. Dacă, la judecarea pricinii civile, se constată că o lege sau un alt act normativ nu corespunde legii sau unui alt act normativ cu o putere juridică superioară, instanța aplică normele legii sau a altui act normativ care are o putere juridică superioară. Conform art.6 alin.(7) Legea nr.780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative, în cazul în care între două acte legislative cu aceeași forță juridică apare un conflict de norme ce promovează soluții diferite asupra aceluiași obiect al reglementării, se aplică prevederile actului posterior. Înțînd cont de normele de drept citate, Plenul Curții Supreme de Justiție reiterează că, la soluționarea litigiilor, instanțele judecătoarești urmează să aplique normele legii sau a actului normativ cu o putere juridică superioară¹.

Tinînt cont de probleme apărute în practică legiuitorul nostru a elaborat un Proiect de modificare și completare a Codului civil al Republicii Moldova, inclusiv a normelor care stabilesc răspunderea în caz de vătămare a integrității corporale².

Redacția actuală a articolului	Redacția conform proiectului de modificare și completare
Art.1418 C.civ. (1) În caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul	Art.1418 C.civ. (1) În caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul

¹ Avizul consultativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4ac-5/14 din 10.03.2014 privind aplicarea legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu. Disponibil:

http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=17

² Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative (Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002 și cadrul conex) [cita on-line: 22.10.2017].Disponibil:

<http://particip.gov.md/projectview.php?l=ro&idd=4109>

prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacitatei de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărarea unui vehicul special, de reciclare profesională etc.

(2) Determinarea **salariului (venitului) nerealizat** din cauza vătămării integrității corporale sau altei vătămări a sănătății se efectuează **conform legii**.

(3) La determinarea salariului nerealizat (venitului ratat) nu se iau în considerare pensia de dizabilitate, stabilită persoanei vătămate în legătură cu vătămarea integrității corporale sau cu o altă vătămare a sănătății și nici alte indemnizații sau sume, plătite pe linia asigurărilor sociale de stat.

(4) Volumul despăgubirilor ce se cuvin, în conformitate cu prezentul articol, persoanei vătămate poate fi mărit prin lege sau contract.

prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacitatei de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărarea unui vehicul special, de reciclare profesională etc.

(2) Determinarea **salariului sau venitului ratat** din cauza vătămării integrității corporale sau altei vătămări a sănătății se efectuează **dispozițiilor art. 1418¹ și art. 1418²**.

(3) La determinarea salariului nerealizat (venitului ratat) nu se iau în considerare pensia de dizabilitate, stabilită persoanei vătămate în legătură cu vătămarea integrității corporale sau cu o altă vătămare a sănătății și nici alte indemnizații sau sume, plătite pe linia asigurărilor sociale de stat.

(4) Volumul despăgubirilor ce se cuvin, în conformitate cu prezentul **articol și art. 1418¹ și art. 1418²**, persoanei vătămate poate fi mărit prin lege sau contract.

articole noi introduse prin Proiectul de modificare și completare¹

„Articolul 1418¹ C.civ. Determinarea despăgubirii pentru salariul sau venitul ratat.

(1) Despăgubirea pentru salariul sau venitul ratat se va stabili pe baza venitului mediu lunar net din muncă sau altă activitate a persoanei vătămate din ultimul an înainte de pierderea sau reducerea capacitatei sale de muncă ori, în lipsă, pe baza venitului lunar net pe care l-ar fi putut realiza, ținându-se seama de calificarea profesională pe care o avea sau ar fi avut-o la terminarea pregătirii pe care era în curs să o primească.

(2) Cu toate acestea, dacă persoana vătămată face dovada posibilității obținerii unui salariu sau venit mai mare în baza unui contract încheiat în ultimul an, iar acesta nu a fost pus în executare, se va tine seama în determinarea despăgubirii de aceste venituri.

(3) Dacă persoana vătămată nu avea o calificare profesională și nici nu era în curs să o primească, despăgubirea va fi egală cu suma brută a salariului minim pe țară stabilit de Guvern.

Articolul 1418². Vătămarea minorului.

(1) Dacă persoana vătămată este un minor, despăgubirea stabilită potrivit dispozițiilor art. 1418¹ alin. (1) va fi datorată de la data cînd, în mod normal, minorul și-ar fi terminat pregătirea profesională pe care o primea.

¹ Nota informativă la Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative din 26.04.2017 arată că: „Proiectul introduce art. 14181 privind determinarea despăgubirii pentru salariul sau venitul ratat, și anume despăgubirea pentru salariul sau venitul ratat se va stabili pe baza venitului mediu lunar net din muncă sau altă activitate a persoanei vătămate din ultimul an înainte de pierderea sau reducerea capacitatei sale de muncă ori, în lipsă, pe baza venitului lunar net pe care l-ar fi putut realiza, ținându-se seama de calificarea profesională pe care o avea sau ar fi avut-o la terminarea pregătirii pe care era în curs să o primească. Iar noul art. 14182 reglementează situația specifică a minorului, care încă nu are capacitate de muncă”.

(2) Pînă la acea dată, dacă minorul avea un salariu sau venit la momentul vătămării, despăgubirea se va determina pe baza salariului sau venitului de care a fost lipsit, iar dacă nu avea un salariu sau venit, potrivit dispozițiilor art. 1418¹, care se aplică în mod corespunzător. Această din urmă despăgubire va fi datorată de la data cînd minorul a împlinit vîrstă prevăzută de lege pentru a putea fi parte într-un raport de muncă sau desfășura activitatea respectivă aducătoare de venit.”.

Art.1418¹ C. civ. este o copie fidelă a art.1388 C.civ. român¹ care conține în viziunea noastră reglementări reușite în ceia ce privește determinarea despăgubirii pentru salariu sau venitul ratat. Astfel, are loc diferențierea determinării salariului sau venitului ratat la persoanele încadrate/ neîncadrate în cîmpul muncii sau care exercită o altă activitate, inclusiv pentru persoanele care sînt în proces de studii. S-a introdus modul de determinare a salariului/venitului ratat pentru persoanele fără calificare profesională cu trimiterile la salariul minim brut pe țară².

Art.1085 Cod civil al Federației Ruse conține reglementări similare cu actuala redacție a art.1418 C.civ. al Republicii Moldova. Cu toate acestea, art.1086 C. civ al Federației Ruse intitulat „Determinarea salariului (venitului) ratat în urma vătămării integrității corporale” are o redacție mai reușită decît Codul civil al Republicii Moldova, inclusiv față de completările și modificările propuse de proiectul expus mai sus. Astfel, art.1086 alin.1 C.civ. al Federației Ruse arată că:

1. Alin.1: „Mărimea salariului (venitului ratat) ce urmează a fi achitată părții vătămate se determină în procente, raportate la salariul mediu lunar (venit) avut pînă la vătămarea integrității corporale sau a sănătății, sau pînă la pierderea capacitații de muncă, în conformitate cu gradul de pierdere a capacitații de muncă profesională, iar în lipsa capacitații de muncă profesională, conform gradului de pierdere a capacitații generale de muncă”. Spre deosebire de legislația civilă a Republicii Moldova, legislația Federației Ruse face distincția dintre capacitatea de muncă generală și capacitatea de muncă profesională despre care ne-am expus mai sus. Mai mult ca atît, legislația Federației Ruse spre deosebire de cea a Republicii Moldova prevede expres că, mărimea salariului/venitului ratat se calculează proporțional pierderii capacitații de muncă profesională sau generale, după caz. În viziunea noastră și legislația civilă a Republicii Moldova urmează a fi completată cu aceste prevederi exprese, pentru a asigura calitatea legii civile și previzibilitatea acesteia pentru cetăteni. Or, o lege înțeleasă de persoanele care locuiesc pe teritoriul unui stat constituie un factor decisiv pentru respectarea acesteia.

2. Alin.2: „În conținutul salariului (venitului) ratat de către partea vătămată se includ toate formele de retribuire a muncii, conform contractelor de muncă și celor civile, atît la locul de muncă de bază cît și la locul de muncă prin cumul și care se impozitează cu impozit pe venit”. Nu se iau în considerație plățile cu caracter unic, în special compensația pentru concediul anual nefolosit și indemnizațiile de concediere. În perioada incapacitații temporare de muncă, sau în perioada concediului de maternitate și de îngrijire a copilului se ia în considerație indemnizația achitată. Veniturile obținute din activitatea de întreprinzător, precum și onorariul pentru drepturile de autor se includ în conținutul salariului ratat, veniturile din activitatea de întreprinzător fiind incluse în

¹Codul Civil al României: nr.287/2009. In: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, 24.07.2009, nr.511; art.1388 C.civ. român. Stabilirea pierderii și a nerealizării câștigului din muncă: (1) Despăgubirea pentru pierderea sau nerealizarea câștigului din muncă se va stabili pe baza venitului mediu lunar net din muncă al celui păgubit din ultimul an înainte de pierderea sau reducerea capacitații sale de muncă ori, în lipsă, pe baza venitului lunar net pe care l-ar fi putut realiza, ținându-se seama de calificarea profesională pe care o avea sau ar fi avut-o la terminarea pregătirii pe care era în curs să o primească.(2) Cu toate acestea, dacă cel păgubit face dovada posibilității obținerii unui venit din muncă mai mare în baza unui contract încheiat în ultimul an, iar acesta nu a fost pus în executare, se va ține seama în stabilirea despăgubirii de aceste venituri.(3) Dacă cel păgubit nu avea o calificare profesională și nici nu era în curs să o primească, despăgubirea se va stabili pe baza salariului minim net pe economie.

² Hotărîrea Guvernului cu privire la quantumul minim garantat al salariului în sectorul real: nr.165 din 09.03.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.03.2010, nr.35.

baza informației organelor fiscale. Toate tipurile de salar (venit) se stabilesc în sume calculate pînă la reținerea impozitului pe venit”. Un aspect favorabil pentru partea vătămată prevăzut de legislația Federației Ruse este luarea în calculul prejudiciului a salariului/venitului brut. De asemenea, un alt moment important este delimitarea strictă a veniturilor de alte plăți suplimentare care nu fac parte din veniturile persoanei vătămate.

3. Alin.3: „Salariul mediu lunar (venitul) al părții vătămate se calculează prin împărțirea sumei generale a salariului (venitului) pentru douăsprezece luni anterioare survenirii vătămării integrității corporale la douăsprezece. În cazul în care partea vătămată la data cauzării vătămării a lucrat mai puțin de douăsprezece luni, salariul mediu lunar (venitul) se calculează prin împărțirea sumei generale a salariului (venitului) pentru numărul lunilor lucrate de facto anterior survenirii vătămării, la numărul acestor luni. Lunile lucrate incomplet de către partea vătămată, la dorința ei se înlocuiesc cu lunile anterioare lucrate complet, sau se exclud din calcule în cazul imposibilității de înlocuire”. Spre deosebire de legislația Federației Ruse, legislația actuală a Republicii Moldova, cît și Proiectul de modificare și completare a Codului civil nu prevăd situația cînd partea vătămată a lucrat mai puțin de 12 luni; înlocuirea lunilor incomplete sau excluderea lor din calcul, ceia ce poate duce la interpretări eronate.

4. Alin.4: „În cazul în care parte vătămată la momentul cauzării vătămării nu lucra, se ia în considerație la dorința sa, salariului de pînă la încetarea raporturilor de muncă sau mărimea obișnuită a remunerării salariatului de aceiași calificare în localitatea respectivă, dar nu mai puțin de minimul de existență stabilit conform legii pe teritoriul Federației Ruse”. În practică pot exista cazuri cînd partea vătămată să fi lucrat 20 de ani consecutiv, iar în ultimul an înainte de vătămare din anumite motive să nu activeze în cîmpul muncii. Legislația civilă a Republicii Moldova și Proiectul de modificare a Codului civil nu prevăd soluții pentru astfel de situații. Considerăm oportună soluția oferită de legiuitorul rus unde se ia în calcul la dorința salariatului fie veniturile de pînă la încetarea raporturilor de muncă sau prin analogie mărimea obișnuită a remunerării salariatului de aceiași calificare în localitatea respectivă. În ceia ce privește minimul de existență prevăzut de legiuitorul rus, propunem ca partea vătămată să poate alege între minimul de existență și salariul minim pe țară.

5. Dacă în salariul (venitul) părții vătămate pînă la cauzarea vătămării integrității corporale sau a sănătății s-au produs schimbări stabile care au îmbunătățit starea lui materială (majorarea salariului pentru funcția ocupată, transferul la un lucru mai bine plătit, angajarea în cîmpul muncii după finalizarea studiilor cu frecvență la zi, precum și în alte cazuri cînd vor fi demonstate schimbări stabile sau posibilitatea modificării remunerării muncii părții vătămate), la determinarea salariului mediu lunar (venitului) se ia în considerație numai salariul (venitul) pe care l-a primit sau urma să-l primească după schimbările de rigoare”. Un alt moment important stipulat de legislația Federației Ruse este situația schimbărilor esențiale și stabile ce preced vătămarea integrității corporale dacă ele au survenit recent, și nu se încadrează în cele 12 luni anterioare producerii vătămării. Nu regăsim această reglementare esențială nici în actuala legislație civilă și nici în proiectul de modificare și completare a Codului civil al Republicii Moldova. Însă este obligatoriu ca instanța de judecată să ia în considerație schimbarea stabilă și pozitivă a împrejurărilor care au condus la majorarea veniturilor părții vătămate înainte de vătămare, și să stabilească venitul ratat în funcție de aceste schimbări.

Problematica despăgubirilor materiale și morale în caz de vătămare a integrității corporale a fost obiect de examinare și la CtEDP. În cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006, examinată de CtEDO, ultima s-a expus asupra criteriilor de determinare a pagubei cauzate în urma vătămării integrității corporale sau a sănătății. Reclamantul Mikheyev a suferit o vătămare gravă a integrității corporale în urma căreia și-a pierdut complet capacitatea ne muncă, devenind invalid, și avînd nevoie de îngrijire străină, tratament, medicamente etc. Aceste lucruri s-au produs în urma torturii aplicate de organele de poliție cu scopul de al impune să-și recunoască vinovăția în infracțiunea de omor pe care nu a săvîrșit-o, reclamantul fiind nevoit să sară de la etajul II al

clădirii poliției. În urma căderii, reclamantul a suferit o traumă gravă a coloanei vertebrale pierzînd integral capacitatea de a munci. În continuarea vom reda traducerea din limba rusă a celor mai importante solicitări și argumente ale reclamantului, precum și aprecierile Curții în cauza respectivă:

147. Reclamantul Mikheyev a solicitat repararea prejudiciului material legat de tratamentul permanent al bolilor legate cu evenimentele din 19 septembrie 1998. El a remarcat că din anul 1998 diferite organizații de binefacere și sponsori privați acopereau cheltuiele sale de tratament. Însă, el nu poate conta pe sprijinul lor pe viitor. Drept urmare el urmează să identifice alte surse materiale. Conform concluziei expertului medico-legal Magnutova L., constul aproximativ al internării spitalicești al reclamantului care urmează a avea loc de cel puțin două ori pe an, constituie 60 000 ruble. Suplimentar, reclamantul cheltuie 300-500 ruble zilnic pentru preparate medicale și mijloace de igienă. Respectiv, suma integrală a cheltuielor pentru tratament medical constituie 362 500 ruble pe an. Bazîndu-se pe aceste calcule, reclamantul a solicitat suma de 23 562 000 ruble pentru acoperirea cheltuielilor medicale pînă la atingerea vîrstei de 65 ani.

148. Ulterior, reclamantul a remarcat că i s-a stablit oficial gradul I de invaliditate. El nu este în stare să lucreze și să cîștige bani, are nevoie de îngrijire străină permanentă, și aşa cum familia sa nu este în stare să achite aceste cheltuieli, mama reclamantului a fost nevoită să demisioneze pentru îngrijirea fiului. Pierderea veniturilor ei, în viziunea reclamantului de asemenea urmează a fi examintă ca prejudiciu material. În afara de aceasta, reclamantul solicită repararea prejudiciului cauzat în legătură cu propriul salariu ratat. Bazîndu-și calculele pe informația statistică despre salariul mediu lunar din Rusia pentru perioada respectivă, reclamantul a solicitat suma de 2 736 384 ruble în calitate de compensație pentru salariul ratat și 513 072 în calitate de compensație pentru salariul ratat al mamei sale.

149. În total, pentru prejudiciul material suportat, reclamantul a solicitat suma de 27 351,812 ruble (circa 794 000 euro la cursul valutar din momentul efectuării plății.)

150. Reclamantul a solicitat și repararea prejudiciului moral. El a declarat că a fost supus torturii prin electrocutare la secția de miliție, ceia ce a cauzat serioase suferințe fizice și psihice. Mai mult ca atât, săritura de pe geam a condus la traume extrem de serioase. Picioarele sale au rămas paralizate, el avînd posibilitatea de a se mișca doar în scaunul cu rotile, și a pierdut capacitatea de concepere a copiilor. Toată viața sa el va depinde de alte persoane. El nu poate lucra pe specialitate și dezvoltă abilitățile sale profesionale. În clădirea în care locuiește nu există ascensor, și el urmează să depună un efort foarte mare pentru a ieși afară. În marea majoritate a clădirilor din Rusia nu există mecanisme speciale pentru scaune cu rotile. Ca rezultat, deplasările și contactele sale cu oamenii sunt limite. Toate aceste lucruri îi cauzează serioase suferințe.

151. De asemenea, suferințele sale sunt amplificate și de comportamentul autorităților naționale care exprimau o atitudine neplăcută față de reclamant și refuzau să recunoască vina în cele întîmpilate. El a fost umilit și numit om cu caracter slab, care a încercat să justifice tentativa de sinucidere învinuind colaboratorii de poliție. Asta a condus la faptul că reclamantul se consideră nefericit, neajutorat și confux.

152. În baza celor expuse mai sus, reclamantul pretinde la suma de 22 530 000 ruble în calitate de compensație pentru prejudiciul moral cauzat (aproximativ 654 000 euro la cursul valutar din momentul efectuării plății).

Aprecierea Curții în privința prejudiciului material.

155. În primul rînd, Curtea remarcă că deși reclamantul poate conta pe o compensare a prejudiciului material conform legislației naționale, acest lucru nu îl privează de dreptul la primirea compensației conform art.41 al Convenției. Curtea poate examina această chestiune chiar dacă o asemenea procedură se desfășoară la nivel național; o altă interpretare a prevederilor art.41 al Convenției ar face această normă nevalabilă (a se vedea mutatis mutandis (cu modificările de rigoare) *(De Wilde,Ooms and Versyp v. Belgium)* (fostul art.50 al Convenției), hotărîrea din 10 martie 1972, Series A pct.14, § 14 și alte hotărîri a Curții ce au urmat).

156. Curtea reiterează că trebuie să există o legătură cauzală clară între prejudiciul cauzat reclamat de victimă și încălcarea articolului Convenției, și aceasta în anumite condiții poate include achitarea compensației pentru salariul ratat. (*Barberà, Mesegué and Jabardo v. Spain*) (fostul art. 50), Hotărârea din 13 iunie 1994, Series A no. 285-C, §§ 16-20.

157. Curtea a stabilit că reclamantul a fost supus torturii în rezultatul cărora el a încercat să se sinucidă. Astfel, anume autoritățile naționale sunt responsabile pentru consecințele incidentului din 19 septembrie 1998. La etapa actuală reclamantul nu are posibilitatea de a muncă și el are nevoie de o sumă considerabilă pentru continuarea tratamentului. Ca urmare, există legătură cauzală între încălcarea stabilității, diminuarea venitului reclamantului și viitoarelor sale cheltuieli medicale. » (*Berkay v. Turkey*), cererea № 22493/93, § 215, din 1 martie 2001, în care Curtea nu a stabilit existența legăturii cauzale între tratamentul crud cu reclamantul și problemele sale psihologice din prezent..

158. Curtea reamintește că, un calcul precis al sumelor necesare pentru achitarea compensației integrale (*restitutio in integrum*) luând în considerație pierderile materiale suportate de reclamant poate fi complicat din cauza caracterului nedeterminat al prejudiciului cauzat (*Young, James and Webster v. the United Kingdom*) (fostul art. 50), hotărârea din 18 octombrie 1982, Series A № 55, §. 11). Cu toate acestea, compensarea poate fi acordată în pofida tuturor dificultăților legate de calculul viitoarelor prejudicii, deși cu cât mai mult timp trece, cu atât mai neclară devine legătura dintre încălcare și prejudiciul survenit (*Orhan v. Turkey*), № 25656/94, §. 426 s.a., din 18 iunie 2002). Chestiunea care urmează a fi soluționată în asemenea cauze este mărimea echitabilă a pagubei care urmează a fi stabilită de Curtea la discreția sa, luându-se în considerație prejudiciul cauzat sau viitor care urmează a fi reparat reclamantului (*Sunday Times v. the United Kingdom*) (fostul art. 50), hotărârea din 6 noiembrie 1989, Series A № 38, p. 9, §. 15, și (*Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom*) (art. 41) № 31417/96 și 32377/96, §§ 22-23, ECHR 2000).

159. Curtea reamarcă că, plângerea reclamantului referitoare la viitoarele cheltuieli medicale a fost întemeiată pe concluzia medicului Magnutova L., în care aceasta a indicat mărimea aproximativă a costului tratamentului anual al reclamantului; pe mărimea salariului mediu lunar și pe presupunerea că reclamantul ar fi putut lucra pînă la 60 ani și durata aproximativă a vieții sale ar fi constituit 65 ani. Guvernul nu a prezentat nici un altfel de calcul al cheltuielilor viitoare și a venitului ratat de reclamant.

160. Curtea remarcă că, în cauzele anterioare de reparare a salariului ratat, Curtea își baza calculele sale pe calculele prezентate de reclamant, necesare pentru întreținerea unui nivel mediu de trai (*Aktas v. Turkey*), № 24351/94, § 350, ECHR 2003-V, și (*Orhan v. Turkey*), § 433). O metodă similară poate fi aplicată și cheltuielilor viitoare. În cazul din sprijă, reclamantul însă calculează suma generală prin înmulțirea cheltuielilor medicale anuale la speranța medie de viață în Rusia. Suma salariului ratat a fost calculată după același principiu.

161. Ca urmare, chiar dacă se presupune că toate calculele și informațiile prezентate de reclamant sunt veridice, Curtea consideră că metoda de calcul aplicată în prezenta cauză nu coincide cu metodele aplicate de Curte la aprecierea cheltuielilor viitoare. Mai mult, calculul venitului ratat nu include suma pe care reclamantul o primește în calitate de pensie de invaliditate. Respectiv, Curtea nu poate accepta suma finală solicitată de reclamant pe acest capăt de cerere.

162. Cu toate acestea, luând în considerație situația incertă a reclamantului și faptul că el neapărat se va ciocni cu cheltuieli materiale considerabile în rezultatul pierderii totale a capacitatei de muncă și necesității tratamentului medical, Curtea consideră admisibil de a acorda o compensație materială mărimea căreia se bazează pe o apreciere proprie a situației (*mutatis mutandis*) (*Avşar v. Turkey*), № 25657/94, § 442, ECHR 2001-VII; (*Z and Others v. the United Kingdom*) [GC], № 29392/95, § 127, ECHR 2001-V; (*Orhan v. Turkey*). Apreciind seriozitatea situației reclamantului, necesitatea îngrijirii medicale profesioniste și incapacitatea totală de muncă în viitor, Curtea acordă pe temeiurile respective suma de 130 000 euro, precum și orice impozit calculat la această sumă.

163. Curtea reamintește că la momentul celor întâmpilate reclamantul era un barbat tânăr și sănătos cu un loc permanent de muncă. În momentul aflării sale la secția de poliție el a fost supus torturii care i-au cauzat suferințe fizice și psihice grave. Ulterior, reclamantul a suportat cîteva operații la coloana vertebrală. În prezent reclamantul a pierdut posibilitatea de deplasare, precum și funcția sexuală, el nu are posibilitatea de a lucra și a avea copii. El are nevoie să urmeze regulat proceduri medicale și există riscul înrăutății situației sale. Recunoscînd consecințele incidentului din 19 septembrie 1998 extrem de serios pentru reclamant, Curtea îi acordă suma de 120 000 euro în calitate de prejudiciu moral, precum și orice impozit calculat la această sumă¹.

Efectuînd o concluzie la cele analizate mai sus, putem menționa că legislația civilă a Republicii Moldova reglementează insuficient răspunderea civilă în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății. În acest context se impune completarea Codului civil cu norme juridice care să înlăture carențele depistate, după cum urmează:

1. delimitarea strictă a noțiunilor de capacitate de muncă generală și capacitate de muncă profesională, și în funcție de aceasta a mărimii despăgubirilor;

2. introducerea expresă a regulii privind repararea prejudiciului în cote procentuale proporțional pierderii sau reducerii capacitații de muncă;

3. enumerarea formelor de retribuire a muncii care nu se iau în considerație la stabilirea despăgubirilor lunare în caz de vătămare;

4. stabilirea soluțiilor în cazul în care persoana vătămată nu are un stagiu de muncă de 12 luni anterior producerii vătămării prin luarea în considerare a lunilor efectiv lucrate;

5. schimbările stabile ale situației materiale a părții vătămate survenite în ultimile 12 luni anterior survenirii vătămării pot determina luarea exclusivă a acestora în considerație;

6. stabilirea soluțiilor în cazul în care partea vătămată nu are 12 luni lucrate înaintea de survenirea vătămării, însă are un stagiu de muncă de lungă durată, prin luarea în considerație a veniturilor din aceiași profesie din localitatea sau regiunea respectivă sau a ultimilor venituri realizate de partea vătămată chiar dacă nu sunt în ultimile 12 luni;

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Codul civil al Republicii Moldova: Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86;
2. Codul civil al Federației Ruse: Nr.51 Φ3 din 30.11.1994. [citat on-line: 22.10.2017]. Disponibil: <http://stgkrf.ru/>
3. Codul Civil al României: nr.287/2009. In: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, 24.07.2009, nr.511;
4. Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative (Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002 și cadrul conex), Nota informativă din 26.04.2017.[citat on-line: 22.10.2017]. Disponibil:
<http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=4109>;
5. Nota informativă la Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative din 26.04.2017 Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002 și cadrul conex) [citat on-line 22.10.2017]. Disponibil:
http://particip.gov.md/public/documente/131/anexe/ro_4109_Nota-informativa-proiect-amendare-Cod-civil-xxxxxxxx.pdf
6. Legea privind actele legislative: nr.780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.03.2002, nr.36-38;
7. Legea nr.186 din 10.07.2008 securitatei și sănătății în muncă: nr.186 din 19.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.08.2008, nr.143-144.

¹ Hotărîrea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006 [citat on-line: 22.10.2017].Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94377> ;

8. Legea privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu: nr.278 din 11.02.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.03.1999, nr.024;
9. Legea privind îndemnațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale: nr.289 din 22.07.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.09.2004, nr.168-170;
10. Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat: În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.156 din 14.10.1998, 12.03.2004, nr.42-44;
11. Hotărârea Guvernului despre aprobarea Regulamentului cu privire la plata de către întreprinderi, organizații și instituții a îndemnației unice pentru pierderea capacității de muncă sau decesul angajatului în urma unui accident de muncă sau unei afecțiuni profesionale: nr.513 din 11.08.1993. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.08.1993, nr.8.
12. Hotărârea Guvernului privind aprobarea Modului de calculare și de plată a sumei de compensare a pierderii unei părți din salariu în legătură cu încălcarea termenului de achitare a acestuia: nr.535 din 07.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.04.2003, nr.84-86;
13. Hotărârea Guvernului privind aprobarea modului de calcul a salariului mediu: nr.426 din 26.04.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.05.2004, nr.73-76;
14. Hotărârea Guvernului cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real: nr.165 din 09.03.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.03.2010, nr.35;
15. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală: nr.1387 din 10.12.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.12.2007, nr.198-202;
16. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30.10.2012 [citat on-line: 22.10.2017]. Disponibil:
<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124597> ;
17. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006 [citat on-line: 01.10.2016].Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94377> ;
18. Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: Nr.6 din 04.07.2005, pct.23. In: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, [online], 2006, nr.6, pag.4 [citat: 01 octombrie 2016. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=15;
19. Avizul consultativ al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4ac-5/14 din 10.03.2014 privind aplicarea legislației la soluționarea litigiilor cu privire la repararea prejudiciului material cauzat angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_avize_csj.php?id=17;
20. BLOŞENCO A. „Obligații care se nasc din cauzarea de daune”, Cartea III, art.1398-1424. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova, Vol.II. Ch: Ed. Arc,2006.1356 p. ISBN 9975-61-408-6;
21. CHIBAC Gh., BĂIEȘU A., ROTARI A., EFRIM O. Drept Civil. Contracte Speciale. Ch:Cartier, 2010. 568 p. ISBN 978-9975-79-620-0.
22. CLIMA N., EFRIM O. „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013 Disponibil:
http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013.pdf ;

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNCETAREA CAPACITĂȚII DE FOLOSINȚĂ A PERSOANEI FIZICE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT

Corneliu VRABIE, lector univ., dr,

Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo”

Ion DĂNOI, lector univ., dr,

Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo”

Résumé : La cession de la capacité de jouissance représente une conséquence juridique qui suit la mort de la personne physique. Étant liée strictement avec l'aspect juridique, la capacité de jouissance cesse pas seulement au moment de l'établissement de la mort biologique de l'homme, mais aussi au moment déterminé par l'instance au résultat de l'absence de long duré et qui est ne pas justifiée de la personne à son domicile stable.

En matière du droit international privé les conflits des lois sont générés d'ailleurs par différentes réglementations de la déclaration judiciaire de la mort. N'étant qu'une présomption relative, le législateur peut prévoir de différentes conditions, en plan matériel et processuel pour considérer une personne comme étant morte.

La plus grande partie d'états ont pour point de liaison la nationalité de la personne physique. Ainsi une personne peut être considérée inexistante si la loi nationale prévoit cette situation.

1. Încetarea capacitatii de folosinta prin constatarea fizica a morții

Stabilirea momentului morții este, în principiu, o problemă a științelor medicale și coincide cu momentul decesului biologic al ființei umane. Moartea unei persoane este un proces fiziologic progresiv și ireversibil ce face imposibilă reîntoarcerea persoanei la viață. Sub aspect juridic, efectul principal al morții biologice a persoanei fizice constă în încetarea aptitudinii acesteia de a mai fi subiect de drept, adică în încetarea capacitatii sale de folosință. În baza certificatului medical de constatare a morții în registrul de stare civilă se înregistrează decesul persoanei. Organele de stare civilă eliberează în baza acestei înregistrări certificatul de deces, data morții fiind considerată data prevăzută de certificatul medical. Astfel, data morții înregistrată în actul de stare civilă va fi și data de încetare a capacitatii subiectivale a ființei umane, adică a capacitatii de folosință. Prin urmare, este și firesc ca încetarea capacitatii de folosință, de fapt, ca și începutului acesteia, să fie supusă legii personale. Cu toate acestea, nu credem că în practică stabilirea momentului decesului biologic a persoanei fizice ar putea genera un adevărat conflict de legi. Evident că ființa umană este aceeași oriunde, indiferent de cetățenie și de domiciliu, iar procesele de încetare a funcțiilor vitale cunosc aceeași procedură, având ca finalitate încetarea metabolismului celular. Prin urmare, nu putem admite, că indiferent de sistemul de drept, calificarea juridică a momentului morții biologice ar cunoaște o neuniformitate esențială în reglementare.

Pot apărea, însă, conflicte de legi cu privire la instituția comorienților. Astfel, unele legislații instituie prezumția de supraviețuire¹ în cazul comorienților, iar altele nu², iar soluțiile pe care cele dintâi le adoptă nu sunt întotdeauna identice.³ Determinarea momentului morții în aceste situații

¹ Asemenea prezumții erau cunoscute, de exemplu, legislației franceze. Astfel, dintre mai multe persoane cu vârstă între 15 și 60 de ani care au murit împreună în același împrejurări, tinerii supraviețuiau pe cei mai în vîrstă, iar bărbații supraviețuiau femeilor, dacă erau de aceeași etate sau dacă diferența de vîrstă nu depășea un an. Asupra criticilor aduse acestor prezumții, a se vedea Cărpénaru St., Dreptul de moștenire în dreptul civil, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1983, pag.389; Robu Oxana, Comorienți – persoane care nu au capacitate succesorală, în Legea și viața, nr.2/2000, p. 33.

² Potrivit art. 21 din Decretul român nr. 31/1954, „În cazul în care mai multe persoane care au murit în aceeași împrejurare, fără să se poată stabili dacă una a supraviețuit alteia, ele sunt socotite că au murit deodată”.

³ O. Căpătană, Delimitarea dintre regimul străinilor și dreptul conflictual din punctul de vedere al obiectului de reglementare, în SCJ nr.3/1967, p. 348.

rezintă interes major în materie de succesiuni.¹ În această ordine de idei, chiar dacă instituția comorienților interesează capacitatea, adică încetarea acesteia, s-a statuat² că o legătură mai strânsă va exista cu *lex successionis*, deoarece situația comorienților nu pare să intereseze sub aspect practic alte raporturi decât cele legate de succesiune. Cu toate acestea, sub aspect teoretic, însușirea de comorienți nu poate fi rezumată numai la problemele legate de vocația succesorală.³ S-a precizat, în acest sens, că se impune de a-i considera comorienți pe toți cei care mor în aceeași împrejurare, fie că au vocație succesorală reciprocă – cum sunt, de exemplu, părintele și copilul –, fie că au doar vocație succesorală unilaterală – cum sunt autorul legatului și legatarul -, fie că nu au între ei nici o legătură care să aibă consecințe succesorale.⁴ Cu alte cuvinte, stabilirea momentului morții este legat, cu prioritate, de stabilirea datei certe de când a încetat să existe subiectul de drept. Dreptul internațional privat, ținând cont de asemenea observații, se pronunță în favoarea legii naționale, aşa cum decurge, de exemplu, din art.16 al Legii române nr.105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat⁵. Codul Bustamante cuprinde la art.29 o combinație a materiilor în contextul polemicii pe care o purtăm stipulând următoarele: „Prezumția de supraviețuire a unei persoane alteia sau moartea persoanelor în același timp, în lipsa unor dovezi, sunt reglementate de legea personală a celor decedați cu referire la raporturile de succesiune”.

2. Declararea judecătorească a morții

2.1. Conflictele de legi și principiile de soluționare a acestora

Legislația statuează și alte procedee ce au ca efect constatarea morții, adică a încetării capacitatei sale de folosință. În acest scop a fost instituită procedura judiciară de declarare a morții. Chiar dacă o hotărâre în acest sens are aceleași efecte ca și moartea biologică, totuși, spre deosebire de constatarea biologică a decesului, declararea judecătorească a morții se fondează numai pe o prezumție a morții, prezumție relativă care poate fi răsturnată oricând prin proba contrară. Ca motiv pentru declararea judecătorească a morții servește dispariția fără veste a persoanei pe un anumit termen de la locul său permanent de trai. Lipsa persoanei poate fi îndelungată și nejustificată, sau datorată unor situații ce ar prezuma temeinic decesul acesteia. Drept evenimente ce ar prezuma indiscutabil moartea persoanei ar putea fi considerate calamitățile naturale, acțiunile de război, accidentele etc. Aceste evenimente pot servi ca indici obiectivi ce ar adevăra moartea unei persoane care se află în astfel de împrejurări, iar cadavrul acesteia nu a fost găsit sau identificat.

În cazul lipsei îndelungate și nejustificate a persoanei de la locuința sa statonnică, legislația impune ca condiție esențială scurgerea unui anumit timp din momentul ultimilor știri și până la momentul când se cere declararea judecătorească a morții. Pe planul dreptului internațional privat, conflictele de legi sunt generate de reglementări, uneori foarte diferite în această materie, iar conflictul de legi se soluționează, de regulă, în favoarea legii naționale. Dificultățile în dreptul conflictual sunt generate și de faptul că instituția de declarare a absenței și a morții prezumate nu și-a găsit reflectarea în toate sistemele de drept. În același timp, statele, în care aceasta există, prevăd reglementări de drept material destul de variate în ceea ce privește condițiile și termenele pentru ca instituția respectivă să opereze. Astfel, potrivit art.16, alin.1 din *Decretul român nr.31/1954* „Cel care lipsește de la domiciliul său poate fi declarat dispărut prin hotărâre judecătorească, putându-se institui curatela, dacă a trecut un an de la data ultimelor știri din care rezultă că era în viață”.

¹ Ne referim la situația când comorienții au vocație succesorală reciprocă. În cazul în care nu se instituie prezumții de supraviețuire, succesiunea fiecărui dintre comorienți se va deschide în același moment și se va transmite către propriai moștenitorii aflați în viață.

² O. Căpățână, Aplicarea legii naționale capacitatei de folosință a persoanei fizice, în Revista Română de Drept, nr.10/1970, p. 19.

³ Altintiri, conflicte de legi în această materie pot apărea îndeosebi în cadrul litigiilor succesorale legate atât de stabilirea momentului morții pentru *de cuius*, cât și legate de constatarea calității de subiect de drept la acea dată a succesiibilității.

⁴ Ionel Reghini, Șerban Diaconescu, Introducere în dreptul civil, vol. I, Editura Sfera, Cluj-Napoca, 2004, pp. 143.

⁵ Art.16 din Legea nr.105/1992 prevede că: „[...] prezumțiile de supraviețuire sau de moarte sunt cărmuite de ultima lege națională a persoanei dispărute”.

Potrivit alin.2 al aceluiași articol din Decretul sus citat „Cel astfel declarat dispărut poate fi declarat mort, de asemenea prin hotărâre judecătoarească, dacă de la data ultimilor știri din care rezultă că era în viață au trecut patru ani”. Articolul 52, alin.1 din *Codul civil moldovenesc* prevede următoarele: „Persoana poate fi declarată decedată prin hotărârea instanței de judecată dacă timp de 3 ani la domiciliul său lipsesc știri despre locul unde se află sau după 6 luni dacă a dispărut în împrejurări ce prezintau o primejdie de moarte sau care dau temei a presupune că a decedat în urma unui anumit accident”¹.

Prevederi similare celor moldovenești cuprind *Codul civil rus*², însă cu o singură deosebire – termenul stabilit pentru cel ce lipsește nejustificat de la locul său de trai este de 5 ani din momentul ultimelor știri. În vederea celor enunțate, chiar dacă legea moldovenească nu cere pentru declararea judecătoarească a morții, în prealabil, declararea dispariției persoanei fizice, totuși, ea se va conforma ierarhiei impuse de legea română dacă pe teritoriul Republicii Moldova va avea loc o asemenea procedură cu referire la un cetățean român. Luarea în calcul a legii naționale va asigura și procedura ulterioară de recunoaștere a unei asemenea hotărâri judecătoarești în țara de cetățenie a străinului.

Conform *Codului civil elvețian*, judecătorul poate declara absența persoanei. Declararea morții prezumate nu apare reglementată expres, însă declararea absenței are aceleași efecte ca și declararea judecătoarească a morții (art.35-38 Cod civil elvețian), adică încetarea personalității. Termenul, scurgerea căruia poate conduce la declararea morții prezumate, este de un an de la data ce ar prezuma moartea evidentă a persoanei sau de 5 ani din ziua ultimelor știri în cazul dispariției nejustificate de la locul de trai. Unele sisteme prevăd scurgerea unui termen mai mare de 5 ani. Astfel, *Codul civil al statului Québec* stabilește un termen de 7 ani din momentul ultimelor știri sau se declară data când a avut loc evenimentul ce ar impune certitudinea morții persoanei (art.94 Cod civil Québec).

O categorie de state, cum ar fi Franța, Algeria și altele ce au adoptat sistemul romano-germanic de drept, nu prescriu expres principiul declarării absenței sau a morții prezumate. Totuși, aceste sisteme admit ca în cadrul unui proces să existe posibilitatea de a stabili absența sau moartea unei persoane. Hotărârea pronunțată în acest sens va fi valabilă numai pentru cazul respectiv. Această posibilitate vizează numai situația când nu există înscrișuri constatatoare a morții. Astfel, părțile interesate pot dovedi faptul morții prin diferite mijloace de probă, inclusiv proba cu martori (mecanism prevăzut expres, de exemplu, în legislația algeriană (art.29 Cod civil și de art.79 al Ordonanței cu privire la starea civilă nr.70.20 din 1970)). Un principiu asemănător este consacrat de *Codul civil italian* care stabilește un termen de doi ani din momentul ultimelor știri pentru declararea absenței. Între timp, persoanele interesate pot cere declararea judecătoarească a morții prezumate dacă aduc în instanță probe temeinice care ar convinge instanța că persoana nu mai există, iar după scurgerea a 10 ani de la data ultimilor știri se poate declara moartea prezumată fără o procedură prealabilă de declarare a absenței (art.58).

Dreptul englez și cel al Statelor Unite nu cunosc instituția declarării absenței. Cu toate acestea, în instanța engleză este admisă acțiunea menită de a constata prezumția de moarte a persoanei despre care, timp de 7 ani, nu s-a cunoscut nimic. Această hotărâre are putere numai

¹ După cum se observă, legislația românească nu numai că prevede o procedură prealabilă de declarare a dispariției, ci și un termen de 4 ani, spre deosebire de termenul de 3 ani instituit de legislația moldovenească. Potrivit art. 16, alin.3 al aceluiași Decret, „cel dispărut în cursul unor fapte de război, într-un accident de cale ferată, într-un naufragiu sau într-o altă împrejurare asemănătoare, care îndreptățește a se presupune decesul, poate fi declarat mort, fără a se declara în prealabil dispariția sa, dacă a trecut cel puțin un an de la data împrejurării în care a avut loc dispariția”. Pentru asemenea împrejurări, Codul civil moldovenesc prevede un termen de 6 luni. Termenul de 2 ani se referă numai la dispariția persoanei în legătură cu acțiunile militare și se calculează din momentul încetării acțiunilor militare.

² Posibilitate prevăzută la art.45, alin.1 din Codul civil rus (Partea I din 1996): „Гражданин может быть объявлен судом умершим, если в месте его жительства нет сведений о месте его пребывания в течение пяти лет, а если он пропал без вести при обстоятельствах, угрожавших смертью или дающих основание предполагать его гибель от определенного несчастного случая, - в течение шести месяцев”

pentru cazul concret.

Din retrospectiva comparată a prevederilor enunțate se poate conchide că procedura de declarare a morții prezumate nefiind decât o presupușie relativă, legiuitorul poate prevedea condiții diverse în această materie atât în plan material, cât și în cel procesual. De altfel, sistemul german, austriac sau cel italian, conțin legi speciale în domeniu, cum ar fi, de exemplu, legea germană cu privire la dispariția fără veste din 1951 cu completările și modificările ulterioare. Conflictul de legi se soluționează, de obicei, în favoarea legii naționale a persoanei în cauză. De regulă, legea națională va fi aceea care va stabili dacă presupușia morții operează sau nu și, în caz afirmativ, care sunt condițiile și procedura de declarare a morții în asemenea cazuri. Unele sisteme prevăd expres acest lucru, cum ar fi, de exemplu, cel al Belgiei¹, Austriei², României³, Poloniei⁴ sau cel al Republicii Moldova⁵.

Controversată apare poziția dreptului francez în materia ce ne interesează. Astfel, considerată promotoarea principiului legii naționale în materia statutului personal, Franța deține reglementări de natură să impună competența legii instanței. Or, hotărârea judecătorească a morții constituie un statut nou pentru persoană – cea de persoană decedată – cu toate efectele ce decurg din această stare, inclusiv, încetarea capacitatei de folosință. Credem că reglementările franceze în materia declarării absenței sau morții prezumate a unui străin derogă de la principiul legii naționale prevăzut de art.3, alin.3, conform căruia, ca urmare a interpretărilor doctrinare, capacitatea este guvernată de legea națională. Legislația franceză nu instituie expres o normă conflictuală cu privire la legea aplicabilă declarăției judecătorești a absenței sau morții prezumate. Codul civil francez admite declararea dispariției sau a morții prezumate a cetățeanului străin sau a apatridului care au dispărut în Franța, pe o navă sau aeronavă franceză ori, dacă au dispărut în străinătate, își aveau domiciliul sau reședința în Franța (art.88, alin.2 Cod civil francez). În asemenea situații, Codul civil francez statuează că vor avea aplicabilitate normele ce se referă la procedura de declarare a morții prezumate a francezului, adică *legea forului*.⁶ O poziție similară adoptă și Legea de drept

¹ Codul de drept internațional privat al Belgiei din 2004 stipulează următoarele: « *L'absence est par le droit de l'Etat dont la personne avait la nationalité lors de sa disparition* ».

² Legea austriacă de drept internațional privat din 1 ianuarie 1979, supune declararea decesului presupus și proba decesului unui străin ultimului statut personal cunoscut al dispărutului, iar prin statut personal se înțelege legea națională a persoanei (pentru detalii, a se vedea, M.V. Jakotă, Drept internațional privat, vol.II, Editura „Chemarea”, Iași, 1997, p. 285).

³ Art. 16 al Legii nr. 105/1992 conține următoarele: „*Condițiile, efectele și anularea unei hotărâri prin care se constată moartea presupusă, absența sau dispariția, precum și presupușile de supraviețuire sau de moarte sunt cîrmuite de ultima lege națională a persoanei dispărute. Dacă această lege nu poate fi identificată, se aplică legea română*”. Art.13 din această lege prevede același principiu printr-o prevedere mai generală: „*Începutul și încetarea personalității sunt determinate de legea națională a fiecărei persoane*”.

⁴ Principiul declarat de Legea poloneză de drept internațional din 12 noiembrie 1965 rămâne, datorită prevederilor ulterioare, numai la nivel declarativ. Astfel, instanța poloneză este competentă de a declara absența sau moartea unui străin dacă reclamantul are domiciliu în Polonia. Sesizăm o poziție mai specială a dreptului internațional privat polonez vizavi de această problemă. Astfel, în timp ce majoritatea sistemelor leagă competența instanțelor proprii de domiciliul sau reședința străinului, sistemul polonez pornește de la domiciliul reclamantului. De asemenea, instanța va fi competentă dacă bunurile ce aparțin străinului sau o parte dintre acestea se află pe teritoriul polonez. Conform art.11 al § 2 din legea poloneză de drept internațional privat, dacă în materia declarării absenței sau a morții prezumate se pronunță instanța poloneză, se aplică dreptul polonez.

⁵ Art. 1593 Cod civil al R. Moldova, prevede expres că „*Hotărârea judecătorească cu privire la declararea dispariției fără veste sau constatarea morții cetățeanului străin sau apatridului se adoptă ori se anulează conform legii sale naționale*”.

⁶ Autorii consideră că normele franceze aplicabile procedurii de declarare a morții prezumate sunt norme de aplicare necesară. Această concluzie pare a fi desprinsă din prevederile art.3. alin.1 Cod civil francez care se referă la legile de poliție și de siguranță, legi ce conțin norme de aplicare necesară asupra tuturor celor ce locuiesc pe teritoriul francez (a se vedea, Y. Loussouarn, P. Bourel, Droit international privé, Dalloz Paris, 1993, p. 295 și urm.; M.V. Jakotă, op. cit., vol.II, p. 284). Pentru a suplini materialul probator în vederea convingerii instanței asupra circumstanțelor ce adeveresc dispariția nemotivată a persoanei, judecătorul adoptă orice măsură de informare suplimentară, inclusiv o anchetă administrativă (art.90, alin.2 Cod civil francez).

internațional privat din 1979 a Ungariei și, anume, normele ce se referă la declararea absenței sau a morții prezumate sunt norme de aplicare necesară¹. Prin urmare, instanța maghiară va aplica dreptul statului său.

Specifică apare și reglementarea dată de §43, pct.2 din Legea cehoslovacă de drept internațional privat și proces din 1963 (aplicabilă, în prezent, pe teritoriul Cehiei). Această normă instituie competența instanței cehe în vederea declarării morții prezumate a străinului dacă efectele hotărârii pronunțate în acest sens vizează interesele persoanelor stabilite în Cehia sau situația bunurilor situate în acest stat. Dreptul material aplicabil este dreptul Cehiei, adică *lex fori*. Respectiv, competența instanțelor cehe va fi dictată de cererea introdusă de persoanele al căror interes față de această procedură decurge din dreptul ce acționează în acest stat. Dreptul internațional privat rusesc conține o normă conflictuală unilaterală, supunând declararea judecătorească a dispariției fără veste sau a morții prezumate dreptului Federației Ruse². Această soluție este menținută și de majoritatea tratatelor internaționale la care este parte Federația Rusă. Conform prevederilor internaționale, preemțiunea este acordată statelor de naționalitate a străinilor. De la această regulă există excepții care conferă competența instanțelor celuilalt stat parte la tratat³. În asemenea situații, instanța aplică legislația sa proprie.

În ceea ce privește competența în materia declarării absenței sau morții prezumate, după cum se observă, aceasta ține de domiciliul sau reședința atât a celui dispărut⁴, cât și a persoanei interesate, fie că acesta are calitatea de reclamant sau fie că este orice altă persoană care suportă efectele stării civile nou constituite⁵. La fel, competența poate fi atribuită de situarea bunurilor celui dispărut pe teritoriul instanței sesizate. În același timp, pentru unele state, competența instanțelor sale este exclusivă în vederea declarării absenței sau a morții prezumate a cetățenilor săi sau când bunurile celui dispărut situate pe teritoriul său sunt calificate ca fiind bunuri imobile. Referitor la anularea unei hotărâri judecătorești prin care s-a declarat absența sau moartea prezumată, competența o are numai instanța care a pronunțat hotărârea. Astfel, instanța românească va putea anula o hotărâre prin care s-a pronunțat absența sau moartea cetățeanului român sau a unui străin numai dacă aceasta aparține instanțelor românești. Anularea unei hotărâri prin care s-a declarat moartea prezumată a străinului va avea loc conform legii naționale a acestuia.

2.2. Probleme de ordin conflictual legate de calificarea datei morții prezumate stabilită prin hotărârea judecătorească

Așa după cum s-a arătat, reglementările referitoare la procedura și condițiile de declarare a absenței și a morții prezumate diferă esențial de la stat la stat. Asemenea distincții pot naște uneori conflicte de calificări destul de contradictorii care încă să stârnească rezonanțe pronunțate pentru instanța forului. Altintîrzi, această procedură comportă atât aspecte de fond, cât și unele aspecte de procedură. O chestiune care suscitană interes ar fi cea legată de momentul stabilit prin hotărârea judecătorească a morții prezumate. Astfel, conform prevederilor art.52, alin.3 Cod civil a Republicii Moldova, „Ziua morții persoanei declarate decedată se consideră ziua la care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă.” Prin excepție, conform aceluiași

¹ Г.К. Дмитриева, Международное частное право, Изд. «Проспект», Москва, 2005, p. 211.

² Art.1200 din Codul civil rusesc are următorul conținut: «Признание в Российской Федерации физического лица безвестно отсутствующим и объявление физического лица умершим подчиняются российскому праву».

³ Competența poate fi oferită de: 1) cererea părții ce urmărește de a-și realiza drepturile sale succesorale sau regimul matrimonial cu privire la bunurile imobile ale celui dispărut aflate în țara instanței sesizate; 2) cererea soțului celui dispărut dacă la momentul depunerii cererii locuiește pe teritoriul statului instanța căruia urmează să se pronunțe. Asemenea prevederi conțin majoritatea tratatelor la care este parte Federația Rusă, inclusiv Tratatul de asistență juridică în materie civilă, penală și de familie încheiat cu Republica Moldova din 1993 sau Convenția cu privire la asistență juridică a statelor CSI din 1993. Secunda, alături de declararea dispariției sau a morții cetățenilor străini, reglementează procedura similară pentru apatrizi, punctul de legătură fiind domiciliul.

⁴ Se înțelege situația când persoana a avut domiciliul sau reședința în țara forului în momentul ultimilor știri cu privire la ea.

⁵ Înțelegem prin aceasta orice persoana interesată care avea domiciliu stabilit în țara forului la momentul cererii de declarare a morții prezumate.

aliniat, data morții stabilită de instanță coincide cu ziua morții prezumate la persoana „dispărută în împrejurări care prezentau o primejdie de moarte sau care dău temei de a presupune că a decedat în urma unui accident”. Chiar dacă rămânerea definitivă a unei hotărâri judecătoarești ține de procedură, considerăm că în această situație aspectul procesual este absorbit de fondul cauzei.¹ Respectiv, un cetățean moldovean va fi considerat că a murit, chiar în baza unei hotărâri străine, în momentul când această hotărâre a rămas definitivă (evident, dacă dreptul internațional privat al instanței declară competența legii naționale în materie). O asemenea poziție față de data morții stabilită prin hotărârea judecătoarească reprezintă o abordare mai izolată², majoritatea sistemelor suprapun acest moment cu momentul ultimilor știri despre persoana dispărută. Altminteri, ar prezenta interes cum s-ar soluționa situația declarării morții prezumate a unui cetățean moldovean într-o instanță românească. Înțând cont de prevederea normei conflictuale statuată la art.16 din Legea română nr.105/1992, interesează în ce măsură instanța română se va conduce de prevederea sus citată a legislației moldovenești în cazul în care efectele acestei hotărâri ar interesa cetățenii români, persoane domiciliate în România sau ar ține de unele bunuri situate în România. Reiesind din cuprinsul normei conflictuale române, condițiile și efectele unei hotărâri prin care se constată moartea prezumată vor fi cîrmuite de legea națională a persoanei dispărute, în speță – de legea moldovenească.

Dacă data morții ar fi data ultimilor știri, toate efectele ce decurg din această stare vor retroactiva până la acea dată. Dacă însă această dată este data rămânerii definitive a hotărârii declarative de moarte, efectele se vor naște din acel moment. O asemenea stare a lucrurilor nu pare a fi deloc oportună din mai multe puncte de vedere. Evident că data morții, are o strânsă legătură cu momentul deschiderii succesiunii. În raport cu această dată se determină reglementările legale aflate în vigoare în momentul respectiv și care urmează a-și găsi aplicarea. Pe această bază se stabilește cercul moștenitorilor legali sau testamentari și drepturile succesorale ale acestora. Într-o ipoteză, data ultimelor știri poate fi anterioară datei nașterii unui copil de către soția celui declarat mort. Or, data morții stabilită prin hotărârea declarativă a morții prezumate este și data încetării căsătoriei. Până la acel moment soțul mamei este prezumat a fi tatăl copilului. Este și firesc că cel a cărui moarte a fost declarată nu va mai putea introduce, în caz dacă nu mai reapare, acțiunea în tăgadă a paternității. Respectiv, copilul născut, de exemplu, după doi ani de la data ultimilor știri despre cel declarat mort va intruni totuși calitatea de moștenitor din clasa I în cazul succesiunii legale sau de moștenitor rezervatar în cazul succesiunii testamentare. La fel, momentul morții stabilit de către instanță are implicații directe și asupra reprezentării sau transmisiei succesorale (prevăzute, de exemplu, de art.1504 și 1523 Cod civil moldovenesc). Astfel, în situația în care unul dintre moștenitorii legali moare după dispariția celui pe care are dreptul de-al moșteni, dar mai înainte de data stabilită prin hotărârea judecătoarească, operează instituția reprezentării prin care succesorii celui dințai vor veni la moștenirea ce i s-ar cuveni acestuia în caz dacă era în viață. Dacă data morții este data ultimilor știri, atunci moartea succesorului decedat după acea dată nu va mai naște un raport de reprezentare succesorală, ci va opera instituția transmisiei succesorale, adică moștenitorii

¹ Art.3 din Legea română nr.105/1992, referitor la conflictul de calificări, stabilește următoarele: „Legea română stabilește dacă o anumită problemă este de drept procedural sau de drept material”.

² Evident că legiuitorul moldovean s-a „inspirat” în această direcție din legislația rusească (art.45, alin.3 din Codul civil rusesc are conținut similar celui citat mai sus din Codul civil moldovenesc: „Днем смерти гражданина, объявленного умершим, считается день вступления в законную силу решения суда об объявлении его умершим”). Considerăm că o asemenea abordare a lucrurilor nu poate fi lipsită de critică din mai multe puncte de vedere. Fără a intra în detaliu, sesizăm un nonsens evident – *o persoană se consideră că a murit în momentul când hotărârea cu privire la moartea sa a rămas definitivă*. Mai mult decât atât, sesizăm că în hotărâre nu apare nici o referire la data morții, ci aceasta decurge direct din lege, fiind legată indispensabil de o chestiune procesuală. Or, instanța este chemată de a stabili data morții, prezumată evident și nu de a se limita la simpla pronunțare a unei hotărâri în acest sens. Respectiv, data morții se va stabili în funcție de anumiți indici ce ar justifica convîngerea instanței de a declara persoana ca fiind moartă la o anumită dată. Hotărârea de declarare a morții prezumate, chiar dacă are un caracter constitutiv, efectele sale au caracter retroactiv. În caz contrar, o eventuală procedură de rectificare a datei morții pare a fi lipsită de obiect.

celui decedat vor putea accepta cota din moștenirea celui declarat mort în locul successorului decedat. În schimb, dacă data morții este data când hotărârea a rămas definitivă, atunci succesorii celor aflați în relații de rudenie de clasa I cu cel declarat mort îl vor putea moșteni prin instituția reprezentării, venind în locul succesorilor celui declarat mort, decedați după data ultimilor știri, iar transmisia succesorală nu va mai putea retroactiva, deoarece succesiunea se deschide de la data de când hotărârea cu privire la moartea prezumată a rămas definitivă.

În aceeași ordine de idei, o asemenea abordare a lucrurilor provoacă reflecții și asupra regimului matrimonial. Astfel, celălalt soț va fi ținut de incertitudinea legată de actele ce le încheie referitor la anumite bunuri care le-a dobândit personal după data ultimilor știri. Până la data când hotărârea declarativă de moarte a rămas definitivă, aceste bunuri vor fi considerate a fi bunuri comune. Respectiv, atât prețul înstrăinării (ca urmare a subrogației de bunuri), cât și fructele reieșite din operațiunile juridice obiectul cărora au constituit aceste bunuri se vor include în proprietatea comună în devălmășie a soților. La deschiderea succesiunii, toate bunurile dobândite de soțul supraviețuitor de la momentul ultimilor știri, precum și fructele ce le-au generat acestea vor face obiectul proprietății comune.

Cu toate acestea, chiar în ciuda acestor dezacorduri deriveate din legislația moldovenească, instanța română va fi obligată de a se conduce după această lege, rămânând să țină cont nu numai de acel termen de 3 ani, dar va trebui și să se abțină de stipularea unei anumite date ca fiind data morții prezumate. Această dată va decurge direct din legea națională, adică va fi data de când hotărârea judecătorească a rămas definitivă. În același timp, instanța românească va trebui să armonizeze prevederile din legea națională a străinului cu dispozițiile procedurale din dreptul instanței, cum ar fi cele legate de administrarea probelor sau alte dispoziții de aplicare necesară. La fel, calificarea legată de momentul când hotărârea judecătorească rămâne definitivă va avea loc conform dreptului românesc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Robu Oxana, Comorienei – persoane care nu au capacitate succesorală, în Legea și viața, nr.2/2000,
2. O. Căpățână, Delimitarea dintre regimul străinilor și dreptul conflictual din punctul de vedere al obiectului de reglementare, în SCJ nr.3/1967
3. O. Căpățână, Aplicarea legii naționale capacitații de folosință a persoanei fizice, în Revista Română de Drept, nr.10/1970
4. Ionel Reghini, Șerban Diaconescu, Introducere în dreptul civil, vol. I, Editura Sfera, Cluj-Napoca, 2004
5. M.V. Jakotă, Drept internațional privat, vol.II, Editura „Chemarea”, Iași, 1997
6. Г.К. Дмитриева, Международное частное право, Изд. «Проспект», Москва, 2005, p. 211.

PARTICULARITĂȚILE DE APLICARE A LIBERĂRII DE RĂSPUNDERE PENALĂ A MINORILOR

Gheorghe ENACHI,
Procuratura raionului Cantemir

Abstract: Minor's liberation from a criminal responsibility (Article 54 of the Penal Code) represents a legal way to stop the prosecution initiated by the prosecutor or by the court in the determination of the minor's case who has committed a simple or less grave offence for the first time in case the correction of it has been ascertained to possibly avoid criminal responsibility. The issue of the person's age is very important both at the time when the offence was committed and when liberating from the criminal responsibility, as it is not possible to stop the prosecution with the result of liberation from criminal responsibility of a person who had eighteen years old at the moment of committing the offence or if he/ she came of age when he/ she could be liberated from criminal responsibility.

Some educative measures of constraint such as warning; entrusting the minor under supervision to his/ her parents, to other persons who replace them or to local government (probation officer); obliging the minor to repair the caused damage; obliging the minor to take a course of medical treatment for psychological rehabilitation; being placed in a special institution for teaching and for re-education or in an institution for curing or for re-education are applied to the minor since the liberation from criminal responsibility.

Pornind de la spectrul vast al domeniilor vulnerabile din societate și continuitatea tendințelor negative, sarcina primordială a organelor de drept reprezintă reacționarea adecvată și operativă în cazurile de violare a legislației. Rolul major în realizarea acestor atribuții, inclusiv la adoptarea unor pedepse adecvate raportate la pericolul social al faptei comise, potrivit legislației naționale, îi revine organelor poliției, procururii, instanțelor judecătorești și altor diviziuni soțializate.

Reieșind din scopul legii penale, apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia împotriva infracțiunilor este una din cele mai importante priorități ale statului de drept și ale unei societăți în ansamblu în aspirațiile sale de a deveni un adevărat stat de drept. Constrîngerea penală are un rol important în asigurarea acestor valori, însă ea nu reprezintă un scop în sine ci un mijloc de corectare și reeducare a persoanelor ce au comis infracțiuni. Societatea noastră este interesată ca ordinea de drept să fie protejată în condițiile economisirii raționale și eficiente a represiunii penale atunci cînd reeducarea și corectarea persoanei vinovate de săvîrșirea infracțiunii pot fi realizate prin alte căi și mijloace legale, care să necesite mai puține resurse. Astfel legea penală prevede o serie întreagă de circumstanțe prezență cărora face inopportună realizarea răspunderii penale, corectarea și reeducarea vinovatului fiind posibilă și fără a recurge la cea mai severă măsură de constrîngere – pedeapsa penală, acest obiectiv strategic fiind reflectat și în prevederile juridico-penale cu privire la liberarea de răspundere penală. Totodată este de menționat că importanța acestei instituții se dovedește și prin aspectul stimulator al acțiunilor pozitive post criminale ale persoanelor vinovate de săvîrșirea infracțiunilor. Măsurile de constrîngere se aplică persoanelor care au încălcăt legea penală și a căror reeducare necesită aplicarea unei pedepse constînd în privarea vinovatului de anumite drepturi și libertăți, în timp ce măsurile de stimulare exprimate prin scutirea persoanei de la răspunderea penală sunt utilizate în cazul celor care, deși au comis infracțiuni, au remușcări de conștiință, tind să se întoarcă la viața cinstită, să se conformeze legilor și au făcut în acest scop și pași concreți agreeați de societate.

Așadar liberarea de răspundere penală reprezintă un real mijloc juridic cu un bogat potențial antiinfracțional, exploatarea la maxim, însă, a întregului său randament poate fi posibilă doar în prezența unor cunoștințe ample și veridice despre această instituție obținute în rezultatul investigării ei sub diferite aspecte. Anume această circumstanță a și inițiat cercetările noastre realizate în cadrul

unei instituții relativ noi pentru dreptul nostru penal, denumite liberarea de răspundere penală. Cunoașterea particularităților instituției liberării de răspundere penală este importantă și sub aspectul determinării limitelor realizării acestui mijloc juridic antiinfracțional.

Așa-numita „delincvență juvenilă” reprezintă o trăsătură caracteristică a fenomenului infracțional în societatea modernă, prezentând nu numai o sporire numerică, dar și o continuă accentuare a precocității infracționale.

Cercetările criminologice au dus la concluzia că lupta împotriva acestui fenomen trebuie să se desfășoare în principal pe tărîmul prevenției pre- și post- infracționale, prin măsuri de ocrotire, educare și reeducare a minorilor.

Prevenirea și combaterea infracționalității minorilor a constituit și constituie o preocupare permanentă de politică penală a statelor moderne.

Realitatea practică, precum și studiul literaturii de specialitate relevă faptul că fenomenele sociale, regăsite în conținutul conceptelor de devianță, delincvență, infracționalitate, criminalitate, preocupă tot mai intens nu numai specialiștii în domeniu, ci și factorii politici, guvernamentali, opinia publică, în general, atât pe plan intern, regional, cât și internațional. Asemenea preocupări sunt pe deplin justificate, dacă se are în vedere faptul că urmările acestor fenomene, mai ales ale celor care intră sub incidența delincvenței, infracționalității și criminalității afectează, în cel mai înalt grad, valorile fundamentale ale societății, pe un plan mai larg, și ale persoanelor direct vizate, pe unul mai restrâns, respectiv drepturile și libertățile fundamentale ale omului, existența și buna funcționalitate a societății democratice și instituțiilor statului său de drept. În astfel de condiții am apreciat că o caracteristică mai profundă a conotațiilor termenilor de referință ar fi bine-venită¹.

Necesitatea prevenirii și combaterii infracțiunilor comise de minori apare cu atât mai evidentă, cu cât fenomenul cunoaște uneori recrudescențe, iar faptele pot fi deosebit de periculoase. Dreptul penal concurează în realizarea prevenției infracționale în rândurile minorilor îndeosebi prin adoptarea și aplicarea unor reglementări și a unui sistem sancționator special pentru minori, deosebite de cele privind combaterea infracționalității în rândul adulților².

Actualitatea și acuitatea deosebită a problemelor criminalității minorilor s-au evidențiat din totdeauna datorită particularităților specifice ale vîrstei acestei categorii de infractori. În perioada minorității, tinerii sunt pasionați, mai mult decât oricând, de aventură, de dorința arzătoare de autoafirmare, de a deveni lideri și nu pot aprecia la justă valoare că satisfacerea acestor dorințe aproape firești pentru vîrsta lor poate interfera cu o latură negativă comportamentală, săvîrșind astfel fapte a căror gravitate cade în sfera de acțiune a Legii penale.

Desigur că motivele menționate nu sunt singurele care favorizează minorii să comîte infracțiuni, la ele adăugîndu-se și lipsa experienței de viață, deficiențele din viața familială, relativitatea valorilor morale, instabilitatea emoțională etc. care, în ansamblu, demonstrează mai mult sau mai puțin caracterul defectuos al educației acestor tineri.

Reeducarea acestei categorii de persoane prin intermediul măsurilor educative reprezintă o strategie de politică penală nu doar la nivel național ci și la talie internațională. Astfel măsurile educative sunt fixate în calitate de recomandări în standardele minimale ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru minori³.

Liberarea de răspundere penală a minorilor este prevăzută de art.54 CP al RM și potrivit acestuia liberarea este posibilă doar în cazul când sunt respectate următoarele condiții:

- persoana are vîrstă sub 18 ani;
- infracțiunea este săvîrșită pentru prima oară;
- infracțiunea este ușoară sau mai puțin gravă;

¹ Rotaru O., “Delincvență juvenilă și regimul penal al minorilor. Sorgintea noțiunilor”, în “Avocatul poporului”, Chișinău, 2005, nr. 4-6

² Botnaru S. și alții, Drept penal partea generală Volumul I, Chișinău: Editura Cartier, 2005

³ Rezoluția de la Beijing a ONU nr. 40/33 din 29.02.1995

- corectarea minorului este posibilă fără să fie supus răspunderii penale¹.

Atunci cînd aceste condiții sunt prezente, minorii pot fi liberați de răspundere penală și li se pot aplica măsuri de constrîngere cu caracter educativ, prevăzute de art.104 din CP al RM alin.(2) al art.54 din CP al RM). De remarcat este faptul că liberarea de răspundere penală a minorilor prevăzută de art.54 CP al RM nu exclude posibilitatea liberării minorilor în baza celorlalte modalități de liberare prevăzute de alte articole a Codului penal².

Din textul legii rezultă că prima condiție a instituției în cauză este **vîrstă persoanei de pînă la 18 ani**, fiind vorba despre persoanele minore. Acest fapt însă nu trebuie înțeles în sensul că toți minorii pînă la această vîrstă care au comis fapte prevăzute de Codul penal ar putea fi liberați de răspundere penală. Desigur că există și o limită minimă de vîrstă de la care liberarea de răspundere penală ar fi posibilă. Această limită urmează să fie stabilită reieșind din considerentul că de răspundere penală pot fi liberate doar persoanele care au comis infracțiuni, adică există toate premisele pentru a trage persoana la răspundere penală, sau altfel spus cazul în care minorul a împlinit vîrstă de la care va purta răspundere penală pentru infracțiunile comise.

Astfel, dacă minorul nu a împlinit vîrstă de atragere la răspundere penală, atunci el nu poate fi considerat subiect al infracțiunii și respectiv lipsește unul din semnele de bază ale compoziției de infracțiune, ceea ce înseamnă că lipsește temeiul juridic al răspunderii penale, iar în acest caz minorul nu poate fi supus răspunderii penale și nici nu poate fi liberat de aceasta³.

Prin urmare concluzionăm că limita minimă de vîrstă a minorului de la care ar fi posibilă liberarea de răspundere penală nu poate fi mai mică decît limita de vîrstă de la care este posibilă aplicarea răspunderii penale care potrivit alin.1 al art.21 CP este de 16 ani, iar pentru săvîrșirea infracțiunilor indicate în alin.2 al art.21 este de 14 ani.

Pentru a stabili dacă minorul corespunde cerințelor de subiect al infracțiunii, atât organele de urmărire penală cît și instanțele de judecată trebuie să întreprindă toate măsurile corespunzătoare pentru a stabili vîrstă exactă a acestuia.

Potrivit pct.2 din Hotărîrea nr.39 cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, din 22 noiembrie 2004, Plenul Curții Supreme de Justiție a stabilit că persoana este pasibilă de răspundere penală începînd cu ziua imediat următoare zilei sale de naștere. La constatarea vîrstei de către expertiza medico-legală, ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a aceluia an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vîrstei printr-un număr minimal și un număr maximal de ani, instanța de judecată urmează să reiasă din vîrstă minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză.

Stabilirea vîrstei minorului are o mare importanță pentru luarea deciziei privind liberarea de răspundere penală, însă nu mai puțin important este și faptul stabilirii momentului în raport cu care persoana ar trebui să fie minoră pentru a putea fi liberată. Avînd în vedere că liberarea de răspundere penală a persoanei nu se produce în același timp cu comiterea infracțiunii, stabilim că există un moment în care a fost săvîrșită infracțiunea și al doilea moment este cel în care este luată decizia privind liberarea propriu zisă a persoanei⁴.

În literatura autohtonă de specialitate nu au fost întîlnite comentarii asupra problemei în cauză și, în general, doar în unele surse, vîrstă persoanei este enumerată în calitate de condiție la liberarea de răspundere penală a minorilor, menționîndu-se că „infracțiunea trebuie să fie săvîrșită de o persoană în vîrstă de pînă la 18 ani”. Din acest punct de vedere se pare că nu are importanță ce vîrstă va atinge persoana în timpul urmăririi penale pentru a putea fi liberată de răspundere penală,

¹ Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, Publicat : 13.09.2002 în Monitorul Oficial Nr. 128-129 art Nr : 1012, Data intrării în vigoare : 12.06.2003

² Barbâneagră A., Codul penal Comentariu, Chișinău: Editura Arc, 2003

³ Botnaru S. și alții, Drept penal partea generală Volumul I, Chișinău: Editura Cartier, 2005

⁴ Hotărîrea nr. 39 a Plenului Curții Supreme de Justiție din 22.11.2004, cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii pct. 2; Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7, p.6

important fiind faptul că la momentul comiterii infracțiunii să fi fost minoră¹.

Faptul că persoana trebuie să aibă vîrstă sub 18 ani nu doar la momentul comiterii infracțiunii, dar și la momentul liberării de răspundere penală rezulta și din prevederile art.10 a CP al RM din 1961, ce se refereau la modalitatea de liberare de răspundere penală a minorilor și în baza cărora a și fost construită norma prevăzută de art.54 din noul Cod penal. În alin.3 al art.10 al CP se menționa: „*Dacă instanța de judecată va considera, că corectarea persoanei în vîrstă de pînă la 18 ani, ..., este posibilă fără aplicarea pedeapselor penale, ea poate aplica acestei personae măsurile de constrîngere cu caracter educativ, ..., ce nu constituie o pedeapsă penală*” iar în alin.4 al art.10 CP se prevedea că „*Dacă există condițiile prevăzute în partea a treia a prezentului articol, minorul poate fi absolvit de răspundere penală...*”. Astfel este evident că legiuitorul s-a referit la liberarea de răspundere penală a persoanelor în vîrstă de pînă la 18 ani, adică care pînă în momentul liberării de răspundere penală nu au atins vîrstă majoratălui².

Prin urmare, reiesind din această afirmație, persoanelor liberate de răspundere penală în conformitate cu art.54 CP al RM li se pot aplica măsuri de constrîngere cu caracter educativ, iar acestea la rîndul lor, potrivit prevederilor art.104 CP al RM, se pot aplica doar minorilor. Astfel în art.104 CP al RM sunt stipulate măsurile educative ce pot fi aplicate persoanelor liberate de răspundere penală în temeiul art.54 CP al RM, iar în denumirea acestor măsuri se face referință la persoanele minore (încredințarea minorului..., obligarea minorului..., internarea minorului...), de unde și tragem concluzia că minorul care în timpul urmăririi penale a devenit major, nu poate fi liberat de răspundere penală.

Condiționarea selectivă din partea legiuitorului în vederea aplicării măsurilor educative explică de ce doctrina autohtonă a stabilit că vîrsta sub 18 ani a persoanei trebuie să existe: în cazul liberării de răspundere penală (art.54 CP al RM) - la momentul comiterii infracțiunii, iar în cazul liberării de pedeapsă (art.93 CP al RM) - în momentul condamnării³.

Comparativ cu legislația penală a Republicii Moldova, cea a României este mult mai explicită în privința minorilor care au comis infracțiuni și au devenit majori în timpul urmăririi penale, disponindu-li-se în locul măsurilor educative, o anumită pedeapsă (amenda sau munca în folosul comunității pe o anumită perioadă).

Concluzionând, considerăm indubitabil faptul că vîrsta de pînă la 18 ani prevăzută în art.54 CP al RM trebuie să existe atât în momentul comiterii infracțiunii, cât și la momentul liberării de răspundere penală.

Următoarea circumstanță prevăzută în art.54 CP al RM este ca persoana să fi comis **o infracțiune pentru prima oară**, remarcîndu-se prevederea acesteia și la alte modalități de liberare de răspundere penală (Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională - art.55 CP; Liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă – art.57 CP; Liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației – art.58 CP). Este de remarcat faptul că, potrivit textului legii, reținerea acestei circumstanțe poate avea loc în cazul în care prin acțiunile persoanei a fost comisă o infracțiune, deci nu se poate pune problema liberării de răspundere penală în cazul unui concurs de infracțiuni, deși în activitatea practică se întîlnesc și astfel de situații.

Condiția privind comiterea pentru prima oară a unei infracțiuni, pentru a putea fi aplicată liberarea de răspunderea penală a minorului reiese din dispoziția art. 54 alin. (1) Cod penal și este prevăzută expres ca o condiție, care trebuie să se includă în amalgamul următoarelor condiții impuse de legiuitor, adică să aibă vîrstă de pînă la 18 ani și că corectarea sa este posibilă fără a fi supus răspunderii penale.

Reiesind din aceasta, concluzionăm că condiția comiterii pentru prima oară a unei infracțiuni nu lasă loc de interpretări cum ar fi antecedentele penale stinse, deoarece se răsfrînge asupra ultimei condiții de constatare a faptului că corectarea persoanei este posibilă fără a fi supus răspunderii

¹ Barbăneagră A., Codul penal Comentariu, Chișinău: Editura Arc, 2003

² Glavan B., Aspecte juridico-penale privind liberarea de răspundere penală a minorilor. Legea și viața, 2008, nr. 12

³ Botnaru S. și alții, Drept penal partea generală Volumul I, Chișinău: Editura Cartier, 2005

penale, adică se subînțelege faptul că persoana nu mai poate fi corectată fără a fi supus răspunderii penale, reieșind din comportamentul acestuia, care nu s-a corectat după comiterea primei infracțiuni și a comiso pe a doua, adică cea la care ne referim.

Următoarea condiție prevăzută în art.54 CP al RM este ca minorul să fi săvîrșit o **infracțiune ușoară sau mai puțin gravă**. În conformitate cu art.16 CP al RM, infracțiuni ușoare se consideră faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de pînă la 2 ani inclusiv, iar infracțiuni mai puțin grave se consideră faptele pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de pînă la 5 ani inclusiv¹.

Ultima condiție a liberării de răspundere penală, prevăzută de norma investigată, este concluzia instanței de judecată despre **posibilitatea corectării minorului fără să fie supus răspunderii penale**. Această concluzie nu este altceva decît previziunea comportamentului pozitiv al adolescentului în viitor ce se formează, pe de o parte, în baza aprecierii circumstanțelor ce caracterizează pericolul social al persoanei și al infracțiunii comise, și pe de altă parte, în baza stabilirii unei sau mai multor măsuri educative ce se vor aplica minorului în vederea reeducării sale.

Caracterul educativ al măsurilor investigate se explică prin faptul că procurorul sau instanța de judecată, urmărind scopul corectării minorului infractor și aplicînd măsurile de constrîngere, influențează asupra adolescentului prin intermediul convingerii, făcîndu-l să înțeleagă inadmisibilitatea comiterii infracțiunilor².

În alin.1 al art.104 CP al RM sunt enumerate măsurile de constrîngere cu caracter educativ, acestea deosebindu-se între ele după propriul specific de executare și influență educativă asupra minorului infractor. Legiuitorul nu a descoperit care ar fi conținutul acestor măsuri, lăsînd acest lucru pe seama doctrinei penale:

1. Avertismentul (art.104 alin.(1) lit.a) CP al RM) – constă în explicarea minorului a pericolului pe care îl prezintă fapta comisă, a daunelor survenite în urma săvîrșirii infracțiunii și care pot fi consecințele în cazul comiterii altei infracțiuni. După natura sa avertismentul se aplică o singură dată, scopul fiind – de a ajuta adolescentul să înțeleagă comportamentul său incorrect și necesitatea de a respecta în viitor ordinea de drept stabilită.

2. Încredințarea minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc pe aceștea sau organelor specializate de stat (art.104 alin.(1) lit.b) CP al RM) – constă în transmiterea obligației și împunernicirea persoanelor nominalizate (părinți, curatori, rude apropiate, organe de tutelă și curatelă etc.) de a exercita controlul asupra comportamentului minorului, de a întreprinde activități educative în vederea corectării lui și formării unei personalități social utile. Astfel de obligații ale părinților reies din Codul familiei al RM, în special din prevederile art.60³.

Transmiterea minorului în supravegherea organelor de stat specializate este prevăzută pentru prima oară în legea penală și probabil că prin aceasta legiuitorul tinde să prevadă cazurile în care părinții sau alte persoane nu sunt în stare să-și îndeplinească obligația de supraveghere a copiilor lor în modul cuvenit. Deși în lege nu se descoperă care ar fi conținutul termenului „organ specializat de stat”, se pare că minorul ar putea fi încredințat spre supraveghere Direcției Protecției Drepturilor Copilului de la locul de trai.

3. Obligarea minorului de a repara daunele cauzate (art.104 alin.(1) lit. c) CP al RM) – constă în recuperarea prejudiciului cauzat victimei sau altor persoane prin săvîrșirea infracțiunii (compensația în bani, transmiterea bunului, echivalentul bunului pierdut, înlăturarea pagubei prin muncă etc.) și se aplică în funcție de starea materială a minorului și a deprinderilor corespunzătoare de muncă. Deși Codul penal al RM, spre deosebire de art.60 p.4 al CP al RM din 1961, nu limitează

¹ Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, Publicat : 13.09.2002 în Monitorul Oficial Nr. 128-129 art Nr : 1012, Data intrării în vigoare : 12.06.2003

² Nistoreanu Gh. și alții, Drept procesual penal. Partea generală. București: Editura Continent XXI, 1994

³ Codul familiei al Republicii Moldova din 26.10.2000, Publicat : 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art Nr : 210

mărimea pagubei pe care ar putea minorul să o recupereze, totuși procurorul sau instanța de judecată urmează să ia în considerație, la aplicarea acestei măsuri, faptul dacă minorul are sau nu un serviciu, bursă sau altă sursă de venit deoarece compensația bănească se face din sursele proprii de venit și nu din contul părinților sau a ruedelor.

4. Obligarea minorului de a urma un curs de tratament medical de reabilitare psihologică (art.104 alin.(1) lit.d) CP al RM) – se aplică minorilor a căror conduită deliciență este influențată de diverse devieri de la normalitatea psihică (dezvoltare psihică întârziată, maturizare sexuală precoce, tendință spre violență, accentuare de caracter, conformism sau agresivitate, frustrare, infantilism, nevroză, etc.). Corijarea comportamentului minorului este o activitate de lungă durată și poate fi în concordanță cu prescripțiile și recomandările specialiștilor: psihoterapeuți, pedagogi și psihologi.

5. Internarea minorului într-o instituție specială de învățămînt și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare (art.104 alin.(1) lit.e) CP al RM) – este cea mai severă măsură educativă ce constă în limitarea libertății minorului prin plasarea lui într-o instituție de învățămînt cu supraveghere deosebită. Această măsură se aplică față de minorii influențați negativ de mediul din care provin și necesită condiții speciale de supraveghere.

Motivația aflării minorilor în aceste instituții trebuie examinată periodic, internarea lor sistindu-se din momentul dispariției cauzelor care au dus la aplicarea acestei măsuri sau atunci când devine oportună aplicarea altor măsuri educative față de minor (încrințarea minorului pentru supraveghere în mediul său familial atunci când aceasta devine prielnică sau când apare persoana potrivită)¹.

Drept exemplu poate servi cauza penală din gestiunea procuraturii raionului Cantemir pornită în baza art. 186 alin. (2) lit. b, d) Cod penal pe faptul că: “ minorul M.I. în noaptea de 13 spre 14 februarie 2016 împreună și printr-o înțelegere prealabilă cu minorul M. A. a.n.X.XX.XXXX având scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, prin împărțirea rolurilor tainic prin deteriorarea geamului au pătruns în barul ÎI „D. H., din or.Cantemir str.X, de unde tainic au sustras băuturi alcoolice și produse alimentare, prin ce i-au cauzat victimei o pagubă materială în mărime de 1035 lei”. La data de 15.08.2016 minorul M. I. a fost liberat de răspundere penală în temeiul art. 54 Cod penal și i-au fost aplicat măsurile de constrîngere cu caracter educativ: încrințarea minorului sub supravegherea bunicii care deține tutela și obligarea de participare la un program probațional².

Organul împuternicit să aplique măsurile educative însărcinează, pentru perioada stabilită, este organul de stat specializat să efectueze un control asupra executării hotărîrii luate. Dacă în această perioadă minorul se eschivează în mod sistematic de la măsurile educative stabilite, atunci organul specializat de stat, în baza alin.4 al art.104 CP al RM, se adresează în instanță cu propunerea de anulare a măsurilor educative cu atragerea minorului la răspundere penală.

Prin noțiunea de *eschivare sistematică de la măsurile educative* se înțelege încălcarea repetată de trei și mai multe ori a măsurii aplicate: refuzul sistematic de a se prezenta pentru repararea daunei cauzate, sau la tratamentul medical de reabilitare psihologică, sau prezentarea pentru a-i se anunța avertismentul etc³.

Liberarea de răspundere penală reprezintă încetarea urmăririi penale, iar revocarea liberării înseamnă reluarea urmăririi penale, potrivit principiului în cauză nu se admite reluarea urmăririi penale dacă anterior s-a luat o decizie de încetare a acesteia. În art.22 alin.(3) Cod de procedură penală al RM se menționează: „*Hotărîrea organului de urmărire penală de scoatere a persoanei de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale, precum și hotărîrea judecătoarească definitivă, împiedică reluarea urmăririi penale, punerea sub o învinuire mai gravă sau stabilirea unei pedepse mai aspre pentru aceeași persoană pentru aceeași faptă, cu excepția cazurilor cînd*

¹ Botnaru S. și alții, Drept penal partea generală Volumul I, Chișinău: Editura Cartier, 2005

² Arhiva Procuraturii raionului Cantemir, ordonanță privind liberarea de răspundere penală a minorului din 15.08.2016 pe cauza penală nr. 2016430278

³ Barbăneagră A., Codul penal Comentariu, Chișinău: Editura Arc, 2003

fapte noi ori recent descoperite sau un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente au afectat hotărîrea pronunțată”¹.

Astfel, potrivit acestor prevederi, dacă în privința minorului a fost luată hotărîrea de încetare a urmării penale în temeiul art.54 CP al RM și i-au fost aplicate măsuri educative, această hotărîre nu va mai putea fi anulată în baza eschivării sistematice a minorului de la măsurile educative, deoarece acest comportament al minorului s-a produs după încetarea urmăririi penale și respectiv nicidecum nu putea să afecteze luarea hotărârii respective.

Drept argument al celor menționate servește și faptul că prin Legea RM nr.264-XVI din 28.07.2006 au fost excluse prevederile art.483 CPP al RM ce se refereau la reluarea urmăririi penale în cazul încălcării sistematice a măsurilor educative stabilite minorului liberat de răspundere penală, ajustând astfel prezenta normă în corespundere cu principiul menționat.

La moment Codul de procedură penală al RM nu prevede un mecanism de punere în aplicare a prevederilor art.104 alin.(4) CP al RM și datorită acestui fapt norma materială nu poate fi transpusă în practică.

Astfel, liberarea de răspundere penală a minorilor prevăzută de art.54 CP al RM este o instituție a dreptului penal a cărei menire socială este reeducarea infractorilor minori în afara limitelor răspunderii penale prin aplicarea măsurilor educative. Această modalitate de liberare de răspundere penală nu exclude liberarea minorilor care au comis infracțiuni potrivit celorlalte modalități de liberare prevăzute de Legea penală a RM, ea fiind strict aplicabilă persoanelor care la momentul luării deciziei de liberare nu au atins vîrstă de 18 ani. Deci vîrsta de pînă la 18 ani prevăzută în art.54 CP al RM trebuie să fie prezentă atât la momentul comiterii infracțiunii cât și la momentul liberării de răspundere penală. Prezența condiției „săvîrșirea infracțiunii pentru prima oară” în dispoziția art.54 CP al RM reduce esențial potențialul de reeducare al minorilor infractori în afara limitelor răspunderii penale prin aplicarea măsurilor educative, respectiv reduce și aplicabilitatea acestei modalități de liberare de răspundere penală. În acest context este oportună excluderea cuvintelor „pentru prima oară” din conținutul art.54 CP al RM. Actuala procedură de revocare a măsurilor educative prevăzute la art.104 CP al RM aplicate minorilor liberați de răspundere penală nu corespunde principiilor fundamentale ale legislației penale naționale, în special contravine principiului dublei incriminări pentru aceeași faptă stipulat în art.7 CP al RM și art.22 CPP al RM. Este inadmisibilă reluarea urmăririi penale încetate în temeiul liberării de răspundere penală în lipsa unor fapte noi ori recent descoperite sau a unui viciu fundamental din cadrul procedurii precedente care a afectat hotărârea pronunțată. Eschivarea sistematică a minorului de la măsurile educative nu corespunde temeiurilor de reluarea a urmăririi penale încetate în temeiul art.54 CP. Revocarea măsurilor educative va corespunde principiilor fundamentale ale sistemului dreptului penal dacă aceste măsuri se vor aplica minorului pînă la liberarea lui de răspundere penală, în perioada de suspendare a urmăririi penale. Astfel liberarea de răspundere penală a minorului va fi rațională doar dacă măsurile educative aplicate au avut efect pozitiv în privința corectării și reeducării acestuia. Totodată este oportună, mai întîi, revocarea, pe scară ierarhică, a măsurilor educative, celor mai blînde cu altele mai aspre, și apoi, dacă se va ajunge la concluzia că și cea mai severă măsură educativă este ineficientă pentru reeducarea minorului, atunci să se renunțe la liberarea lui de răspundere penală și să fie supus reeducării prin intermediul pedepsei penale. În mod analog ar fi cazul să se hotărască problema și atunci când minorul căruia i-a fost deja aplicată o măsură educativă a comis din nou o infracțiune. Astfel, spre exemplu, minorul căruia i-a fost aplicat anterior măsura educativă „avertismentul” și a comis din nou o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, va fi încredințat sub supraveghere sau va fi internat într-o instituție specială de învățămînt și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare.

¹ Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, Publicat : 07.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 104-110 art Nr : 447, Data intrării în vigoare : 12.06.2003

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Rezoluția de la Beijing a ONU nr. 40/33 din 29.02.1995
2. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, Publicat : 13.09.2002 în Monitorul Oficial Nr. 128-129 art Nr : 1012, Data intrării în vigoare : 12.06.2003.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, Publicat : 07.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 104-110 art Nr : 447, Data intrării în vigoare : 12.06.2003.
4. Codul familiei al Republicii Moldova din 26.10.2000, Publicat : 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48 art Nr : 210.
5. Hotărîrea nr. 39 a Plenului Curții Supreme de Justiție din 22.11.2004, cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii pct. 2; Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7, pag.6.
6. Barbăneagră A., Codul penal Comentariu, Chișinău: Editura Arc, 2003.
7. Botnaru S. și alții, Drept penal partea generală Volumul I, Chișinău: Editura Cartier, 2005.
8. Glavan B., Aspecte juridico-penale privind liberarea de răspundere penală a minorilor. Legea și viața, 2008, nr. 12.
9. Nistoreanu Gh. și alții, Drept procesual penal. Partea generală. București: Editura Continent XXI, 1994.
10. Rotaru O., “Delincvența juvenilă și regimul penal al minorilor. Sorgintea noțiunilor”, În “Avocatul poporului”, Chișinău, 2005, nr. 4-6.
11. Arhiva Procuraturii raionului Cantemir, ordonanța privind liberarea de răspundere penală a minorului din 15.08.2016 pe cauza penală nr. 2016430278.

CONDITIILE DE FOND POZITIVE LA ÎNCHEIEREA CĂSĂTORIEI. ASPECTE COMPARATE

Oxana CIUDIN, lector universitar, drd.,

Catedra de Drept

Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Olesea BLAŞCU, lector universitar, drd.,

Catedra de Drept

Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Marriage is the freely consented union between a man and a woman, which has been completed for the purpose of establishing a family, by respecting the legal norms. In the present paper we analyzed the positive backgrounds, provided by the family code of the Republic of Moldova: matrimonial age, gender difference, mutual consent and information on the health status of the two future spouses. Also we compared our legal precepts with those of other states with the purpose to identify some loopholes permitted by moldovan law and to formulate some possible lege ferenda recommendations.*

Key-words: family, mutual consent, spouses, the legal norm.

"Pentru ca o Republie să fie bine constituă
cele dintâi legi trebuie să fie acelea care

reglementează căsătoriile,,

Platon, „De legibus,,

Codul Familiei al Republicii Moldova, printre puținele state, precum Federația Rusă, Brazilia, Italia nu reglementează expres noțiunea de căsătorie, limitându-se doar la prevederea condițiilor de fond și de formă ale acesteia.

Subiectul respectiv reprezintă o preocupare continuă a doctrinei. Lilia Mărgineanu și Gabriel Mărgineanu, cercetând noțiunea dată au ajuns la concluzia că în diferite țări juriștii introduc elemente proprii sistemelor lor de drept, în special legate de concepțiile religioase și sociale¹. Din totalitatea definițiilor propuse de doctrină o considerăm ca fiind cea mai complexă cea oferită de Ion P. Filipescu „Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată potrivit dispozițiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie și reglementată de normele imperative ale legii.,²

Studierea instituției date, determină necesitatea definirii căsătoriei de Codul familiei, pentru a putea stabili cu exactitate cadrul legal al condițiilor de fond și de formă, a limitelor și efectelor acesteia, înaintate subiectelor de drept care și-ar dori încheierea actului dat.

Datorită naturii sale juridice specifice, instituția data de drept poate fi privită atât ca o *situatie juridică*, pe care o dobândesc cei care se căsătoresc, cât și un *act juridic* care dă naștere acestei situații juridice³, precum și de *ceremonie* ce are loc cu ocazia încheierii căsătoriei de organele de stat abilitate cu această competență.

În sens de *situatie juridică*, adică de statut legal al soților referitor la raporturile personal nepatrimoniale și patrimoniale dintre soți.⁴ Această situație, în principiu permanentă, este determinată de reglementarea legală și există pe toată perioada cât există căsătoria.

În sens de *act juridic*, căsătoria înseamnă acordul de voință al viitorilor soți prin care ei

¹ L. Mărgineanu, G. Mărgineanu “Dreptul familiei”, Tipografia “Elena – V.I.”, Chișinău, 2002 p.148

² Ibidem

³ V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată”, Tipografia “Reclama”, Chișinău, 2014, p.78

⁴ L. Mărgineanu, G. Mărgineanu “Dreptul familiei”, Tipografia “Elena – V.I.”, Chișinău, 2002 p.148

consimt să li se aplice regimul legal al căsătoriei, fără a avea posibilitatea de a-l modifica. Ca excepție, soții pot încheia un contract matrimonial pentru a modifica doar regimul juridic al bunurilor dobândite de ei în timpul căsătoriei, în limitele prevăzute de lege.¹ Acest acord este necesar numai la încheierea căsătoriei, dar o dată încheiată, ea devine independentă de acest acord de voință, deoarece căsătoria este de acum cîrmuită în întregime de normele legale.

Constituția Republicii Moldova în art.48 alin.(1) consfințește faptul că „Familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului...”; ceea ce determină faptul că în scopul creării unei familii sănătoase, din toate punctele de vedere, care să-și poată îndeplini funcțiile ce îi revin, trebuie să se bazeze pe un act al cărei încheiere, modificare și încetare să aibă la bază norma imperativă legală². Astfel, căsătoria presupune, îndeplinirea unor condiții de fond și de formă.

Condițiile de fond la încheierea căsătoriei sunt acele condiții care trebuie să existe pentru a se putea încheia căsătoria. Lipsa lor determină imposibilitatea încheierii căsătoriei, de aceea ele se înfățișează sub formă pozitivă. Condițiile de fond afectează întreaga instituție a căsătoriei.

În doctrină condițiile de fond ale căsătoriei sunt clasificate în pozitive și negative (împedimente). Prin condiție de fond, *stricto sensu*, înțelegem ceea ce trebuie să existe pentru a se putea închide căsătoria³, lipsa lor determină imposibilitatea încheierii acesteia. Există și condiții negative, ceea ce nu trebuie să existe, altfel spus, împedimente la căsătoria care sunt condiții de fapt sau de drept a căror existență împiedică încheierea căsătoriei. *Lato sensu*, condițiile de fond cuprind atât pe cele pozitive, cât și pe cele negative.

Din conținutul art.11, 14 al Codului familiei al Republicii Moldova deducem următoarele condiții de fond pozitive ale căsătoriei :

- a) diferența de sex
- b) vîrsta matrimonială
- c) consumămintul la căsătoria
- d) comunicarea reciprocă a stării sănătății viitorilor soți.

Impedimentele se invocă împotriva viitorilor soți pe calea opozitiei la căsătoria sau din oficiu de către reprezentantul organului de stare civilă. Legislația noastră stipulează exhaustiv lista acestora în art.15 Codul familiei :

- a) persoane dintre care cel puțin una este deja căsătorită;
- b) rude în linie dreaptă pînă la al IV-lea grad inclusiv, frați și surori, inclusiv cei care au un părinte comun;
- c) adoptator și adoptat;
- d) adoptat și rudă a adoptatorului în linie dreaptă, pînă la al II-lea grad inclusiv;
- e) curator și persoană minoră aflată sub curatela acestuia, în perioada curatelei;
- f) persoane dintre care cel puțin în privința uneia este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă) și lipsește autorizarea prevăzută de lege la încheierea căsătoriei;
- g) persoane condamnate la privațirea de libertate în perioada cînd ambele își ispășesc pedeapsa;
- h) persoane de același sex.

În lucrarea de față ne propunem analiza condițiilor de fond pozitive ale căsătoriei, prin elucidarea lacunelor existente. Studierea împedimentelor fiind lăsată pentru o lucrare separată.

a) Diferența de sex

După modul de reglementare a relațiilor familiei (art 5,14,15,16,34,45-50 etc. din Codul Familiei al Republicii Moldova) rezultă că o căsătoria se poate încheia numai între persoane de sex

¹ V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată”, Tipografia “Reclama”, Chișinău, 2014, p.78

² Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 art.48 alin.3

³ O. Ghîță, R.G. Albăstroiu “Dreptul familiei. Regimuri matrimoniale. Sinteze. Teste grilă”, ed. Hamangiu, , București, 2013, p.15

diferit. De fapt, această condiție este menționată expres în art.48 alin 2 din Constituția Republicii Moldova, care prevede : ”Familia se întemeiază pe căsătoria liber consumță între bărbat și femeie...” precum și în art.11 alin 1 din Codul Familiei al Republicii Moldova : ”pentru încheierea căsătoriei este necesar consumămintul reciproc, neviciat, exprimat personal și necondiționat al bărbatului și femeii care se căsătoresc....”. Mai mult chiar, art 15 alin. 1, lit.h stabilește: „Nu se admite încheierea căsătoriei între persoanele de același sex ”.

Sexul viitorilor soți se stabilește conform certificatului de naștere al fiecărui dintre ei care conține o rubrică în acest sens¹.

Datorită evoluției relațiilor moral-sociale care au determinat dezvoltarea legislației în unele state care admite căsătoria persoanelor de același sex.

Căsătoria între persoane de același sex este legală în 18 țări, dintre care 13 se află în Europa² : Belgia (2003), Spania (2005), Norvegia (2009), Suedia (2009), Portugalia (2010), Islanda (2006), Danemarca (2012, fiind prima țară din lume care a legalizat uniunile civile ale cuplurilor de același sex, în 1989), Franța (2013), Anglia și Țara Galilor (2013), Scoția (2014), Luxemburg (2015), Irlanda (2015), Finlanda (2017), Slovenia (2015), Canada (2015),

Statele Unite (2015), Mexic (2009), Argentina (2010), Uruguay (2013), Brazilia (2013), Africa de Sud (2006), Noua Zeelandă (2013).

Putem deduce ideea că statele nemenționate și-au rezervat dreptul de a menține în continuare viziunea tradițională asupra uniunii dintre un bărbat și o femeie în scopul întemeierii unei familii.

b) Vîrsta matrimonială

În conformitate cu art.14 alin.1 Codul Familiei : „Vîrsta matrimonială minimă este de 18 ani” atât pentru bărbați cât și pentru femei. Această cerință legală astăzi în ambele cazuri, are la bază următoarele rațiuni:

- *De ordin biologic și eugenic.* Viitorii soți trebuie să aibă aptitudinea fizică de a se căsători, ceea ce înseamnă că ei trebuie să fi ajuns la vîrsta pubertății. Pentru a nu fi periculoasă sănătății viitorilor soți și a permite acestora a procrea copii sănătoși și normali, legea permite căsătoria numai persoanelor pubere.³ Așa cum vîrsta pubertății diferă de la o persoană la alta, s-a stabilit o vîrstă minimă pentru căsătorie, superioară vîrstei pubertății reale.

- *De ordin psihic, moral și social.* Viitorii soți trebuie să aibă aptitudinea morală de a încheia căsătoria, să fie în măsura să înțeleagă însemnitatea unei căsătorii și să-și asume în mod conștient drepturile și obligațiile pe care aceasta le implică. Vîrsta minimă pentru căsătorie este determinată și de considerații privind comuniunea spirituală care trebuie să existe între soți pentru a asigura un consumămint conștient, liber și personal al viitorilor soți⁴.

De la această regulă generală ce stabilește vîrsta minimă de căsătorie, legislația prevede și o excepție care o întîlnim în art.14, alin 2 din Codul Familiei și anume: „Pentru motive temeinice, se poate încuviința încheierea căsătoriei cu reducerea vîrstei matrimoniale, dar nu mai mult decât cu doi ani. Reducerea vîrstei matrimoniale va fi încuviințată de autoritatea tutelară locală în a cărei rază teritorială își au domiciliul persoanele care doresc să se căsătorească, în baza cererii acestora și acordului părinților minorului.” Astfel, legislația noastră reglementeză dispensa de vîrstă, atât pentru bărbați cât și pentru femei, care impune respectarea următoarelor condiții: să existe motive temeinice pentru acordarea dispensei de vîrstă (ex. Starea de graviditate a vîtoarei soții, nașterea unui copil, starea sănătății, etc.)

- cererea viitorul soț minor și reprezentantul legal al acestuia, din care să se deducă acordul

¹ Legea nr.100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă art.29 alin.1 lit.b)

² Vidu Valentin, <http://www.mediafax.ro/externe/casatoria-intre-persoane-de-acelasi-sex-recunoscuta-in-18-tari-din-lume-14926840>

³ Ion P.Filipescu , Tratat de dreptul familiei , Editura ALL, București,1993,p.17, A. Pricopi, Căsătoria în drept român, Editura Lumina LEX, 1998, p.23, Al. Bacaci, C.Hageanu, V.Dumitrache, Dreptul familiei, Editura ALL BECK, 1994, p.23.

⁴ B.D. Moloman “Căsătoria civilă și religioasă în dreptul român“, ed. Universul Juridic , , București , 2009, p.119

la căsătorie.¹ Aici merită a fi atrasă atenția asupra faptului că Codul familiei al Republicii Moldova operează cu termenul de „părinți”, ceea ce duce la excluderea curatoarelor sau a părinților educatori, din cadrul caselor de copii de tip familial, în cazul copilor lipsiți de grija părintească. Găsim oportun modificarea articolului dat prin înlocuirea termenului „părinți”, cu termenul „reprezentant legal”, la singular, argument fiind existența doar a unui singur părinte sau numirea doar a unei singure persoane în calitate de curator.

- Încuviințată de autoritatea tutelară locală în a cărei rază teritorială își au domiciliul persoanele care doresc să se căsătorească, care presupune faptul verificării îndeplinirii condițiilor enunțate anterior. Autoritatea tutelară, dacă consideră că lipsesc motivele temeinice de acordare a dispensei, poate refuza acordarea acesteia.² Hotărârea autorității tutelare privind refuzul acordării dispensei de vîrstă poate fi atacată în instanță de judecată în ordinea prevăzută de art. 277-278 Cod de procedură civilă a Republicii Moldova.

Reglementări asemănătoare se regăsesc și în legislația României, Federăției Ruse și a Belorusiei. Astfel, Noul Cod Civil al României³ în art.272, precum și Codul familiei al Federăției Ruse⁴ în art.13, reglementează norme similare cu legislația noastră în ceea ce privește vîrsta matrimonială și posibilitatea acordării dispensei. Legiuitorul belorus admite dispensa dacă au împlinit vîrsta de 15 ani, conform art.18 Codul căsătoriei și familiei⁵.

Găsim oportun a menționa faptul că sunt state în a căror legislație este reglementată posibilitatea admiterii încheierii căsătoriei și sub vîrstă de 16 ani, cum ar fi de exemplu Ecuadorul, dacă există acordul persoanei în grad mai apropiat de rudenie și motive temeinice, astfel, putându-se ajunge la încheierea unor căsătorii de persoane aflate încă la vîrstă copilăriei.⁶

În schimb legea nu stabilește o vîrstă maximă de încheiere a căsătoriei, de aceea ea poate fi oficiată chiar la extremă bătrînețe. Legea nu exclude nici căsătoria în pragul morții, care se încheie pentru a legaliza situații de fapt preexistente.

De asemenea, nu este stabilită nici diferența de vîrstă maximă între viitorii soți, teoretic, căsătoria se poate încheia oricare ar fi diferența de vîrstă între soți, însă, o diferență prea mare poate fi un indiciu că se voiește a se încheia o căsătorie fictivă.

c) Consimțămîntul la căsătorie

Consimțămîntul liber la căsătorie este o condiție esențială pentru încheierea căsătoriei. Această condiție este menționată expres în art.48, alin 2 din Constituție: „Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie....” la fel și în art. 11, alin. 1 din Codul Familiei: „Pentru încheierea căsătoriei este necesar consimțămîntul reciproc, neviciat, exprimat personal și necondiționat, al bărbatului și femeii...”

Consimțămîntul la căsătorie este liber în sensul că au fost înlăturate limitările de categorie socială, rasiale, religioase și juridice, în ceea ce privește libera alegere între viitorii soți. El se manifestă de obicei, prin răspunsul afirmativ la întrebările reprezentantului organului de stare civilă adresate fiecărui dintre viitorii soți, în sensul dacă vor să se căsătorească unul cu altul.⁷

La încheierea căsătoriei între cetăteni străini sau între aceștia și cetăteni ai Republicii Moldova, dacă cel puțin unul dintre ei nu cunoaște limba în care are loc oficierea căsătoriei, precum și în cazul în care una sau ambele persoane care se căsătoresc sănătatea surdă, se va recurge la

¹ O. Ghiță, R.G. Albăstroiu “Dreptul familiei. Regimuri matrimoniale. Sinteze. Tete grilă”, ed. Hamangiu, , București, 2013, p. 17

² V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată”, Tipografia “Reclama”, Chișinău, 2014, p. 83

³ Codul civil al României Legea 287/2009 cu toate modificările ce i-au fost aduse prin legea 71/2011 republicată în Monitorul oficial nr. 505 din 15 iulie 2011

⁴ Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/

⁵ Кодекс Республики Беларусь о Браке и Семье 278-3 от 9.07.1999 г. http://kodeksy-by.com/kodeks_rb_o_brake_i_semje.htm

⁶ B.D. Moloman “Căsătoria civilă și religioasă în dreptul român”, ed. Universul Juridic , , București , 2009, p.95

⁷ Veaceslav Pânzari, Dreptul familiei (Note de curs), Presa universitară bălăeană, Bălți, 2000, p.26

serviciile interpretului.¹

În sens juridic, consumămintul liber la căsătorie înseamnă lipsa viciilor de consumămint, și anume a erorii, dolului și violenței.

Eroarea falsa reprezentare a unei situații, o părere greșită despre unele împrejurări legate de încheierea convenției². Ea constituie un viciu de consumămint la încheierea căsătoriei numai dacă se referă la identitatea fizică a celuilalt soț³. Deci, eroarea trebuie să reprezinte împrejurarea în care cel care o invocă, s-a căsătorit cu o altă persoană, și nu cu cea care intenționa să se căsătorească. Datorită condițiilor de oficiere a căsătoriei în prezența celor doi miri, cunoașterea prealabilă a viitorilor soți, în mod obișnuit, timp de cel puțin o lună, care trebuie să treacă de la data înregistrării declarației comune a acestora – anularea căsătoriei pentru acest viciu de consumămint este aproape e imposibilă. Eroarea asupra identității civile, adică asupra stării civile a celuilalt viitor soț (de exemplu, acesta era divorțat, deși celălalt a crescut că este celibatar, sau este copil din afara căsătoriei, deși celălalt viitor soț a crescut că este din căsătorie, ori s-a crescut că aparține unei anumite familii, iar el aparține alteia) nu constituie un viciu de consumămint la căsătorie. De asemenea, nu este un viciu de consumămint eroarea asupra calității ori însușirilor celuilalt viitor soț, chiar dacă a fost determinată la încheierea căsătoriei.

Dolul (viclenia) este un icu de consumămint care constă în inducerea în eroare a unei persoane prin mijloacele viclene pentru a o determina să încheie un act juridic⁴, în cazul nostru în scopul de a-l determina să încheie actul de căsătorie. Fiind o eroare provocată de dol, cuprinde următoarele elemente:

1) Un element subiectiv- eroarea

2) Un element obiectiv – mijloacele viclene folosite pentru a provoca eroarea.

Domeniul de aplicare a dolului este mai întins decit al erorii, putind purta și asupra altor elemente decit identitatea fizică a celuilalt soț, și anume asupra unor calități ale viitorului soț, pe care, dacă le-ar fi cunoscut, nu ar fi încheiat căsătoria, însă aceste calități trebuie să fie necesare pentru încheierea unei căsătorii. De exemplu, dacă un viitor soț a fost indus în eroare prin mijloace viclene de către celălalt cu privire la starea sa materială, acest nu este un viciu de consumămint prin dol la încheierea căsătoriei. Dimpotrivă, eroarea provocată prin mijloacele viclene asupra stării sănătății unuia dintre viitorii soți constituie viciu de consumămint la căsătorie⁵, deoarece acest element este correspunzător concepției dreptului nostru privind căsătoria, viitorii soți fiind chiar obligați să-și comunice reciproc starea sănătății⁶. Codul Civil al Republicii Moldova în art. 228 alin. (1) prevede: Actul juridic a cărui încheiere a fost determinată de comportamentul dolosiv sau viclean al uneia din părți poate fi declarat nul de instanța de judecată chiar și în cazul în care autorul dolului estima că actul juridic este avantajos pentru cealaltă parte.

Violența este amenințarea unei persoane cu un rău de natură să-i provoace o temere care o determină să încheie un act juridic pe care altfel nu l-ar încheia⁷. Violența cuprinde :

1. Un element obiectiv- constrângerea

2. Un element subiectiv – teama insuflată, ce determină lipsa de libertate a consumămintului viitorului soț.

Datorită condițiilor în care se încheie căsătoria, este aproape imposibil să se întâlnească

¹ Legea nr.100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă, Publicat : 17.08.2001 în Monitorul Oficial Nr. 97-99

² S.Baieș ,N.Roșca “Drept civil. Partea general. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a III-a“, Tipografia Centrală, Chișinău, 2007, p. 169

³ V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată“, Tipografia “Reclama“, Chișinău, 2014, p. 84

⁴ S.Baieș ,N.Roșca “Drept civil. Partea general. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a III-a“, Tipografia Centrală, Chișinău, 2007, p. 172

⁵ Gabriela Lupșan, Dreptul Familiei (Note de curs), Editura Fundației „Chemarea” , Iași 1996, p.24

⁶ Codul familiei al Republicii Moldova Nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat : 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48, art.13

⁷ S.Baieș ,N.Roșca “Drept civil. Partea general. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a III-a“, Tipografia Centrală, Chișinău, 2007, p. 175

violența prin constrîngere fizică. Așa cum violența poate fi provocată și prin constrîngere morală, să a hotărît că, în cazul în care la încheierea căsătoriei consumămintul unui dintre soți a fost viciat prin violența exercitată de tatăl acestuia, căsătoria va fi declarată nulă dacă acțiunea a fost introdusă în termenul legal. Trebuie de subliniat că temerea reverențioasă, adică respectul datorat părintilor ori altor ascendenți, nu este un viciu de consumămint¹. Deoarece Codul Familiei nu face nici o derogare de la dispozițiile dreptului comun, atât eroarea cît și dolul și violența se determină după regulile acestuia, ținându-se seama de caracterul specific al căsătoriei.

d) Comunicarea reciprocă a stării sănătății :

Pentru a încheia căsătoria, viitorii soți sunt obligați să declare că și-au comunicat reciproc despre starea sănătății lor, conform art. 11 alin. (2) Codul familiei Republica Moldova. Realizarea condiției date se realizează prin anexarea la declarația de căsători și a certificatului medical, art. 34 Legea privind actele de stare civilă nr.100 din 26.04.2001.

Prin această cerință legală se urmărește un scop dublu :

- Fiecare dintre viitorii soți să cunoască starea sănătății celuilalt. În acest fel, viitorii soți au posibilitatea să cunoască pericolul pe care-l poate prezenta pentru ei și pentru viitorii lor copii încheierea unei căsătorii în condiții necorespunzătoare din punct de vedere al sănătății. Boala de care suferă unul dintre viitorii soți, cu excepția celor de o anumită gravitate prevăzută de lege, nu constituie o piedică la încheierea unei căsătorii intemeiată pe afecțiunea și sprijinul moral și material reciproc. De aceea, dacă unul dintre viitorii soți suferă de o asemenea boală, hotărîrea de a încheia ori nu căsătoria, aparține acestora².

- Considerații de ordin medical, eugenice. Legea oprește căsătoria celor care suferă de anumite boli, chiar dacă viitorii soți ar fi de acord și ar dori încheierea ei. Astfel art.15 alin. 1 lit. f, din Codul Familiei prevede : „Nu se admite încheierea căsătoriei între persoanele dintre care cel puțin una a fost lipsită de capacitatea de exercițiu”.

Necesitatea trecerii examenului medical de către persoanele care doresc să se căsătorească este prevăzută în art.13 din Codul Familiei care stabilește : „persoanele care doresc să se căsătorească , la solicitare, pot efectua un examen medical gratuit , în scopul depistării bolilor sau a agenților patogeni ce pot fi transmiși. Din prevederile articolului menționat rezultă că trecerea examenului medical reprezintă o normă dispozitivă, ceea ce vine în contradicție cu prevederile art.34 Legea privind actele de stare civilă care reglementează expres lista actelor ce trebuie prezentate obligatoriu de viitorii soți la depunerea declarației de căsătorie. Sustinem menținerea obligației respective are drept justificare reducerea riscului de invocare a nulității căsătoriei pe motiv de necunoaștere a stării sănătății reale a unui dintre viitorii soți.

Rezultatul examenului medical se comunică numai persoanei examineate, eliberîndu-i-se un certificat ce atestă trecerea controlului respectiv, care se prezintă la starea civilă (art.13 alin.(2) Codul familiei).

Modul, termenul și limitele examenului medical sunt stabilite de Ministerul Sănătății prin Ordinul cu privire la organizarea examenului medical al persoanelor care doresc să se căsătorească³.

Ca urmare a studierii subiectului propus am ajuns la următoarele concluzii și recomandări de *lege ferenda* :

1. Definirea noțiunii de căsătorie în Codul familiei cu următorul conținut : „Căsătoria este uniunea liber consumată între un bărbat și o femeie, încheiată potrivit dispozițiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie și reglementată de normele imperitative ale legii,, ;
2. Înlocuirea termenului de „părinți,, din cadrul art.14 Codul familiei cu termenul

¹ L. Mărgineanu, G. Mărgineanu “Dreptul familiei“, Tipografia “Elena – V.I.“, Chișinău, 2002, p. 155

² Idem, p. 156

³ Ordinul nr. 954/446 din 28.09.2012 Cu privire la organizarea examenului medical al persoanelor care doresc să se căsătorească, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.212-215 din 2012, http://old.ms.md/_files/12894-ord%2520nr.%2520954-446%2520din%252028.09.2012-examen%2520medical%2520inainte%2520de%2520casatorie.pdf

„reprezentant legal,, ;

3. Înlocuirea sintagmei în conținutul art.13 Codul familiei „*pot efectua un examen medical*,, cu sintagma „*trebuie să efectueze un examen medical*,“.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE :

1. B.D. Moloman “Căsătoria civilă și religioasă în dreptul român“, ed. Universul Juridic, București , 2009,
2. Codul civil al României Legea 287/2009 cu toate modificările ce i-au fost aduse prin legea 71/2011 republicată în Monitorul oficial nr. 505 din 15 iulie 2011
3. Codul familiei al Republicii Moldova Nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat : 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1
5. Gabriela Lupșan, Dreptul Familiei (Note de curs), Editura Fundației „Chemarea” , Iași 1996,
6. Ion P.Filipescu , Tratat de dreptul familiei , Editura ALL, București,1993,p.17, A. Pricopi, Căsătoria în drept român, Editura Lumina LEX, 1998, p.23, Al. Bacaci, C.Hageanu, V.Dumitache, Dreptul familiei, Editura ALL BECK, 1994
7. L. Mărgineanu, G. Mărgineanu “Dreptul familiei“, Tipografia “Elena – V.I.“, Chișinău, 2002
8. Legea nr.100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă, Publicat : 17.08.2001 în Monitorul Oficial Nr. 97-99
9. O. Ghiță, R.G. Albăstroiu “Dreptul familiei. Regimuri matrimoniale. Sinteze. Teste grilă“, ed. Hamangiu, , București, 2013
10. Ordinul nr. 954/446 din 28.09.2012 Cu privire la organizarea examenului medical al persoanelor care doresc să se casatorească, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.212-215 din 2012, http://old.ms.md/_files/12894-ord%2520nr.%2520954-446%2520din%252028.09.2012-examen%2520medical%2520inainte%2520de%2520casatorie.pdf
11. S.Baieș ,N.Roșca “Drept civil. Partea general. Persoana fizică. Persoana juridică. Ediția a III-a“, Tipografia Centrală, Chișinău, 2007,
12. V. Cebotari “Dreptul familiei. Ediția a III-a. Revăzută și completată“, Tipografia “Reclama“, Chișinău, 2014
13. Veaceslav Pânzari, Dreptul familiei (Note de curs), Presa universitară bălțeană, Bălți, 2000,
14. Vidu Valentin, <http://www.mediafax.ro/externe/casatoria-intre-persoane-de-acelasi-sex-recunoscuta-in-18-tari-din-lume-14926840>
15. Кодекс Республики Беларусь о Браке и Семье 278-З от 9.07.1999 г. http://kodeksby.com/kodeks_rb_o_brake_i_semje.htm
16. Семейный кодекс Российской Федерации" от 29.12.1995 N 223-ФЗ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8982/

**INSTITUȚIA REZERVEI SUCCESORALE ÎN REGLEMENTAREA DREPTULUI CIVIL
A REPUBLICII MOLDOVA ÎN COMPARĂIE CU ALTE STATE**

Vladimir CHIRONACHI, lector superior universitar,
Catedra de Drept, Universitatea de Stat din Cahul

Abstract: In this article the author intended to show the importance and highlight the particularities of this Institution in the system of Civil Law. Also, he intended to cover the lacks that he had identified in the law by offering answers to some delicate questions theoretic and practice.

Cuvinte cheie: moștenitor, capacitate succesorală, vocație succesorală, moștenitor testamentar, rezervă succesorală, masă de calcul.

Rezerva succesorală este o parte din moștenire care este supusă unor reguli specifice care o deosebesc de alte reglementări ale succesiunii. Articolul 1505 Cod Civil al R.Moldova nu definește rezerva succesorală, dar stabilește că succesorii de clasa I, înăpăti pentru muncă, au dreptul de a moșteni, independent de conținutul testamentului, cel puțin o doime cotă-parte din cota ce s-ar fi cuvenit fiecărui în caz de succesiune legală (rezervă succesorală).

Reiesind din articolul susu enunțat rezultă următoarele caractere ale rezervei succesorale:

- a. caracterul legal,
- b. caracterul cotității,
- c. caracterul indisponibilității.

Este important de notat că reglementările rezervei succesorale ale altor state prevăd și alte caractere specifice. Aceasta se referă și la literatura de specialitate, unde se evidențiază mult mai multe caractere. Astfel, în Comentariul la Codul civil român sunt aduse următoarele caractere juridice ale rezervei succesorale. Rezerva succesorală este parțială, ea are caracter de ordine publică, deoarece este stabilită imperativ de lege, dar legea stabilește numai dreptul la rezervă, nu și obligațivitatea acceptării ei, dreptul la rezervă este un drept propriu, născut în persoana moștenitorilor rezervatari la data deschiderii succesiunii, iar nu dobândit de la defunct; este individual, deși se atribuie în indiviziune rezervatarilor, se calculează în funcție de fiecare rezervatar care vine efectiv la moștenire. Rezerva succesorală este datorată în natură – doar în mod excepțional rezerva poate fi atribuită întregită sub forma unui echivalent bănesc. Este indisponibilă, deoarece ea nu poate fi atinsă prin donații sau legate ori dezmoșteniri¹.

Caracterul legal al rezervei succesorale reiese nemijlocit din articolele Codului Civil al Republicii Moldova care o reglementează. Caracterul legal al rezervei succesorale este prevăzut de o normă imperativă de drept, ceea ce înseamnă că întinderea ei nu poate fi modificată sau stinsă prin voința defunctului sau a succesorilor².

De rezerva succesorală beneficiază numai moștenitorii rezervatari care îndeplinesc condițiile cerute de lege pentru a putea moșteni, privitoare la capacitate, nedemnitate și renunțare la moștenire, precum și să fie inapt de muncă. Așadar, pentru a culege rezerva, moștenitorul rezervatar trebuie să fie în viață la data deschiderii succesiunii, să nu fie nedemn să fie inapt de muncă și să nu fi renunțat la moștenire. Rezerva este atribuită succesorilor rezervatari, care au chemare efectivă la moștenire, aflându-se în clasa întâi de succesiuni legale. Este important să accentuăm că caracterul legal al rezervei succesorale este prevăzut de o normă imperativă de drept, ceea ce înseamnă că întinderea ei nu poate fi modificată sau stinsă prin voința defunctului sau a succesorilor. Sunt opozabile moștenitorilor rezervatari numai actele prin care nu se aduce atingere rezervei

¹ Baias Fl. A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). Noul cod civil. Comentariu pe articole, art. 1 2664. București: C.H. Beck, 2012, p.1116.

² Perederco V. Caracterele juridice ale rezervei succesorale: realități și perspective. În: „Integrare prin cercetare și inovare”. Conferință științifică națională cu participare internațională, 10-11 noiembrie, 2014. Chișinău: CEP USM, p.23-31.

succesorale, anume actele cu titlu oneros și actele dezintersate¹.

Moștenitorii rezervatari pot renunța la rezerva succesorală, deoarece acesta este un drept al lor și nu o obligație. De aceea în literatura de specialitate se concretizează că dreptul la rezerva succesorală este un drept propriu, născut în persoana moștenitorilor rezervatari, la data deschiderii moștenirii, nefiind dobândit de la defunct prin moștenire. Sunt opozabile moștenitorilor rezervatari numai actele prin care nu se aduce atingere rezervei succesorale, anume actele cu titlu oneros și actele dezintersate².

Caracterul partității rezervei succesorale. Unul din caracterele rezervei succesorale este acel că ea reprezintă o parte a moștenirii. Astfel, art.1505 CC RM prevede că succesorii de clasa I inapți pentru muncă au dreptul de a moșteni, independent de conținutul testamentului, cel puțin 1/2 cotă-parte din cota ce s-ar fi cuvenit fiecărui în caz de succesiune legală (rezervă succesorală)³: Rezerva succesorală este o parte a moștenirii (pars hereditatis) care se atribuie moștenitorilor rezervatari în natură. Se vorbește aşadar despre rezervă ca fiind *pars bonorum*, conferind „un drept real în și asupra chiar a bunurilor succesiunii, și nu o simplă creață contra succesiunii.

Autorul francez M.Grimaldi precizează faptul că și atunci când rezerva este exprimată în bani, nu asistăm la un declin al naturii de pars hereditatis al dreptului de rezervă, ci pur și simplu al faptului că această pars hereditatis poate fi exprimată și în termeni monetari. Așadar, dreptul de proprietate asupra bunurilor ereditare legate funcției familiale a dreptului de rezervă cedează adesea locul unui simplu drept de creață care este semnul funcției individuale a acestei instituții. Ceea ce devine esențial, este de a împiedica ieșirea definitivă a bunurilor din familie, dar și de a asigura o egalitate minimală între rezervatari⁴.

Caracterul indisponibilității rezervei succesorale. Potrivit literaturii de specialitate, rezerva succesorală este indisponibilă, iar potrivit practicii judecătoarești, aceasta este inalienabilă și insesizabilă. Indisponibilitatea rezervei succesorale este în același timp relativă, întrucât operează numai în ipoteza existenței moștenitorilor rezervatari, și parțială, întrucât vizează numai o parte a moștenirii și numai liberalitățile dispuse de către defunct. Prezența moștenitorilor rezervatari, la data deschiderii moștenirii, atrage reducțunea liberalităților care au adus atingere rezervei acestora. Însă consecința dată nu are semnificația indisponibilității bunurilor unei persoane și, cu atât mai puțin, a inalienabilității și insesibilității acestora. În timpul vieții, titularul unui patrimoniu poate dispune liber de bunurile sale chiar și cu titlu gratuit. Apoi, bunurile debitorului defunct pot fi urmărite de către creditori și după data deschiderii succesiunii, rezerva stabilindu-se după scăderea datorilor⁵.

Caracterul imperativ al rezervei succesorale. Acest caracter, fiind și unul specific, rezultă din însuși faptul că atât moștenitorii rezervatari, cât și cotitatea – parte a succesiunii pe care o culeg moștenitorii rezervatari, sunt stabilite prin norme imperative ale legii, astfel încât nu pot fi modificate prin voința lui de cujus, chiar dacă ar avea acordul prezumtivilor moștenitori rezervatari.

Deci întinderea rezervei succesorale nu poate fi modificată prin voința defunctului sau a rezervatarilor. Moștenitorii rezervatari nu pot face acte juridice asupra rezervei succesorale, mai înainte de deschiderea moștenirii, întrucât ar realiza acte juridice asupra moștenirii nedeschise și acestea ar fi lovite de sanctiunea nulității absolute. Ei însă pot renunța, total sau parțial, la dreptul, la rezerva succesorală ulterior deschiderii moștenirii, cu prilejul exercitării dreptului la opțiunea succesorală, întrucât legiuitorul stabilește imperativ numai dreptul la rezervă, nu și obligația

¹ Baias Fl. A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). Noul cod civil. Comentariu pe articole, art. 1 – 2664. București: C.H. Beck, 2012, p.1116.

² Dogaru I. și a. Bazele dreptului civil. V. II. București: C. H. Beck, 2008, p.268.

³ Legea Republicii Moldova nr.1107/06. 06. 2002 cu privire la Codul civil. Cartea a patra - Dreptul succesoral (art.1432-1575). În: Monitorul Oficial, nr. 182-86/661, 22.06.2002.

⁴ Perederco V., Cojocari E. Rezerva succesorală - modalitate de garantare a drepturilor moștenitorilor legali inapți de muncă. În materialele conferinței științifice - practice cu participare internațională: „Teoria și practica administrației publice”. Chișinău: TPAP, 2014. p.152-158.

⁵ Geniou I. Dreptul la moștenire în noul Cod civil. București: C.H. Beck, 2012, p.221.

exercitării dreptului¹.

Inaptitudinea de muncă. Codul familiei al Republicii Moldova utilizează noțiunea de *inaptitudine de muncă*, însă, de asemenea, nu explică sensul ei. În opinia noastră, este important să fie precizată, deoarece în unele acte normative² care reglementează incapacitatea de muncă se prevede incapacitatea temporară de muncă, incapacitatea pentru maturi, incapacitatea pentru minori, invaliditatea etc. De aceea ne întrebăm care să fie luată în vedere în cazul rezervei succesorale. Codul familiei al Republicii Moldova prevede că părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori și majori inapți de muncă ce necesită sprijin material. Se consideră inapt de muncă copilul major care este încadrat în unul dintre cele trei grade de dizabilitate: severă (echivalent cu gradul I de invaliditate), accentuată (echivalent cu gradul II de invaliditate) și medie (echivalent cu gradul III de invaliditate). Dizabilitatea la copiii în vîrstă de până la 18 ani se determină pornind de la gravitatea deficiențelor funcționale individuale provocate de afecțiuni, defecte, traume care conduc la limitări de activitate și restricții de participare exprimate în raport cu funcționarea psihosocială corespunzătoare vîrstei și este de trei grade: severă, accentuată și medie³.

Pensia de întreținere pentru copilul major *inapt de muncă* poate fi stabilită în baza unui contract privind plata pensiei de întreținere sau pe cale judecătorească. Contractul privind plata pensiei de întreținere se face și se autentifică de către notar. În cazul în care părinții nu au încheiat un contract privind plata pensiei de întreținere sau când apar neînțelegeri privind achitarea pensiei de întreținere, instanța judecătorească stabileste pensia într-o sumă bănească fixă plătită lunar. La stabilirea sumei ce constituie pensia de întreținere pentru copilul major inapt de muncă, se va ține cont de starea materială și familială a persoanei ce datorează întreținerea și a persoanei ce necesită întreținere, precum și de alte circumstanțe importante (ex. starea de sănătate a copilului major inapt de muncă, costul procedurilor medicale pe care trebuie să le urmeze copilul, costul medicamentelor necesare pentru copil etc.).

Cererea cu privire la încasarea pensiei de întreținere pentru copilul major inapt de muncă poate fi depusă la instanța de judecată în a cărei rază își are domiciliul persoana ce datorează întreținerea, precum și instanța de judecată de la domiciliul solicitantului. Persoanele ce înaintează cerere privind încasarea pensiei de întreținere sunt scutite de plata taxei de stat în instanțele judecătorești. Deci considerăm că această modalitate de determinare a incapacității poate fi folosită și în cazul rezervei succesorale, evident că în cazul acesta el va primi rezerva succesorală în valoarea de 1/2 cotă-pate din patrimoniul succesoral.

Și copilul din afara căsătoriei poate veni la moștenirea tatălui său, față de care și-a stabilit filiația, în nume propriu sau prin reprezentare. Ei sunt mostenitori rezervatari, astfel încât liberalitățile făcute de defunct (testamente și legate) prin care se aduce atingere rezervei lor succesorale sunt supuse reducțunii. Toate aceste concretizări nu le găsim în Codul civil al Republicii Moldova.

Dacă ne referim la reglementările din legislatia Republicii Moldova, concretizăm că pentru stabilirea incapacității de muncă a copiilor e mai simplu, aici vom ține cont de reglementările privind capacitatea de exercițiu a minorilor, dar cum vom proceda în situația soțului supraviețuitor sau al părinților defunctului. Părinții, dacă ei sunt pensionari, îi putem considera inapți de muncă? Dar cum vom proceda când aceștia, fiind pensionari, lucrează? Sunt întrebări care adeseori creează litigii.

Aducem, în acest sens, o explicație pct.48 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova: Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune nr.13 din 03.10.2005, care prevede că pentru recunoașterea calității de moștenitor rezervatar persoana trebuie să aibă calitatea de moștenitor de clasa întâi și să

¹ Dogaru I. ș. a. Bazele dreptului civil. V. Il. București: C. H. Beck, 2008, p.268.

² Codul familiei al Republicii Moldova. Legea nr.1316-XV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial, 2001, nr. 47-48.

³ Perederco V. Inaptitatea de muncă, condiție legală pentru succesiunii rezervatari din Republica Moldova. În: Analele științifice USPEE, 2016, vol. III, p. 217-223.

fie inaptă de muncă la data deschiderii succesiunii.

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție concretizează că sunt inapte de muncă persoanele care au atins vîrstă de pensionare pentru limita de vîrstă, invalizii de gradele 1, 2 și 3, inclusiv invalizii din copilărie, indiferent de faptul dacă le este stabilită pensia pentru limită de vîrstă sau invaliditate, precum și copiii până la împlinirea vîrstei de 18 ani.

Incapacitatea de muncă se va dovedi prin carnetul de invaliditate, carnetul de pensionar și certificatul de naștere pentru dovedirea minorității sau atingerii vîrstei de pensionare pentru limită de vîrstă. Faptul că persoana inaptă de muncă nu a fost întreținută de către defunct se află în altă localitate sau țară nu are importanță pentru a recunoaște persoana respectivă ca moștenitor rezervatar¹. Însă aici trebuie de amintit că Hotărârile Plenului Cîrtii Supreme de Justiție, în conformitate cu prevederile constituționale, nu sunt acte normative, iar în practică mulți pensionari lucrează, de aceea litigiul nu poate fi dus la bun sfîrșit.

Subclasa descendenților ca succesiuni rezervatari

Codul civil al Republicii Moldova nu reglementează relațiile de rudenie, însă este necesar să accentuăm că rudenia poate fi atât de sânge, cât și civilă. Instituția succesiunii a fost întotdeauna strâns legată de ideea de proprietate și comunitate de familie. În art.1505 CC RM, legiuitorul, definind rezerva succesorală, prevede că moștenitori ai acesteia sunt succesorii de clasa I inapți pentru muncă care au dreptul de a moșteni, independent de conținutul testamentului, cel puțin o doime cotă-parte din cota ce s-ar fi cuvenit fiecaruia în caz de succesiune legală (rezervă succesorală)².

Noul cod civil român include aceeași listă de succesiuni rezervatari, inclusiv descendenții, dar, spre deosebire de Codul civil al Republicii Moldova, aceștia nu sunt limitați prin noțiunea inapți de muncă. Astfel, conform art.1087 noul cod civil român, sunt moștenitori rezervatari: soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați ai defunctului. Întinderea rezervei succesorale este reglementată de art.1088 NC CR, potrivit căruia „rezerva succesorală a fiecărui moștenitor rezervatar este de jumătate din cota succesorală care, în absență liberalităților, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal”³.

Potrivit art. 975 alin. (1) NC CR, „descendenții sunt copiii defunctului și urmașii lor în linie dreaptă la nesfârșit”. Comparativ cu Codul civil român din 1864, se poate observa că noul Cod civil reglementează expres faptul că vocația succesorală a descendenților nu este limitată nici de gradul de rudenie, nici de inabilitate de muncă.

Dorim să accentuăm că din conținutul art.1505 CC RM reiese că rezerva succesorală este un drept al moștenitorilor rezervatari (și al descendenților) care apare doar după moartea defunctului de cuius, adică atâtă timp cât moștenirea nu s-a deschis nu apare nici dreptul (căci asemenea acte ar constitui pacte – interzise – asupra unei succesiuni viitoare, fiind lovite de nulitate). Dreptul la rezervă este un drept propriu, născut în persoana moștenitorilor rezervatari la data deschiderii moștenirii, iar nu dobândit de la defunct prin succesiune.

În privința dreptului la rezervă, descendenții, părinții și soțul supraviețuitor nu sunt succesiuni în drepturi (*habentes causam*) față de actele încheiate de defunct și prin care se aduce atingere acestui drept, ci au calitatea de terți și, ca atare, aceste acte nu le sunt opozabile. Toate celelalte acte încheiate de cel care lasă moștenirea (acte cu titlu oneros și acte dezinteresate) produc efecte față de moștenitorii rezervatari (ca și față de orice alt moștenitor) în calitatea lor de succesiuni în drepturi, cu deosebire că moștenitorii nerezervatari sunt succesiuni în drepturi cu privire la toate actele defunctului, inclusiv liberalitățile. Prin acceptarea rezervei succesorale, rezervatarii obțin nu doar drepturile, dar și obligațiile din patrimoniul defunctului.

¹ Hotărârea Plenului CSJ a RM din 03.10.2005, nr.13. Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. În: Buletinul CSJ a RM, 2006, nr. 5, p.4.

² Legea Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002. Codul civil. Cartea a patra - Dreptul succesoral (art.1432-1575). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.

³ Mureșan, M., Fildan, S., Lucaciuc, Șt. Drept civil. Succesiuni. Cluj-Napoca: Cordial Lex, 2012, p.154.

La articolul 1500 CC RM alin.(1) lit.a) legiuitorul evidențiază în calitate de descendenți fiii și fiicele celui ce a lăsat moștenirea, la fel și cei născuți vîi după decesul lui, precum și cei înviați. Deci, în calitate de descendenți putem evidenția toți copiii defunctului, precum și cei înviați care sunt vîi la momentul decesului, precum și cei născuți vîi după decesul lui.

În dependență de anumite criterii, am putea să evidențiem și mai multe categorii de copii. Astfel, în dependență de vîrstă și de prevederile art.20-24 CC RM, evidențiem copii minori și majori, copii din căsătorie și din afara căsătoriei, copii înviați, precum și copii născuți vîi după deces.

Toți cei evidențiați au statutul lor juridic deosebit, principalele caractere juridice specifice acestora, care reies din conținutul articolelor citate mai sus, fiind: legalitatea copiilor față de defuncți și inaptitatea de muncă. Este important să accentuăm că, deși rezerva succesorală are un caracter imperativ, descendenții pot opta să renunțe în tot sau în parte la rezerva succesorală care le revine (însă, numai după deschiderea moștenirii), întrucât caracterul imperativ se referă la instituirea dreptului de rezervă și nu obligă și la exercitarea dreptului, moștenitorul rezervatar având, la fel ca orice alt succesor, dreptul la opțiunea succesorală¹.

Descendenții și părinții defunctului, precum și soțul supraviețuitor, sunt moștenitori rezervatari în majoritatea statelor occidentale (a se vedea, de exemplu, art.536 din Codul civil italian, art.762-763 din Codul civil austriac, art.470 din Codul civil elvețian). Common law-ul englez nu cunoaște instituția rezervei succesorale.

În SUA, numai în statul Louisiana se recunoaște instituția rezervei excesive a defuncțului, indiferent de beneficiarul liberalității, persoană străină sau moștenitor legal, chiar rezervatar. De exemplu, dacă defuncțul are 2 copii și dorește să favorizeze pe unul dintre ei, o poate face numai în limitele cotității disponibile, rezerva celuilalt neputând fi atinsă, sub sanctiunea reducționii liberalității excesive. În acest sens, rezerva are un caracter individual, raportat la fiecare moștenitor, nu doar în cazul soțului supraviețuitor, dar și în cazul descendenților ori al ascendenților privilegiați².

Sunt asemănătoare cu prevederile Codului civil al Republicii Moldova reglementările din Codul civil al Federației Ruse. Astfel, articolul 1149 din Codul civil al Federației Ruse prevede același cerc de moștenitori rezervatari înapăti de muncă, precum și același drept la 1/2 cotă obligatorie din succesiunea legală.

Printre moștenitorii rezervatari sunt prevăzuți minorii sau copiii cu dizabilități ai defuncțului, soțul supraviețuitor și părinții. Minorii sunt copiii care nu au împlinit vîrstă de 18 ani, persoane inapte de muncă – persoane sub vîrstă de 16 ani sau care au atins 55 de ani (femei) și 60 de ani (bărbați), precum și toate grupurile de persoane cu dizabilități, inclusiv încă din copilărie. Minorii care s-au căsătorit înapăt de vîrstă de 18 ani și cei emancipați de asemenea se consideră moștenitori rezervatari și au dreptul la o cotă obligatorie. O noutate, în sensul legislației ruse, este prevederea, conform căreia se consideră rezervatari și persoanele înapte de muncă, aflate la întreținerea defunctului cel puțin un an până la deces.

Analizând doctrina din Republica Moldova, din alte state, am sesizat opinile unor autori care consideră că din categoria descendenților legali fac parte:

- copiii din căsătoria celui care lasă moștenirea. Constatarea nulității căsătoriei nu va produce efecte asupra copiilor rezultați dintr-o astfel de căsătorie, aceștia păstrându-și drepturile care revin copiilor din căsătorie, chiar dacă ambii soți au fost de rea-credință la încheierea acesteia;
- copiii celui care lasă moștenirea sau descendenții lui din afara căsătoriei, cu singura condiție ca paternitatea să fie stabilită potrivit legii³.

Așadar, principiul în această privință este asimilarea copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie. Proveniența copilului de la mamă (maternitatea) se stabilește în baza documentelor care

¹ www.scribd.com/climescu_marian, Rezerva succesorală, p.46

² www.scribd.com/climescu_marian, Rezerva succesorală, p.49

³ Robu, O. Clasele de succesiuni legale. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr.9. p.32.

confirmă nașterea copilului de la mamă într-o instituție medicală (alin.(1) art.47 din Codul familiei al Republicii Moldova¹.

În cazul în care copilul nu este născut într-o instituție medicală, maternitatea se stabilește în baza documentelor medicale, a depozităilor martorilor și prin alte probe. Proveniența copilului de la tată prezintă unele dificultăți în cazul în care copilul este născut în afara căsătoriei.

Potrivit alin.(3) art.47 Codul Familiei al R.Moldova, copilul născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesului soțului mamei copilului are ca tată pe soțul (fostul soț) al mamei, dacă nu a fost stabilit contrariul. Această prezumție de paternitate a soțului (fostului soț) poate fi înălțată printr-o declarație a soților (foștilor soț) depusă personal. În cazul în care unul din soții nu se poate prezenta personal, declarația se autentifică notarial și se expediază organului de stare civilă (alin.(4) art.47 CF RM)².

Paternitatea copilului născut în afara căsătoriei poate fi recunoscută de către tatăl său printr-o declarație comună a acestuia și a mamei copilului depusă la organul de stare civilă. Dacă copilul este născut din părinți necăsătoriți între ei și în lipsa declarației comune a părinților sau a tatălui copilului, paternitatea se stabilește de către instanța de judecată în baza declarației unuia dintre părinți, a tutorei (curatorului) sau a copilului însuși la atingerea majoratului (art.48 CF RM).

Contestarea paternității (maternității) se face, conform art.49 CF RM, doar pe cale judecătorească, de către persoanele și în condițiile prevăzute de articolul nominalizat. Altfel spus, copilul din afara căsătoriei, care și-a stabilit paternitatea, are aceeași situație legală ca și copilul din căsătorie, atât față de părinte, cât și față de rudele acestuia. În ce privește copiii ai căror părinți au fost decăzuți din drepturile părintești, acestora, conform art.49 CF RM, li se păstrează dreptul la succesiune;

- *copiii înfiatați*. Înfierea este actul juridic în temeiul căruia se stabilesc raporturi de rudenie între înfiat și descendenții săi, pe de o parte, și înfiator și rudele acestuia, pe de altă parte, asemănătoare acelora care există în cazul rudeniei firești³.

Raporturile dintre înfiator și înfiat sunt asemănătoare celor existente între părinți și copii, adică înfiatul și descendenții săi dobândesc, prin efectul înfierii, aceleași drepturi pe care le are copilul din căsătorie față de părinții săi. Înfiatul și descendenții săi vor avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de defunct, deoarece ei devin rude nu doar cu înfiatorul, dar și cu rudele acestuia, între care și ascendentul înfiatorului care lasă moștenirea;

- *copiii concepuți*, dar născuți vîi după decesul părinților sau al unuia din ei. Susținem opinia autorului cu privire la faptul că nu sunt considerați succesiuni și nu pot să moștenească copiii luați de „*suflet*”, adică minorii care au fost adăpostiți, crescuți, îngrijiți, educați în unele familii, de obicei, de rude îndepărivate sau chiar de străini ce nu au copii proprii. În toate aceste cazuri copiii „*luati de suflet*” nu au fost oficial înfiatați (adopții), din care considerente nu pot pretinde la succesiune în cazul decesului părinților care i-au crescut și i-au educat. Descendenții pot culege moștenirea în nume propriu sau prin reprezentare⁴.

Deci, reieșind din cele expuse mai sus, menționăm că acestea pot fi atribuite și descendenților rezervatari. Pentru a moșteni trebuie să precizăm capacitatea succesorală a descendenților care de asemenea confirmă legalitatea acestora. În doctrină este discutabilă capacitatea succesorală atât în cadrul succesiunii testamentare, cât și al succesiunii legale care ne interesează în studiul nostru privind rezerva succesorală a descendenților.

În cadrul succesiunii legale, au capacitate succesorală persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și copiii celui ce a lăsat moștenirea

¹ Legea Republicii Moldova nr.1316 din 26.10.2000, prin care a fost adoptat Codul familiei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48/210.

² Legea Republicii Moldova nr.1316 din 26.10.2000, prin care a fost adoptat Codul familiei. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48/210.

³ Filipescu, I. Tratat de dreptul familiei. București, 2000, p.365.

⁴ Robu O. Clasele de succesiuni legale. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr.9, p.51.

concepți în timpul lui și născuți vîi după decesul acestuia. Pentru a stabili statutul juridic al descendenților rezervatari, urmează să analizăm capacitatea succesorală.

În primul rând, acestea sunt doar persoanele fizice descendente.

a) Persoanele fizice în viață la data deschiderii succesiunii au capacitate succesorală fără deosebire de sex, rasă, religie, opinie, apartenență politică, origine socială. Dreptul la moștenire este garantat de Constituția Republicii Moldova (alin. (6) art. 46). Nu are importanță cât a trăit persoana după deschiderea succesiunii; în aceste cazuri drepturile lui asupra moștenirii vor trece la propriii succesorii ca făcând parte din propriul patrimoniu. Nu are importanță că moștenitorul care a decedat imediat după deschiderea succesiunii nu și-a exercitat dreptul la opțiunea succesorală, întrucât acest drept face parte din patrimoniul retransmis proprietății moștenitorilor care vor putea să-l exercite până la împlinirea termenului de 6 luni. Ceea ce este cu adevărat important la stabilirea capacitații succesorale a descendenților rezervatari este dovada faptului inexistenței la momentul deschiderii succesiunii a persoanei pe care o reprezintă, care se face cu orice mijloace de probă (acte de stare civilă, certificate de deces, hotărârea instanței de judecată declarativă de moarte), precum și a inaptitudinii de muncă a acestuia.

b) Persoanele dispărute au capacitate succesorală, deoarece sunt prezumate de lege a fi în viață dacă nu a intervenit o hotărâre judecătoarească declarativă de moarte. Nu are importanță cât timp a trecut de la dispariția persoanei și indiferent dacă este o hotărâre declarativă de dispariție. Însă, capacitatea succesorală a dispărutului este numai „*provizorie*”, definitivându-se prin apariția lui, prin constatarea fizică a morții ori prin hotărârea declarativă de moarte, stabilindu-se ca dată a morții o dată ulterioară deschiderii moștenirii la care are vocație succesorală.

Capacitatea succesorală a dispărutului se desfințează cu efect retroactiv, dacă se constată moartea fizică a lui sau, prin hotărâre judecătoarească definitivă declarativă de moarte, că nu mai există la data deschiderii moștenirii. În acest caz tot ce s-a primit din moștenire în numele dispărutului va trebui restituit moștenitorilor care au fost înlăturați de la moștenire prin prezența dispărutului sau ale căror cote-părți au fost astfel micșorate. Desigur, urmășii lui care au dreptul de a-l reprezenta succesorul vor păstra cota lui parte din moștenire, dar nu ca parte componentă a patrimoniului moștenit de la dispărutul declarat mort prin efect retroactiv (moștenire prin transmisie), ci în calitate de moștenitori cu vocație proprie (prin reprezentare)¹.

c) Persoanele concepute, dar nenăscute la data deschiderii succesiunii. Încă din dreptul român se admitea că drepturile copilului sunt recunoscute încă de la concepția acestuia, precizându-se că copilul conceput trebuie să fie socotit ca fiind născut ori de câte ori aceasta este în interesul său. Această regulă se regăsește în dispozițiile art. 1433 CC RM. Pe această linie de gândire, copilul conceput este considerat că există, având capacitate succesorală chiar înainte de a se naște. Este însă o condiție de care se leagă posibilitatea copilului de a avea capacitate succesorală – să se nască viu după moartea celui ce lasă moștenirea, însă nu se cere ca să fie și viabil. Nu prezintă importanță perioada în care a trăit copilul, trebuie doar ca el să se nască viu. Copilul născut mort se va considera că nu a existat la momentul deschiderii succesiunii².

Fiind vorba despre fapte materiale, cel ce pretinde moștenirea în numele copilului trebuie să dovedească, cu orice mijloace de probă admise de lege, data concepției copilului, care trebuie să fie înainte de moartea celui ce lasă moștenirea. Întrucât Codul civil al Republicii Moldova nu prevede nicio dispoziție prin care s-ar reglementa modul de dovedire a concepției copilului la momentul deschiderii succesiunii, se apelează la prevederile alin.(3) art.47 din Codul familiei al Republicii Moldova, care reglementează că „copilul născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesului soțului mamei copilului are ca tată pe soțul (fostul soț) al mamei, dacă nu a fost stabilit contrariul”. Numai că această presupunție este prevăzută de lege în materia stabilirii filiației față de tată. Așa fiind, se pune problema dacă aplicarea ei poate fi extinsă și în materia succesiunii, pentru stabilirea capacitații succesorale a

¹Deak, Fr. Tratat de drept succesoral. București: Actami, 1999, p.45.

²Bacaci, Al., Comăniță, Gh. Drept civil. Succesiuni. București: ALL Beck, 2003, p.16.

copilului.

Considerăm că, conform alin.(1) al art.5 CC RM (analogia legii), în aceste cazuri poate fi extinsă și în materia rezervei succesorale din cadrul succesiunii legale. Dacă problema stabilirii capacitatei succesorale se confundă cu aceea a stabilirii filiației, întrebări nu apar, fiindcă stabilindu-i paternitatea, implicit și în mod necesar s-ar stabili și capacitatea succesorala a copilului născut după moartea tatălui, pe care urmează să-l moștenească. Iar dacă se stabilește că defunctul nu putea fi tatăl copilului pentru că acesta s-a născut după 300 de zile de la moartea soțului, copilul nu va putea moșteni nici pe cale testamentară, întrucât nu a avut capacitate succesorala la data deschiderii moștenirii¹.

Nu va putea deveni nici successor rezervatar. Considerăm însă, alături de alți autori autohtoni, că prezumția legală privitoare la perioada concepției (maximă de 300 de zile) are o aplicare generală și trebuie luată în considerare la stabilirea capacitatei succesorale a copilului, chiar dacă această problemă nu coincide cu problema stabilirii filiației (față de tată), pentru că un copil poate succede nu doar în calitate de fiu sau fiică a tatălui, dar și în calitate de soră sau frate.

Dacă aceste dovezi au fost făcute, copilul se va putea bucura de dreptul la moștenire a rezervei succesorale în temeiul prevederilor Codului civil al Republicii Moldova, fiindcă acest drept, cu toate că are ca obiect o universalitate de bunuri – cuprinzând atât activul, cât și pasivul nu poate vătăma interesele lui, deoarece el va răspunde pentru datoriile defuncțului numai în limita activului².

Un alt cracter juridic specific copiilor ca succesiuni rezervatarii descendenți este inaptitatea de muncă. În dependență de acest caracter, copiii pot fi clasificați în conformitate cu art.20-24 CC RM, care prevăd capacitatea de exercițiu a acestora. Această categorie de copii pot fi considerați și cu capacitate de muncă, dacă, aşa cum prevede art.20 Codului civil al Republicii Moldova, capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, la împlinirea vîrstei de 18 ani. Însă, alin.(2) art.20 CC RM este problematic în stabilirea capacitatei de muncă a minorului căsătorit la 16 ani, de aceea aici sunt necesare prevederi exprese de lege cu referire la rezerva succesorala. Alin. (3) art.20 CC RM de asemenea pozitiv afirmă capacitatea de muncă a minorului care a atins vîrstă de 16 ani. Aceasta poate fi recunoscut ca având capacitate de exercițiu deplină dacă lucrează în baza unui contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curitorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea capacitatei depline de exercițiu unui minor (emancipare) se efectuează prin hotărâre a autorității tutelare, cu acordul ambilor părinți, adoptatorilor sau curitorului, iar în lipsa unui astfel de acord, prin hotărâre judecătoarească. Aceste acte pot servi ca probe în confirmarea capacitatei de muncă a minorului.

Reieșind din prevederile alin. (1) art.20 CC RM, persoanele fizice care sunt copii ai defuncțului pot fi excluse din lista descendenților rezervatari, cu excepția celor prevăzute de art.24 CC RM, potrivit căruia persoana care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă.

În acest caz, incapacitatea de muncă trebuie dovedită, în opinia noastră, în baza prevederilor legale de instanța de judecată, care nu trebuie suplimentată cu cerințele de evidențiere și a incapacitatei de muncă a celui lipsit de capacitate de exercițiu. Minorul a cărui capacitate de exercițiu cade sub incidența prevederilor art.21 CC RM, care a împlinit vîrstă de 14 ani și dispune de un salar stabil, poate fi considerat apt sau capabil de muncă, adică poate fi de asemenea scos din lista descendenților. Iar minorul care, în conformitate cu art.22 CC RM, nu a împlinit vîrstă de 14 ani poate fi considerat inapt de muncă și successor rezervatar.

Considerăm că aici trebuie să fie totuși o prevedere legală expresă referitoare la copiii

¹ Chibac Gh., Efrim O., Băieșu A., Rotaru A. Drept civil. Contracte speciale. Vol. III, Ed. a 2-a. Chișinău: Cartier juridic, 2005.

² Bănărescu, Iu. Condiții generale ale dreptului de moștenire. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, 2005, nr.8. p.193.

minorii care învață atât în școli generale, profesionale, cât și în instituții de învățământ superior, care ar putea fi considerați inapți de muncă în legătură cu studiile. În afară de minorii, se consideră copiii ai defunctului și cei maturi, a căror inaptitate de muncă este discutabilă, mai ales în prezent, când în societatea noastră mai predomină și un astfel de fenomen cum este șomajul.

Evident, în situația când copilul de orice vîrstă este invalid, pensioner, aceasta se confirmă prin documente, așa cum se concretizează în pct.48 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”, nr.13 din 03.10.2005¹. Aceasta prevede că pentru recunoașterea calității de moștenitor rezervatar persoana trebuie să aibă calitatea de moștenitor de clasa întâi și să fie inaptă de muncă la data deschiderii succesiunii.

Astfel, în hotărâre se precizează că sunt inapte de muncă persoanele care au atins vîrsta de pensionare pentru limita de vîrstă, invalizii de gradul 1, 2 și 3, inclusiv invalizii din copilărie, indiferent de faptul dacă le este stabilită pensia pentru limită de vîrstă sau invaliditate, precum și copiii până la împlinirea vîrstei de 18 ani. Incapacitatea de muncă se va dovedi prin carnetul de invaliditate, carnetul de pensionar și certificatul de naștere pentru dovedirea minorității sau atingerii vîrstei de pensionare pentru limită de vîrstă. Faptul că persoana inaptă de muncă nu a fost întreținută de către defunct, că se află în altă localitate sau țară nu are importanță pentru a recunoaște persoana respectivă ca moștenitor rezervatar².

Corelația dintre liberalități și rezerva succesorală

După cum s-a menționat, art.1505 Cod Civil al Republicii Moldova prevede că succesorii de clasa I inapți pentru muncă au dreptul de a moșteni, indiferent de conținutul testamentului, cel puțin o doime cotă-parte din cota ce s-ar fi cuvenit fiecaruia în caz de succesiune legală, aceasta se consideră rezervă succesorală.

Totodată, este cunoscut că un loc important în materia succesorală îi aparține liberalităților. Sunt importante acestea mai ales acum când statul nostru a legiferat dreptul de proprietate privată adus la justă lui valoare, dând posibilitate titularilor acestuia să-și realizeze pe deplin acest drept prin libera dispunere după propria dorință.

Succesiunea a fost și rămâne modul derivat de dobândire a proprietății și se află într-o legătură indisolubilă cu proprietatea, deoarece anume prin intermediul succesiunii, proprietatea își manifestă extrem de pronunțat menirea sa, obținând cea mai consecutivă și cea mai deplină realizare.

Deoarece, potrivit legislației civile, voința liberală, pentru a fi juridic eficace, trebuie nu numai să fie declarată în formele solemne prevăzute de lege, dar să îndeplinească anume cerințe de fond: să emane de la o persoană capabilă, să fie lipsită de vicii și să fie determinată de un scop valabil. Legislația în vigoare atât din țară, cât și de peste hotare nu aduce o definiție acestei noțiuni, s-a stabilit că liberalitățile sunt actele juridice cu titlu gratuit, emise de proprietar din propria voință, prin care o valoare trece dintr-un patrimoniu în altul, fără ca disperătorul, în urma micșorării patrimoniului propriu, să aștepte un echivalent de la gratificat. Se menționează că voința este un fenomen complex, iar decizia exprimată prin declararea de voință este rezultatul final al unui proces psihologic complicat care a fost studiat de mulți savanți în domeniul³.

Deci trebuie să ținem cont, în primul rând, de stipularile dreptului comun privind cauza sau scopul. Însă atunci când actul constituie o liberalitate, acesta dispune și de unele particularități. În orice liberalitate, cel ce dorește să dea o face fără a urmări să primească un echivalent în cadrul actului. Deci este o realizare a unui drept, și nu o obligație. El este însuflarețit de intenția liberală –

¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”, nr.13 din 03.10.2005.

² Hotărârea Plenului CSJ a RM, nr.13 din 03.10.2005. „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”. În: Buletinul CSJ a RM, 2006, nr.5/4.

³ Perederco V. Corelația liberalităților și a rezervei succesorale în legislația Republicii Moldova. Publicat în: Materialele Simpozionului Internațional - Universul științelor. Ed. IV din 7 septembrie 2014. Iași-România. p.17.

animus donandi. Această intenție, exprimare de voință este o cauză abstractă și obiectivă. În cazul liberalităților, această cauză abstractă și obiectivă se opune simplelor motive: dragoste, prietenie, caritate, dorință etc. Este important pentru valabilitatea actului de liberalitate, exteriorizarea voinței lăuntrice a donatorului.

Însă practica judecătorească nu se mărginește la recunoașterea drept cauză a liberalităților numai intenția liberal, deoarece aceasta ar fi adus la unele donații sau legate ce urmăreau scopuri contrarie legii. De aceea instanțele de judecată au consacrat aşa-numita cauză impulsivă și determinată, care înainte de a fi extinsă la actele cu titlu oneros a fost consfințită tocmai în materie de liberalitate. Această cauză impulsivă și determinată este scopul concret și subiectiv care a hotărât voința liberală. Dispunătorul nu dă pentru a face abstractă o binefacere. El voiește această liberalitate, urmărind un scop determinat.

Reprezentarea mintală a acestui scop este cauza hotărâtoare a donației sau a legatului. Cauza creează și anumite trăsături specifice în liberalitate. În actele cu titlu gratuit, motivul concret are un caracter unilateral, fiind indiferent dacă a fost sau nu cunoscut de gratificat. Folosind noțiunea de cauză impulsivă și determinată, practica judecătorească, largind zonele voinței lăuntrice cercetate, a recunoscut drept cauză impulsivă și determinată și alte considerații decât cele referitoare la activitatea sau calitățile gratificantului.

Astfel, practica judiciară a declarat nule donațiile sau legatele care se întemeiau pe o cauză falsă, ilicită sau contrară regulilor de conviețuire socială. Cauza falsă este o reprezentare mintală a unui scop care nu corespunde cu realitatea. Liberalitățile sunt singurele acte cu titlu gratuit care interesează materia moștenirii și devoluționei ei. În funcție de diferite criterii, liberalitățile se împart în mai multe categorii. Astfel, în funcție de producerea efectelor, deosebim: liberalități între vii și liberalități pentru cauză de moarte¹.

În doctrină, liberalităților li se evidențiază patru caractere specifice, și anume: există doar două varietăți, sunt acte juridice, sunt acte cu titlu gratuit, sunt acte solemn².

După cum este cunoscut din teoria generală a dreptului civil, actele juridice între vii (inter vivos) sunt acele acte care își produc efectele necondiționat de moartea autorului sau autorilor lui și reprezintă marea majoritate a actelor juridice civile. Liberalitățile inter vivos care interesează materia succesoră sunt donațiile.

Actul pentru cauză de moarte – *mortis causa* – este actul juridic civil de a căruia esență este faptul că nu își produce efecte în timpul vieții autorului său, ci numai după moartea acestuia, fiind făcut tocmai în considerația morții. Liberalitățile mortis causa care interesează materia succesoră și devoluționei ei sunt: legatul făcut prin testament și în România, donația de bunuri viitoare.

Ne vom referi la aceste subiecte din următoarele considerații.

1. Deși actele mortis causa au o reglementare foarte amănunțită spre deosebire de actele inter vivos, în ceea ce privește capacitatea de a dispune, iar uneori și capacitatea de a primi actele mortis causa sunt supuse unor condiții mai restrictive.

2. Actele juridice mortis causa sunt numai acte juridice tipice (numite).

3. Dacă actele juridice inter vivos sunt solemne numai ca excepție, actele *mortis causa* sunt solemne fără nicio excepție.

Liberalitatea poate fi nu numai pură și simplă; ea poate fi, de asemenea, afectată de o modalitate: termen, condiție sau sarcină. Liberalitatea pură și simplă este aceea care se naște și își produce efectele de îndată, adică în cazul donației între vii, de la data actului, iar în cazul legatului sau al donației de bunuri viitoare, din ziua morții testatorului. De la această din urmă dată, legatarul își dobândește dreptul și îl poate exercita și, tot de atunci, acest drept se poate transmite moștenitorilor săi.

¹Perederco V. Corelația liberalităților și a rezervei succesorale în legislația Republicii Moldova. Publicat în: Materialele Simpozionului Internațional - Universul științelor. Ed. IV din 7 septembrie 2014. Iași-România. p.154.

² Baias Fl. A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). Noul cod civil. Comentariu pe articole, art. 1 – 2664. București: C.H. Beck, 2012. p.1034

Conform doctrinei române, termenul, în donații sau legate, potrivit dreptului comun, poate fi suspensiv sau extinctiv. În primul caz, el nu suspendă nașterea dreptului celui gratificat, ci numai exercițiul acestui drept. Astfel, dacă legatul este cu termen suspensiv, legatarul nu poate cere predarea decât în ziua când termenul s-a împlinit.

Termenul suspensiv nu amână însă nașterea dreptului donatarului sau legatarului, astfel că dreptul acestuia se naște și devine transmisibil către propriii săi moștenitori din ziua donației sau, în cazul legatului, de la moartea testatorului. Dacă termenul este extinctiv, la ajungerea acestuia dreptul donatarului sau legatarului se stinge fără retroactivitate. Acestea sunt soluțiile dreptului comun. Singura regulă derogatorie este aceea că termenul incert dacă este suspensiv este asimilat, în materie de legat, condiției suspensive. Regula există și în dreptul român: în testament, termenul incert valorează condiție (*dies incertus in testamento, conditum facit*). În acest caz, termenul suspendă chiar nașterea dreptului legatarului și operează retroactiv.

Prin urmare, legatarul instituit cu termen incert, spre pildă la moartea fiicei testatorului, este instituit în realitate sub condiție și, în consecință, dreptul său nu se naște decât la împlinirea modalității, iar atunci retroactivează până la deschiderea moștenirii. Dacă legatarul moare între timp, legatul va fi caduc, iar dreptul său nu va trece asupra moștenitorilor¹.

Liberalitatea poate să fie făcută și sub condiție. Ca și în dreptul comun, condiția în materie de donație sau legat este evenimentul viitor și nesigur de care depinde nașterea sau stingerea unui raport de drept. Ea poate fi, cât privește efectele ei, suspensivă sau rezolutorie, iar cât privește obiectul ei, casuală, mixtă sau potestativă².

Principiile dreptului comun vor primi aplicare. Prin urmare:

1. Dacă dispoziția testamentară este sub condiție rezolutorie, dreptul legatarului se naște și devine transmisibil către propriii săi moștenitori din ziua când s-a deschis succesiunea testatorului, iar dacă condiția rezolutorie se împlineste, legatul este retroactiv desființat și, drept urmare, toate drepturile consumite de către legatar sau de moștenitorii săi asupra lucrului ce face obiectul legatului sunt, tot astfel, nimicite.

2. Când însă condiția este suspensivă, dreptul la legat nu se desăvârșește decât la data când ea se împlineste. Dacă legatarul încetează din viață între timp, legatul devine caduc, iar dreptul la legat, devreme ce nu s-a născut încă, nu mai poate trece la moștenitorii săi, afară numai dacă se dovedește că intenția testatorului a fost de a confi legatarului un drept transmisibil, chiar dacă acesta ar muri înainte de împlinirea condiției. Legatul sau donația poate fi cu sarcină³.

Sarcina este obligația de a face, a nu face sau a da, impusă gratificatului, prin actul de donație sau testament, în schimbul liberalității. Sarcina poate fi stipulată: a) în interesul unei terțe persoane; b) în interesul gratificatului; c) în interesul dispunătorului.

1) Sarcina stipulată în folosul unui terț procură acestuia un folos cu titlu gratuit și constituie o liberalitate indirectă, care se altoiește pe o liberalitate directă: donația sau legatul. De pildă, testatorul își lasă casa printr-un legat particular, cu sarcina, pentru legatar, de a întreține o rudă incapabilă de muncă și în nevoie. Sarcina stipulată în favoarea unui al treilea se deosebește de donație sau de legat prin aceea că terțul beneficiar nu se află în raport de drept cu dispunătorul, ci numai cu gratificatul. El nu este legatar sau donatar, ci creditorul celui gratificat. Terțul beneficiar, fiind creditor, are o acțiune directă împotriva gratificatului pentru a cere executarea, iar dacă legatarul, voind să evite îndeplinirea sarcinii, nu cere predarea legatului, beneficiarul o va putea face, pe calea acțiunii oblice, în măsura cerută pentru a se aduce la îndeplinire prestația la care are dreptul. Incapacitatele de a dispune sau de a primi cu titlu gratuit, întrucât sunt absolute, nu capătă aplicare între dispunător și terțul beneficiar, căci acesta din urmă nu este nici legatar, nici donatar.

Astfel, de pildă, o persoană neconcepță, incapabilă de a dobândi prin legat sau donație, poate fi beneficiara unei sarcini. Incapacitatele relative de a primi liberalități de la anumiți

¹ Genoiu I. Dreptul la moștenire în nou Cod civil. București: C.H. Beck, 2012, p.238.

² Chirică D. Tratat de drept civil. Succesiuni și liberalități. București: C.H. Beck, 2014, p.208.

³ Ibidem, p.208.

dispunători sunt adevărate prohiți legale. Ele corespund, în mod necesar, unei incapacitați corelative de a dispune, căci, dacă una din părți nu poate primi de la cealaltă, nici aceasta din urmă nu poate gratifica pe cea dintâi. Drept urmare, tutorii, medicii și cei asimilați lor, sau ofițerii de marină nu vor putea fi gratificați de către minorul, bolnavul sau călătorul de la care ei nu pot primi donații sau legate nici pe calea indirectă a unei sarcini prevăzute de dispunător în beneficiul lor.

2) În cazul când sarcina este stipulată în chiar interesul celui gratificat – de pildă, o sumă de bani este lăsată cu titlu de legat pentru a-i îngriji publicarea operelor postume ale testatorului sau de a-i plăti datoriile. Creditorii sarcinii sunt dispunătorul sau moștenitorii acestuia. În acest caz, titlul oneros se amestecă cu cel gratuit. Care va fi caracterul actului? El va fi, în principiu, un act cu titlu gratuit, afară numai dacă sarcina impusă constituie principalul, iar liberalitatea numai accesoriul.

3) Sarcina poate fi stipulată în interesul dispunătorului: spre pildă, un legat este lăsat cu sarcina de a îngriji publicarea operelor postume ale testatorului sau de a-i plăti datoriile. Creditorii sarcinii sunt dispunătorul sau moștenitorii acestuia. În acest caz, titlul oneros se amestecă cu cel gratuit. Care va fi caracterul actului? El va fi, în principiu, un act cu titlu gratuit, afară numai dacă sarcina impusă constituie principalul, iar liberalitatea numai accesoriul.

În niciun caz, a decis practica noastră judecătorească, testatorul nu poate impune legatarului o sarcină care să-l oblige la o prestație înainte de deschiderea succesiunii, cum ar fi aceea de a da întreținere testatorului, căci efectele patrimoniale ale legatului nu se pot produce decât la decesul celui care testează. Sarcina nu trebuie confundată cu condiția.

Deosebirea este ușoară dacă asemuim sarcina cu o condiție suspensivă. Aceasta suspendă nașterea dreptului cuvenit donatarului sau legatarului, pe când sarcina nu suspendă nici nașterea și nici exercitarea dreptului celui gratificat. Legatul cu sarcină se dobândește și se poate exercita de la deschiderea moștenirii, dată de la care dreptul său se poate transmite moștenitorilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Băieșu Aurel, Chibac Gheorghe. Drept civil. Contracte și succesiuni. Ed. Cartier 2010.
2. Baieș, S., Volcinschi, V., Băieșu, A., Cebotari V., Crețu I. Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor, Vol. II., ed. a 2-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005
3. Bacaci A., Comăniță Gh. Drept civil. Succesiunile. București: All Beck, 2006.
4. Bloșenco A. Drept civil. Partea specială. Note de curs. Chișinău: Cartdidact, 2003.
5. Bănărescu Iu. Succesiunea testamentară în legislația Republicii Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015.
6. Cadariu-Lungu I.E. Dreptul la moștenire în noul Cod civil. București, Hamangiu, 2012.
7. Gheorghe, Chibac; A., Băieșu; Alexandru, Rotari; O., Efrim, Drept civil. Contracte speciale. Chișinău: Editura Cartier, 2005.
8. Chibac Gheorghe și Bruma Sorin și Robu Oxana și Chibac Natalia etc. Drept Civil. Contracte și succesiuni. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014.
9. Chirică Dan Drept civil. Succesiuni și testament. Ed. Rosetti 2003.
10. Genoiu Ilora. Dreptul la moștenire în noul Cod civil. București: Editura C.H. Beck, 2012.
11. Ciucă Bogdan Liviu. Drept Civil succesiuni'. Ed. Universitară 2011.
12. Codul Civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.1107-XV din 06.06.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2002, nr.82-86/661.
13. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Coordonator Buruiană, Mihail și Efrim, Oleg și Eșanu, Nicolaie. Chișinău: Ed. Arc. - v. II - 2006.
14. Cojocaru V., Perederco V. Calitățile specifice ale soțului supraviețuitor al defuncțului în cazul rezervei succesorale în legislația Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței științifice internaționale: „Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”. Iași: Vasiliana, 2015.
15. Dogaru I. ș.a. Bazele dreptului civil. Vol.V. Succesiuni. București: C.H. Besk, 2009.
16. Gîsca V. Partajul averii succesorale. În: Legea și viața, 2014, nr.8.

17. Genoiu I. Dreptul la moștenire în noul Cod civil. București: C.H. Beck, 2012.
18. Gheorghe A.N., Manual de drept succesoral. București: Hamangiu, 2013.
19. Hamangiu C., Rosetti-Balanescu I., Baicoianu Al. Tratat de drept civil român. Vol. III. București: Editura Națională, 1988.
20. Hotărârea Plenului CSJ a RM din 15.02.2015, pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 04.07.2005. Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. În: Buletinul CSJ a RM, 2015, nr. 3.
21. Hotărârea Plenului CSJ a RM din 03.10.2005, nr.13. Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătoarești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune.În: Buletinul CSJ a RM, 2006, nr. 5.
22. Deak Fr., Popescu R. Tratat de drept succesoral. Vol.II. București: Universul Juridic, 2014.

ROLUL STAGIILOR DE PRACTICĂ ÎN FORMAREA PROFESIONALĂ A VIITORILOR SPECIALIȘTI DIN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

Ina FILIPOV, lector universitar,
Catedra Științe Politice și Administrative
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat “B.P.Hasdeu” din Cahul
inafilipov@gmail.com

Rezumat: Scopul acestui articol este de a sublinia rolul și importanța stagiiilor de practică în formarea profesională a viitorilor specialiști din administrația publică. Practica devine cu atât mai importantă cu cât piața forței de muncă înaintează, tot mai mult, cerințe ridicate față de absolvenți care vor fi capabili să răspundă exigențelor de serviciu în baza competențelor dezvoltate inclusiv în cadrul stagiiilor de practică. Astfel, La întrebarea „Dacă este necesară practica” cu siguranță răspunsul va fi unul afirmativ, iar argumentul se regăsește într-un simplu răspuns „Că oferă studenților posibilitatea de a testa cunoștințele și abilitățile obținute la cursuri într-un mediu operațional real”.

Cuvinte cheie: stagiu de practică, formare profesională, abilități, competențe, experiență

Summary: The purpose of this article is to highlight the role and importance of internships in the professional training of future specialists in public administration. Practice is becoming increasingly important, as the labour market pushes more and more demands on graduates, who will be able to meet the requirements for services, based on developed competencies, including on internships. Thus, answering the question "If you need internship", certainly the answer will be affirmative, but the argument can be found in a simple reply "That gives students the opportunity to test their knowledge and skills, obtained from courses in a real operational environment".

Keywords: internship, training, professional training, abilities, skills, experience

În sistemul actual de învățământ superior intervin diverse schimbări datorită proceselor socio-economice care afectează societatea, fapt ce impune cerințe tot mai exigente față de pregătirea profesională a viitorilor specialiști, față de competențele acestora. La fel și piața modernă a forței de muncă se orientează spre absolvenți, capabili să asigure îndeplinirea calitativă a îndatoririlor profesionale pe baza competențelor dobândite în timpul procesului educațional. Astfel, orice instituție de învățământ superior se confruntă cu provocări precum, diminuarea decalajului dintre conținutul programelor de studii și cerințele actuale ale pieței muncii, formarea cunoștințelor teoretice complexe și abilități practice care să permită absolventului integrarea imediată în procesul de lucru. Toate acestea sunt posibile, pe de o parte, prin interacțiunea cu profesorii în cadrul activităților didactice și extracurriculare, iar pe de altă parte, prin activitățile în cadrul stagiiilor de practică. Acestea din urmă, frecvent generează discuții referitoare la necesitatea și importanța lor, durata desfășurării, consecințe, competențe, etc. În acest context, ne interesează să stabilim relevanța stagiiilor de practică, inclusiv, la specialitatea Administrație Publică.

Prin ce își manifestă importanța practica și este ea, de fapt, necesară? Sau ce este practica sau stagiu de practică? Care este rolul practicii? Aceastea sunt întrebări pe care le putem auzim frecvent atât din partea studenților cât și a partenerilor de practică. Prin urmare, vom încerca să găsim răspuns la aceste întrebări în cele ce urmează.

Practica, potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, înseamnă proces de aplicare și de verificare într-un domeniu de activitate a cunoștințelor teoretice acumulate prin studiu, iar *stagiu*, înseamnă practică pe care trebuie să o facă un începător pentru a dobânde experiență în profesiunea sau specialitatea sa. [1] Potrivit Regulamentului-cadru privind stagiiile de practică în învățământul superior, stagiiile de practică sunt parte integrantă obligatorie a procesului educațional

și se realizează în scopul aprofundării cunoștințelor teoretice acumulate de către studenți pe parcursul anilor de studii și formării competențelor în cadrul programului de studii urmat. [2] Oferă studenților oportunitatea de a-și consolida abilitățile profesionale prin familiarizarea, cercetarea și analiza experienței instituțiilor juridice și administrative. Stagiile de practică au specificație obiective, competențe vizate, metode de evaluare și număr de credite transferabile alocate, în conformitate cu sistemul Bologna. Astfel, stagiile de practică sunt cuprinse în planurile de învățământ.

Planurile de învățământ pentru specialitatea „Administrație publică” prevăd două tipuri de stagii la ciclul I de studii: ***practica de specialitate (inițiere)*** și ***practică de licență***, iar pentru ciclul II este prevăzută ***practica de masterat***.

Practica de specialitate (inițiere) presupune familiarizarea studenților cu bazele viitoarei specialități, dezvoltarea deprinderilor primare pentru formarea profesională. Stagiul respectiv se realizează la sfârșitul anului II de studii (finele semestrului IV) perioada specificată și în planul de învățământ.

Practica de licență are drept scop dezvoltarea abilităților practice necesare și adevararea pregătirii teoretice la activitatea profesională independentă în condițiile socio-economice reale; efectuarea cercetărilor, documentarea și colectarea informației pentru realizarea proiectului/tezei de licență.

Practica de master are drept scop dezvoltarea competențelor și adevararea pregătirii teoretice la activitatea profesională independentă în condițiile socio-economice reale, efectuarea cercetărilor, documentarea și colectarea informației, pentru realizarea tezei de master.

Prin urmare, în sistemul de pregătire profesională a studenților, practica îndeplinește importante funcții precum:

a) de învățare – constă în actualizarea, aprofundarea și extinderea cunoștințelor teoretice, aplicarea acestora la rezolvarea unor sarcini situaționale specifice, dezvoltarea și consolidarea competențelor profesionale;

b) de dezvoltare – constă în dezvoltarea activității cognitive, creative a viitorilor specialiști, precum și a gândirii, abilităților și competențelor lor de comunicare și organizare;

c) de educare – constă în dezvoltarea personalității sociale active viitorului specialist cu un interes constant și dragoste pentru profesie;

d) diagnostică – constă în verificarea nivelului de orientare profesională a viitorilor specialiști, determinarea gradului de adevarare profesională și pregătire pentru viitoarea activitate de muncă. [3, p. 58]

Prin aceste funcții, practica contribuie nu numai la aprofundarea și extinderea cunoștințelor teoretice, formarea abilităților de utilizare a documentației normative, legale și de referință, dar și la dobândirea experienței profesionale, dezvoltarea independenței, a inițiativelor creațoare și responsabilității.

Totodată, pe lângă importantele funcții care au fost menționate, stagiul mai poate contribui la:

- Îmbunătățirea comunicării dintre universitate și instituțiile ce găzduiesc studenții stagiaři;
- Evaluarea programului de studii prin intermediul feedback-ului din partea stagiarilor și a partenerilor de practică;
- Stabilirea concordanței dintre competențele studenților și cerințele de pe piața muncii.

În acest context, trebuie subliniat că la organizarea stagiařilor de practică a studenților, precum și la angajarea lor ulterioară, un rol considerabil îi revine parteneriatului social, deoarece cooperarea cu partenerii, oferă importante posibilități pentru catedră. Acestea conduc la analiza și soluționarea multor probleme de actualitate, inclusiv dezvoltarea și implementarea noilor cerințe pentru absolvenți, extinderea organizării practicii, etc.

Frecvent, atât datorită lipsei parteneriatelor dintre universități și agenți economici / instituții de pe piața muncii, cât și datorită costurilor financiare și lipsei experienței universitaților în

gestionarea stagilor de practică, implementarea acestora se realizează fără a se atinge obiectivul scontat: însușirea de către student a competențelor necesare pentru o prestație performanță pe piața muncii. Deși au apărut foarte multe acte normative care fac referire la domeniul legislației muncii și la domeniul desfășurării stagilor de practică, la angajatori continuă să existe o corelare deficitară a sistemului de educație și formare profesională cu dinamica pieței muncii, fapt ce constituie un obstacol în calea dobândirii și păstrării unui loc de muncă de către studenți după finalizarea studiilor sau în timpul acestora. [4]

În acest context este devine actuală necesitatea eficientizării stagilor de practică. Doar că într-un asemenea proces trebuie avute în vedere o serie de probleme, precum:

- 1) Caracterul formal al stagului de practică;
- 2) Lipsa motivării responsabililor de practică de la instituțiile partener;
- 3) Perioada de practică, etc.

Respectiv, putem face trimitere și la un studiu realizat asupra *eficienței stagilor de practică în sistemul educațional din Republica Moldova*, în cadrul căruia studenții apreciază drept utile și necesare stagiiile de practică, considerându-le binevenite pentru viitorul lor profesional. Stagiul le-a permis atât studierea teoretică a mai multor acte legislative și normative, cât și aplicarea în practică a celor studiate, iar cunoștințele acumulate le vor putea implementa și pe viitor. Însă, se observă o incertitudine privind scopul și rolul stagilor de practică, astfel, majoritatea interviuvaților au considerat intuitiv, stagiul drept o metodă de a-ți dezvolta careva competențe practice. [5, p. 17]

Importanța stagilor de practică în formarea continuă a specialiștilor este subliniată și în *Hotărârea de Guvern cu privire la organizarea formării profesionale continue*. [6] Astfel, în pct. 14 a acestui act normativ, este stabilit că stagiiile de practică și specializare în unități din țară sau din străinătate constituie una din formele de instruire pe tot parcursul vieții. Această prevedere oferă în legislația din Republica Moldova o nouă abordare conform căreia nu doar studenții pot fi beneficiarii unui stagiu de practică.[7, p. 8]

Astfel, dorința universităților moderne de a îmbunătăți procedura de organizare și desfășurare a stagilor de practică este în legătură directă cu preocuparea lor pentru dezvoltarea competențelor profesionale a studenților circumschise cerințelor potențialilor angajatori. Experiența dobândită în timpul practicii poate fi văzută ca o contribuție importantă la formarea profesională a acestora în perioada studiilor. Trebuie subliniat faptul că, formarea competenței profesionale ținând seama de cerințele pieței forței de muncă și angajatori, oferă absolvenților posibilitatea să fie competitivi și totodată posibilitatea de a găsi un loc de muncă. Un absolvent competitiv este echivalent cu specialist competent, capabil să aplique cunoștințe, aptitudini, experiență, să demonstreze calități personale într-o anumită activitate profesională.

În acest context, practica nu trebuie să îndeplinească doar funcții didactice – educaționale, ci și funcția de adaptare a viitorilor specialiști atât la piața forței de muncă, cât și la viitoarea profesie. Practica trebuie să răspundă intereselor universității, angajatorilor și studenților care trebuie să fie comune, respectiv, studenți competitivi pe piața forței de muncă. De aceea, în procesul de realizare a stagilor ar trebui să se acorde o atenție deosebită dezvoltării competențelor sociale, cum ar fi munca în echipă, capacitatea de soluționare a unor situații netraditionale, mai dificile, etc.

Deci, la întrebarea *Dacă este necesară practica* cu siguranță răspunsul va fi unul afirmativ, iar argumentul se regăsește într-un simplu răspuns *Că oferă studenților posibilitatea de a testa cunoștințele și abilitățile obținute la cursuri într-un mediu operațional*. Însă, acesta nu este singurul argument. Stagiul trebuie să fie o investiție în viitorul profesional al studentului prin posibilitatea de a explora diferite opțiuni de carieră, de comunicare într-un mediu profesional, de luare a deciziilor în mod independent.

Un alt argument important în susținerea necesității stagilor de practică este că în timpul practicii apare oportunitatea de a alege direcția de cercetare pentru teza de licență. Până în prezent, majoritatea studenților consideră că este dificil să răspundă pentru ce a fost scrisă diploma și unde poate fi aplicată. Prin desfășurarea stagilor de practică, studenții pot colecta materialul necesar și

care va deveni baza tezei. Teza de licență scrisă pe baza informațiilor reale obținute în cadrul stagiuului va avea o valoare mai importantă decât o teză pur teoretică.

Spre exemplu, o lucrare cu genericul *Rolul autorităților publice locale în soluționarea problemelor de interes local* va fi pe deplin cercetată numai după ce studenții, la practica fiind, vor acumula informația necesară referitor la necesitățile reale ale colectivității locale, potențialul și capacitatea administrativă a autorităților de a răspunde acestor necesități, șansele reale de gestiune a intersului local. Nu întâmplător, practica de licență este divizată în două etape, prima fiind practica activă la instituția gazdă, iar a doua fiind practica de cercetare constând, aşa cum am indicat mai sus, în efectuarea cercetărilor, documentarea și colectarea informației pentru realizarea și definitivarea tezei de licență. Respectiv, practica constituie un suprot real la elaborarea tezei de licență.

În cele din urmă, practica manifestă importanță prin faptul că:

- Studentul are posibilitatea să preia modele de activitate;
- Studentul poate să aplice și aprofunda cunoștințele teoretice dobândite;
- Studentului i se oferă oportunități favorabile pentru atingerea unui anumit nivel de competență profesională;

- Studentul își extinde nivelul de cunoaștere;
- Studentul identifică nevoia de autoeducație și autodezvoltare;
- Studentul dezvoltă și îmbunătățește inițiativa și independența creativă și inovativă, etc.

Toate avantajele sunt posibile numai dacă studentul beneficiază de un stagiu real, fiind implicat în activități concrete specifice domeniului și specialității. Dacă studentul va fi ținut la distanță față de toate acestea, șansele pentru realizarea obiectivelor practicii vor fi minime. Aceasta, de multe ori, determină studentul din timp să identifice organizația sau instituția în care conducerea acceptă să-i semneze toate documentele fără să asigure o încadrare reală în specificul activității.

În acest context, stagiu de practică poate fi considerat unul reușit în condițiile în care studentul, în raportul de practică, va sublinia indicatori precum:

- a) o motivație profesională pozitivă, o atitudine pozitivă față de profesie;
- b) creșterea atraktivității profesiei alese în ochii studenților, schimbarea atitudinii față de specialitatea aleasă;
- c) obținerea unui minimum de experiență de lucru;
- d) consolidarea identității profesionale, conștientizarea apartenenței la o anumită comunitate profesională;
- e) optimism profesional: încredere în propriile forțe și capacitați, sine și oportunități, convingerea obținerii succesului profesional în viitor. [8, p.100]

Având în vedere esența stagiuului de practică, concluzionăm că rolul său în formarea unui viitor specialist, se raportează la conținutul practicii care presupune implicarea studenților în activități profesionale concrete, dezvoltarea gândirii creative prin aplicarea cunoștințelor teoretice, maximizarea și extinderea cunoștințelor, distingerea caracteristicilor profesiei alese.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. [https://dexonline.ro/definitie/practica/](https://dexonline.ro/definitie/practica;);
2. Regulamentul-cadru privind stagiiile de practică în învățământul superior aprobat prin Ordinul Ministerului Educației al Republicii Moldova nr. 203 din 19.03.2014;
3. B. A. Тенькова. Роль производственной практики в подготовке будущих специалистов (на примере студентов - психологов). Вестник Воронежского Государственного Университета. Серия: Проблемы высшего образования. 2016. № 4., р. 58.
4. <http://www.stagiipractica.ro/alte-informatii/argument/>;
5. Igor Aramă, Tudor Lazăr, Igor Ciurea. Desfășurarea stagilor de practică și eficiența accesatora în sistemul educațional din Republica Moldova. Studiu realizat în cadrul proiectului „Inițiativa Comună a Șanselor Egale pentru Tineri” coordonat de către Consiliul Național al

Tineretului din Moldova cu suportul Fundației Est-Europene, din resursele acordate de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare, Guvernul Suediei și de Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA. p. 17.

Accesibil pe: <https://www.cntm.md/ro/publication/desfsurarea-stagiilor-de-practică-și-eficiența-acestora-în-sistemul-educațional-din>

6. Hotărârea de Guvern nr. 1224 din 09.11.2004 cu privire la organizarea formării profesionale continue. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/298278/>;
7. Petru Vizitiu. Studiu: Stagiile de calitate. Studiul este realizat la solicitarea Consiliul Național al Tineretului din Moldova (CNTM), cu suportul Fundației Est-Europene, din resursele acordate de Guvernul Suediei și Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei/DANIDA. Chișinău, 2015, p. 8;
8. А. Ю. Мягков, М. В. Григорьева, И. В. Журавлева, С. Л. Журавлева. Производственная практика глазами студентов технического вуза (по материалам социологического исследования). - Образование и наука. 2015. № 4 (123), с. 100.

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A CONSILIULUI LOCAL ÎN LITIGIILE DE CONTENCIOS ADMINISTRATIV

Natalia SAITARLÎ, conf. univ. inter., dr.,

Catedra Științe Politice și Administrative

Facultatea de Drept și Administrație Publică,

Universitatea de Stat “B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The legal status of the local elected person from local government, which is well defined, provides these public authorities efficient governance.*

Purpose of the present article is to study the literature and the normative acts concerning the one of the elements of the legal status of the local councilor from the local council, namely the legal liability of these persons.

Keywords: local public authorities, local council, local councilor, legal liability

În literatura de specialitate se menționează că aleșilor locali, ca reprezentanți ai puterii, ar trebui să le fie stabilite și aplicate măsuri clare de răspundere pentru neexecutarea sau executarea defectuoasă a competențelor. Desigur, aceștia pot fi trași la răspundere juridică numai conform actelor juridice concrete și în temeiul unei hotărâri definitive a instanței de judecată prin care să fie demonstrată vinovăția alesului local în săvârșirea unor fapte ilicite.

În doctrina juridică deja s-a consolidat opinia potrivit căreia formele răspunderii juridice a aleșilor locali sunt: administrativ-disciplinară, administrativ-patrimonială, contravențională și penală. Astfel, formele de răspundere juridică, la care poate fi tras alesul local, conform doctrinei actuale, sunt următoarele: *răspunderea administrativ-disciplinară*, care constă în aplicarea sancțiunilor prevăzute de Regulamentul de funcționare a consiliului local respectiv; *răspunderea administrativ-patrimonială*, consacrată în Legea contenciosului administrativ; *răspunderea contravențională*, prevăzută de Codul Contravențional și *răspunderea penală*, prevăzută de Codul Penal.

Din analiza prevederilor normative putem constata că legislația Republicii Moldova din acest domeniu reglementează numai unele din forme ale răspunderii juridice sus-menționate. Astfel, Legea privind administrația publică locală nr. 436/2006, conține, în art. 83 doar unele prevederi foarte generale ce vizează răspunderea juridică a aleșilor locali. Spre exemplu: „*Fiecare consilier poartă răspundere juridică, conform legislației în vigoare, pentru propria activitate desfășurată în exercitarea mandatului*” (alin. (2) art. 23), sau: „*Primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor, consilierii, secretarii și personalul primăriilor și aparatelor președinților raioanelor poartă răspundere juridică în conformitate cu legislația în vigoare pentru faptele ilegale comise în exercițiul funcțiunii*”.

O formulare mai concretă a răspunderii juridice o regăsim în Legea nr. 199 din 16.07.2010, care prevede următoarele: *demnitarul public, în caz de încălcări comise în exercițiul mandatului este tras la răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii* (alin. (2) art. 23). După cum observăm, deși legiuitorul concretizează formele răspunderii juridice, totuși, nu consacră și răspunderea administrativă sub forma contenciosului administrativ. Aceasta, în opinia noastră, este una dintre cele mai importante forme de răspundere a autorităților publice de orice nivel, menite să asigure legalitatea actului de guvernare, deoarece cum se menționează în literatura de specialitate, este necesar de a apăra cetățenii de greșelile administrației, de injustiție, iar în unele cazuri – de deciziile samavolnice ale administrației.

Prin urmare, considerăm că legiuitorul trebuie să se inspire din elaborările științifice în activitatea sa de creație legislativă. Spre exemplu, ar fi oportună concretizarea fiecărei forme de răspundere a consilierilor locali, primarilor, viceprimarilor, președinților și a vicepreședinților de raioane în felul următor: *în cazul abaterilor disciplinare, consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere administrativ-disciplinară, în*

baza regulamentului intern al consiliului respectiv; în cazul vătămării drepturilor persoanei printr-un act administrativ sau prin refuzul de a soluționa o cerere, consilierul local, primarul, președintele raionului va fi tras la răspundere administrativ-patrimonială, în baza Legii contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000; în cazul săvârșirii contravenției consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere contravențională, potrivit prevederilor Codului contravențional nr. 218/2008; în cazul săvârșirii infracțiunii, consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere penală, conform Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002.

Pornind de la această clasificare, în continuare vom supune analizei uneia dintre aceste forme de răspundere juridică raportată la consilierii locali (consiliul local) – răspunderea administrativ-patrimonială.

Fiind faptul că, autoritățile administrației publice sunt investite cu dreptul de a emite acte administrative, acestea cad sub incidența Legii contenciosului administrativ atunci când aduc vătămare drepturilor persoanei. Astfel, prin Legea nr. 793/2000, se traduce în viață dreptul fundamental stipulat în art. 53 alin. (1) din Constituție. Potrivit acestuia: „*persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică printr-un act administrativ, sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei*”.

Cu alte cuvinte, oricărei persoane, i se oferă un instrument eficace împotriva unui abuz al autorităților administrative, creându-se mijloace de restabilire a legalității încălcate, de repunere în drepturi a celor vătămați prin actele administrative ilegale, de sancționare a celor care folosesc abuziv competența pe care o au în legătură cu emiterea actelor administrative.

Regret doar că, problema care rămâne nesoluționată până la acest moment ține de functionalitatea acestei instituții juridice. De exemplu, în primul rând, lipsa unor instanțe specializate de contencios administrativ face imposibilă funcționarea justiției administrative în țara noastră, care implică o pregătire specială a judecătorului ce urmează să verifice legalitatea unei decizii luate de administrație, pentru a constata dacă s-a depășit sau nu puterea discreționară și dacă prin aceasta a fost urmărit un interes general. De dorit, cel puțin, să avem judecători specializați strict într-un anumit domeniu, inclusiv în domeniul contenciosului administrativ.

În al doilea rând, autoritățile publice, inclusiv cele locale, nu utilizează posibilitatea de a soluționa litigiile de contencios administrativ pe cale amiabilă, pe care Legea nr. 793/2000 o oferă prin procedura prealabilă. Dat fiind faptul că cererile prealabile rămân nesatisfăcute, foarte rar se soluționează litigiul de contencios administrativ pe cale amiabilă și, tot mai des, apare necesitatea examinării acțiunii în instanța de judecată.

În al treilea rând, în privința răspunderii administrativ-patrimoniale a consilierilor locali (consiliul local), legiuitorul a stabilit în art. 23 alin. (1) din Legea nr. 436/2006 următoarele: „*Consilierii răspund solidar pentru activitatea consiliului local și pentru deciziile acestuia pe care le-au votat*”. Răspunderea solidară se aplică în cazul necesității unor despăgubiri. Această prevedere a existat în toate legile-cadru consacrate APL adoptate din 1991 până acum, dar, practic, nu s-a aplicat niciodată. Cauza se află în ineficiența instituției contenciosului administrativ, dar și în lipsa unor reglementări procedurale proprii acestei instituții. Spre exemplu, nu este prevăzut expres cine inițiază procedura în regres împotriva consilierilor care au votat decizia, după ce persoana vătămată este despăgubită din bugetul autorității publice, în urma unei decizii judecătoarești definitive.

Sanctiunea în cazul răspunderii administrativ-patrimoniale, în opinia noastră, nu constă numai în restabilire a persoanei în dreptul lezat prin anularea actului administrativ vătămător și repararea prejudiciului cauzat, ci și în obligarea rezolvării cererii referitoare la un drept prevăzut de lege care se aplică autorității publice emitente, sau executarea hotărârii judecătoarești definitive de către autoritatea publică emitentă, sau obligarea anume a emitentului de act ilicit să-i restituie persoanei vătămate prejudiciul cauzat, în conformitate.

Aceste sancțiuni au drept scop ordonarea și disciplinarea personalului din administrația publică. În opinia unor autori, necesitatea aplicării sancțiunii față de persoana juridică vinovată constă nu doar în sancționarea ei pentru vină, dar se efectuează și cu scopul de a asigura exercitarea impecabilă a obligațiilor proprii.

Din analiza rezultatelor controlului efectuat, în ultimii ani, de oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat, constatăm că, cele mai frecvente încălcări ale autoritaților administrației publice locale vizează următoarele domenii: funciar; transmiterea în proprietate; modul de administrare; eliberarea de autorizații; administrarea finanțelor publice locale și a bugetelor locale; depășirea atribuțiilor stabilite de lege etc. În opinia noastră, acestea aduc un prejudiciu enorm comunității locale, iar, în consecință, nimeni nu este tras la răspundere. După cum afirmă unii autori, atâtă timp cât statul stabilește o răspundere amplă numai pentru nerespectarea normelor de drept din partea cetățenilor, iar referitor la răspunderea celor ce făuresc și a celor ce execută legea este destul de sofisticată, nu putem afirma că suntem în prezență statului de drept. De asemenea, atât timp cât legea nu alătură drepturilor și obligațiilor rezultate din raportul de funcție sancțiunea în caz de nerespectare a lor, abuzul de putere în activitatea acestor autoritați va continua să se mențină].

În concluzie, legiuitorul trebuie să adopte modificări și completări la legislația în vigoare care să asigure funcționalitatea instituției contenciosului administrativ și aplicabilitatea răspunderii administrativ-patrimoniale asupra tuturor funcționarilor statului (aleși sau numiți în funcție), care se fac vinovați de emiterea actelor administrative prin care se lezează drepturile legitime ale persoanei. Aceasta este posibil, considerăm, prin reglementarea directă în Legea nr. 768-XIV din 02.02.2000 a obligației pentru consilierul local din consiliul local de reparare a pagubei ce i-a fost cauzată persoanei vătămate în emiterea actului administrativ ilicit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Furdui V. Ghidul juridic al alesului local. Chișinău: TISH, 2004. 240 p.
2. Iorgovan A. Drept administrativ. București: Actami, 1994. 387 p.
3. Guțuleac V. Drept administrativ. Chișinău: S. n. (I.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2013. 600 p.
4. Legea Republicii Moldova cu privire la administrația publică locală. Nr. 436-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică. Nr. 199-XVIII din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 5.10.2010, nr. 194-196.
6. Бурлаку Н., Кожокару В., Ионицэ В. Основы государственного администрирования. Chișinău, 2000. 207 c.
7. Legea contenciosului administrativ al Republicii Moldova Nr. 793-XIV din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.05.2000, nr. 57-58.
8. Orlov M., Belecciu Ș. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V. I., 2005. 270 p.
9. Orlov M. Curs de contencios administrativ. Chișinău: Elena-V.I. SRL, 2009. 158 p.
10. Bălan E., Văcărelu M., Iftene C. ș. a. Buna administrare: de la viziune la acțiune. București: Comunicare. ro, 2011, 390 p.
11. Козлов Ю. М., Попов Л. Л. Административное право. Москва: Юристъ, 2001. 728 c.
12. Evaluarea și diagnosticarea conflictelor dintre APC și APL de ambele nivele și dintre APL de nivelul doi și APL de nivelul unu: Studiu de cercetare. Chișinău: Bons Offices, 2008. 96 p.
13. Negruț V. Drept administrativ. București: Editura Didactică și pedagogică, 2001. 400 p.
14. Tofan D. Puterea discreționară și excesul de putere al autoritaților publice. București: Editura All Beck, 1999. 396 p.

**Conferința științifică
„Rolul științei în reformarea sistemului juridic și politico-administrativ”,
Ediția a III**

14 decembrie 2017

**Secția I. Științe juridice
Secția II. Științe politice și administrative**

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: 15.06.2018
Format: 21 cm x 29,7 cm
Coli de tipar: 8,68
Tirajul 100 ex.
Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949